SHALL BE GOOD, FOR THEY SHALL EAT THE FRUIT OF THEIR (good) ***DEEDS.***[14]

Munbaz continued:

אֲבוֹתַי גָּנְזוּ אוֹצְרוֹת מָמוֹן — **MY FATHERS HOARDED STORES OF MONEY,** וַאֲנִי גָּנַזְתִּי אוֹצְרוֹת נְפָשׁוֹת — **AND I HAVE HOARDED STORES OF SOULS** (i.e. those people whom I have preserved through my gifts of charity), שֶׁנֶּאֱמַר: „פְּרִי־צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם" — **AS IT IS STATED:**[15] ***THE FRUIT OF THE RIGHTEOUS IS A TREE OF LIFE; AND ONE WHO ACQUIRES SOULS IS WISE.***

Another advantage of charity:

אֲבוֹתַי גָּנְזוּ לַאֲחֵרִים — **MY FATHERS HOARDED** their wealth **FOR OTHERS** to use, וַאֲנִי גָּנַזְתִּי לְעַצְמִי — **BUT I HAVE HOARDED** the reward for my charitable deeds **FOR MYSELF,** שֶׁנֶּאֱמַר: „וּלְךָ תִּהְיֶה צְדָקָה" — **AS IT IS STATED:**[16] ***AND FOR YOU IT SHALL BE CHARITY.***

Munbaz's final comment:

אֲבוֹתַי גָּנְזוּ לָעוֹלָם הַזֶּה — **MY FATHERS HOARDED** wealth **FOR THIS WORLD,** וַאֲנִי גָּנַזְתִּי לָעוֹלָם הַבָּא — **AND I HAVE HOARDED** merits **FOR THE WORLD TO COME,** שֶׁנֶּאֱמַר: „וְהָלַךְ לְפָנֶיךָ צִדְקֶךָ כְּבוֹד ה' יַאַסְפֶךָ" — **AS IT IS STATED:**[17] ***AND YOUR CHARITY SHALL GO BEFORE YOU, AND THE GLORY OF GOD SHALL BE YOUR REWARD.***[18]

Thus concludes Munbaz's recital of the advantages of giving charity over the hoarding of wealth.

The Mishnah had stated:

וְאִם קָנָה בָּהּ בֵּית דִּירָה הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר — **AND IF HE BOUGHT A HOUSE** in the city, **HE IS IMMEDIATELY** treated **LIKE** one of **THE CITIZENS OF THE CITY** and must help bear the municipal expenses mentioned in the Mishnah.

The Gemara cites a dissenting view:

מַתְנִיתִין — **Our Mishnah,** which states that only the purchase of a fully constructed house immediately accords the buyer the status of a citizen, דְּלֹא כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל — **does not accord with** the view of **Rabban Shimon ben Gamliel,** דְּתַנְיָא — **for it was taught in a Baraisa:** רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר — **RABBAN SHIMON BEN GAMLIEL SAYS:** אִם קָנָה בָּהּ קַרְקַע כָּל שֶׁהוּא — **IF ONE PURCHASED** even **THE SLIGHTEST** parcel of **LAND IN [THE CITY],**[19] הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר — **HE IS** treated **LIKE** one of **THE CITIZENS OF THE CITY.** Rabban Shimon maintains that *any* purchase of real estate — no matter how small — indicates the buyer's intent to remain in the city — and that it is this intent that qualifies him for citizen status.

The Gemara quotes a conflicting Baraisa:

וְהָא תַּנְיָא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר — **But it was taught in** another **Baraisa: RABBAN SHIMON BEN GAMLIEL SAYS:** אִם קָנָה שָׁם קַרְקַע הָרְאוּיָה לְבֵית דִּירָה — **IF ONE PURCHASED THERE** in the city a parcel of **LAND SUITABLE FOR** constructing **A HOUSE** upon it, הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי הָעִיר — **HE IS** treated **LIKE** one of **THE CITIZENS OF THE CITY.** In this Baraisa Rabban Shimon rules that the purchase of a minuscule parcel of land would not qualify the buyer for citizen status, for there is no indication that he actually intends to reside in the city.[20] Thus, there are two conflicting rulings, both attributed to Rabban Shimon ben Gamliel. — **?** —

The Gemara explains:

תְּרֵי תַּנָּאֵי — The two Baraisos present the rulings of **two Tannaim,** וְאַלִּיבָּא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל — **and** each Tanna taught **according to** the opinion of **Rabban Shimon ben Gamliel** as he understood it.

Mishnah This Mishnah is the source of the ruling (discussed above, 3a) that prohibits the forced division of jointly owned property if each partner does not receive a share that performs the function of the whole. The Mishnah applies the ruling to various types of property:

אֵין חוֹלְקִין אֶת הֶחָצֵר — **We do not divide a** jointly owned **courtyard** against the will of one partner עַד שֶׁיְּהֵא אַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה וְאַרְבַּע אַמּוֹת לָזֶה — **unless there are four *amos* for this** partner **and four *amos* for that** partner.[21] וְלֹא אֶת הַשָּׂדֶה — **And** we do **not** divide **a** grain **field** עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ תִּשְׁעָה קַבִּין לָזֶה וְתִשְׁעָה קַבִּין לָזֶה — **unless there are nine *kavs* for this** partner **and nine *kavs* for that** partner.[22] רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר — **R' Yehudah says:** We do not divide a grain field עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ תִּשְׁעַת חֲצָיֵי קַבִּין לָזֶה — **unless there are nine half-*kavs* for this** partner וְתִשְׁעַת חֲצָיֵי קַבִּין לָזֶה — **and nine half-*kavs* for that** partner.[23] וְלֹא אֶת הַגִּינָּה — **Nor** do we divide **a** vegetable **garden** עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ חֲצִי קַב לָזֶה וַחֲצִי קַב לָזֶה — **unless there is a half-*kav* for this** partner **and a half-*kav* for that** partner.[24] רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר בֵּית רוֹבַע — **R' Akiva says:** It is enough if each partner receives **a quarter-*kav.***[25]

The Mishnah now mentions other divisible properties:

וְלֹא אֶת הַטְּרַקְלִין וְלֹא אֶת הַמּוֹרָן — **And** we divide **not a salon, nor a hall,**[26] וְלֹא אֶת הַשּׁוּבָךְ וְלֹא אֶת הַטַּלִּית — **nor a**

NOTES

14. Charity and kind deeds are among the few mitzvos that produce "fruits" (i.e. blessings) to be enjoyed in this world, even as the principal reward for their performance remains intact in the World to Come (*Rashi;* see *Kiddushin* 39b).

15. *Proverbs* 11:30. Most commentators understand that the verse speaks of righteous men who inspire others by word and deed to follow the ways of God. Munbaz understands that it refers to those who, through their gifts of charity, *acquire* merit by preserving the lives of their fellow Jews (see note 13 above).

16. *Deuteronomy* 24:13. On the simple level, the verse teaches that returning collateral for a debtor's nocturnal use is considered a charitable act. Munbaz interprets homiletically that the reward for charitable acts in general will be reserved exclusively "for you" — the one who performs them.

17. *Isaiah* 58:8.

18. The verse mentions two of the six rewards of charity stated in the Gemara above (9b). "God's glory" refers to the Divine Presence, which is revealed in the World to Come.

19. I.e. even one unsuitable for building a house upon it.

20. Where, however, the tract is large enough to accommodate a house, there is a reasonable assumption that he plans to build and settle down.

21. Each partner must receive an area measuring four *amos* by four *amos.* This is the minimum area needed for basic courtyard uses. The Gemara below explains that additional space (of 4x4 *amos*) must be available for unloading animals.

22. I.e. each partner must be left with a plot of land large enough to plant nine *kavs* of seed in it. Any lesser area is too small to be worth the effort of plowing and sowing (*Tosafos*).

A *kav* is one-sixth of a *se'ah,* which is the amount of seed planted in an area 50 by 50 *amos.* Thus, nine *kavs* is 1.5 *se'ah,* and an area large enough for planting nine *kavs* is 3,750 square *amos* (*Yad Ramah, Tos. Yom Tov*).

23. Although R' Yehudah's minimum share is half that of the Tanna Kamma, the Gemara will explain that the two opinions do not conflict.

24. A vegetable garden requires less work and yields more per *kav* of seed than does a grain field. Thus, even a parcel for one half-*kav* of seed can be cultivated profitably.

A half-*kav* translates to 208⅓ square *amos* (approx. 650 square feet).

25. A quarter-*kav* translates to 104⅙ square *amos.* Rishonim dispute whether or not R' Akiva takes issue with the Tanna Kamma (see *Nimukei Yosef* and *Yad Ramah* to 12a).

26. Various types of chambers in a palace. From *Rashbam* below, 98b it appears that a *traklin* was used as a meeting place for officers.

dovecote, nor a cloak, וְלֹא אֶת הַמִּרְחָץ וְלֹא אֶת בֵּית הַבַּד וְלֹא אֶת בֵּית הַשֶּׁלְחִין – **nor a bathhouse, nor the place that houses an olive press, nor an irrigated field**[27] against one partner's will עַד שֶׁיְּהֵא בָּהֶן כְּדֵי לְזֶה וּכְדֵי לְזֶה – **unless there will be enough for this** partner **and enough for that** partner.[28]

The Mishnah provides a guideline for determining if property is large enough to divide:

זֶה הַכְּלָל – **This is the general rule:** כָּל שֶׁיֶּחְלַק וּשְׁמוֹ עָלָיו חוֹלְקִין – **Anything that is divided and retains its name,**[29] **we divide.** וְאִם לַאו אֵין חוֹלְקִין – **But if not, we do not divide** it, since each share does not perform the function of the whole.

The Mishnah qualifies the previous rulings:

אֵימָתַי – **When** does the general rule concerning the division of property apply? בִּזְמַן שֶׁאֵין שְׁנֵיהֶם רוֹצִים – **When they do not both consent** to divide. אֲבָל בִּזְמַן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים – **But when both** partners **consent** to divide, אֲפִילוּ פָּחוֹת מִכָּאן יַחֲלוֹקוּ – **they may divide even** property that is **smaller than [the minimum standards]** mentioned above.[30]

However, in one instance division is forbidden even when both partners consent:

וְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם רוֹצִים לֹא יַחֲלוֹקוּ – **But [partners] may not divide** scrolls of **the Holy Scriptures**[31] **even if both consent** to do so, for cutting them is a disgraceful act.[32]

Gemara

The Gemara elaborates on the Mishna's ruling on the division of a courtyard:

אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן – **R' Assi said in the name of R' Yochanan:** אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁאָמְרוּ – **The four *amos*** by four *amos* **that [the Mishnah] said** was the minimum size for each share of a divided courtyard חוּץ מִשֶּׁל פְּתָחִים – **excludes** the area **of the entrances.**[33] Each partner must receive an additional four *amos* in front of the width of entrance to serve as an unloading area.

The Gemara adduces support for R' Assi's ruling:

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – **A Baraisa also taught thus:** אֵין חוֹלְקִים אֶת הַחָצֵר – WE DO NOT DIVIDE a jointly owned COURTYARD against one partner's will עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת לְזֶה וּשְׁמוֹנֶה אַמּוֹת לְזֶה – UNLESS THERE WILL BE EIGHT *AMOS* FOR THIS partner AND EIGHT *AMOS* FOR THAT partner after the division.

Developing its corroboration, the Gemara asks rhetorically:

וְהָא אֲנַן תְּנַן – **But we learned in our Mishnah** that a courtyard may be divided even if there are only אַרְבַּע אַמּוֹת לְזֶה וְאַרְבַּע אַמּוֹת לְזֶה – FOUR *AMOS* FOR THIS partner AND FOUR *AMOS* FOR THAT other partner! אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ – **Rather, deduce from [the Baraisa],** which stated that each partner must receive at least eight *amos* by four *amos,* that an additional four *amos* for unloading must be available to each partner, כִּדְרַבִּי אַסִּי – **in accordance with** the ruling **of R' Assi.**

The Gemara concludes:

שְׁמַע מִינָּהּ – Indeed, **deduce** R' Assi's ruling **from [the Baraisa]!**

The Gemara presents another version of the previous discussion:

וְאִיכָּא דְּרָמֵי לְהוּ מִירְמָא – **And there are those who point out** that the Baraisa is **a contradiction** to the Mishnah, rather than adducing the Baraisa to support R' Assi's dictum. Their version of the dialogue proceeds as follows: תְּנַן אֵין חוֹלְקִין אֶת הַחָצֵר – **We learned in** our **Mishnah:** WE DO NOT DIVIDE A jointly owned COURTYARD עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ אַרְבַּע אַמּוֹת לְזֶה וְאַרְבַּע אַמּוֹת לְזֶה – UNLESS THERE WILL BE FOUR *AMOS* FOR THIS partner AND FOUR *AMOS* FOR THAT partner.

The Baraisa is cited as a contradiction to the Mishnah:

וְהָתַנְיָא – **But was it not taught in a Baraisa:** שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת לְזֶה וּשְׁמוֹנֶה אַמּוֹת לְזֶה – We divide a courtyard only if there will be EIGHT *AMOS* FOR THIS partner AND EIGHT *AMOS* FOR THAT partner?

R' Assi resolves the contradiction:

אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן – **R' Assi said in the name of R' Yochanan:** אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁאָמְרוּ חוּץ מִשֶּׁל פְּתָחִים – **The four *amos* that [the Mishnah] said** was the minimum size for each share of a divided courtyard **excludes** the area **of the entrances.** Thus, there is no contradiction. The Mishnah, as explained by R' Assi, speaks only of the four *amos* needed for basic courtyard usage. The Baraisa requires an additional four *amos* for unloading.

The Gemara discusses a unique case of dividing a courtyard:

אָמַר רַב הוּנָא חָצֵר מִתְחַלֶּקֶת לְפִי פְּתָחֶיהָ – **Rav Huna said: A courtyard is divided according to its entrances** (i.e. the entrances of the houses in the courtyard).[34]

Rav Chisda disagreed:

NOTES

27. Since the field is irrigated, it can be used to grow many different types of crops, and thus can be cultivated profitably even if it is very small (*Rashi*).

28. None of the properties listed above may be divided against the will of either partner unless the division will provide a proper share for each, as the Mishnah will now explain.

29. I.e. each share still performs the function of the whole property and therefore retains its "name." For example, if through division a "cloak" simply becomes two smaller "cloaks," the property may be forcibly divided. If, however, either share is too small to be worn as a cloak, the property does not qualify for a legally compelled division.

30. This qualification is obvious, for the partners can surely do as they wish. It is stated only to preface the following ruling of the Mishnah (*Rashi*).

31. This refers to all twenty-four books of the Torah — the five books of Moses, the Prophets (*Neviim*) and the Holy Writings (*Kesuvim*) — since it was the custom at that time to write all twenty-four books on scrolls (*Rashi*).

32. *Rashi*, who adds (below, 13b) that it is disgraceful to cut them *in court* to settle a dispute; however, under certain circumstances, Torah scrolls may be divided (see below, 14a).

33. Since the entrance to each house is from the courtyard, each dividing partner needs to receive — in addition to four *amos* by four *amos* for basic courtyard use — another four *amos* in front of his doorway, for the purpose of unloading his animals there (*Rashi*).

The Gemara below quotes a Baraisa which states that he receives an area four amos deep along the entire width of his entrance; thus, if his doorway is eight amos wide, he receives an area four amos by eight amos. [If, however, the doorway is less than four amos wide, he would nevertheless receive four amos squared, the minimun area needed for unloading an animal (Rosh, Yad Ramah; see, however, Maggid Mishneh and Kessef Mishneh, Hil. Shecheinim 2:1 for a discussion of *Rashi's* view).]

34. Rav Huna speaks specifically of the case of a man who owned a courtyard that contained two houses. One house had two entrances to the courtyard, while the other house had only one. Before his death the man orally bequeathed one house to one of his sons and the second house to his other son. He did not, however, allocate the courtyard between his two sons (*Rashi*; cf. *Ri Migash*).

Subsequently, the brothers decided to divide the courtyard. Rav Huna rules that the brother who received the house with two entrances is entitled to a two-thirds share of the courtyard, while his sibling — the owner of the house with only one entrance — is awarded the remaining one-third share (*Rashi*). For since the house with two entrances makes greater use of the courtyard, we presume that the father intended to grant its owner a proportionally larger share thereof (see *Ritva*).

Rav Huna's ruling does not apply in the case of heirs who work out the

וְרַב חִסְדָּא אָמַר נוֹתְנִין אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל פֶּתַח וּפֶתַח – **And Rav Chisda said: We award four *amos* for each and every entrance,** וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה – **and [the brothers] divide the remainder** of the courtyard **equally.** Rav Chisda maintains that the father did not intend for the owner of the house with two entrances to receive any advantage in the courtyard other than the extra four *amos* to which he was entitled in any event.

The Gemara adduces support for Rav Chisda's opinion:

תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא – **A Baraisa was taught in accordance with Rav Chisda:** פְּתָחִים שֶׁבַּחָצֵר יֵשׁ לָהֶן אַרְבַּע אַמּוֹת – For each of the ENTRANCES to the houses IN A COURTYARD THERE IS an allotment of FOUR *AMOS* as part of the division of the courtyard, as explained above. הָיָה לָזֶה פֶּתַח אֶחָד – IF THIS partner HAD ONE ENTRANCE to the courtyard וְלָזֶה שְׁנֵי פְתָחִים – AND THAT partner HAD TWO ENTRANCES,[35] זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ פֶּתַח אֶחָד – THIS one WHO HAS ONE ENTRANCE נוֹטֵל אַרְבַּע אַמּוֹת – TAKES the FOUR *AMOS* of courtyard before the entire width of the entrance; וְזֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי פְתָחִים – AND THAT one WHO HAS TWO ENTRANCES נוֹטֵל שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת – TAKES EIGHT *AMOS,* four *amos* of courtyard before the entire width of each entrance; וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה – AND THEY DIVIDE THE REMAINDER of the courtyard EQUALLY. The Baraisa thus corroborates Rav Chisda's ruling.

The Gemara quotes the next section of the Baraisa:

הָיָה לָזֶה פֶּתַח רָחָב שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת – IF THIS partner HAD AN ENTRANCE EIGHT *AMOS* WIDE, נוֹטֵל שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת כְּנֶגֶד הַפֶּתַח וְאַרְבַּע אַמּוֹת בֶּחָצֵר – HE TAKES EIGHT *AMOS* OPPOSITE THE ENTRANCE AND FOUR *AMOS* IN THE COURTYARD.

The Gemara assumes that the "four *amos* in the courtyard" is *in addition to* the eight *amos* for the entrance. The Gemara therefore asks:

אַרְבַּע אַמּוֹת בֶּחָצֵר מַאי עֲבִידְתַּיְיהוּ – **What is the purpose of the "four *amos* in the courtyard"?**

The Gemara explains the meaning of the Baraisa:

אָמַר אַבָּיֵי הָכִי קָאָמַר – **Abaye said: This is what [the Baraisa] said:** נוֹטֵל שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת בְּאוֹרֶךְ הֶחָצֵר – **[The owner] takes eight *amos* along the length of the courtyard** in front of his wide entrance וְאַרְבַּע אַמּוֹת בְּרוֹחַב הֶחָצֵר – **and four *amos* along the width of the courtyard.** That is, the owner receives an eight *amah* by four *amah* parcel of land in front of his entrance. Thus, "four *amos* in the courtyard" does not mean a *second* piece of land, but the *depth* that the eight-*amah* strip extends into the courtyard.

The Gemara discusses another case of an extra allocation to one son:[36]

אָמַר אֲמֵימָר הַאי פִּירָא דְּסוּפְלֵי – **Ameimar said:** Regarding **that pit of date stones,**[37] יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ וְרוּחַ – [the owner] of the pit **is entitled to four *amos* on each side** of the pit.[38] We presume that the father intended him to have four *amos* on each side of the pit for the purpose of depositing the date stones into the pit.

Ameimar qualified his ruling:

וְלָא אֲמָרָן אֶלָּא דְּלָא מְיַיחֵד לֵיהּ פִּתְחָא – **And [this ruling] is said only when [the father] had not designated an entrance** to use for depositing the date stones into the pit.[39] Only in this case is the son entitled to four *amos* on all sides of the pit, for the dumping was done from all directions.

NOTES

division of an estate themselves, or in the case of partners who agree to divide, for in each of those cases we presume that each party (i.e. even the one that takes the house with one entrance) agrees only to an equal share of the courtyard (see *Rosh, Ritva* and *Ran*).

35. Since the Baraisa does not particularize, it speaks of *all* cases — even one such as ours, where the allocation of the courtyard was made by someone other than the present owners and its details were not disclosed.

36. The Gemara's case is similar to the one above, where a father bequeathed houses in a courtyard to his children but did not specifically allocate the courtyard itself (*Ritva*).

37. The courtyard contained a pit where date pits were deposited for fodder (*Rashi*).

38. We follow *Rashi's* interpretation. *Raavad* (cited by *Rashba*) understands, however, that the owner is entitled to only *one* area of four *amos* squared, but he may select an area on any side of the pit hechooses.

39. I.e. where there was no special door at the side of the house next to the pit. Rather, he would exit with the date stones through the main doorway of his house and walk through the courtyard to reach the pit (*Rashi*).

הכא אפשר דמייל לגואי ומפרק. פרש"י דתמס אכסדרה אין לה דפנות כלל וגרס נמי בסוף פ' כל גגות (עירובין דף לד: ופס. ד"ה בשמי) כי לית ליה לשמואל פי תקרה בד' אבל בג' אין ליה פירוש בתמס אכסדרה שאין לה דפנות כלל אין ליה לשמואל פי תקרה יורד וסותם בכל מרבע מחיצות ולכך קאמר שמואל בתמס אכסדרה בנקעה דאין מטלטלין בה אלא בד' אבל בשלש אין ליה דהיינו אם יש בו דופן אחד אמר"י בג' פי תקרה ולר"י נראה דתמס אכסדרה יש לה שלש מחיצות כדאמר בלא יחפור (לקמן דף כה:) דעולם הזה לאכסדרה הוא דומה דרוח צפונית אינה מסובבת וכסוף פרק כל גגות (עירובין דף לד:) גרס' כי לית ליה בג' אבל בארבע אין ליה פי' בשלש בשאין כי אם שלש מחיצות לא אמר' פי תקרה ברביעית אבל בד' כשיש קנה גם ממחיצה רביעית אמר פי תקרה ותמס אכסדרה דבי רב יש לה נמי שלש מחיצות גמורות והרביעית גבוהה ד' אמות ותמס אכסדרה רומיתא הרביעית אינה גבוהה רק עשרה טפחים אי נמי דבי רב גבוהה רביעית עשרה ורומיתא פחות מעשרה טפחים: **בעיא** רב הונא מרב אמי. והא דאמר בפרק המיזקין (גיטין דף נט: ופס) גבי רב הונא קרי בכהני שאינו רב הונא לאפוי ר' אמי ור' אמי בהני תמיני אתרעא דישראל מיקם כייפי לרב הונא והכא היכי בעא מיניה וי"ל דרבי אמי לחוד ורב אמי לחוד: **אכסניא** לפי פתחים כו'. פירש רבינו חננאל דמיבעיא ליה שיילא שאנתה במקום אחד הוכל אין מוקין: **אחד** מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו. פירש הקונטרס להקיף מחיצות סביבות אתרבע אמות שיש לו במבוי כנגד פתחו וקשה לרבינו יצחק דלא מצינו שיהא לו אתרבע אמות במבוי אלא בחצר וגרלה לרבינו יצחק כפי' רבינו חננאל כגון שיושב בסוף המבוי אצל לד הסתום ורוצה לסתום כנגד פתחו כל רוחב המבוי והשתא קאמר רב הונא שמעכבין עליו בני המבוי אע"פ שהם מיצומים לפי שמרבה עליהם את הדרך פי' רגל בני אדם שיכולין לומר בני המבוי (לקמ') כשיש רבים במבוי יכולים ליכנס עד סוף המבוי וע"י הסתימה תרבה עלינו את הדרך ע"י בני אדם הדולכים עלינו במבוי ואף לחנות יצטרכו ליכנס מרוב דוחק ומצינו לשון מרבה עליהם את הדרך בענין זה דתנן לקמן בחזקת הבתים (דף עט:) לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנו לחצר השותפים ומפר' טעמא בגמרא (דף ס.) מפני שמרבה עליהם את הדרך דסייע רגל בני אדם ובתוספתא דפ"ק דמיכלתין תניא יש לו חנות ברשות הרבי' ומבקש לפותחו לחצר המבוי יכולים לעכב על ידו מפני שמרבה עליהם את הדרך: **והפנימית** משתמשת עם כולן ומשתמשת לעצמה. [ז] אחרונה משתמשת עמה ומיצונה משתמשת לעצמה דלעיל אין פירושו כמו זה אלא לעצמה שאינה משתמשת עם אחרות:

אבל מייחד ליה פיתחא אין לו אלא ארבע אמות לפני פתחו אמר רב הונא [א]אכסדרה אין לה ד' אמות תעמא מאי משום פירוק משאו הכא אפשר דעייל לגואי ומפרק מתיב רב ששת אחד שערי בתים ואחד שערי אכסדראות יש להן ד' אמות כי תניא ההיא [ב]באכסדרה דבי רב אכסדרה דבי רב פשיטא [ג] אידרונ' מעליא הוא [ד]אלא באכסדרה רומייתא ת"ר [ה]בית שער אכסדרה ומרפסת יש להן ד' אמות [ו] היו [ו] חמשה בתים פתוחין למרפסת אין להן אלא ד' אמות בלבד בעא מיניה ר' יוחנן מר' ינאי לול של תרנגולין יש לו ד' אמות או אין לו ד' אמות [ח]א"ל תעמא מאי משום פירוק משאו הכא מטפס ועולה מטפס ויורד בעא מיניה רבא מרב נחמן בית חציו מקורה וחציו אינו מקורה יש לו ד' אמות או אין לו ד"א א"ל [ט]אין לו ד' אמות לא מבעיא קירויו מלגיו דאפשר דעייל לגואי ומפרק אלא אפילו קירויו כלפי חוץ אפשר דעייל לגואי ומפרק בעא מיניה רב הונא (י) מרבי אמי אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו או אין מעכבין עליו א"ל [יא]בני מבוי מעכבין עליו אכסניא לפי בני אדם מתחלקת או לפי פתחים מתחלקת א"ל [יב]לפי בני אדם מתחלקת תניא נמי הכי [יג]זבל שבחצר מתחלקת לפי פתחים אכסניא לפי בני אדם אמר רב הונא אחד מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן את הדרך מיתיבי [יא]חמש חצרות פתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה והשאר משתמשות עם השניה והשניה משתמשת לעצמה ומשתמשת עם החיצונה נמצאת פנימית משתמשת לעצמה ומשתמשת עם כל אחת ואחת תנאי היא דתניא אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו היה סתום ובקש לפותחו אין בני מבוי מעכבין עליו דברי רבי ר"ש בן אלעזר אומר חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי זו עם זו חצרות מאן דכר שמייהו חסורי מחסרא והכי קתני וכן חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה וכו' דברי רבי ר' שמעון בן אלעזר אומר חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי: אמר מר [יב]היה סתום ובקש לפותחו אין בני מבוי מעכבין עליו אמר רבא [יג]לא שנו אלא שלא פרץ את פצימיו אבל פרץ את פצימיו בני מבוי מעכבין עליו א"ל אביי לרבא תניא דמסייע לך בית זמן נמלך לפותחו: כולם משתמשין במבוי. בכל המבוי ואפי' מיצון על הפנימי: שלא פרץ פצימיו. כשנסתם פתחו לא סלק מזוזתו (ו) ומשקוף ומסמן דגלי דעמיה ולא סילק נפשיה וסופו לפותחו לאחר זמן: אבל מייחד ליה פיתחא. שהיה לו פתח לסוף ביתו אלא התפילה ולרך לומו פתח היה רגיל להשליך הגרעינין וליטלן אין לו בחצר בשביל התפילה אלא ד' אמות שלפני פתחו: אכסדרה. (ג) שיש לו מן הפתח לחצר: אין לו ד' אמות. בחלוקת החצר: תעמא מאי. אמור רבנן שיש לפתח בית ד' אמות בחצר: משום פירוק משאו. שיפרק שם משאו מעל חמורו לפי שסתם בית אינו פנוי מכלים ואי אפשר להכניס חמור עם משאו בבית לפרק לשם: הכא. באכסדרה כיון [ד] (דאית) לה דפנות אפשר דמעייל לגואי ומפרק: אכסדרה דבי רב. דפנות שביב לה אלא שמוקפות אלונות: אכסדרה רומיתא. מוקפות דפנות גמוכות שאין מגיעות לתקרה: בית שער. בית קטן שלפני פתח טרקלין וקורין לו פורק"ל בלע"ז: מרפסת. אלווי"ר והרבה פתחי עליה פתוחין לו וכולן עולין לרך סולם אחד שקורין דגרי"ל: אין להן אלא ארבע אמות. בין כולן אצל רגלי הסולם: לול של תרנגולין. בית קטן שמגדלין בו תרנגולין ואין לו פתח לחצר: יש לו ד' אמות. בחצר או לא: מטפס ועולה. סתרנגול מטפס ועורם ועולה לרך לשם הכומל לתוך הלול: בית חציו מקורה כו'. ופתוח לחצר יש לו ד' אמות בחצר או לא: לא מבעיא קירויו מלגיו. והאי שאינו מקורה לגד החצר לאין לו ארבע אמות בחצר לרגל דמעייל חמור במשאו ומפרק שם שאין דרך לתת כלים [ז] בחצר שאינו מקורה: אלא אפי' קירויו לצד החוץ. וגלויין לגד פיס נמי אין לו ד' אמות דהא אפשר דמעייל חמור עד הגילוי ומפרק: לחבוי אחר. כגון בית שבין שני מבוותות: בני מבוי מעכבין. אחני מבוי (ד) אחר שאינו רגיל אצלם: אכסניא. חיל ד' אלך המוטל על בני העיר לתת להן אכסניא בבתיהם: לפי בני אדם. הדרים בבית: מתחלקת לפי פתחים. לזבל שדות לפי שדרך הפתחים השליכו שם עד שנעשית אשפה: שבקש לסתום כנגד פתחו. להקיף מחיצה סביבות ד"א שיש לו במבוי כנגד פתחו: שמרבה עליהם הדרך. שהולך מרלאשו (ה) עד לד סופו צריך להקיף סביב המחיצה: חמש חצרות הפתוחות למבוי. זו אצל זו לחצרו ותחם מבוותות שתומין הן בסופן ואחד מקצותיו פתוח לר"ש: כולם משתמשות במבוי עם החיצונה. כגון שהרי לכולם יש דרך במבוי לצאת דרך ראשו לר"ש וכל שיש לו דרך יש לו תשמיש שאינו מעכב דרך המבוי: והחיצונה משתמשת לעצמה. כגון ברוחב המבוי אצל לא כגון חברותי שאין לה בעליהן דרך: משתמש לעצמה. לבדה וקשיא לרב הונא דאמר כולן מעכבין ואפי' המלוים מעכבין על הפנימיים: היה סתום. שהיה לו מקולס פתח פתוח לו ותמנו ולאחר ומפסן דגלי דעמיה ולא סילק נפשיה וסופו לפותחו לאחר זמן:

רבינו גרשום

[נחזיא הפירוש ששייך לכאן נדפס בעמוד הקודם]

חסורי מיחסרא והכי קתני דתנא קמא מירי [נמי] בחצירות **נמצאת הפנימית משתמשת לעצמה ומשתמשת עם** כולן דברי ר' דסבר אין מעכב עליו [בן] המבוי לסתום ד' אמות שלו **ורבי שמעון אומר יכן כולם משתמשות במבוי** כגון שהוא בהדיא שלא יסתום כנגד פתחו כדי שלא יבוה על האחרים אם הדרך שיכולין בני מבוי לעכב עליו ורב הונא סבירא ליה כר"ש בן אלעזר. ו) כפ"ה. **ואית דאמרי חיצונה משתמשת לעצמה** דיש לכולן רשות לעבור דרך עליה אבל היא משמשת לעצמה דאין לה רשות לעבור דרך עליהן. ולהכי אם ביקשה החיצונה לסתום לפניהם מלעבור עליה אינה יכולה לסתום מתוך דרשות כולן יש (לו) לעבור עליה. אבל אם בקשו כולן לסתום לפני החיצונה כדי שלא תעבור עליהן. יכולין לסתום משום שאין דרכה של חיצונה לעבור עליהן. וכיון דסתמי לה הני שלא תעבור עליהן **ההא** החיצונה משמשת לעצמה וכן לשניה וכן לשלישית וכן לרביעית עד לחמישית שהיא פנימית דהשתא נמצא שיש לה רשות לעבור על כולן ואין לכולן רשות לעבור עליה להכי יכולה פנימית לישתמש ולסתום בפני עצמה כדי שלא יעבור כולן עליה והן אין יכולין לסתום פנימית כדי שלא תעבור עליהן אלמא דהני יכולין לסתום זה על זה וקשיא למאן דאמר אחד מבני מבוי דהכי משמע וחני דמשום **אחד מבני מבוי** בין לחיצונה על כולן בין לכולן על החיצונה אין להם רשות זה על זה לסתום **מפני שמרבה עליהן את הדרך.** לא תנאי היא וכן כו' עד **החיצונה משתמשת לעצמה** כדרישקנן לעיל דלכולם יש להן רשות לעבור ולסתום בפני החיצונה ואין לחיצונה רשות לעבור ולסתום בפניהם: **ר' שמעון אומר כולם משתמשות במבוי** אמטו להכי דאית לכולן תשמיש למבוי להכי יש רשות לכולן לעבור זו על זו בין לחיצונה על כולן בין לכולן על החיצונה וכי היכי דזו אינה יכולה לסתום בפני כולן כך כולן אינן יכולין לסתום בפניהם כ"ז ב) למ"ה אבל מסתבר הכי: **היה סתום ובקש לפותחו.** כעין אמר מר שאם היה פתח פתוח לכתחילה לאותו מבוי שעכשיו רוצה להחזיר פתחו שם וסתמו הואיל דהוה חמן מעיקרא **אין יכולין לעכב עליו. אמר רבא לא שנו** דאין מעכבין אלא שלא פרץ את פצימיו הואיל שאין נפרצין חזקה יש לפותחו: [מכאן שיך לדף יב.] **אינו מטמא כל סביביו.** אם היה מת בבית אע"פ שסתום הוא הואיל ולא פרץ את פצימיו אינו מטמא כל סביביו דבית בד' אמות כקבר דאיכא למימר הואיל שלא עקר הפצימיו ולא סתמו לגמרי איכא אותו פתח יפתח ויוציאהו **אבל פרץ את פצימיו וסתמו** מהכל **מטמא כל סביביו** דיש לו דין קבר הואיל וסתום מכל צדדיו כקבר דומתמה בוקעת ויוצאה דליכא למימר מן הצד יוציאהו: **ענין אחר שלא פרץ את פצימיו** כלומר היה סותם הפתח ולא היה סותר צורת הפתח המשקופין והמזוזות אלא בנה בכנן תתימה עליהנו דמתוך שלא עקרן וראי היה דעתו לפתוח להכי **אין מעכבין בו** מלפתוח. ודיקא נמי **דתניא** אבי בית דאע"ג דסתום פתוחו **יש לו ד' אמות** והיינו נמי טעמא [כיון] דלא פרץ פצימיו והיה דעתו לפתוח: **קבר** שיש לאדם בחצירו ועשה מחיצה דפונות כל סביביו וסיכוך. והשתא אע"ג דאיכא מחיצה פתח בהנהו מחיצות. כמאן דאיתא לפתח דמי ובוקעת בו את הטומאה **ומטמא סביביו.** אבל אם **פרץ** והוי כשאר כותל **לא.** למ"ה: **מבואות המפולשות** פתוחין **לעיר אחרת.** כלומר דנהיגו בני העיר אחרת לעבוד דרך האי מבוי ולילכנס לעיר זו ולצאת ממנה דרך מבוי זה: **[לקלקלו.** לסותמו]. **המפולשין לרשות הרבים. להעמיד להן דלתות** לעכב **בני** רה"ר לילכנס במבוי כל שעה שירצו: **סבור מינה הני מילי** דמעכבין למיעבד דלתות ליסתם לבני רה"ר (הני מילי) **בתוך ד' אמות** של מבוי אותן ד' אמות הסמוכות לר"ה **כדר' זירא: ולא היא דלעניין טומאה** אמרי' ד' אמות ג) במבוי בר"ה דספיקו טהור באותן ד' אמות (מבוי דברשות הרבים) דגמרינן מסוטה. **אבל הכא** בכולה מבוי מצו לעכב דלא מצו למיחל בני רה"ר אלא דרך אותו מבוי: **פיסקא.** ואין חולקין את השדה עד שתהא גדולה. דיכולין לזרוע בה ט' **קבין לזה** וט' **קבין לזה** דבצער מהכי לא חשיב שדה שהוא אמה אורך על רוחב ג' דגמרי לה מחצר המשכן דהוי ק' על ג' ואמרינן דהיינו בית ע"ז שאתים: **מר כי אתריה** דבהכי חשיב שדה בט' קבין בציר לא ליבאתריה דר"י היו השדות ביוקר והוי חשיבי שדה בט' חצאי קבין: **בבבל** שלא היו שדות ביוקר כבא"י **מאי** בכמה חשוב התם שדה. א"ר יוסף **בי רדו יומא.** כלומר כי היכי דיש מלאכה לפועל לחרוש בה יום שלם לפי שלא יסמא פועל שישכיר עצמו כל היום אחד שלם ואם יחלקו פחות מכדי ספוק יום פעולה הוי אמר כל חד וחד נמצא הפועל משלים פעולתו בחצי היום או בט' שעות והיה מבקש הפועל שכירות יום שלם: **היכי דמי.** הא בי דרו יומא כלומר באיזה חרישה אמרת שב' פעמים חורש שם השדה אחת תיכף לקצירה ולאותה חרישה קרי כרבא ובאותה חרישה שתיכף לקצירה חורש הפועל כל היום עד לערב ושוב חורשין אותה בימים דרעיה ואותו היום אין חורש הפועל אלא ט' שעות ובג' שעות הבל הבית מה שהפועל חורש בט' שעות ותכי מנהג ועכשיו בני בעל גמרא באיזו חרישה פעולת יום **יום דרעיה** דאינו אלא ט' שעות **לא הוי יומא רבא** כלומר כשחתר ומשכיר ביום קצירה ולאחר קצירה דבט' שעות תשלים פעולתו ומצאה יושב ובטל ג' שעות ומצאה מפסיד בעל הבית. **ואם בי רדו יומא רבא** כלומר אם מאותה חרישה אמרת דחורשין תיכף לקצירה כל היום **לא הוי תרי יומא דזרעא** כלומר אין שם פעולת חרישת ב' ימים של יום זרעיה שביום חרישה תכף לקצירה חורש כל י"ב שעות ואם תאמר באותו יום חרישה אמרי דהיינו פעולת יום שלם כשיבא לאותה חרישה של זרעיה לא ימצא שם פעולת ב' ימים כי ביום זרעיה אינו חורש אלא ט' שעות ולא ישאר לפעולת מחרות אלא פעולת ג' שעות ומצאה פועל יושב וט' שעות ויפסיד בעה"ב שצריך לשוכרו ביום שלם שלא יעבוד להשכיר עצמו למחצית היום.

הגהות הב"ח

(א) **גמרא** היו מרגנים לו ממגה כתים פתוחים למרפסת: (ב) **שם** ר"ה מרב אמי כל"ל ותות ר' נמתק: (ג) **רש"י** ד"ה אכסדרה שיש לה פתח לחצר כל"ל ותי' מן ותות ה' נמתק: (ד) **שם** ד"ה בני מבוי מעכבין בני מבוי המתם כל"ל: (ה) ד"ה שמרבה כו' ההולך מרלאשו לצד קופו כל"ל ותי' עד נמתק: (ו) ד"ה אלא פרץ וכו' מחוחו ומסקופו ומסמנו דגלי:

לעזי רש"י

פורק"א. פירוש בית שער (עיין רש"י מגגות דף נ ע"ב ד"ה בית שער). אלווי"ר. פירוש מרפסת (עיין רש"י עירובין דף נט סוע"ב וסוכה דף ג ע"ב ד"ה מרפסת), גזחטרל (רש"י עירובין דף עח ע"ב ד"ה שמי גזחטרלות ועיין רש"י סוכה דף נא ע"ב ד"ה והקיפוס גזחטרל). דגרי"ד. פירוש סולם, מעלות (רש"י שמות כ, כג), מדרגות (רש"י יחזקאל לח, כ; שה"ש ב, יד):

ליקוטי רש"י

אכסדרה. מקורה בגג מלא כעלעות שלנו ואינו מטופש והיא קיולי שבכל הפלמוד [עירובין כה.]. פרולה מר' וזקוחוים ומומד קיולהיה על ד' ימיתות ומתמין ד' קורות מיכד ליחד ומליהן מסדרין הנפלין וכו' בעיר פתח אכסדלאות סמוכות להקיף בית אם אי אלר מלה ומיכה ממיכה לתת אי אתים נשם ג). פרחוזרון שלפני בתים (יומא יא:). שלפני הבית שקורין פוטעק"ל (סוכה ג:). אין עושין דפנות לשם אכסדרה אבל פעמים שעושין אותה לפני הבית ותופן הבית אותה מתמרים (שם יח:). **באכסדרה דבי רב.** שיש לה ד' דפנות אבל שאין מגיעות לתכף (מגגות לג:). **אידרונא.** חדר (לעיל ז.) **באכסדרה רומייתא.** עגולה אלונות אלונות ויקורין ליטר' (מגגות לג:). **מרפסת.** עליה אלוכה על פני הטלר אל פני רשות הרבים ונה פתחים הרבה לפי מתיעוניה ודיוקן בכל אחת ואחת ועושין מרפסת אלוכה לפני הפתחים כאוכך עליה יכולן עולים כאוכה אחד למרפסת ולרך המרפסת נכנסין ויוצאין כולן מרפסת אלווי"ר סולם אסקל"ל (סוכה ג:). אלווי"ר כלומר דיוקי עליות אמוכות זו לזו ומחוחות למלר ועושין מרפסת על פני אוכך עליות ופוחמין לה פתחי כולן ועולין ויורדין דרך סולם של מרפסת לחלר

ו) [מגגות דף לג:]. ז) [בגרגוס של המלוה מלרגין], ח) [ל"ל דמין]. ט) [בגרפי"ר בחלי ועי' רש"ס]. י) ל"ל אחרת ועי' רש"ס:

פרץ את פצימיו וסתמו מהכל **מטמא כל סביביו** דיש לו דין קבר הואיל וסתום מכל צדדיו כקבר דומתמה בוקעת ויוצאה דליכא למימר מן הצד יוציאהו: **ענין אחר שלא פרץ את פצימיו** כלומר היה סותר צורת הפתח המשקופין והמזוזות אלא בנה בכנן תתימה עליהנו דמתוך שלא עקרן וראי היה דעתו לפתוח להכי **אין מעכבין בו** מלפתוח. ודיקא נמי **דתניא** אבי בית דאע"ג דסתום פתוחו **יש לו ד' אמות** דאיתא לפתחה: **קבר** שיש לאדם בחצירו ועשה מחיצה דפונות כל סביביו וסיכוך. והשתא אע"ג דאיכא מחיצה פתח בהנהו מחיצות. כמאן דאיתא לפתח דמי ובוקעת בו את הטומאה **ומטמא סביביו.** אבל אם **פרץ** והוי כשאר כותל **לא.** למ"ה: **מבואות המפולשות** פתוחין **לעיר אחרת.** כלומר דנהיגו בני העיר אחרת לעבוד דרך האי מבוי ולילכנס לעיר זו ולצאת ממנה דרך מבוי זה: **[לקלקלו.** לסותמנו]. **המפולשין לרשות הרבים. להעמיד להן דלתות** לעכב **בני** רה"ר לילכנס במבוי כל שעה שירצו: **סבור מינה הני מילי** דמעכבין למיעבד דלתות ליסתם לבני רה"ר (הני מילי) **בתוך ד' אמות** של מבוי אותן ד' אמות הסמוכות לר"ה **כדר' זירא: ולא היא דלעניין טומאה** אמרי' ד' אמות ג) במבוי בר"ה דספיקו טהור באותן ד' אמות (מבוי דברשות הרבים) דגמרינן מסוטה. **אבל הכא** בכולה מבוי מצו לעכב דלא מצו למיחל בני רה"ר אלא דרך אותו מבוי: **פיסקא.** ואין חולקין את השדה עד שתהא גדולה. דיכולין לזרוע בה ט' **קבין לזה** וט' **קבין לזה** דבצער מהכי לא חשיב שדה שהוא אמה אורך על רוחב ג' דגמרי לה מחצר המשכן דהוי ק' על ג' ואמרינן דהיינו בית ע"ז שאתים: **מר כי אתריה** דבהכי חשיב שדה בט' קבין בציר לא ליבאתריה דר"י היו השדות ביוקר והוי חשיבי שדה בט' חצאי קבין: **בבבל** שלא היו שדות ביוקר כבא"י **מאי** בכמה חשוב התם שדה. א"ר יוסף **בי רדו יומא.** כלומר כי היכי דיש מלאכה לפועל לחרוש בה יום שלם לפי שלא יסמא פועל שישכיר עצמו כל היום אחד שלם ואם יחלקו פחות מכדי ספוק יום פעולה הוי אמר כל חד וחד נמצא הפועל משלים פעולתו בחצי היום או בט' שעות והיה מבקש הפועל שכירות יום שלם: **היכי דמי.** הא בי דרו יומא כלומר באיזה חרישה אמרת שב' פעמים חורש שם השדה אחת תיכף לקצירה ולאותה חרישה קרי כרבא ובאותה חרישה שתיכף לקצירה חורש הפועל כל היום עד לערב ושוב חורשין אותה בימים דרעיה ואותו היום ועכשיו בני בעל גמרא באיזו חרישת פעולת יום **יום דרעיה** דאינו אלא ט' שעות **לא הוי יומא רבא** כלומר כשחתר ומשכיר ביום קצירה ולאחר קצירה דבט' שעות תשלים פעולתו ומצאה יושב ובטל ג' שעות ומצאה מפסיד בעל הבית. **ואם בי רדו יומא רבא** כלומר אם מאותה חרישה אמרת דחורשין תיכף לקצירה כל היום **לא הוי תרי יומא דזרעא** כלומר אין שם פעולת חרישת ב' ימים של יום זרעיה שביום חרישה תכף לקצירה חורש כל י"ב שעות ואם תאמר באותו יום חרישה אמרי דהיינו פעולת יום שלם כשיבא לאותה חרישה של זרעיה לא ימצא שם פעולת ב' ימים כי ביום זרעיה אינו חורש אלא ט' שעות ולא ישאר לפעולת מחרות אלא פעולת ג' שעות ומצאה פועל יושב וט' שעות ויפסיד בעה"ב שצריך לשוכרו ביום שלם שלא יעבוד להשכיר עצמו למחצית היום.

חשק שלמה על רבינו גרשום א) הוא ר"ס: ק) פיסק המעולה: ב) הוא ר"ס: לא פיסק המעולה: ג) ל"ל במבוי המסמן לרס"ל כתיב"ל דמי.

יא: השותפין פרק ראשון בבא בתרא

הבא אפשר דמייל לגואי ומפרק. פרש"י דסמס אכסדרה אין לה לפנות כלל וגרס נמי בסוף פ' כל גגות (עיתוסין דף לד: וסס. ד"ה בשמי) כי לית ליה לשמואל פי מקרה בד' אבל בג' אית ליה פירוש באכסדרה שאין לה לפנות כלל אית ליה לשמואל פי מקרה יורד וסומס בכל מרבע מחילות ולכך קאמר שמואל באכסדרה בנקעה דאין מטלטלין בה אלא בד' אבל בשלש אית ליה דהיינו אם יש בו דופן אחד אמרי' בג' פי מקרה ולר"י נראה דסמס אכסדרה יש לה שלש מחילות כדאמר בלא יחפור (לקמן דף סס:) דעולם הזה לאכסדרה הוא דומה דרוח קפוים אינה מסובבת ובסוף פרק כל גגות (עיתוסין דף לד:) גרס' כי לית ליה בג' אבל במרבע אית ליה פי' בשלש כשאין בי אם שלש מחילות לא אמרי' פי מקרה ברביעית אבל בד' כשיש קצת גם ממחילה רביעית אמר פי מקרה ואכסדרה דבי רב יש לה נמי שלש מחילות גבוהות והרביעית גבוהה ד' אמות ואכסדרה רומיתא הרביעית אינה גבוהה רק עשרה טפחים אי נמי דבי רב גבוהה רביעית עשרה ורומיתא פחות מעשרה טפחים: **בעא** רב הונא מרב אמו. והא דאמר בפרק הניחקין (ניטין דף נג: וסס) גבי רב הונא קרי בהבאי שאני רב הונא דאפי' ר' אמי ור' אסי בהני תשיבי דארעא דישראל מיקם כייפי לרב הונא והכא היכי בעא מיניס וי"ל דרבי אמי ואסי לחוד ורב אמי לחוד: **אכסניא** לפי פתחים בו'. פירש רבינו חננאל דמיבעיא ליה שיבא שאמתה במקום אחד הוצל אין חולקין: **אחד** מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו. פירש הקונטרס להקיף מחילות סביבות הארבע אמות שיש לו במבוי כנגד פתחו וקשה לרבינו יאתק דלא מצינו שיהא לו ארבע אמות במבוי אלא בחצר ונראה לרבינו יאתק כפי' רבינו חננאל כגון שיושב בסוף המבוי אצל לד הסתום וזולה לסתום כנגד פתחו כל רוחב המבוי והשתא קאמר רב הונא שמעכבין עליו בני המבוי אע"פ שהם חילוקים לפי שמרבה עליהם את הדרך פי' רגל בני אדם שיכולין לומר בני המבוי [לף] כשיש רבים במבוי יכולים ליכנס על סוף המבוי וע"י הסתימה תרבה עלינו את הדרך ע"י בני אדם הדורכים עלינו במבוי ולף לחלרות יתנרטו ליכנס מרוב דוחק ומצינו לשון מרבה עליהם את הדרך בענין זה דתנן לקמן בחזקת הבתים (דף נט:) לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנו לחצר השותפים ומפר' טעמא בגמרא (דף ס.) מפני שמרבה עליהם את הדרך דהיינו רגל בני אדם ובמוקפתא דפ"ק דמכילתין מנית לו ומוקפתא דרשות הרבי' ומבקש לפותחו לחצר השותפים יכולים לעכב על ידו מפני שמרבה עליהם את הדרך: **והפנימית** משתמשת עם כולן ומשתמשת לעצמה. פי' לעצמה שאין [ג] אחרונה משתמשת עמה ומילונה משתמשת לעצמה דלעיל אין פירושו כמו זה אלא לעצמה שאינה משתמשת עם אחרות:

אבל מייחד ליה פיתחא אין לו אלא ארבע אמות לפני פתחו אמר רב הונא [א] אכסדרה אין לה ד' אמות מעמא מאי משום פירוק משאו הבא אפשר דעייל לגואי ומפרק מתיב רב ששת אחד שערי בתים ואחד שערי אכסדראות יש להן ד' אמות כי תניא ההיא [ב] באכסדרה דבי רב אכסדרה דבי רב פשיטא [ג] אידרונו מעליא הוא [ד] אלא באכסדרה רומייתא ת"ר [ה] בית שער אכסדרה ומרפסת יש להן ד' אמות [ו] היו (ז) חמשה בתים פתוחין למרפסת אין להן אלא ד' אמות בלבד בעא מיניה ר' יוחנן מר' ינאי לול של תרנגולין יש לו ד' אמות או אין לו ד' אמות [ח] א"ל מעמא מאי משום פירוק משאו הבא מטפס ועולה מטפס ויורד בעא מיניה רבא מרב נחמן בית חציו מקורה וחציו אינו מקורה יש לו ד' אמות או אין לו ד"א א"ל [ט] אין לו ד' אמות לא מבעיא קירויו מלגיו דאפשר דעייל לגואי ומפרק אלא אפילו קירויו כלפי חוץ אפשר דעייל לגואי ומפרק בעא מיניה רב הונא (י) מרבי אמי אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו או אין מעכבין עליו א"ל [יא] בני מבוי מעכבין עליו אכסניא לפי בני אדם מתחלקת או לפי פתחים מתחלקת א"ל [יב] לפי בני אדם מתחלקת תניא נמי הכי [יג] זבל שבחצר מתחלקת לפי פתחים אכסניא לפי בני אדם אמר רב הונא אחד מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן את הדרך מיתיבי [יד] חמש חצרות פתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה והשאר משתמשות עם השניה והשניה משתמשת לעצמה ומשתמשת עם החיצונה נמצאת פנימית משתמשת לעצמה ומשתמשת עם כל אחת ואחת תנאי היא דתניא אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו היה סתום ובקש לפותחו אין בני מבוי מעכבין עליו דברי רבי ר"ש בן אלעזר אומר חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי זו עם זו חצרות מאן דכר שמייהו חסורי מחסרא והכי קתני וכן חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה וכו' דברי רבי ר' שמעון בן אלעזר אומר חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי: אמר מר [טו] היה סתום ובקש לפותחו אין בני מבוי מעכבין עליו אמר רבא [טז] לא שנו אלא שלא פרץ את פצימיו אבל פרץ את פצימיו בני מבוי מעכבין עליו א"ל אביי לרבא תניא דמסייע לך בית

זמן נמלך לפותחו: כולם משתמשין במבוי. בכל המבוי ואפי' מיון על הפנימי: שלא פרץ פצימיו. כשנסתם פתחו לא סלק נפשיה וסופו לפותחו לאחר זמן: ומפקן דגלי דעמיה דלא סילק נפשיה וסופו לפותחו לאחר זמן:

הגהות הב"ח

(א) גמרא היו מרבעה לו ממקה כתים פתוחים למרפסת: (ב) שם ר"ה מרב אמי כל"ל ואות י ממקן: (ג) רש"י ד"ה אכסדרה שיש לה פתח לאלר כל"ל ומי מן ואות ה' ממקן: (ד) שם ד"ה בני מבוי מעכבין בני מבוי המחר כל"ל: (ה) ד"ה שמרבה כו' ההולך מרמאנו לנד קופו כל"ל ומי' עד ממקן: (ו) ד"ה אלא פרץ וכו' מוחזו ומשקופו ומפתנו דגלי:

לעזי רש"י

פורק"א. פירוס בית שער (עיין רש"י ממנות דף לג ע"ב ד"ה בית שער). אפ"ווי"ר. פירוס מרפסת (עיין רש"י עירובין דף נט סוע"ב ופוסס דף ג ע"ב ד"ה מרפסת). גזוטרל (רש"י עירובין דף עח ע"ב ד"ה שמי גזוטרלות ועיין רש"י סוכה דף נא ע"ב ד"ה וסקיפוס גזוטרל). דגרי"ד. פירוס סולם. מעגות (רש"י שמות כ, כג). מדרגות (רש"י יחזקאל לח, כ; שס"ש כ, יד):

ליקוטי רש"י

אכסדרה. מקוסה כגג מלא בעציים שלנו ואינו מגופנו וסיא קיטוי שבכל התלמוד [עירובין כה.]. פרוסה מל' רוסוסיס ופומל קיטיס על ד' ימיסות ומוסנין ד' קוסות מיסד ליסל ומליסן מקדלין בגפרין וכו' בעיר סמס אכסדלאות סמוכות לסקיף בית סלו אלנ ומיכה מסיה אמס מו אמים [שם ב.]. פרוסדוס שלפני בתים [יומא יא:]. שלפני הבית שקורין פורטיק"ל [סוכה ג.]. אין עושין דפנות לשם אכסדרה אבל פעמים שעושין אותה לפני הבית ומוזכן הבית פוסמה מאמריס [שם יח:]. באכסדרה דבי רב. שיש לו ד' לפנות אלא שאין מגיעות לאכן [מגילה לב:]. אידרונא. חדר [לעיל ז.] באכסדרה רומייתא. עשויה אלנות אלנות וקורין ליטיי"ל [מגילה לב:]. מרפסת. עליה אלוכה על פני האלר על פני רצות הרבים וכה פתחים הרבה לפי מסיבותיה ודיורין בכל אחת ואחת ועושין מרפסת אלוכה לפני הפתחים לאוכן עליה וכולן עולים בסולם אחד למרפסת ולכך המרפסת נכנסין ויוצאין כולן מרפסת אלוי"ל [סוכה ד:]. אלוי"ל [מגילה ג.]. דיורי עליות שמוכות זו לו ופתוחות לאלר ועושין מרפסת על פני אוכן עליות ופותחין לה פתחי כולן ועולין ויורדין דרך סולם של מרפסת לאלר

(ב) [ממנות דף לג:]. (ג) [מרגום של המלרה אילוין]. (ד) [ל"ל דאין]. (ה) [כלפו"י המלי ועי' רש"ן]. (ו) ל"ל אמרת ועי' רש"ן:

(ב) [ממנות דף לג:]. (ג) [מרגום של המלרה אילוין]. (ד) [ל"ל דאין]. (ה) [כלפו"י המלי ועי' רש"ן]. (ו) ל"ל אמרת ועי' רש"ן:

רבינו גרשום

[תחילת הפירוש ששייך לכאן נרפס בעמוד הקודם]

חסורי מיתסרא והכי קתני דתנא קמא מיירי [נמי] בחצירות נמצאת הפנימית משתמשת לעצמה ומשתמשת עם כולן דברי ר' דסבר אין מעכב עליו [בן] המבוי לסתום ד' אמות שלו ורבי שמעון אומר וכן כולם משתמשות במבוי כגון שהוא בהדיא שלא יסתום כנגד פתחו כדי שלא ירבה על האחרים את הדרך שיכולין בני מבוי לעכב עליו ורב הונא סבירא ליה כר"ש בן אלעזר. ג) כפ"ה. ואית דאמרי חיצונה משתמשת לעצמה דיש לכולן רשות לעבור דרך עליה אבל היא משמשת לעצמה דאין לה רשות לעבור דרך עליהן. ולהכי אם ביקשה החיצונה לסתום לפניהם מלעבור עליה אינה יכולה לסתום מחוך דרשות כולן יש (לה) לעבור עליה. אבל אם בקשו כולן לסתום לפני החיצונה כדי שלא תעבור עליהן. יכולין לסתום משום שאין דרכה של חיצונה לעבור עליהן. וכיון דסתמי לה הני שלא תעבור עליהן תהא החיצונה משמשת לעצמה וכן לשניה וכן לשלישית וכן לרביעית עד לחמישית שהיא פנימית דהשתא נמצא שיש לה רשות לעבור על כולן ואין לכולן רשות לעבור עליה להכי יכולה פנימית לישתמש ולסתום בפני עצמה כדי שלא יעבור כולן עליה הן אין יכולין לסתום פנימית כדי שלא תעבור עליהן אלמא דהני יכולין לסתום זה על זה וקשיא לאמן דאמר אחד מבני מבוי דהכי משמע ותני דמשום אחד מבני מבוי בין לחיצונה על כולן בין לכולן על החיצונה אין להם רשות זה על זה לסתום מפני שמרבה עליהן את הדרך. לא תנאי היא וכן כו' עד החיצונה משתמשת לעצמה כדדייקינן לעיל דלכולם יש להן רשות לעבור ולסתום בפני החיצונה ואין לחיצונה רשות לעבור ולסתום בפניהם: ר' שמעון אומר כולם משתמשות במבוי אמטו להכי דאית לכולן תשמיש למבוי להכי יש רשות לכולן לעבור זו על זו בין לחיצונה על כולן בין לכולן על החיצונה וכי היכי דזו אינה יכולה לסתום בפני כולן כך כולן אינן יכולין לסתום בפניהם כ"ז ג) למ"ה אבל מסחבר הכי: היה סתום ובקש לפותחו. כעין אמר מר שאם היה פתח פתוח לכתחילה לאותו מבוי שעכשיו רוצה להזור פתחו שם וסתמו הואיל דהוה חמן מעיקרא אין יכולין לעכב עליו. אמר רבא לא שנו דאין מעכבין אלא שלא פרץ את פצימיו הואיל שאין נפרצין חזקה יש לפותחו: [מכאן שייך לדף יב:] אינו מטמא כל סביביו. אם היה מת בבית אע"פ שסתום הוא הואיל ולא פרץ את פצימיו אינו מטמא כל סביביו דבית בר' אמות כקבר דאיכא למימר הואיל שלא עקר הפצימיו ולא סתמו לגמרי באותו פתח יפתח ויצאיהו אבל פרץ את פצימיו וסתמו מהכל מטמא כל סביביו דיש לו דין קבר דטומאה בוקעת ויוצאה דליכא למימר מן הצד יוצאיהו: עגין אחר שלא פרץ את פצימיו כלומר היה סותם הפתח ולא היה סותר צורת הפתח המשקופין והמזוזות אלא בנה בנין סתימה עליהן ומתוך שלא עקרן וראי היה דעתו לפתוח לכתי אין מעכבין בו מלפתחה. ודיקא נמי דתניא גבי בית דאע"ג דסתום פתחו יש לו ד' אמות והיינו נמי שעמא [כיון] דלא פרץ פצימיו והיה דעתו לפתחה: קבר שיש לאדם בחצירו ונשמה מחיצה דפנות כל סביביו וסיכך. והשתא אע"ג דאיכא מחיצה סביב הקבר דאיכא פתח בהנהו מחיצות. אם כשסתם אותו פתח לא פרץ פצימה כיון דנראה לפתח דמי דובקעת בו את הטומאה ומטמא סביביו. אבל אם פרץ והוי כשאר כותל לא. ל"מ: מבואות המפולשות פתוחין לעיר אחרת. כלומר דנהיגהו בני העיר אחרת לעבור דרך הא' מבוי ולינכנס לעיר זו ולצאת ממנה דרך מבוי זה: [לקרלקו. לסוחמן]. המפולשין לרשות הרבים. להעמיד להן דלתות לעכב בני רה"ר ליכנס במבוי כל שעה שירצו: סבור מינה הני מילי דמעכבכין למיעבד דלתות ליסתם לבני הי"ר (הני מילי) בתוך ד' אמות של מבוי אותן ד' אמות הסמוכות לרי"ה בדר' זורא: ולא היא דלענין טומאה אמרי' ד' אמות ג) במבוי בר"ה דספיקו טהור באותן ד' אמות (מבוי דברשות הרבים) דהמרגין מסוטה. אבל הכא בכוליה מבוי מצו לעכב דלא מצו למיזל בני הי"ר אלא דרך אותו מבוי: פיסקא. ואין חולקין את השדה עד שתהא גדולה. דיכולין לזרוע בה מ' קבין לזה וט' קבין לזה בדבור מהכי לא חשיב שדה שהוא סאה וחצי שהוא סאה וחצי אינה חשובה ר' דגמרי לה מחצי חשבון דהוי ק' על ג' ואמרינן בית זרע מאתים: מר כי אחריה דבהכי חשיב שדה בט' קבין בצריך לו ואחרינא דר"י היו השדות בזיקר הוי חשיבי שדה בט' חצאי קבין: בבבל שלא היו שדות בזיקר כבא"י מאי בכמה חשוב חתם שדה. א"ר יוסף בי רדו יומא. כלומר כי הכי דיש מלאכה לפועל לחרוש בה יום שלם לפי שלא ימצא פועל שישכיר עצמו כי אם ליום אחד שלם ואם יחלקו פחות מכדי פסוק יום פעולת יום אחד כל חד וחד נמצא הפועל משלים פעולתו בחצי היום או בט' שעות והיה מבקש הפועל שכירתו יום שלם: הי"כי דמי. הא בי רדו יומא כלומר באיזה חרישא מכדי פסוק יום בראוהנה חרישה שתיכף לקצירה חורש הפועל כל היום עד לערב ושוב חורשין אותה ביום זרעיה ואותו היום אין חורש הפועל אלא ט' שעות ובבי' שעות הכי מנהג עכשיו בני בעל גמרא באיזו חרישה פעולת יום יום זרעיה דאינו אלא ט' שעות לא הוי יומא כדבא כלומר כשחחבר ומשכיר בימים קציר לא הוה פעולת יום שלם בחרישה דלאחר קצירה דבט' שעות תשלים פעולתו ונמצא ישב ובטל ג' שעות ונמצא מפסיד בעל הבית. ואם בי רדו יומא כדבא כלומר אם מאותה חרישה אמרת דחורשין תיכף לקצירה כל היום לא הוי תרי יומא דזרעיה כלומר אין שם פעולת חרישת ב' ימים של יום זרעיה שבימים חרישה תכף לקצירה חורש כל י"ב שעות ואם תאמר באותו יום חרישה אמרי דהיינו פעולת יום שלם כשיבא לאותה חרישה של זרעיה לא ימצא שם פעולת ב' ימים כי ביום זרעיה אינו חורש אלא ט' שעות ולא ישאר לפעולת מחרת אלא פעולת ג' שעות ונמצא פועל ישב ט' שעות ויפסיד בעה"ב שעריך לשוכרו ביום שלם שלא יצאה פועל להשכיר עצמו למחצית היום.

ג) [מרגום של המלרה אילוין]. ד) [ל"ל דאין]. ה) [כלפו"י המלי ועי' רש"ן]. ו) ל"ל אמרת ועי' רש"ן:

(ב) גמרא היו מרבעה לו ממקה כתים פתוחים למרפסת: (ג) שם ר"ה מרב אמי כל"ל ואות י ממקן: (ד) רש"י ד"ה אכסדרה שיש לה פתח לאלר כל"ל ומי מן ואות ה' ממקן: (ה) שם ד"ה בני מבוי מעכבין בני מבוי המחר כל"ל: (ו) ד"ה אלא פרץ וכו' מוחזו ומשקופו ומפתנו דגלי:

(ב) [ממנות דף לג:]. (ג) [מרגום של המלרה אילוין]. (ד) [ל"ל דאין]. (ה) [כלפו"י המלי ועי' רש"ן]. (ו) ל"ל אמרת ועי' רש"ן

הכא אפשר דמעייל לגואי ומפרק. פרש"י דסמס אכסדרה אין לה דפנות כלל וגרס נמי בסוף פ' כל גגות (עירובין דף לד: וסס. ד"ה בשמי) כי לית ליה לשמואל פי תקרה בד' אמות בתכסדרה שאין לה דפנות כלל לית ליה לשמואל פי תקרה יורד וסותם בכל ארבע מחיצות ולכך קתמר שמואל בתכסדרה בנקעה דאין מטלטלין בה אלא בד' אמות בשלא לית ליה דהיינו אם יש בו דופן אחד אמרי' בג' פי תקרה ולר"י נראה דסמס אכסדרה יש לה שלש מחיצות כדאמר בלא יחפור (לקמן דף כה:) דעולם הזה לתכסדרה הוא דומה דרוח צפונית אינה מקובצת וכסוף פרק כל גגות (עירובין דף לד:) גרסי' כי לית ליה בג' אמות בארבע אין ליה פי' בשלש כשאין כי אם שלש מחיצות לא אמרי' פי תקרה ברביעית אבל בד' כשיש קצת גם ממחיצה רביעית אמר פי תקרה ותכסדרה דבי רב יש לה נמי שלש מחיצות גמורות והרביעית גבוהה ד' אמות ותכסדרה רומיתא הרביעית אינה גבוהה רק עשרה טפחים לי נמי דבי רב גבוהה רביעית עשרה ורומיתא פחות מעשרה טפחים: **בעא** רב הונא מרב אמי. והא דאמר בפרק המזקין (גיטין דף עו: וסס) גבי רב הונא קרי בכהני שאני רב הונא דאפי' ר' אמי ור' אסי כהני תזיכי דארעא דישראל מיקם כייפי לרב הונא והכא היכי בעא מיניה וי"ל דרבי אמי לאחוד ורב אמי לאחוד: **אכסניא** לפי פתחים בו'. פירש רבינו חננאל דמיבעיא ליה שיירא שחנתה במקום אחד הזכל אין חולקין: **אחד** מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו. פירש הקונטרס להקיף ממחיצות סביבות הארבע אמות שיש לו במבוי כנגד פתחו וקשה לרבינו יצחק דלא מליגו שיהא לו ארבע אמות במבוי אלא במאר ונראה לרבינו יצחק כפי' רבינו חננאל כגון שיושב בסוף המבוי אצל גד הסמוס ורולה לסמוס כנגד פתחו כל רוחב המבוי והשתא קאמר רב הונא שמעכבין עליו בני המבוי אע"פ שהם חילוים לפי שמרבה עליהם את הדרך פי' רגל בני אדם שיכולין לומר בני המבוי [לף] כשיש רבים במבוי יכולים לינהג עד סוף המבוי וע"י הסתימה תרבה עלינו את הדרך ע"י בני אדם הדורכים עלינו במבוי ולף לחלרות יצטרכו לינהג בדוחק ומלינו לשון מרבה עליהם את הדרך בעניין זה דתנן לקמן בחזקת הבתים (דף עו:) לקח בית בחאר אחרת לא יפתחנו לחאר השותפים ומפר' טעמא בגמרא (דף פ.) מפני שמרבה עליהם את הדרך דהיינו רגל בני אדם וכתוספתא דפ"ק דמכילתין תניא יש לו חנות ברשות הרבי' ומבקש לפותחו לחאר השותפים יכולים לעכב על ידו מפני שמרבה עליהם את הדרך:

והפנימית משתמשת עם בולן ומשתמשת לעצמה. פי' לעצמה שאין [ה] מחרוזה משתמשת עמה וחיצונה משתמשת לעצמה לדעת מין פירוש כמו זה אלא לעצמה שאינה משתמשת עם אחרות:

אבל מייחד ליה פיתחא אין לו אלא ארבע אמות לפני פתחו אמר רב הונא [א] אכסדרה אין לה ד' אמות טעמא מאי משום פירוק משאו הכא אפשר דעייל לגואי ומפרק מתיב רב ששת אחד שערי בתים ואחד שערי אכסדראות יש להן ד' אמות כי תניא ההיא [ב] באכסדרה דבי רב אכסדרה דבי רב פשיטא [ג] אידרונו מעליא הוא [ד] אלא באכסדרה רומייתא ת"ר [ה] בית שער אכסדרה ומרפסת יש להן ד' אמות [ו] היו [ז] חמשה בתים פתוחין למרפסת אין להן אלא ד' אמות בלבד בעא מיניה ר' יוחנן מר' ינאי לול של תרנגולין יש לו ד' אמות או אין לו ד' אמות [ח] א"ל טעמא מאי משום פירוק משאו הכא ממפס ועולה ממפס ויורד בעא מיניה רבא מרב נחמן בית חציו מקורה וחציו אינו מקורה יש לו ד' אמות או אין לו ד"א א"ל [ט] אין לו ד' אמות לא מבעיא קירויו מלגיו דאפשר דעייל לגואי ומפרק אלא אפילו קירויו כלפי חוץ אפשר דעייל לגואי ומפרק בעא מיניה רב הונא [י] מרבי אמי אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו או אין מעכבין עליו א"ל [יא] בני מבוי מעכבין עליו אכסניא לפי בני אדם מתחלקת או לפי פתחים מתחלקת א"ל [יב] לפי בני אדם מתחלקת תניא נמי הכי [יג] זבל שבחצר מתחלקת לפי פתחים אכסניא לפי בני אדם אמר רב הונא אחד מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן את הדרך מיתיבי [יד] חמש חצרות פתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה והשאר משתמשות עם השניה והשניה משתמשת לעצמה ומשתמשת עם החיצונה נמצאת פנימית משתמשת לעצמה ומשתמשת עם כל אחת ואחת תנאי היא דתניא אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו היה סתום ובקש לפותחו אין בני מבוי מעכבין עליו דברי רבי ר"ש בן אלעזר אומר חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי זו עם זו חצרות מאן דכר שמייהו חסורי מחסרא והכי קתני וכן חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה וכו' דברי רבי ר' שמעון בן אלעזר אומר חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי: אמר מר [כ] היה סתום ובקש לפותחו אין בני מבוי מעכבין עליו אמר רבא [ל] לא שנו אלא שלא פרץ את פצימיו אבל פרץ את פצימיו בני מבוי מעכבין עליו א"ל אביי לרבא תניא דמסייע לך בית זמן נמלך לפותחו: כולם משתמשין במבוי. בכל המבוי ואפי' מילון הפנימי: שלא פרץ פצימיו. כשנסתם פתחו לא סלק מזוזתו (ו) ומשקוף ומפסן דגלי דעמיה דלא סילק נפשיה וסיפו לפותחו לאחר זמן:

אבל מייחד ליה פיתחא. שהיה לו פתח לסוף ביתו אבל החסירה ולכך אותו פתח היה רגיל להשלין הגרעינין וליטלן אין לו באחר בשביל החסירה אלא ד' אמות שלפני אותו פתח: אכסדרה. (ג) שיש לו מן הפתח לאחר: אין לו ד' אמות. בחלוקת המלר: **טעמא מאי.** אמור רבנן שיש לפתח בית ד' אמות בחאר: משום פירוק משאו. שיפרק שם משאו מעל חמורו לפי שהפתח בית אינו פנוי מכלים ואי אפשר להכניס חמור עם משאו בבית לפרק לשם: הכא. באכסדרה כיון [ד] (דאית) לה דפנות אפשר דמעייל לגואי ומפרק: אכסדרה דבי רב. דפנות סביב לה אלא שמוקפות חלונות: אכסדרה רומייתא. מוקפות דפנות גמוכות שאין מגיעות לתקרה: בית שער. בית קטן שלפני פתח טרקלין וקורין לו פורק"ל בלע"ז: מרפסת. אלווי"ר והרבה פתחי עלייה פתוחין לו וכולן עולין דרך סולם אחד שקורין דגרי"ל: אין להן אלא ארבע אמות. בין כולן אצל רגלי הסולם: לול של תרנגולין. בית קטן שמגדלין בו תרנגולין ויש לו פתח לאחר: יש לו ד' אמות. בחאר לו לא: מטפס ועולה. התרנגול מטפס וטורס ועולה דרך לאחר הכותל לתוך הלול: בית חציו מקורה כו'. ופתוח לאחר יש לו ד' אמות בחאר לו לא: לא מבעיא קירויו מלגיו. והאי שאינו מקורה לגד האחר דאין לו ארבע אמות בחאר דהא דמעייל חמור בחאר ומפרק שם שאין דרך לתת כלים [ד] בחאר שאינו מקורה: אלא אפי' קירויו לצד החוץ. וגילויו לגד פנים נמי אין לו ד' אמות דהא דאפשר דמעייל חמור עד הגילוי ומפרק: למבוי אחר. כגון בית שבין שני מבואות: בני מבוי מעכבין. אבני מבוי (ד) אחר שאינו רגיל אצלם: אכסניא. חיל אל מלך המוצב על בני העיר לתת להן אכסניא בבתיהם: לפי בני אדם. הדרים בבית: מתחלקת לפי פתחים. לזבל שדות לפי שדרך הפתחים שליהן שם עד שנעשית שמפה: שבקש לסתום כנגד פתחו. להקיף מחיצה סביבות ד"ל שיש לו במבוי כנגד פתחו: שמרבה עליהם הדרך. שהסולך מרחשו (ה) עד לד קופו צריך להקיף סביב הממילה: חמש חצרות הפתוחות למבוי. זו אצל זו לחרכו ופתח מבואות סתומין הן בסופן ואחד מקצותיו פתוח לר"ש: כולם משתמשות במבוי עם החיצונה. כגון שהלי לכולם יש דרך במבוי ללחת דרך רחשו לרה"ר וכל שיש לו דרך יש לו תשמיש שאינו מעכב דרך המבוי: והחיצונה משתמשת לעצמה. כגון בזוהב המבוי אבל לא כגון מבוי אחר שאין לה עליהן דרך: משתמש לעצמה. לבדה וקשיא לרב הונא דאמר כולן מעכבין ואפי' החלוים מעכבין על הפנימיים: היה סתום. שהיה לו מקודם פתח פתוח לו ופתמו ולאחר אבל מייחד ליה פיתחא אין לו אלא ארבע אמות לפני פתחו אמר רב הונא [א] אכסדרה אין לה ד' אמות טעמא מאי משום פירוק משאו הכא אפשר דעייל לגואי ומפרק מתיב רב ששת אחד שערי בתים ואחד שערי אכסדראות יש להן ד' אמות כי תניא ההיא [ב] באכסדרה דבי רב אכסדרה דבי רב פשיטא [ג] אידרונו מעליא הוא [ד] אלא באכסדרה רומייתא ת"ר [ה] בית שער אכסדרה ומרפסת יש להן ד' אמות [ו] היו [ז] חמשה בתים פתוחין למרפסת אין להן אלא ד' אמות בלבד בעא מיניה ר' יוחנן מר' ינאי לול של תרנגולין יש לו ד' אמות או אין לו ד' אמות [ח] א"ל טעמא מאי משום פירוק משאו הכא ממפס ועולה ממפס ויורד בעא מיניה רבא מרב נחמן בית חציו מקורה וחציו אינו מקורה יש לו ד' אמות או אין לו ד"א א"ל [ט] אין לו ד' אמות לא מבעיא קירויו מלגיו דאפשר דעייל לגואי ומפרק אלא אפילו קירויו כלפי חוץ אפשר דעייל לגואי ומפרק בעא מיניה רב הונא [י] מרבי אמי אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו או אין מעכבין עליו א"ל [יא] בני מבוי מעכבין עליו אכסניא לפי בני אדם מתחלקת או לפי פתחים מתחלקת א"ל [יב] לפי בני אדם מתחלקת תניא נמי הכי [יג] זבל שבחצר מתחלקת לפי פתחים אכסניא לפי בני אדם אמר רב הונא אחד מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן את הדרך מיתיבי [יד] חמש חצרות פתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה והשאר משתמשות עם השניה והשניה משתמשת לעצמה ומשתמשת עם החיצונה נמצאת פנימית משתמשת לעצמה ומשתמשת עם כל אחת ואחת תנאי היא דתניא אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו היה סתום ובקש לפותחו אין בני מבוי מעכבין עליו דברי רבי ר"ש בן אלעזר אומר חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי זו עם זו חצרות מאן דכר שמייהו חסורי מחסרא והכי קתני וכן חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה וכו' דברי רבי ר' שמעון בן אלעזר אומר חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי: אמר מר [כ] היה סתום ובקש לפותחו אין בני מבוי מעכבין עליו אמר רבא [ל] לא שנו אלא שלא פרץ את פצימיו אבל פרץ את פצימיו בני מבוי מעכבין עליו א"ל אביי לרבא תניא דמסייע לך בית

[ד] [מגמות דף נ.:], [ה] [מלגום של המלרה מלרגון], [ו] [נ"ל לאלין], [ז] [נלפו"ר ומר ופר' רש"ש], [ח] נ"ל אמרת ופר' רש"ש:

הגהות הב"ח

(א) גמרא היו מלרגנים לו מעמד בתים פתוחים [מגמות שם]. (ב) שם ר"ה מרב אמי כל"ל ואות ר' נמחק: (ג) רש"י ד"ה אכסדרה שיש לה פתח לאחר כל"ל ומי' מן ואות ה' נמחק: (ד) שם ד"ה כי מבוי מעכבין כמי מבוי אמר כל"ל: (ה) ד"ה ממחיה כו' הסולך מלאמו לגד קופו כל"ל ומי' עד נמחק: (ו) ד"ה אלא פרץ וכו' מזוזתו ומשקופו ומפסנו דגלי:

לעזי רש"י

פורק"א. פירוס בית שער (עיין רש"י מגמות דף לג ע"ב ד"ה בית שער). אלווי"ר. פירוס מרפסת (עיין רש"י מגיגוגין דף נט מוע"ב ומוכה דף ג ע"ב ד"ה מרפסת), גוחטרל (רש"י מגיגוגין דף עם ע"ב ד"ה שמי גוחטרלות ועיין רש"י מוכה דף נא ע"ב ד"ה והקיפום גוחטרל). דגרי"ל. פירוס סולם מעלות (רש"י מגמות כ. נג.), מדלגות (רש"י מגוקלא לח. כ; שה"ש ב. יד):

ליקוטי רש"י

אכסדרה. מקוכה בגג אלל בעליות אלנו ואינו מגופה והיא קיכוי אבכל המלגמוד [עיין רבינו בה.]. פרלה מד' רומומים ומומד קיכוי על ד' ימילות ומומלין ד' קוכות בגוכה ליתד ועליהן מפלרין הגפרין וכו' בעיר פתח אכסדלאות סמוכות להקיף בית אל מלר ואיכא מפולה אחת מן אמים לא אמים [ש"ש יח:]. פרוחדון שלפני בתים [ירמיה יא:]. שלפני הבית שקורין פורטק"ל [מוכה ג.]. אין עושין דפנות לשם אכסדלה אבל פעמים שעושין אותה לפני הבית ולוכן הבית מוחמה מלמלייה [שם יח:]. **באכסדרה דבי רב.** שיש לה ד' דפנות אלא שאין שאין מגיעות לסכך [מגמות לג.]. **אידרונא.** חדר [לעיל ז.]. **באכסדרה רומייתא.** שאינה חלונות שקורין ליאל"ר [מגמות לג.]. **מרפסת.** עליה אלוכה על פני המלר על פני רשות הרבים וכה פתחים הרבה לפי המילותיה ודיוריו בכל אחת ואחת ועושין מרפסת אלוכה לפני הפתחים כאוכל עליה וכולן עולים בסולם אחד למרפסת ולכך המרפסת נכנסין ויוצאין כולן מרפסת אלווי"ל סולם אחד"ל [מוכה ג.]. אלווי"ר בלע"ז דיוכי עליות הבעליות זו לזו ופמוחות לאחר ועושין מרפסת על פני אוכל עליות ופותחין לה פתחי כולן ועולין ויורדין לכך סולם של מרפסת לאחר

[ירובין ג.]. אלווי"ר והוא אלוכ לפני פתחי עליות הרבה וכולן עולין לכך אם [ירמא שם]. אלווי"ר [מגמות שם]. **פצימיו.** עמודים [מגמות שם]. **תניא דמסייע לך.** אלא אקנא אם פתח מייתי אלא בפתימה מעלייתא [שבת קמו.].

(ה) [מגמות דף נ.:], (ו) [מלגום של המלרה מלרגון], (ז) [נ"ל אלין], (ח) [נלפו"ר ומר ופר' רש"ש], (ט) נ"ל אמרת ופר' רש"ש:

חסורי מיחסרא והכי קתני דתנא קמא מיירי [נמין] בחצירות נמצאת הפנימית משתמשת לעצמה ומשתמשת עם כולן דברי ר' דסבר אין מעכב עליו [בן] המבוי לסתום ד' אמות שלו ורבי שמעון אומר וכן כולם משתמשות במבוי כגון שהוא בהדיא שלא יסתום כגגד פתחו כדי שלא יבוה על האחרים אם הדרך שיכולין בני מבוי לעכב עליו ורב הונא סבירא ליה כר"ש בן אלעזר. ו) כפ"ה. **ואית דאמרי חיצונה משתמשת לעצמה** דיש לכולן רשות לעבור דרך עליה אבל היא משמשת לעצמה דאין לה רשות לעבור דרך עליהן. ולהכי אם ביקשה החיצונה לסתום לפניהם מלעבור עליה אינה יכולה לסתום מתוך דרשות כולן יש (לו) לעבור עליה. אבל אם בקשו כולן לסתום לפני החיצונה כדי שלא תעבור עליהן. יכולין לסתום משום שאין דרכה של חיצונה לעבור עליהן. וכיון דסתמי לה הני שלא תעבור עליהן תהא החיצונה משמשת לעצמה וכן לשניה וכן לשלישית וכן לרביעית עד לחמישית שהיא פנימית דהשתא נמצא שיש לה רשות לעבור על כולן ואין לכולן רשות לעבור עליה להכי יכולה פנימית לשתמש ולסתום בפני עצמה כדי שלא יעבור כולן עליה והן אין יכולין לסתום פנימית כדי שלא תעבור עליהן אלמא דהני יכולין לסתום זה על זה ורקשיא למאן דאמר אחד מבני מבוי דהכי משמע וחני דמשום אחד מבני מבוי בין לחיצונה על כולן בין לכולן על החיצונה אין להם רשות זה על זה לסתום מפני שמרבה עליהן את הדרך. לא תנאי היא וכן כו' עד החיצונה משתמשת לעצמה כדרישקין לעיל דלכולם יש להן רשות לעבור ולסתום בפני החיצונה ואין לחיצונה רשות לעבור ולסתום בפניהם: ר' שמעון אומר כולם משתמשות במבוי** אמטו להכי דאית לכולן תשמיש למבוי להכי יש רשות לכולן לעבור זו על זו בין לחיצונה על כולן בין לכולן על החיצונה וכי היכי דזו אינה יכולה לסתום בפני כולן כך כולן אינן יכולין לסתום בפניהם כ"ז ג) למ"ה אבל מסתבר הכי: **היה סתום ובקש לפותחו.** כעין אמר מר שאם היה פתח פתוח לכתחילה לאותו מבוי שעכשיו רוצה לחזור פתחו שם וסתמו הואיל דהוה תמן מעיקרא **אין יכולין לעכב עליו. אמר רבא לא שנו** דאין מעכבין אלא שלא פרץ את פצימיו הואיל שאין נפרצין חזקה יש לפותחו: (מכאן שיוך לדף יב.) **אינו מטמא כל סביביו.** אם היה מת בבית אע"פ שסתום הוא הואיל ולא פרץ את פצימיו אינו מטמא כל סביביו דבית בד' אמות כקבר דאיכא למימר הואיל שלא עקר הפצימין ולא סתמו לגמרי באותו פתח יפתח ויצאיהו **אבל פרץ את פצימיו וסתמו** מהכל **מטמא כל סביביו** דיש לו דין קבר הואיל וסתום מכל צדדיו כקבר דטומאה בוקעת ויוצאת דליכא למימר מן הצד יצאיהו: **ענין אחר שלא פרץ את פצימיו** כלומר היה סתום הפתח ולא היה סתר צורת הפתח המשקופין והמזוזות אלא בנה בנין סתימה עליהה דמתוך שלא עקרן וראי היה דעתו לפתחה להכי **אין מעכבין בו** מלפתחה. ורקא נמי **דתניא** בגי' דאמר"ג דסתום פתחו **יש לו ד' אמות** דהיינו נמי טעמא [כיון] דלא פרץ פצימיו והיה דעתו לפתחו: **קבר** שיש לאדם בחצירו ועשה מחיצה דפנות כל סביביו וסיכוך. והשתא אע"ג דאיכא מחיצה סביב הקבר ואיכא פתח בהנהו מחיצות. אם **כשסתם** אותו פתח **לא פרץ פצימיה** כיון דנראה לכולם ובוקעת בו אם הטומאה. אבל אם **פרץ** הוי כשאר כותל **לא.** למ"ה: **מבואות המפולשות** פתוחין **לעיר אחרת.** כלומר דנהיגו בני העיר אחרת לעבור דרך האי מבוי וליכנס לעיר זו ולצאת ממנה דרך מבוי זה: [לקלקלו. לשתמש]. **המפולשין לרשות הרבים. להעמיד להן דלתות לעכב בני רה"ר** ליכנס במבוי כל שעה שירצו: **סבור מינה הני מילי** דמעכבין למעבר דלתות ליסתם לבני הה"ר (הני מילי) **בתוך ד' אמות** של מבוי אותן ד' אמות הסמוכות לרה"ר **כדר'** זירא: **ולא היא דלעניין טומאה** אמרי' ד' אמות ג) במבוי בר"ש דספיקו טהור באותן ד' אמות (מבוי דבר"ש הרבים) דגמרינן מסוטה. **אבל הכא** בכולה מבוי מצו לעכב דלא מצו למיזל בני הה"ר אלא דרך אותו מבוי: **פיסקא.** ואין חולקין **את השדה עד שתהא גדולה.** ירבולין לזרוע בה ט' **קבין לזה וט' קבין לזה** בבציר מהכי לא חשוב שדה שהוא סאה וחצי שהוא ע"ג אמה אורך ע' דגמרי לה מתצר המשכן דהוי קל ג' דאמרינן בית זרע סאתים: **מר כי אתריה** דבהכי חשיב שדה בט' קבין בציר לא ובאחריה דר"י היו השדות ביקר והוי חשיבי שדה בבציר קבין: **בבבל** שלא היו שדות ביקר כבא"י מאי בכמה חשוב החם שדה. א"ר **יוסף בר רדו יומא.** כלומר כי היכי דיש מלאכה לפועל לחרוש בה הן יום שלם לפי שלא ימצא פועל שישכיר עצמו כי אם ליום אחד שלם ואם יחלקו פחות מכדי ספוק יום פעולת יום אחד כל חד חצר נמצא הפועל משלים פעולתו בחצי היום אי כמ' שעות והיה מבקש הפועל שכירות יום שלם: **היכי דמי.** הא בי רדו יומא כלומר באיזה חרישה אמרת שב' פעמים חורש שב' פעמים חורש ובאותה חרישה קרי כרבא ובאותה חרישה שתיכף לקצירה חורש הפועל כל היום עד לערב ושוב חורשין אותה ביום זרעיא ואותו היום אין חורש הפועל אלא ט' שעות ובג' שעות זורע בעל הבית מה שהפועל חורש בט' שעות והכי מנהג ועכשיו בני בעל גמרא באיזו חרישה פעולת יום **יום זרעיה** דאינו אלא ט' שעות **לא הוי יומא כרבא** כלומר כשתחזר ומשכיר ביום קצירה לא הוה פעולת יום שלם בחרישה דלאחר קצירה דבט' שעות תשלים פעולתו ונמצא יושב ובטל ג' שעות ונמצא מפסיד בעל הבית. **ואם** בי רדו יומא **כרבא** כלומר אם מאותה חרישה אמרת דחורשין תיכף לקצירה כל היום **לא הוי תרי יומא דזרעא** כלומר אין שם פעולת חרישת ב' ימים שלם יום זרעיה ואם תאמר באותו יום חרישה אמרי דהיינו פעולת יום שלם כשיבא לאותה חרישה של זרעיה לא ימצא שם פעולת ב' ימים כי ביום זרעיה אינו חורש אלא ט' שעות ולא יאחר לפעולת מחרת אלא פעולת ג' שעות ונמצא פועל יושב ט' שעות ויפסיד בעה"ב שצריך לשוכרו ביום שלם שלא יראה פועל להשכיר עצמו למחצית היום.

חשק שלמה על רבינו גרשום

ה) הוא ר"ש: ו) [מגמות דף נ.:], ז) [נ"ל אמרת ופר' רש"ש], ח) [מגמות דף נ.:], ט) [מלגום של המלרה מלרגון], י) [נ"ל אמרת ופר' רש"ש], יא) [נ"ל אמרת ופר' רש"ש], יב) [נ"ל אמרת ופר' רש"ש], יג) [נ"ל אמרת ופר' רש"ש], יד) [נ"ל אמרת ופר' רש"ש]:

עין משפט נר מצוה

קב א ב ג ד מיי' פ"ב מהלכות שכנים הל' ג ד סמג עשין פב טוש"ע מ"מ סימן קנב סעיף ד: קג ה מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף ה: קד ו מיי' שם הל' ו טוש"ע שם סעיף ו: קה ז מיי' שם פ"ה הלכה טו סמג שם טוש"ע מ"מ פ' קנב סעיף ו: קו ח מיי' שם פ"ב הלכה ח סמג שם טוש"ע מ"מ פ' קנב סעיף ט: קז י מיי' שם פ"ה הל' טז סמג שם טוש"ע מ"מ פ' קנב סעיף ז: קח כ ל מיי' שם הל' טו טוש"ע שם סעיף ה:

רבינו גרשום

[תחילת הפירוש ששייך לכאן נדפס בעמוד הקודם]

מסורת הש"ס

יא: השותפין פרק ראשון בבא בתרא

הבא אפשר דמייל לגואי ומפרק. פרש"י דקמה מכסדרה אין לה דפנות כלל וגרס נמי בסוף פ' כל גגות (עירובין דף לד: וסס. ד"ה בשמי) כי לית ליה לשמואל פי תקרה בד' אבל בג' אין ליה פירוש באכסדרה אין לה דפנות כלל לית ליה לשמואל פי תקרה יוכל וסותם בכל מרבע מחיצות ולכך קאמר שמואל באכסדרה בנקעה דאין מטלטלין בה אלא בד' אבל בשלש אין ליה דהיינו אם יש בו דופן אחד אמרי' בג' פי תקרה ולר"י גרלה דקמה מכסדרה יש לה שלש מחיצות כדאמר בלא יחפור (לקמן דף כה:) דעושה זה באכסדרה הוא דומה לרוח לפנות אינה מקובצת וכסוף פרק כל גגות (עירובין דף לד:) גרס' כי לית ליה בג' אבל בארבע אית ליה פי' בשלש כשאין כי אם שלש מחיצות לא אמרי' פי תקרה ברביעית אבל בד' כשיש קצת גם ממחיצה רביעית אמר פי תקרה ואכסדרה דבי רב יש לה נמי שלש מחיצות גמורות והרביעית גבוהה ד' אמות ואכסדרה רומיתא הרביעית אינה גבוהה רק עשרה טפחים אי נמי דבי רב גבוהה רביעית עשרה ורומיתא פחות מעשרה טפחים: **בעא** רב הונא מרב אמי. והא דאמר בפרק המזקין (גיטין דף נט: וסס) גבי רב הונא קרי בכהני שאני רב הונא לאפי' ר' אמי ור' אמי כהני משיני לארעא דישראל מיכף כייפי לרב הונא והכא היכי בעא מיניה וי"ל דרבי אמי לחוד ורב אמי לחוד: **אכסניא** לפי פתחים כו'. פירש רבינו חננאל דמיבעיא ליה שיש שמגמה במקום אחד הזכל אין מולקין: **אחד** מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו. פירש הקונטרס להקיף מחיצות סביבות הארבע אמות שיש לו במבוי כנגד פתחו וקשה לרבינו יצחק דלא מצינו שיהא לו ארבע אמות במבוי אלא בחצר ונראה לרבינו יצחק כפי' רבינו חננאל כגון שיושב בסוף המבוי אבל לד הסתום ורוצה לסתום כנגד פתחו כל דומב המבוי והשתא קאמר רב הונא שמעכבין עליו בני המבוי אע"פ שהם מיצוים לפי שמרבה עליהם את הדרך פי' רגל בני אדם שיכולין לומר בני המבוי [לף] כשיש רבים במבוי יכולים ליכנס עד סוף המבוי וע"י הסתימה מרבה עליו את הדרך ע"י בני אדם הדולכים עליו במבוי ואף לחלרות יצטרכו ליכנס מרוב דוחק ומצינו לשון מרבה עליהם את הדרך בענין זה דתנן לקמן בחזקת הבתים (דף עט:) לקח בית בחצר אחרת לא יפתחנו לחצר השותפים ומפר' טעמא בגמרא (דף ס.) מפני שמרבה עליהם את הדרך דהיינו רגל בני אדם ובמוסיפתא דפ"ק דמכילתין תניא יש לו חנות בראש הרבי' ומנקש לפותחו לחצר השותפים יכולים לעכב על ידו מפני שמרבה עליהם את הדרך: **והפנימית** משתמשת עם כולן ומשתמשת לעצמה. פי' לעצמה שאין [ה] אחרונה משתמשת עמה ואינה משתמשת לעצמה דלעיל אין פירושו כמו זה אלא לעצמה שאינה משתמשת עם אחרות:

אבל מייחד ליה פיתחא אין לו אלא ארבע אמות לפני פתחו אמר רב הונא [א]אכסדרה אין לה ד' אמות טעמא מאי משום פירוק משאו הכא אפשר דעייל לגואי ומפרק מתיב רב ששת אחד שערי בתים ואחד שערי אכסדראות יש להן ד' אמות כי תניא ההיא [ב] באכסדרה דבי רב אכסדרה דבי רב פשיטא [ג] אידרונ' מעליא הוא [ד] אלא באכסדרה רומייתא ת"ר [ה] בית שער אכסדרה ומרפסת יש להן ד' אמות [ו] היו (ז) חמשה בתים פתוחין למרפסת אין להן אלא ד' אמות בלבד בעא מיניה ר' יוחנן מר' ינאי לול של תרנגולין יש לו ד' אמות או אין לו ד' אמות [ח] א"ל טעמא מאי משום פירוק משאו הכא מטפס ועולה מטפס ויורד בעא מיניה רבא מרב נחמן בית חציו מקורה וחציו אינו מקורה יש לו ד' אמות או אין לו ד"א א"ל [ט] אין לו ד' אמות לא מבעיא קירויו מלגיו דאפשר דעייל לגואי ומפרק אלא אפילו קירויו לכלפי חוץ אפשר דעייל לגואי ומפרק בעא מיניה רב הונא (י) מרבי אמי אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו או אין מעכבין עליו א"ל [יא] בני מבוי מעכבין עליו אכסניא לפי בני אדם מתחלקת או לפי פתחים מתחלקת א"ל [יב] לפי בני אדם מתחלקת תניא נמי הכי [יג] זבל שבחצר מתחלקת לפי פתחים אכסניא לפי בני אדם אמר רב הונא אחד מבני מבוי שבקש לסתום כנגד פתחו בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן את הדרך מיתיבי [יד] חמש חצרות פתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה והשאר משתמשות עם השניה והשניה משתמשת לעצמה ומשתמשת עם החיצונה נמצאת פנימית משתמשת לעצמה ומשתמשת עם כל אחת ואחת תנאי היא דתניא אחד מבני מבוי שבקש להחזיר פתחו למבוי אחר בני מבוי מעכבין עליו ובקש לפותחו אין בני מבוי מעכבין עליו דברי רבי ר"ש בן אלעזר אומר חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי זו עם זו חצרות מאן דכר שמייהו חסורי מחסרא והכי קתני וכן חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות עם החיצונה והחיצונה משתמשת לעצמה וכו' דברי רבי ר' שמעון בן אלעזר אומר חמש חצרות הפתוחות למבוי כולן משתמשות במבוי: אמר מר [טו] היה סתום ובקש לפותחו אין בני מבוי מעכבין עליו אמר רבא [טז] לא שנו אלא שלא פרץ את פצימיו אבל פרץ את פצימיו בני מבוי מעכבין עליו א"ל אביי לרבא תניא דמסייע לך בית

אבל מייחד ליה פיתחא. שהיה לו פתח לסוף בימוי אבל הפתיחה ולכך אותו פתח היה רגיל להתלוך הגרעינין וליטלן אין לו לחצר בשביל הפתיחה אלא ד' אמות בחלוקת החצר: אין לו ד' אמות. בחלוקת החצר: טעמא מאי. אמור רבנן שיש לפתח בית ד' אמות בחצר: משום פירוק משאו. שיפרק שם משאו מעל חמורו לפי שסתם בית אינו פנוי מכלום ואי אפשר להכניס חמור עם משאו בבית לפרק לשם: הכא. באכסדרה כיון [ב] (דאית) לה דפנות אפשר דמייל לגאו ומפרק: אכסדרה דבי רב. דפנות סביב לה אלא שמוקפות חלונות: אכסדרה רומייתא. מוקפות דפנות גמורות שאין מגיעות לתקרה: בית שער. בית קטן שלפני פתח טרקלין וקורין לו פורק"ל בלע"ז: מרפסת. אלוי"ר והרבה פתחי עליה פתוחין לו וכולן עולין לרך סולם אחד שקורין דגרי"ד: אין להן אלא ארבע אמות. בין קולן אצל רגלי הסולם: לול של תרנגולין. בית קטן שמגדלין בו תרנגולין ויש לו פתח לחצר: יש לו ד' אמות. בחצר לו לא: מטפס ועולה. סתרנגול מטפס ועולה ועולה לרך ראש הכותל לתוך הלול: בית חציו מקורה כו'. ופתח לחצר יש לו ד' אמות בחצר לו לא: לא מבעיא קירויו מלגיו. ותחלי שאינו מקורה לצד החצר לרך אין לו אלא ד' אמות. אלא אפי' קירויו לצד החוץ. וגלוייו לצד פנים נמי אין לו ד' אמות להא אפשר דמייל ממור עד הגלוי ומפרק: למבוי אחר. כגון בית שבין שני מבוותות: בני מבוי מעכבין. אחני מבוי (ד) אחר שאינו רגיל אצלה: אכסניא. חיל של מלך המוטל על בני העיר לתת להן אכסניא בבתיהם: לפי בני אדם. הדליס בבית: מתחלקת לפי פתחים. לזבל שדות לפי שדרך הפתחים הדליס שם עד שנעשית אשפה: שבקש לסתום כנגד פתחו. להקיף מחיצה סביבות ד"ל שיש לו במבוי כנגד פתחו: שמרבה עליהם הדרך. שהחולך מרגלו (ה) עד לד קופו צריך להקיף סביב הממיצה: חמש חצרות הפתוחות למבוי. זו אצל זו לחצרו ותתם מבוותות סתומין הן בסופן ואחד מקצותיו פתוח לר"ש: כולם משתמשות במבוי עם החיצונה. כגון שהרי לכולם יש דרך במבוי לצאת דרך ראשו לרה"ר וכל שיש לו דרך יש לו תשמיש שאינו מעכב דרך המבוי והחיצונה משתמשת לעצמה. כגון בראש המבוי אצל לא כגון מבוי אחר שאין לה עליהן דרך: משתמש לעצמה. לבדה וקשיא לרב הונא דאמר כולן מעכבין ואפי' החצרות מעכבין על הפנימיים: היה סתום. שהיה לו מקולם פתח פתוח לו ותתמו ולאחר זמן נמלך לפותחו: כולם משתמשין במבוי. בכל המבוי ואפי' חיצון על הפנימי: שלא פרץ פצימיו. כשנסתם פתחו לא סלק מזחתו (ו) ומנקשון ומפתן דגלי דעתיה דלא סילק נפשיה ופתחו לפותחו לאחר זמן:

אבל מייחד ליה פיתחא. שהיה לו פתח לסוף בימוי אבל הפתיחה ולכך אותו פתח היה רגיל להתלוך הגרעינין וליטלן אין לו לחצר בשביל הפתיחה אלא ד' אמות בחלוקת החצר: אין לו ד' אמות. בחלוקת החצר: טעמא מאי. אמור רבנן שיש לפתח בית ד' אמות בחצר: משום פירוק משאו. שיפרק שם משאו מעל חמורו לפי שסתם בית אינו פנוי מכלום ואי אפשר להכניס חמור עם משאו בבית לפרק לשם: הכא. באכסדרה כיון [ב] (דאית) לה דפנות אפשר דמייל לגאו ומפרק: אכסדרה דבי רב. דפנות סביב לה אלא שמוקפות חלונות: אכסדרה רומייתא. מוקפות דפנות גמורות שאין מגיעות לתקרה: בית שער. בית קטן שלפני פתח טרקלין וקורין לו פורק"ל בלע"ז: מרפסת. אלוי"ר והרבה פתחי עליה פתוחין לו וכולן עולין לרך סולם אחד שקורין דגרי"ד: אין להן אלא ארבע אמות. בין קולן אצל רגלי הסולם: לול של תרנגולין. בית קטן שמגדלין בו תרנגולין ויש לו פתח לחצר: יש לו ד' אמות. בחצר לו לא: מטפס ועולה. סתרנגול מטפס ועולה ועולה לרך ראש הכותל לתוך הלול: בית חציו מקורה כו'. ופתח לחצר יש לו ד' אמות בחצר לו לא: לא מבעיא קירויו מלגיו. ותחלי שאינו מקורה לצד החצר לרך אין לו אלא ד' אמות. אלא אפי' קירויו לצד החוץ. וגלוייו לצד פנים נמי אין לו ד' אמות להא אפשר דמייל ממור עד הגלוי ומפרק: למבוי אחר. כגון בית שבין שני מבוותות: בני מבוי מעכבין. אחני מבוי (ד) אחר שאינו רגיל אצלה: אכסניא. חיל של מלך המוטל על בני העיר לתת להן אכסניא בבתיהם: לפי בני אדם. הדליס בבית: מתחלקת לפי פתחים. לזבל שדות לפי שדרך הפתחים הדליס שם עד שנעשית אשפה: שבקש לסתום כנגד פתחו. להקיף מחיצה סביבות ד"ל שיש לו במבוי כנגד פתחו: שמרבה עליהם הדרך. שהחולך מרגלו (ה) עד לד קופו צריך להקיף סביב הממיצה: חמש חצרות הפתוחות למבוי. זו אצל זו לחצרו ותתם מבוותות סתומין הן בסופן ואחד מקצותיו פתוח לר"ש: כולם משתמשות במבוי עם החיצונה. כגון שהרי לכולם יש דרך במבוי לצאת דרך ראשו לרה"ר וכל שיש לו דרך יש לו תשמיש שאינו מעכב דרך המבוי והחיצונה משתמשת לעצמה. כגון בראש המבוי אצל לא כגון מבוי אחר שאין לה עליהן דרך: משתמש לעצמה. לבדה וקשיא לרב הונא דאמר כולן מעכבין ואפי' החצרות מעכבין על הפנימיים: היה סתום. שהיה לו מקולם פתח פתוח לו ותתמו ולאחר זמן נמלך לפותחו: כולם משתמשין במבוי. בכל המבוי ואפי' חיצון על הפנימי: שלא פרץ פצימיו. כשנסתם פתחו לא סלק מזחתו (ו) ומנקשון ומפתן דגלי דעתיה דלא סילק נפשיה ופתחו לפותחו לאחר זמן:

הגהות הב"ח

(א) גמרא היו מרבעה לו ממנה כתיב פתוחים למרפסת: (ב) שם ר"ה מרב אמי כל"ל ותות ר' נמקח: (ג) רש"י ד"ה אכסדרה שיש לה פתח מאחר כל"ל ומי מן ותות ה' נמקח: (ד) שם ד"ה בני מבוי מעכבין בני מבוי אחמר כל"ל: (ה) ד"ה שמרבה כו' הסולך מרלשון לגד קופו כל"ל ומי' עד נמקח: (ו) ד"ה אלא פרץ וכו' מזחתו ומנקופו ומפתנו דגלי:

לעזי רש"י

פורק"א. פירוש בית שער (עיין רש"י מנחות דף לג ע"ב ד"ה בית שער). אלוי"ר. פירוש מרפסת (עיין רש"י עירובין דף נט ע"ב ד"ה ומוסה דף ג ע"ב ד"ה מרפסת), גזחטולא (רש"י עירובין דף עח ע"ב ד"ה שמי גזחטולאות ועיין רש"י סוכה דף נא ע"ב ד"ה והקיפוה גזחטולא). דגרי"ד. פירוש סולם, מעלות (רש"י שמות כ, כג), מדרגות (רש"י יחזקאל לח, כ; שם"ש ב, יד):

ליקוטי רש"י

אכסדרה. מקורה בגג חלק כעליות שלנו ואינו מגופפ והיא קירוי שכבל אחלמות [עירובין כה.]. פרוזה מד' ותותמיה ומומד קירויה על ד' ידיעות ומעמין ד' קורות מיחד ליחד ומעלין מסדרין הגפרין וכו' בעיל סתם אכסדראות סמוכות לחקיף בית אל מלר ומיכה מחילה לחת אל שתים ש"ש צ.]. פרוזחזר שלפני בתים [ומנא יא.]. שלפני הבית שקורין פורטיק"ל [סוכה ג.]. אין עוזין דפנות לשם אכסדרה אבל פעמים שעוזין אותה לפני הבית ולוזן הבית סומתה מאחמיה [שם יח.]: **באכסדרה דבי רב.** שיש לה ד' דפנות אלא שאין מגיעות לסכך [מנחות לג.]. **אידרונא.** חדר [לעיל ז.] **באכסדרה רומייתא.** עגולה חלונות חלונות וקורין ליה" [מנחות לג.]. **מרפסת.** עליה אלוכה על פני החלר על פני רשות הרבים וכה פתחים הרבה לפי מחילותיה ודיורין בכל אחת ואחת ועוזין מרפסת אלוכה לפני הפתחים כאלוכה עליה וכולן עולים בסולם אחד למרפסת ולרך המרפסת נכנסין ויוצאין כולן מרפסת אלוי"ר סולם שקל"ל [סוכה ג.]. אלוי"ר כלעז דיורי עליות אמוכות זו לו ופתוחות לאלו ועוזין מרפסת על פני אלוכה עליות ופותחין לה פתחי כולן ועוזין ויורדין לרך סולם של מרפסת לחלר

(ד) [מנחות דף לג.]. (ה) [מלגוס של אכסדרה אידרונא]. (ו) [ל"ל דלין]. (ז) [בדפו"י בחלי ומי' רש"ש]. (ח) ל"ל אחרת ועיי רש"ש:

(א) [עירובין נט.]. אלגו"ל והוא אלוכה לפני פתחי עליות הרבה וכולן עולין לרך שם [ומנחות שם]. אלוי"ר ל"ל [מנחות שם]. **פצימיו.** עמנדיס [מנחות שם]. **תניא דמסייע ל"ד.** דלא קקע שם פתח מייני אלא בקמיטה מעליתא [שבת קמו:].

רבינו גרשום

[תחילת הפירוש ששייך לכאן נדפס בעמוד הקודם]

חסורי מחסרא והכי קתני דתנא קמא מיירי [נמי] בחצירות **נמצאת הפנימית משתמשת לעצמה ומשתמשת עם** כולן דברי ר' דסבר אין מעכב עליו [בן] המבוי שמעון אומר **וכן כולם משתמשות במבוי** כגון שהוא בהדיא שלא יסתום כנגד פתחו כדי שלא יריבה על האחרים את הדרך שיכולין בני מבוי לעכב עליו ורב הונא סבירא ליה כר"ש בן אלעזר.

ב) כפ"ה. **ואית דאמרי חיצונה משתמשת לעצמה** דיש לכולן רשות לעבור דרך עליה אבל היא משמשת לעצמה דאין לה רשות לעבור דרך עליהן. ולהכי אם ביקשה החיצונה לסתום לפניהם מלעבור עליה אינה יכולה לסתום מתוך דרשות כולן יש (לו) לעבור עליה. אבל אם בקשו כולן לסתום לפני החיצונה כדי שלא תעבור עליהן. יכולין לסתום משום שאין דרכה של חיצונה לעבור עליהן. וכיון דסתמי לה הני שלא תעבור עליהן והא החיצונה משמשת לעצמה וכן לשניה וכן לשלישית וכן לרביעית עד לחמישית שהיא פנימית דהשתא נמצא שיש לה רשות לעבור על כולן ואין לכולן רשות לעבור עליה להכי יכולה פנימית לישתמש ולסתום בפני עצמה כדי שלא יעבור כולן עליה והן אין יכולין לסתום פנימית כדי שלא תעבור עליהן אלמא דתני יכולין לסתום זה על זה וקשיא למאן דאמר אחד מבני מבוי דהכי משמע ותני דמשום **אחד מבני מבוי** בין לחיצונה על כולן בין לכולן על החיצונה אין להם רשות זה על זה לסתום **מפני שמרבה עליהן את הדרך.** לא תנאי היא וכן כו' עד **החיצונה משתמשת לעצמה** כדדייקינן לעיל דלכולם יש להן רשות לעבור ולסתום בפני החיצונה ואין לחיצונה רשות לעבור ולסתום בפניהם: **ר' שמעון אומר כולם משתמשות במבוי** אמטו להכי דאית לכולן תשמיש למבוי להכי יש רשות לכולן לעבור זו על זו בין לחיצונה על כולן בין לכולן על החיצונה וכי היכי דזו אינה יכולה לסתום בפני כולן כך כולן אינן יכולין לסתום בפניהם כ"ז ג) למ"ה אבל מסתבר הכי: **היה סתום ובקש לפותחו.** כגון אמר מר שאם היה פתח פתוח לכתחילה לאותו מבוי שבקשו רוצה לחזור פתחו שם ושתמו הואיל דהוה חמן מעיקרא **אין יכולין לעכב עליו. אמר רבא לא שנו** דאין מעכבין אלא שלא פרץ את פצימיו הואיל שאין נפרצין חזקה יש לפותחו: [מכאן שיין לדף יב.] **אינו מטמא כל סביביו.** אם היה מת בבית אע"פ שסתום הוא הואיל ולא פרץ את פצימיו אינו מטמא כל סביביו כדר' אמות כקבר דאיכא למימר הואיל שלא עקר הפצימין ולא סתמו לגמרי באותו פתח יפתח ויוציאהו **אבל פרץ את פצימיו וסתמו** מהכל **מטמא כל סביביו** דיש לו דין קבר דטומאה בוקעת ויוצאה דליכא למימר מן הצד יוציאהו: **עניין אחר שלא פרץ את פצימיו** כלומר היה סותם הפתח ולא היה סותר צורת הפתח המשקופין והמזוזות אלא בנה בנין סתימה עליהה דתתוך שלא עקרן ודאי היה דעתו לפתחה להכי **אין מעכבין בו** מלפתחה. ודיקא נמי **דתניא** גבי בית דאע"ג דסתום פתחו **יש לו ד' אמות** והיינו נמי טעמא [כיון] דלא פרץ פצימיו והיה דעתו לפתחה: **קבר** שיש לארם בחצירו ועשה מחיצה דפנות כל סביביו וסיכון. והשתא אע"ג דאיכא מחיצה בסביב הקבר ואיכא פתח בהנהו מחיצות. אם **נשסתם** אותו פתח **לא פרץ פצימה** כיון דנראה מקום הפתח. כמאן דאיתא לפתח דמי ובקעת בו את הטומאה **וטמא סביביו.** אבל אם **פרץ** והוי כשאר כותל **לא.** למ"ה: **מבואות המסולות** פתוחין **לעיר אחרת.** כלומר דנהיגו בני העיר אחרת לעבור דרך הא' מבוי ולילכום לעיר זו ולצאת ממנה דרך מבוי זה: [לקלקלו. לסותמן]. **המפולשין לרשות הרבים. להעמיד להן דלתות לעכב בני רה"ר** ליכנס במבוי כל שעה שירצו: **סבור מינה הני מילי** דמעכבין דלתות ליסתם לבני רה"ר (הני מילי) **בתוך ד' אמות** של מבוי אותן ד' אמות הסמוכות לר"ה **כדר' זירא: ולא היא דלענין טומאה** אמרי' ד' אמות ג) במבוי בר"ה דספיקו טהור באותן ד' אמות (מבוי דבר"ה הרבים) דגמרינן מסוטה. **אבל הכא** בבולילה מבוי מצו לעכב דלא מצו למיזל בני הר"ר אלא דרך אותו מבוי: **פיסקא.** ואין חולקין **את השדה עד שתהא גדולה.** דיכולין לזרוע בה ט' **קבין לזה** וט' **קבין לזה** דבצור מהכי לא חשיב שדה שהוא סאה וחצי שהוא עיה אמה אורך על רחב ג' דגמרי לה מחצר המשכן דהוי ק' על נ' ואמרינן דהיינו בית זרע מאתים: **מר כי אתריה** דבהכי חשיב שדה בט' קבין בציר לא ובאחריה דר' היו השדות ביוקר והוי חשיבי שדה בט' **חצאי קבין: בבבל** שלא היו שדות ביוקר כבא"ר **מאי** בכמה חשוב התם שדה. **א"ר יוסף בי רדו יומא.** כלומר כי היכי דיש מלאכה לפועל לחרוש בה יום שלם לפי שלא אמצא פועל אחרת שישכיר עצמו כי אם ליום אחד שלם ואם יחלקו פחות מכדי פועל יום אחד כל חד וחד נמצא הפועל משלים פעולתו בחצי היום או בט' שעות והיה מבקש הפועל שכירות יום שלם: **היכי דמי.** הא בי רדו יומא כלומר באיזה חרוש אמרת שב' פעמים חורש את השדה אחת חיכף לקצירה ולאותה חרישה קרי כרבא ובאותה חרישה שתיכף לקצירה חורש הפועל כל היום עד לערב ושוב חרשין אותה ביום דזריעה ואותו היום אין חורש הפועל אלא ט' שעות וכו' שעות זורע בעל הבית מה שהפועל חורש כמו' שעות והכי מנהג דעכשיו בעי בעל גמרא באיזו חרישה פעולת יום **דזריעה** דאינו אלא ט' שעות **לא הוי יומא כרבא** כלומר כשחחרו ומשכיר ביום קציר לא הוה פעולת יום שלם בחרישה ולאחר קצירה דבש' שעות תשלים פעולתו ומנצא מפסיד בעל הבית. **ואם בי רדו יומא כרבא** כלומר אם מאותה חרישה אמרת דחורשין חיכף לקצירה כל היום **לא הוי תרי יומא דזריעה** כלומר אין שם פעולת חרישה ב' ימים של יום דזריעה שביום חרישה חכף לקצירה חורש כל י"ב שעות ואם תאמר באותו יום חרישה אמרי דהיינו פעולת יום שלם כשיבא לאותה חרישה של דזריעה לא ימצא שם פעולת ב' ימים כי ביום דזריעה אינו חורש אלא ט' שעות ולא ישאר לפעולת מחרת אלא פעולת ג' שעות ומנצא פועל ישב ט' שעות ויפסיד בעה"ב שעדיך לשוכרו ביום שלם שלא יצאה פועל להשכיר עצמו למחצית היום.

ג) [מנחות דף לג.]. ד) [מלגוס של אכסדרה אידרונא]. ה) [ל"ל דלין]. ו) [בדפו"י בחלי ומי' רש"ש]. ז) ל"ל אחרת ועיי רש"ש:

בַּיִת סָתוּם – The owner of **A HOUSE** whose entrance to a courtyard was **SEALED** יֵשׁ לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת – **IS ENTITLED TO FOUR *AMOS*** in front of the entrance when the courtyard is divided, as if the entrance were still open. פָּרַץ אֶת פַּצִּימָיו – If, however, **HE TORE DOWN THE [DOOR'S] FRAME** when he sealed the entrance, אֵין לוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת – **HE IS NOT ENTITLED TO FOUR *AMOS*,** for when the frame was removed the entrance ceased to exist, and the owner lost his right to an unloading area in the courtyard. Similarly, in Rava's case, when the frame is removed the entrance ceases to exist, and the owner loses his right of passage in the second *mavoi*. The Baraisa thus provides support for Rava's qualification.

The Baraisa continues:[1]

(קֶבֶר שֶׁפִּתְחוֹ סָתוּם – **A TOMB WHOSE ENTRANCE IS SEALED** אֵינוֹ מְטַמֵּא כָּל סְבִיבָיו – **DOES NOT RENDER *TAMEI***[2] one who approaches within four *amos* of it from **ALL SIDES.** פָּרַץ אֶת פַּצִּימָיו וּסְתָמוֹ – If, however, **ONE TORE DOWN THE FRAME [OF THE DOOR] AND** thereby **SEALED [THE TOMB]** permanently, (מְטַמֵּא כָּל סְבִיבָיו – **[THE TOMB] RENDERS *TAMEI*** one who approaches within four *amos* of it from **ALL SIDES.**[3]

The Gemara continues to quote the Baraisa: בַּיִת סָתוּם – **A HOUSE** with a corpse inside whose entrance is **SEALED** אֵינוֹ מְטַמֵּא כָּל סְבִיבָיו – **DOES NOT RENDER *TAMEI*** one who approaches within four *amos* of it from **ALL SIDES.**[4] פָּרַץ אֶת פַּצִּימָיו – If, however, **ONE TORE DOWN THE FRAME [OF THE DOOR]** and thereby sealed the house permanently, מְטַמֵּא כָּל סְבִיבָיו – **[THE HOUSE] RENDERS *TAMEI*** anyone who approaches within four *amos* of it from **ALL SIDES,** for the house is accorded the status of a closed grave. Just as removing the door frame affects the status of the house, so in Rava's case its removal affects the homeowner's right of passage in the second *mavoi*. Thus, the Baraisa again provides support for Rava's qualification.

The Gemara now discusses instances where people are empowered to restrain the actions of others to protect an established right:

אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן – **Rabbah bar bar Chanah said in R' Yochanan's name:** מְבוֹאוֹת הַמְּפוּלָּשׁוֹת לְעִיר אַחֶרֶת – If there are **alleyways** in a city that are **open** at one end and lead to roads **to another city,** וּבִקְּשׁוּ בְּנֵי הָעִיר לְסוֹתְמָן – **and the residents of the** first **city sought to close off [these alleyways]** to prevent residents of the other city from using them as a shortcut, בְּנֵי אוֹתָהּ הָעִיר מְעַכְּבִין עֲלֵיהֶן – **the residents of that** other **city can** legally **prevent them** from doing so, for the other city's residents have already established a right to use these alleyways as a shortcut.

Rabbah bar bar Chanah amplified his ruling:

לֹא מִיבָּעֵי כִּי לֵיכָּא דַּרְכָּא אַחֲרִינָא דִּמְעַכְּבֵי – **It is not necessary** to state **that [the residents]** of the other city **may prevent** the closing of the alleyways **when there is no other route** between the two cities, for the alleyways are indeed the established route! אֶלָּא אֲפִילּוּ כִּי אִיכָּא דַּרְכָּא אַחֲרִינָא – **Rather, even when another route exists** and the alleyways are merely a shortcut, נַמִּי מְעַכְּבֵי – [the residents] of the other city **can also** legally **prevent** the closure of the alleyways. מִשּׁוּם דְּרַב יְהוּדָה אָמַר רַב דְּאָמַר – **For** that case is subject to the ruling **of Rav Yehudah in the name of Rav, who stated:**[5] מְצַר שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ רַבִּים – A private **boundary** strip **on which the public established** a right-of-way אָסוּר לְקַלְקְלוֹ – **may not be ruined** by its owner.[6] Similarly, in our case, once the residents of the other city established their right to use the alleyways as a shortcut, it is forbidden to close them off.

A similar ruling is noted:[7]

(כִּדְרַב גִּידֵּל דְּאָמַר רַב גִּידֵּל – It **accords with** the ruling **of Rav Gidal, for Rav Gidal stated:** רַבִּים שֶׁבָּרְרוּ דֶּרֶךְ לְעַצְמָן – If **the masses chose for themselves a path** through a field,[8] מַה שֶּׁבָּרְרוּ בָּרְרוּ – **what they have chosen, they have chosen,** and they cannot be displaced. Thus, Rav adopted the reasoning of Rav Gidal.

The Gemara presents another ruling involving the closure of alleyways:

אָמַר רַב עָנָן אָמַר שְׁמוּאֵל – **Rav Anan said in the name of Shmuel:** מְבוֹאוֹת הַמְּפוּלָּשִׁין לִרְשׁוּת הָרַבִּים – If the **alleyways** of a city **are** completely **open to a public thoroughfare** at one end,[9] וּבִקְּשׁוּ בְּנֵי מְבוֹאוֹת לְהַעֲמִיד לָהֶן דְּלָתוֹת – **and the residents of the alleyways sought to erect doors for [the entrances]** so that travelers on the public thoroughfare could not enter the alleyways, בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים מְעַכְּבִין עֲלֵיהֶן – **the users of the public thoroughfare** (i.e. the residents of the city) **can prevent [the residents]** of the alleyways from erecting these doors.[10]

The Gemara elucidates Rav Anan's ruling:

NOTES

1. This section of the Baraisa is deleted by *Maharshal* and ignored by *Rashi*. It is also omitted when the Baraisa is quoted in tractate *Shabbos* (146b).

2. Ritually unclean; see Glossary.

3. The Sages imposed *tumah* on anyone who approaches within four *amos* of a grave, so that people who handle food that they wished to maintain in a state of *taharah* (ritual purity) would not inadvertently stand over the grave itself and become *Scripturally* unclean. As long as a tomb has an entrance, even one that is sealed, it is not considered a grave, and so only someone standing opposite the entrance (within four *amos* thereof) is rendered *tamei*. If the tomb is sealed and the door frame removed, however, the tomb is considered a large, closed grave, and it renders *tamei* anyone who approaches within four *amos* of it on any side (see *Rashi*).

4. This case of a house that shelters a corpse is perfectly analogous to the previous case of the tomb. Note 3 above provides an explanation of this case as well.

5. *Bach* and *Maharshal* add: רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, *for Rav Yehudah said in Rav's name.*

6. In the days of the Talmud, fields were generally separated by narrow strips of land that were higher or lower than the fields themselves (*Rashbam* below, 53b ד״ה או). These strips would occasionally be used by members of the public as shortcuts to their own fields. Rav Yehudah ruled that if a property owner stood by while the public established a right-of-way on his boundary strip and did not object, he could not afterward ruin their walkway and reclaim the strip for his own private use.

7. This next passage of Gemara is ignored by *Rashi* and deleted by *Maharam*. The Gemara below (100a) seems to indicate that Rav Gidal's law is predicated on Rav's boundary-strip ruling – and not the reverse, as this text implies, but see *Rashbam* there.

8. In this case the public had once established a right-of-way through a particular field, but its precise location had been forgotten. Hence, when the public chooses a new path, it cannot be displaced. The public may not, however, peremptorily create new paths through private property.

9. Although when applied to a *mavoi* the term מְפוּלָּשׁ, *open*, usually means open at *both* ends, here that is not the case (for reasons why, see *Ritva*). Rather, here the alleyways are open only at one end, but since the opening encompasses the *entire* width of the *mavoi* (i.e. the side of the *mavoi* adjoining the public thoroughfare is not partially walled), the term מְפוּלָּשׁ – which connotes a generous opening – is appropriate (*Rashba, Ritva;* cf. *Ramban*, above 11b citing the Rabbis of Spain. *Tur, Choshen Mishpat* 162 citing *R' Barceloni*; see also *Rashi* above, 11b ד״ה חמש חצירות).

10. For when the public road becomes congested, the traffic finds an outlet in the alleyways (*Rashi*). The flow of traffic into the *mavoi* cannot be restricted, for the *mavoi* is considered a *boundary that the public has established for a path,* and the right-of-way cannot be abrogated.

סְבוּר מִינָּהּ הֲוֵי מִילֵּי בְּאַרְבַּע אַמּוֹת – **It was originally thought**[11] that **these words** (i.e. Rav Anan's ruling) **concerned** only a door to be erected within **four *amos*** of the entrance to the *mavoi,*[12] כִּדְרַבִּי זֵירָא אָמַר רַב נַחְמָן – **in accord with** the ruling **of R' Zeira in the name of Rav Nachman,** דְּאָמַר רַבִּי זֵירָא אָמַר רַב נַחְמָן – **for R' Zeira said in the name of Rav Nachman:** אַרְבַּע אַמּוֹת הַסְּמוּכוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים כִּרְשׁוּת הָרַבִּים דַּמְיָין – The **four *amos* adjoining the public domain are regarded like the public domain.**[13] Hence, it was initially assumed that the public could protest only those doors erected within four *amos* of where the *mavoi* joined the public thoroughfare, for its jurisdiction extended only that far.

The Gemara explains that such is not the case:

וְלֹא הִיא – **But it is not** so! The public can legally protest the erection of doors anywhere in the *mavoi* – even beyond four *amos* from the public thoroughfare. הָתָם לְעִנְיַן טוּמְאָה – For **there** R' Zeira established that the four adjoining *amos* are regarded as part of the public domain **for the law of** doubtful **impurity.** אֲבָל הָכָא – **But here** R' Zeira's designation of only the first four adjoining *amos* as *reshus harabim* is immaterial, for זִימְנִין דְּדַחֲקֵי בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים וְעַיְילֵי טוּבָא – it **sometimes** happens **that the people in the public thoroughfare are crowded and penetrate considerably** into the *mavoi* – even further than four *amos* from the entrance. Hence, the public has gained a right-of-way in the entire *mavoi*, and this privilege cannot be abrogated by the actions of the *mavoi's* residents.[14]

The Gemara quotes a section of the Mishnah that discusses how large a jointly owned field must be in order for one partner to compel the other to dissolve the partnership:

וְלֹא אֶת הַשָּׂדֶה עַד שֶׁיְּהֵא בָּהּ תִּשְׁעָה קַבִּין לְזֶה וְתִשְׁעָה קַבִּין לְזֶה כו׳ – NOR do we divide A FIELD UNLESS IT CONTAINS [AN AREA LARGE ENOUGH TO GIVE] NINE *KAVS* TO THIS ONE AND NINE *KAVS* TO THAT ONE ETC.[15] R' Yehudah says: We divide a field even if it contains an area large enough to give nine half-*kavs* to each.

The Gemara explains:

וְלֹא פְּלִיגֵי – **And [the Tanna Kamma and R' Yehudah] do not disagree** over the minimum area of land that is profitable to cultivate. מַר כִּי אַתְרֵיהּ וּמַר כִּי אַתְרֵיהּ – Rather, **one master** rules **according to** the soil quality in **his place, and** the other **master** rules **according to** the soil quality in **his place.**[16] Both agree, though, that one partner can compel the other to divide only if each will be left with enough land to work profitably.

The Gemara inquires as to what the minimum area for division is in less fertile places:

בְּבָבֶל מַאי – **In Babylonia, what** is the smallest field that is **profitable to** cultivate?[17]

The Gemara provides a general formula:

אָמַר רַב יוֹסֵף – **Rav Yosef said:** בֵּי רָדוּ יוֹמָא – Each partner must receive at least **an area that takes a** full **day to plow;** a field must be at least that large to be cultivated profitably.[18]

The Gemara clarifies Rav Yosef's ruling:

מַאי בֵּי רָדוּ יוֹמָא – **What** does **"an area that takes a day to plow"** mean? Does it refer to an area that takes a day to plow during the plowing season or during the planting season?[19] אִי יוֹמָא זַרְעָא – **If** it refers to an area that takes **a day** to plow **during** the **planting** season, after the field was already softened by the first plowing, תְּרֵי יוֹמָא בַּרְבָא לָא הָוֵי – **it** will **not** take **two** full **days** to plow **during** the **plowing season,** since the first plowing does not take twice as long as the second plowing. Thus, on a parcel of land this size, one will lose money in the (first) plowing season. אִי יוֹמָא בַּרְבָא – Conversely, **if** it refers to an area that takes **a day** to plow **during** the **plowing season,** יוֹמָא דְּזַרְעָא לָא הָוֵי – **it will not** take **a** full **day** to plow it **during** the **planting season.** Thus, he will lose money in that season. How is it possible, then, to divide a field so that it can be plowed economically?[20]

The Gemara explains that it is possible in either of the following cases:[21]

אִי בָּעֵית אֵימָא יוֹמָא דְּבַרְבָא – **If you prefer, say** that Rav Yosef

NOTES

11. Literally: they understood from it.

12. Only in that case did Rav Anan empower the public to prevent the erection of a door (*Rashi*).

13. R' Zeira issued this dictum in the context of a general ruling on deciding doubtful cases of ritual impurity (*tumah*). That is, in the case of a person who may have contracted *tumah,* R' Zeira ruled that if the doubt arose in a private domain, the person is declared *tamei;* if, however, it arose in a public domain, he is *tahor* (ritually clean; see *Niddah* 3a). R' Zeira ruled further that if the doubt arose within four *amos* of a public domain, the person is nonetheless *tahor,* since the four *amos* adjoining a public domain have the status of a public domain. The Gemara therefore assumed that Rav Anan's ruling applied only to the portion of *mavoi* within four *amos* of the public thoroughfare, but that beyond that point the erection of doors was permitted.

14. *Rashba* notes that if the opening of the *mavoi* was partially walled and contained only a portal to the public thoroughfare, the public has no right-of-way in the *mavoi.* For by initially constructing the opening in this manner, the residents in essence voiced their objection to the public's establishing a right-of-way in their *mavoi.*

15. Any plot smaller than this is unprofitable to cultivate (*Tosafos* 11a).

16. Surely, one partner can compel the other to dissolve the partnership only if each will be left with enough land to work profitably. The minimum size of a profitable share, however, varies from place to place. In the Tanna Kamma's locale, the smallest profitable area was one large enough for nine *kavs* of seed to be planted in it. In R' Yehudah's locale, however, where the soil was more fertile, it was profitable to cultivate even an area half that size.

17. The Tanna Kamma and R' Yehudah, both of whom lived in Eretz Yisrael, discussed the minimum area of land profitable to cultivate there [and in other lands that were equally fertile (see *Rambam, Hil. Shecheinim* 1:4)]. In Babylonia, however, the land was less fertile than in Eretz Yisrael. It was thus unprofitable to cultivate even an area of land in which nine *kavs* of seed could be planted (*Tosafos;* cf. *Meiri*). The Gemara therefore inquires what the smallest profitable area is in Babylonia and similar locales.

18. Oxen had to be rented for a full day even if they were needed for only part of the day. It was thus unprofitable to rent them for less than a full day's work (*Rashi*; see *Rabbeinu Gershom*).

19. In the Gemara's time, fields were plowed twice every year. They were first plowed after the harvest to soften the ground somewhat. The fields then lay fallow for several months until the planting season arrived. At that time, they were plowed again before being planted. Hence, what took a day to plow during the first plowing season took less than a day to plow during the planting season. The Gemara now inquires: What is the minimum size land that is economical to plow? Must it be large enough to be plowed for a full day during the planting season or can it be just large enough to be plowed for a day during the (first) plowing season?

20. It takes longer to plow the first time (when the ground is still hard) than the second time but not twice as long. For example, if it takes a full day to plow the second time, it will take somewhat more than a day to do so the first time but not two full days. Conversely, if it takes one full day to plow the first time, it will take less than a day to do so the second time. Thus, even if it takes whole days to plow a field during one plowing season, the amount of time needed to plow during the other season will be measured in fractions of days. Any field, then, should be uneconomical to plow, since it will be necessary to rent oxen for a fraction of a day (see note 18).

21. *Rashi* offers two versions of the text of the Gemara's answer. The text printed in the standard edition of the Gemara follows *Rashi's* second version, for which *Rashi* himself indicates a preference.

referred to a field that takes **a day** to plow **during** the first **plowing season,** דְּכָרִיב וְתָנֵי – but he speaks of places **where they plow twice** during planting season.[22] In such places, a field can take an even number of days to plow during both seasons. וְאִי בְּעֵית אֵימָא יוֹמָא דִּזְרִיעָא – **And if you prefer, say** that Rav Yosef referred to a field that takes **a day** to plow **during** the **planting season,** בַּהֲדוּרֵי – but he speaks of **[fields] that are hilly.** Since hilly fields take longer to plow,[23] it will take two full days to plow these fields during the first plowing season. Thus, in either of the above cases, the amount of time necessary to plow the field amounts to an even number of days in both plowings. In either case, one partner can compel the other to dissolve the partnership.[24]

The Gemara discusses the minimum size for division of other types of property:

דַּוּוּלָא – When dividing a **water hole,** אָמַר רַב נַחְמָן – **Rav Nachman said:** בֵּי דְּאלוּ יוֹמָא – Each partner must receive **an amount** from which he can **draw** enough water daily to irrigate for a full **day.**[25] פַּרְדֵּסָא – When dividing **a vineyard,** אָמַר אֲבוּהַ דִּשְׁמוּאֵל – **the father of Shmuel said:** בַּת שְׁלֹשֶׁת קַבִּין – Each partner must receive at least an area measuring **three *kavs*.**[26]

The Gemara quotes a Baraisa that supports this view:

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – **This was taught in a Baraisa as well:** הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ מְנָת בְּכֶרֶם אֲנִי מוֹכֵר לְךָ – IF SOMEONE SAYS TO HIS FRIEND, "I AM SELLING YOU A PORTION OF A VINEYARD," without specifying the size of the portion, סוּמְכוֹס אוֹמֵר לֹא יִפְחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה קַבִּין – SUMCHOS SAYS: HE MAY NOT GIVE the buyer [AN AREA MEASURING] LESS THAN THREE *KAVS*. This supports the ruling of Shmuel's father.[27]

The Gemara comments on the ruling:

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי אֵין אֵלּוּ אֶלָּא דִּבְרֵי נְבִיאוּת – **R' Yose said: These words** [of Shmuel's father] **are nothing but prophecy**, i.e. there is no logical way of deriving the minimum size for division.[28]

The Gemara inquires as to what the minimum area for division is in another place:

בְּבָבֶל מַאי – **What** is the minimum-size vineyard **in Babylonia?**

The Gemara responds:

אָמַר רָבָא בַּר קִסְנָא – **Rava bar Kisna said:** תְּלַת אַצִּיאָתָה בְּנֵי תְּרֵיסַר גּוּפְנֵי – Each partner must receive an area in which **three rows** of vines can be planted, **each** row **consisting of twelve vines,** כִּי הֵיכִי דְּרָפִיק גַּבְרָא בְּיוֹמָא – **so that** each partner has a share large enough **for a person to hoe for a full day.** If the division would leave each with a smaller area, which would be unprofitable to hoe, the vineyard is not divided.

Having quoted R' Yose's comment equating the ruling of Shmuel's father with prophecy, the Gemara digresses to discuss prophecy:

אָמַר רַבִּי אַבְדִּימִי דְּמִן חֵיפָה – **R' Avdimi from Chaifah said:** מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ – **From the day that the** First **Temple was destroyed,** נִיטְּלָה נְבוּאָה מִן הַנְּבִיאִים וְנִיתְּנָה לַחֲכָמִים – the power of **prophecy was taken from the prophets and given to sages.**[29]

The Gemara asks:

אִטּוּ חָכָם לַאו נָבִיא הוּא – **Is it really true that no sage** before the Destruction **was a prophet?**[30]

The Gemara interprets R' Avdimi's statement:

הָכִי קָאָמַר – **This** is what R' Avdimi meant **to say:** אַף עַל פִּי שֶׁנִּיטְּלָה מִן הַנְּבִיאִים – When the Temple was destroyed, **although [prophecy] was taken from prophets** that were *not* sages, מִן הַחֲכָמִים לֹא נִיטְּלָה – **it was not taken from sages** – they *retained* their prophetic power even after the Temple's destruction.[31]

The Gemara adds:

אָמַר אֲמֵימַר וְחָכָם עָדִיף מִנָּבִיא – **Ameimar said: And a sage is** even **greater than a prophet,** שֶׁנֶּאֱמַר: „וְנָבִא לְבַב חָכְמָה" – **as [the verse] states:**[32] **"And a prophet** (*v'navi*) **has a heart of wisdom."** מִי נִתְּלָה בְּמִי – When we compare two things, **which one do we compare to the other?** הֲוֵי אוֹמֵר קָטָן נִתְּלָה בְּגָדוֹל – **I**

NOTES

22. [Literally: they plowed and repeated.] In addition to plowing before planting, they plowed again afterwards to cover the seeds with soil (*Rashi*). Plowing once during the first season (when the ground was hard) and twice during the second season (after the ground was already softened) takes the same amount of time.

23. Hilly fields are more difficult to plow than level ones. Thus, although plowing a level field the first time does not take twice as long as plowing it the second time, plowing a hilly field does take twice as long.

24. Accordingly, whenever a field is divided, each partner must be allocated a share that can be plowed in an even number of days. If a large field is divided, then, each partner is allocated only a portion that takes a full day (or multiples of full days) to plow during both plowing seasons. Any leftover land containing less than two such portions is not divided and they retain joint ownership of the parcel (*Taz, Choshen Mishpat* 171:3. See *Aruch HaShulchan* ibid. 171:4 who attributes this view to *Rashi*). *Sma* (ibid. 171:8) disagrees, maintaining that if a field is large enough to provide each partner with a portion that takes a full day to plow, the partners divide the entire field.

25. Rav Nachman's reasoning parallels that of Rav Yosef. Workers were paid by the day to irrigate fields. Thus, if the ditch provided less than enough water to irrigate for a full day, the worker would be paid a full day's wages anyway.

26. I.e. an area of 1,250 square *amos*. The calculation converting *kavs* to *amos* is based on the assumption that the size of a field in which two *se'ah* of barley are sown equals the area of the Tabernacle's courtyard. We know that the area of the Tabernacle's courtyard equaled 5,000 square *amos* (100x50). Thus, one *se'ah* of grain can be sown in 2,500 square *amos*. Now there are six *kavs* in a *se'ah*. Hence, three *kavs* (i.e. half a *se'ah*) can be sown in an area of 1,250 square *amos* (see *Rashi*).

27. According to Sumchos, the buyer is entitled only to the smallest area that can be cultivated profitably, because the seller never specified how much he was selling. Sumchos rules that he can demand 1,250 square *amos* (an area in which three *kavs* are planted). This proves that a vineyard must be at least that size to be cultivated profitably, as Shmuel's father maintained.

28. Shmuel's father relayed this to us just as a prophet relays information communicated to him by God: with no logical corroboration. Nevertheless, as is also true of prophecy, the information is definitely true despite our inability to prove it logically, for Shmuel's father would not have made such an arbitrary ruling unless he heard it from his teachers (see *Rashi* and *Ritva* here, and *Rashi* to *Eruvin* 60b).

29. That is, prophecy ceased at the beginning of the Second Temple era. During the seventy-year interval between the Temples, however, there were still several prophets (*Maharsha* 12b). The Gemara below will clarify R' Avdimi's statement.

30. R' Avdimi stated that sages received the power of prophecy *at the time of the destruction*. This implies that before then, no sage possessed this power (*Rashi*).

31. That is, their minds are able to perceive far more than humans are normally able to perceive.

Sages and prophets are both considered to have "prophetic power" in the sense that they transcend the natural limits of human knowledge and perception. The nature of their powers, however, is different. A prophet merely becomes aware of knowledge that is beyond a human's ability to ascertain. A sage, on the other hand, is accorded insight and understanding beyond anything that human intelligence could naturally perceive (see *Ritva* quoted in *Ein Yaakov*).

32. *Psalms* 90:12. The term וְנָבִא can be a noun or a verb. As a noun, it means *and a prophet*; as a verb, it means *and we will bring*. Contextually, the verse means: ***And we will bring** wisdom to our hearts* (see *Radak* ibid.). Ameimar, however, interprets it exegetically to mean: *And **a prophet** has a heart of wisdom.*

would say, we compare **the lesser to the greater!** Thus, since the verse attributes wisdom to prophets, it is evident sages are the greater of the two.[33]

To support R' Avdimi's statement, the Gemara cites evidence that sages retained the power of prophecy after the Temple's destruction:

אָמַר אַבָּיֵי תֵּדַע – **Abaye said: Know** that this is true, דְּאָמַר גַּבְרָא רַבָּה מִילְּתָא וּמִתְאַמְּרָא מִשְּׁמֵיהּ דְּגַבְרָא רַבָּה אַחֲרִינָא כִּוְוֹתֵיהּ – **for one great sage will state something and** later, **the very same thing will be quoted in the name of another great sage,** even though neither had been in contact with the other.

The Gemara explains that this proves nothing:

אָמַר רָבָא וּמַאי קוּשְׁיָא – **Rava said: And what is the difficulty** of explaining this phenomenon without prophecy? וְדִילְמָא תַּרְוַיְיהוּ בְּנֵי חַד מַזְּלָא נִינְהוּ – **Now, perhaps both** of the sages **were of one nature**[34] and that is why they made identical statements. This does not prove, however, that they were prophets. – ? –

Having rejected Abaye's proof, the Gemara suggests another:

אֶלָּא אָמַר רָבָא תֵּדַע – **Rather, Rava said: Know** that this is true, דְּאָמַר גַּבְרָא רַבָּה מִילְּתָא – **for** one **great sage will state something** וּמִתְאַמְּרָא – **and** later **the very same thing will be quoted**

NOTES

33. When we seek to elevate the status of one thing by comparing it to another, we elevate the status of the lesser thing by attributing to it a quality possessed by the greater. Hence, if we find that a verse compares x to y, we may assume that y is in fact the greater of the two. In our case, the Gemara applies this principle to determine the relative status of sages and prophets. Since the verse attributes wisdom to prophets, it is evident that sages, who possess wisdom, are the greater of the two (see above, note 32).

34. Literally: fortune. מַזָּלָא (*mazala*) generally refers to one's fortune or destiny. In this context, however, it describes the sage's intellectual capability. In a similar vein, *Rashi* to *Bava Kamma* 2b ד״ה אדם דאית ליה interprets מַזָּלָא to refer to mental capacity.

כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו. וכשילהי מרובה (כ"ק דף פ: ופס ד"ה לעולם) דקאמר רב אחא גופיה לעולם אין מטיבין לו איכא למימר דמתחלי אמר לא במהרה מטיבין שהיה מלפה שיחזירוהו לגדולתו וכשלאה שלא אחזירוהו שוב אמר לעולם אין מטיבין לו: **חלק** בכור וחלק פשוט יהבינן ליה אחד מצרא.

כדנפקא לן בית נוחלין (נקמן דף קכד.) מדכתיב פי שנים מקיש חלק בכורה לחלק פשוט: **אמיצרא** דבי נשי. אית דגרס בתר הכי אמרי אמוראתא מ"ר בי נשיה היינו חמיו ולא היו לחמיו בנים כי אם בנות. ואית דגרס אמרי אחי מ"ר בי נשיה היינו אביו [ועי' תוס' שבת כג: ד"ה דבי נשא]: **כגון** זה כופין על מדת סדום. תימה לר"י לרבה אמאי איצטריך קרא בבכור דיהבינן ליה אחד מצרא ואומר ר"י לפי שלא נתן לו (ב) כח הכמוב אלא בכ' אחיו ואילו היו שני אחיו רוצים להשתתף לא כפינן לשלישי לתת להם חלק ביחד ועוד דבכור מתנה קרייה רחמנא כדאמר בית ומחלין (שם) דכתיב לתת לו פי שנים ואין לוקח את המונן ולאחיי נמי אי לאו דקרייה רחמנא בכור ה"א יקוס על שם אחיו כאילו הוא ואחיו קיימין ורילב"ל מפרש הא דאמר רבה כופין על מדין תורה קאמר דבדין היה יכול למחות שבנגדו דאיכא קפידא ברוחות כדאמר בכמה דוכתין ועוד הא דכופין על מדת סדום זה הנה וזה לא מסר היינו בשכבר דר בחצר אביהו שאינו מעלה לו שכר ° אבל הא פשיטא שיכול למחות בו שלא יכנס לדור בביתו אפי' בחצר דלא קיימא לחצרא וגברא דלא עביד למיגר דהוה זה (ד) נהנה וזה לא מסר אבל מתקנת מכמים קאמר הכא דכופין והשתא אין להקשות כלל אמאי איצטריך קרא בבכור:

מעלינן ליה בנכסי דבר מריון. פירש הקונטרס בשלה הבעל (ג) שיכולים לומר שפעמים מתברכת משאר שדות ובתרתי אריעתא אתרי נגרי לא שייך למימר מעלינן כיון שאריך להשקות ואין מתברכת זו יותר מזו ואין נראה דגם אותם שאריך להשקות מתברכת אחת מסס פעמים יותר שאחת לוקה בשידפון ואחת אינה לוקה ופרי"ת מעלינן בנכסי דבר מריון לא שייך למימר זכות שיש לנו בשדה זו אם לא בדמים יקרים כמו בני מריון שהיו עשירים ולא היו מוכרים קרקעותיהם אלא בדמים יקרים ותרתי אריעתא אתרי נגרי לא קאי אעובדא דהתם גברא אלא מילתא בתרתי נפקא לומר שתי שדות שיש לכל אחד נגר ורוצה האחד שיש אחד מחלקו כל אחת לשתים שיקח אלו שדה זו ואלו שדה זו אמר רבה כופין על מדת סדום ויטול כל (מ) שדה אלא כדי שיהא לכל אחד חלק אחד מגרא וכן יש לפרש תרתי אריעתא אחד נגרא שהנגר מפסיק בין שתי השדות ואם יחלקו כל שדה לשתים לא יהיה חלקו אחד מגרא והשתא בהני לא שייך למימר מעלינן בנכסי דבי בר מריון דאמרו אם אביהן רשקיל האי יבם ירושת אחיו שני חלקים אחד חלק אחיו שמת וחלק של עצמו. מי יהבי ליה אחד מצרא הנהו ב' חלקים אי לא. מי אמרינן דיניה הוא דשקל פי שנים ויהבי' ליה גבי הדדי בחד מיצרא או לא משמע ממש דבכור הוא ולא יהבי' ליה בחד מיצרא. **אביי אמר היא היא.** דשקיל נמי בחד מיצר **דבכור קרייה רחמנא** והיה הבכור אשר תלד ודרשי' לי' הבכור מצוה בגדול הלכך דיניה כבכור ואחד מיצר יהבינן ליה. הוייתו כבכור. ליטול ב' חלקים ולא **חלוקתו כבכור** ליטול שניהן במיצר אחד: **אמצרא דבי נשא.** סמוך לשדה אחר של חמיו ולא היו לו לחמיו בנים כי אם בנות ומת חמיו והניח קרקעותיו לבנותיו אמר **האי** הבו לאשתי חלקה סמוך לאותה שדה שקניתי אמר **רבא** ודאי יהבינן ליה סמוך למיצריה **וכגון זה** אי מעכב אינש **כופין על מדת סדום** שלא יעשה מדת סדום שהיו מקפידין ואי שלי אינו רשלך שלך. כך אלו כופין אותם שלא יעכבו ליתן לה חלקה אצל שדה בעלה שזה נתנה וזה לא חסר: **מתקיף לה רב יוסף והא מצי למימר** אחותה הואיל ויש לו הנאה שנוטל שדה סמוך ליה **מעלינן ליה** האי ארעא וחשבי' ליה ביוקר **כנכסי דבי בר** מריון דהוי ליה מקרקע מעולין והוי אמיר ולא מזבן ארעתיה כי אם בדמים יקרים הכי נמי מעלי לן האי גברא דמים אי יהבינן ליה בסמוך לו ואי לא לא יהבי' ליה אמצרא דידיה ואמאי כופין **והלכתא כרב יוסף** דמצי מעלי לי' ביוקר. תרי אחי או תרי שותפי דהוי ליה אמצרא דידיה דקיימן **חדא אהאי גברא וחדא אהאי גברא** דלכל אחת יש לה נגר שלה וזה אמת המים שמשקין אותה ממנו וזבן חד מהני אחי או שותפי חד ארעא אחריתא סמוך לאחת מאלו ואמר האי דזבן הואיל דהני תרי ארעתא דאית לן לחלוק שוין הן במדה ולכל חדא יש לה נגר הב לי אותה שדה שסמוכה לאותה שקניתי **אמר (רבא) [רבה]** כגון **זה ודאי כופין** דלא מצי לעכב עליו. **מתקיף לה רב יוסף** אמאי כופין הא מצי טעין אידך לא בעינא אלא נחלוק כל שדה וכל נגר לשנים דשמא זימנין **דהאי** נגרא **מדוול** והאי יבש מסתפינא דלמא יבשא נגרא שלי ונגרא דמיצרך לא יבשה ומצית את להשקות שדך ואנא לא מצינא מצי מעכב ליה. **תרי ארעתא אחד נגרא** שהיו שניהן מסתפקות מנגר אחד וקנה אחד מהן קרקע חד סמוך לאחת משדות אלו ואמר ליה לחבירו הב לי אמצראי דהשתא ליכא למימר דהאי מדוול והאי לא מדוול דתרוייהו סמיכי אחד נגר. **אמר רב יוסף** בהאי מודיעא **דכופין** ויהבינן ליה. **אמר ליה אביי אמאי** כופין ליה אידך **מצי למימר** ליה אידך ניתא לי לאפושי אריסי כלומר לי הלה איני רוצה שתקח חלקך כי אם מצדי האחר כדי שתהא שדה שלי אמצעית ותשים אריס אחד מצד אחד ומהן משתמרת שדה שלי שהיא אמצעית וכי האי גונא מצי לעכבי ואפי' הכי דאיכא למימר הכי **הלכתא כוותיה דרב יוסף.** ל"א. אמאי כופין הא יכול למימר אנא בעינא הכי למפלג דמההיא ארעא וחצי נגרא דאמיצרך שקול פלגא ואנא אשקול פלגא ואנא אשקול פלגא כי היכי

אשתו ושורב מת אביהן דשקיל האי יבם ירושת אחיו שני חלקים אחד חלק אחיו שמת וחלק של עצמו. מי יהבי ליה אחד מצרא הנהו ב' חלקים אי לא. מי אמרינן דיניה הוא דשקל פי שנים ויהבי' ליה גבי הדדי בחד מיצרא או לא משמע ממש דבכור הוא ולא יהבי' ליה בחד מיצרא. **אביי אמר היא היא.** דשקיל נמי בחד מיצר **דבכור קרייה רחמנא** והיה הבכור אשר תלד ודרשי' לי' הבכור מצוה בגדול הלכך דיניה כבכור ואחד מיצר יהבינן ליה. הוייתו כבכור. ליטול ב' חלקים ולא **חלוקתו כבכור** ליטול שניהן במיצר אחד: **אמצרא דבי נשא.** סמוך לשדה אחר של חמיו ולא היו לו לחמיו בנים כי אם בנות ומת חמיו והניח קרקעותיו לבנותיו אמר **האי** הבו לאשתי חלקה סמוך לאותה שדה שקניתי אמר **רבא** ודאי יהבינן ליה סמוך למיצריה **וכגון זה** אי מעכב אינש **כופין על מדת סדום** שלא יעשה מדת סדום שהיו מקפידין ואי שלי אינו רשלך שלך. כך אלו כופין אותם שלא יעכבו ליתן לה חלקה אצל שדה בעלה שזה נתנה וזה לא חסר: **מתקיף לה רב יוסף והא מצי למימר** אחותה הואיל ויש לו הנאה שנוטל שדה סמוך ליה **מעלינן ליה** האי ארעא וחשבי' ליה ביוקר **כנכסי דבי בר** מריון דהוי ליה מקרקע מעולין והוי אמיר ולא מזבן ארעתיה כי אם בדמים יקרים הכי נמי מעלי לן האי גברא דמים אי יהבינן ליה בסמוך לו ואי לא לא יהבי' ליה אמצרא דידיה ואמאי כופין **והלכתא כרב יוסף** דמצי מעלי לי' ביוקר. תרי אחי או תרי שותפי דהוי ליה אמצרא דידיה דקיימן **חדא אהאי גברא וחדא אהאי גברא** דלכל אחת יש לה נגר שלה וזה אמת המים שמשקין אותה ממנו וזבן חד מהני אחי או שותפי חד ארעא אחריתא סמוך לאחת מאלו ואמר האי דזבן הואיל דהני תרי ארעתא דאית לן לחלוק שוין הן במדה ולכל חדא יש לה נגר הב לי אותה שדה שסמוכה לאותה שקניתי **אמר (רבא) [רבה]** כגון **זה ודאי כופין** דלא מצי לעכב עליו. **מתקיף לה רב יוסף** אמאי כופין הא מצי טעין אידך לא בעינא אלא נחלוק כל שדה וכל נגר לשנים דשמא זימנין **דהאי** נגרא **מדוול** והאי יבש מסתפינא דלמא יבשא נגרא שלי ונגרא דמיצרך לא יבשה ומצית את להשקות שדך ואנא לא מצינא מצי מעכב ליה. **תרי ארעתא אחד נגרא** שהיו שניהן מסתפקות מנגר אחד וקנה אחד מהן קרקע חד סמוך לאחת משדות אלו ואמר ליה לחבירו הב לי אמצראי דהשתא ליכא למימר דהאי מדוול והאי לא מדוול דתרוייהו סמיכי אחד נגר. **אמר רב יוסף** בהאי מודיעא **דכופין** ויהבינן ליה. **אמר ליה אביי אמאי** כופין ליה אידך **מצי למימר** ליה אידך ניתא לי לאפושי אריסי כלומר לי הלה איני רוצה שתקח חלקך כי אם מצדי האחר כדי שתהא שדה שלי אמצעית ותשים אריס אחד מצד אחד על אותה שדה שקנית ואריס אחד על חלקך המגיעך מצד אחר ומהן משתמרת שדה שלי שהיא אמצעית וכי האי גונא מצי לעכבי ואפי' הכי דאיכא למימר הכי **הלכתא כוותיה דרב יוסף.** ל"א. אמאי כופין הא יכול למימר אנא בעינא הכי למפלג דמההיא ארעא וחצי נגרא דאמיצרך שקול פלגא ואנא אשקול פלגא ואנא אשקול פלגא כי היכי

משמיה דר' עקיבא כוותיה. וליכא למימר בני מד מזלא מינהו שהרי ר"ע חכם ממנו הרבה: **ולאו טעמא קאמר.** במילתיה וכיון דאמר טעמא אין זה כסומא שמכוון לירד בארוכה במקרה בעלמא אלא שבדרא הלב היא הנאה לו בגבולה חכה להסכים להלכה למשה מסיני: **ברסתקא.** שוק רשות הרבים: **דמליך.** א) השתא בתמא מחסיא שעתיד ב) להיות לאם היסיבה עכשיו: **טביומי חתים.** כשמוחה בחיגרת מוחה שמו טביומי: **קיימא לי שעתא.** מזל: **שדרו זוגא דרבנן לגביה.** דמר בר רב אחי: **לאימלוכי ביה.** ליטול עלה ורשות להמליך את רב אחא: **פתח ותנא.** דלשה ועשה לאם היסיבה: **כל המריעין לו כו'.** כלומר הואיל ודלמה השעה לא ימליכוני עוד: **איש נבוב.** כשהוא מלוי בלא כרס מלאה: **ילבב.** כמה לבבות שאינו מסכים לדעת שלמה: **ינובב בתולות.** לב אמוש כבתולות עושה נבוב ומלול: **פשיטא** חלק בכור וחלק פשוט. שני חלקין שהבכור נוטל אחד משוש בכורה ואחד משוש פשיטות יהבינן ליה אחד מגרא זו אלא זו שהרי שניהן חלקו הן והרי הן כחלק אחד: **יבם מאי.** המיבם את אשת אחיו דקס אחיו נמנה לגמלה ונוטל שני חלקים מאי מי מצו אמרי ליה הואיל ומכח אחריתא קאמר לא יהבי' ליה (ז) היכליה אחד מגרא זו אלא זו אי לאו מעליתא גבן בדמי: **הבכור אשר תלד.** בינם קמשמעי דמגלה בגדול ליבם אשר תלד פרטו לאיילונית והכי מדרש קרא יבמה יבא עליה וגו' והיה הבכור אשר תלד מן היבמין יבא עליה הבכור אשר תלד וכגון שהיבמה בת וולדות היא פרטו לאיילונית: **דזבן ארעא אמצרא דבי נשא.** קנה קרקע אלא שדה אחיו: **כי מטא למיפלג.** עם אחיו בנכסי אחיו: **על מדת סדום.** זה נהנה וזה לא מסר: **אמרו אחי מעלינן ליה עילואי.** לנו היא משומה בקרקעותיו של בר מריון שהיו מעולות ומסתברא הא דרב יוסף בשדה (ח) בעל איכולין לומר פעמים שזו מתברכת משאר השדות: **תרי ארעתא אתרי נגרי.** אם בית השלמין היא ויש לשני אחיו לחלוק שתי שדות לכל אחת יש לה לאות להשקות ממנו וזה קנה שדה אלא (ט) האחד מהן ורוצה שיתן אחיו זו הסמוכה לשלו: כגון זו כופין. דהא לקרקע השניה גם היא יש לה לאות להשקות ממנו: **האי מדוויל והאי לא מדוויל.** דרך איאורים ליבש כשהגר (שם) נמשכין ממנו מתמעטו לפעמים שזה יבש וזה אינו יבש ואומר לו טול חלקך בשמיסס דלאו מדת סדום היא אי תן לנו עילוי דמי: **תרתי.** אריעתא יש לה לחלוק על חד נגרא ואחד מהן קנה קרקע אלא האחת: **כופין על מדת סדום.** דכיון דאחד נגרא מינהו שניהן שוות: **ניהא ליי לאפושי אריסי.** טוב לי שיהא לך שתי שדות אחת מכלן ואחת מכלן (י) ואחת לי באמצע כדי שתרבה לך אריסין ותהא שדה שלי משתמרת יפה:

מד

ברסתקא. כשוק [ברכות נד:]. דתנה [ב"מ פג.]. דשוק סעיר לשות הרבים [עירובין מד:]. **ותירוש ינובב בתולות.** זה יין

ט) [מה כ:]. ח) [ל"ע שדורו]. ג) כ"ק פ: ד) מ"ש שאבל כו' ושתה כו'. ה) [לקמן קכד.]. ו) [פי' סמוך לשדה של אמיו ולא היה לאמיו בנים כי אם בנות. עדוק וע' תוס' דכבת ד"ה אמילכלא]. ז) [לקמן נט. קנה. מילוזין מנו. ממוכות קנ.]. ח) [ל"ל שסם]. ט) ל"ל לא נהנה רש"ס:

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולאו טעמא קאמר מ"ר יוחנן: (ב) שם דמליך דשמא בתמא ממסיק: (ג) שם לאימלוכי ביה עכשיו: הדל שדור וכו' עכשיו: (ד) שם ולאו בתמא וכן הוה מ"ר אמריתי: (ה) שם מרמי מרעתא אחד נגרא: (ו) שם אמוש אמיש: מגלמא היא: (ז) רש"י ד"ה כי יבם ובו' לא יהבי לה: מיהלן אחד וכו' מעלינן נגן בדמי: (ח) ד"ה אמרו: וכו' בשדה בית הבעל: (ט) ד"ה מרי וכו' אלא: אחד מהן ורוצה שיתן אחיו לו: (י) ד"ה מיהא: וכו' ואחת מכלן כדי: שתרבה כל"ל ותיבת ואחת בתמצע כם אלא: (כ) תוס' בתמצע ממתן: (ל) ד"ה הכתוב כם אלא: (מ) ד"ה מעלין וכו' בשדה: (מא) ואיילי שיכולים: (מב) בא"ד ויטול כל אחד שדה אלם:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רש"י ד"ה דמליך השתא בתמא כו'. מלא הבתמא ממסק: **ב)** בא"ד להות ראש הישיבה. אלן הס"ל ואח"כ מה"ל עכשיו עכשיו חתים כל"ל [אבל בתמא ל"ל לגיה כי י"ג בגמרא לגיהכת הב"ח וכן היתה גירסת רש"ן]:

תורה אור השלם

א) וְאִישׁ נָבוּב יִלָּבֵב וְעַיִר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד: [איוב יא, יב]

ב) נָבוּב לָחוֹת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הֻרְאָה אוֹתְךָ בָּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ: [שמות כה, ח]

ג) כִּי מַה טּוּבוֹ וּמַה יָּפְיוֹ דָּגָן בְּחֻרִּים וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב בְּתֻלֹּות: [זכריה ט, יז]

ד) וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: [דברים כה, ו]

ליקוטי רש"י

ברסתקא. כשוק [ברכות נד:]. דתנה [ב"מ פג.]. דשוק סעיר לשות הרבים [עירובין מד:]. **ותירוש ינובב בתולות.** זה יין

עוב שהוא משכר מת אם הבדה לגנות אמרי לנו אמתומים כבמנה [יומא עו:]. **אחד מצרא.** שני מלקים יטול במקום אחד כמלק פשוט שהוא מלק אחד ונוטל במקום אחד ומפקא מינה דכל מקום שנעלל לו הגולל נחלק פשוט יטול שם כלא גולל מלק בכורה ואם הן שני אמין ושלם שדות לא יטלו אלאם גולות שנים לבכור ואחד לפשוט שהרי אם יפול מלק הפשוט בשדה המתנלני לא יוכה בו דאם כן נמצא שמלגו שמלגו עמון [רש"ש לקמן קכד.]. **מדת סדום.** דאמרינן מידי דלא מסר כיה לו מהני לתבריה. שני שלי [עירובין מט:]. זה נהנה וזה לא מסר לא היו עושין בוגבה [כתובות קג.]. כתמן (מכות פ"ס מ"א) שאומר שני שלי שלך שלך זו מדה בינומת ומ"ש אומרים זו מדת סדום [רש"ש לקמן קסח.]. **נגרא.** מרין של מים [שבת קיז.].

משמיה דרבי עקיבא כוותיה. וליכא למימר בני מד מזלא מינהו שהרי ר"ע חכם ממנו הרבה: **ולאו טעמא קאמר.** במילתיה וכיון דאמר טעמא אין זה כסומא שמכוון לירד בארוכה במקרה בעלמא אלא שבדרא הלב היא הנאה לו בגבולה חכה להסכים להלכה למשה מסיני: **ברסתקא.** שוק רשות הרבים: **דמליך.** א) השתא בתמא מחסיא שעתיד ב) להיות לאם היסיבה עכשיו: **טביומי חתים.** כשמוחה בחיגרת מוחה שמו טביומי: **קיימא לי שעתא.** מזל: **שדרו זוגא דרבנן לגביה.** דמר בר רב אחי: **לאימלוכי ביה.** ליטול עלה ורשות להמליך את רב אחא: **פתח ותנא.** דלשה ועשה לאם היסיבה: **כל המריעין לו כו'.** כלומר הואיל ודלמה השעה לא ימליכוני עוד: **איש נבוב.** כשהוא מלוי בלא כרס מלאה: **ילבב.** כמה לבבות שאינו מסכים לדעת שלמה: **ינובב בתולות.** לב אמוש כבתולות עושה נבוב ומלול: **פשיטא** חלק בכור וחלק פשוט. שני חלקין שהבכור נוטל אחד משוש בכורה ואחד משוש פשיטות יהבינן ליה אחד מגרא זו אלא זו שהרי שניהן חלקו הן והרי הן כחלק אחד: **יבם מאי.** המיבם את אשת אחיו דקס אחיו נמנה לגמלה ונוטל שני חלקים מאי מי מצו אמרי ליה הואיל ומכח אחריתא קאמר לא יהבי' ליה היכליה אחד מגרא זו אלא זו אי לאו מעליתא גבן בדמי: **הבכור אשר תלד.** בינם קמשמעי דמגלה בגדול ליבם אשר תלד פרטו לאיילונית והכי מדרש קרא יבמה יבא עליה וגו' והיה הבכור אשר תלד מן היבמין יבא עליה הבכור אשר תלד וכגון שהיבמה בת וולדות היא פרטו לאיילונית: **דזבן ארעא אמצרא דבי נשא.** קנה קרקע אלא שדה אחיו: **כי מטא למיפלג.** עם אחיו בנכסי אחיו: **על מדת סדום.** זה נהנה וזה לא מסר: **אמרו אחי מעלינן ליה עילואי.** לנו היא משומה בקרקעותיו של בר מריון שהיו מעולות ומסתברא הא דרב יוסף בשדה (ח) בעל איכולין לומר פעמים שזו מתברכת משאר השדות: **תרי ארעתא אתרי נגרי.** אם בית השלמין היא ויש לשני אחיו לחלוק שתי שדות לכל אחת יש לה לאות להשקות ממנו וזה קנה שדה אלא (ט) האחד מהן ורוצה שיתן אחיו זו הסמוכה לשלו: כגון זו כופין. דהא לקרקע השניה גם היא יש לה לאות להשקות ממנו: **האי מדוויל והאי לא מדוויל.** דרך איאורים ליבש כשהגר (שם) נמשכין ממנו מתמעטו לפעמים שזה יבש וזה אינו יבש ואומר לו טול חלקך בשמיסס דלאו מדת סדום היא אי תן לנו עילוי דמי: **תרתי.** אריעתא יש לה לחלוק על חד נגרא ואחד מהן קנה קרקע אלא האחת: **כופין על מדת סדום.** דכיון דאחד נגרא מינהו שניהן שוות: **ניהא ליי לאפושי אריסי.** טוב לי שיהא לך שתי שדות אחת מכלן ואחת מכלן (י) ואחת לי באמצע כדי שתרבה לך אריסין ותהא שדה שלי משתמרת יפה:

מד

כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו. וכשילהי מרובה (כ"ק דף פ: ופס ד"ה לעולם) דקאמר רב אחא גופיה לעולם אין מטיבין לו איכא למימר דמתחלי אמר לא במהרה מטיבין שהיה מלפה שיחזירוהו לגדולתו וכשלאה שלא אחזירוהו שוב אמר לעולם אין מטיבין לו: **חלק** בכור וחלק פשוט יהבינן ליה אחד מצרא.

כדנפקא לן בית נוחלין (נקמן דף קכד.) מדכתיב פי שנים מקיש חלק בכורה לחלק פשוט: **אמיצרא** דבי נשי. אית דגרס בתר הכי אמרי אמוראתא מ"ר בי נשיה היינו חמיו ולא היו לחמיו בנים כי אם בנות. ואית דגרס אמרי אחי מ"ר בי נשיה היינו אביו [ועי' תוס' שבת כג: ד"ה דבי נשא]: **כגון** זה כופין על מדת סדום. תימה לר"י לרבה אמאי איצטריך לחלק בכור דיהבינן ליה אחד מצרא ואומר ר"י לפי שלא נתן לו (ב) כח הכמוב אלא בכ' אחיו ואילו היו שני אחיו רוצים להשתתף לא כפינן לשלישי לתת להם חלק ביחד ועוד דבכור מתנה קרייה רחמנא כדאמר בית ומחלין (שם) דכתיב לתת לו פי שנים ואין לוקח את המונן ולאחיי נמי אי לאו דקרייה רחמנא בכור ה"א יקוס על שם אחיו כאילו הוא ואחיו קיימין ורילב"ל מפרש הא דאמר רבה כופין על מדין תורה קאמר דבדין היה יכול למחות שבנגדו דאיכא קפידא ברוחות כדאמר בכמה דוכתין ועוד הא דכופין על מדת סדום זה הנה וזה לא מסר היינו בשכבר דר בחצר אביהו שאינו מעלה לו שכר ° אבל הא פשיטא שיכול למחות בו שלא יכנס לדור בביתו אפי' בחצר דלא קיימא לחצרא וגברא דלא עביד למיגר דהוה זה (ד) נהנה וזה לא מסר אלא מתקנת מכמים קאמר הכא דכופין והשתא אין להקשות כלל אמאי איצטריך קרא בבכור:

מעלינן ליה בנכסי דבר מריון. פירש הקונטרס בשלה הבעל (ג) שיכולים לומר שפעמים מתברכת משאר שדות ובתרתי אריעתא אתרי נגרי לא שייך למימר מעלינן כיון שאריך להשקות ואין מתברכת זו יותר מזו ואין נראה דגם אותם שאריך להשקות מתברכת אחת מסס פעמים יותר שאחת לוקה בשידפון ואחת אינה לוקה ופרי"ת מעלינן בנכסי דבר מריון לא שייך למימר זכות שיש לנו בשדה זו אם לא בדמים יקרים כמו בני מריון שהיו עשירים ולא היו מוכרים קרקעותיהם אלא בדמים יקרים ותרתי אריעתא אתרי נגרי לא קאי אעובדא דהתם גברא אלא מילתא בתרתי נפקא לומר שתי שדות שיש לכל אחד נגר ורוצה שאחד שיחלקו כל אחת לשתים שיקח אלו שדה זו ואלו שדה זו אמר רבה כופין על מדת סדום ויטול כל (מ) שדה אלא כדי שיהא לכל אחד חלק אחד מגרא וכן יש לפרש תרתי אריעתא אחד נגרא שהנגר מפסיק בין שתי השדות ואם יחלקו כל שדה לשתים לא יהיה חלקו אחד מגרא והשתא בהני לא שייך למימר מעלינן בנכסי דבי בר מריון דאמרו אם אביהן רשקיל האי יבם ירושת אחיו שני חלקים אחד חלק אחיו שמת וחלק של עצמו. מי יהבי ליה אחד מצרא הנהו ב' חלקים אי לא. מי אמרינן דיניה הוא דשקל פי שנים ויהבי' ליה גבי הדדי בחד מיצרא או לא משמע ממש דבכור הוא ולא יהבי' ליה בחד מיצרא. **אביי אמר היא היא.** דשקיל נמי בחד מיצר **דבכור קרייה רחמנא** והיה הבכור אשר תלד ודרשי' לי' הבכור מצוה בגדול הלכך דיניה כבכור ואחד מיצר יהבינן ליה. הוייתו כבכור. ליטול ב' חלקים ולא **חלוקתו כבכור** ליטול שניהן במיצר אחד: **אמצרא דבי נשא.** סמוך לשדה אחר של חמיו ולא היו לו לחמיו בנים כי אם בנות ומת חמיו והניח קרקעותיו לבנותיו אמר **האי** הבו לאשתי חלקה סמוך לאותה שדה שקניתי אמר **רבא** ודאי יהבינן ליה סמוך למיצריה **וכגון זה** אי מעכב אינש **כופין על מדת סדום** שלא יעשה מדת סדום שהיו מקפידין ואי שלי אינו רשלך שלך. כך אלו כופין אותם שלא יעכבו ליתן לה חלקה אצל שדה בעלה שזה נתנה וזה לא חסר: **מתקיף לה רב יוסף והא מצי למימר** אחותה הואיל ויש לו הנאה שנוטל שדה סמוך ליה **מעלינן ליה** האי ארעא וחשבי' ליה ביוקר **כנכסי דבי בר** מריון דהוי ליה מקרקע מעולין והוי אמיר ולא מזבן ארעתיה כי אם בדמים יקרים הכי נמי מעלי לן האי גברא דמים אי יהבינן ליה בסמוך לו ואי לא לא יהבי' ליה אמצרא דידיה ואמאי כופין **והלכתא כרב יוסף** דמצי מעלי לי' ביוקר. תרי אחי או תרי שותפי דהוי ליה אמצרא דידיה דקיימן **חדא אהאי גברא וחדא אהאי גברא** דלכל אחת יש לה נגר שלה וזה אמת המים שמשקין אותה ממנו וזבן חד מהני אחי או שותפי חד ארעא אחריתא סמוך לאחת מאלו ואמר האי דזבן הואיל דהני תרי ארעתא דאית לן לחלוק שוין הן במדה ולכל חדא יש לה נגר הב לי אותה שדה שסמוכה לאותה שקניתי **אמר (רבא) [רבה]** כגון **זה ודאי כופין** דלא מצי לעכב עליו. **מתקיף לה רב יוסף** אמאי כופין הא מצי טעין אידך לא בעינא אלא נחלוק כל שדה וכל נגר לשנים דשמא זימנין **דהאי** נגרא **מדוול** והאי יבש מסתפינא דלמא יבשא נגרא שלי ונגרא דמיצרך לא יבשה ומצית את להשקות שדך ואנא לא מצינא מצי מעכב ליה. **תרי ארעתא אחד נגרא** שהיו שניהן מסתפקות מנגר אחד וקנה אחד מהן קרקע חד סמוך לאחת משדות אלו ואמר ליה לחבירו הב לי אמצראי דהשתא ליכא למימר דהאי מדוול והאי לא מדוול דתרוייהו סמיכי אחד נגר. **אמר רב יוסף** בהאי מודיעא **דכופין** ויהבינן ליה. **אמר ליה אביי אמאי** כופין ליה אידך **מצי למימר** ליה אידך ניתא לי לאפושי אריסי כלומר לי הלה איני רוצה שתקח חלקך כי אם מצדי האחר כדי שתהא שדה שלי אמצעית ותשים אריס אחד מצד אחד על אותה שדה שקנית ואריס אחד על חלקך המגיעך מצד אחר ומהן משתמרת שדה שלי שהיא אמצעית וכי האי גונא מצי לעכבי ואפי' הכי דאיכא למימר הכי **הלכתא כוותיה דרב יוסף.** ל"א. אמאי כופין הא יכול למימר אנא בעינא הכי למפלג דמההיא ארעא וחצי נגרא דאמיצרך שקול פלגא ואנא אשקול פלגא ואנא אשקול פלגא כי היכי

ט) נראה לל"ל אלא אמר רבא אמר רבא אמר רבא ומתמרה מעמיה דר"ע בר יוסף דטוטיה דסמ' אימא למימר וכו'.

מסורת הש"ס

ט) [מה כ:]. ח) [ל"ע שדורו]. ג) כ"ק פ: ד) מ"ש שאבל כו' ושתה כו'. ה) [לקמן קכד.]. ו) [פי' סמוך לשדה של אמיו ולא היה לאמיו בנים כי אם בנות. עדוק וע' תוס' דכבת ד"ה אמילכלא]. ז) [לקמן נט. קנה. מילוזין מנו. ממוכות קנ.]. ח) [ל"ל שסם]. ט) ל"ל לא נהנה רש"ס:

גליון הש"ס

גמרא מעלי' ליה עלויא. עיין פ"ו מקנה מ' דמאי בפירוש הרמב"ם: תוס' ד"ה כגון כו' **אבל הא פשיטא שיכול** למחות בו. עיין לקמן דף נט ע"ב בכרכ"ם ד"ה אמאי אלו לא הגיגו:

רבינו גרשום

מאי קושייה. מאי ראייה דמייתית דילמא תרוייהו הני גברי רברבייא בני חדא מולא נינהו משום הכי אמר האי כגון האי אע"ג דלא שמיעא ליה ולאו נביאות הוא: ב) **אלא דלא תדע.** דהכי איכא למימר דנביאות הוא ולהיכא למימר דחד מולא הוא שהרי ר' עקיבא דקים לן דלא היה מעולם גברא כוותיה ואפ"ה כי אתי חד תנא ואמר מנפשיה כוותיה אע"ג דלאו בני חד מולא נינהו דליתי דהוי ליה מולא בתורה ובעושר כוותיה דר' עקיבא: **ודלמא כסומא בארובה.** ולא משום דהוה עדיף ומשני לאו **טעמא קאמר** שמביא אמתלא לדבריו ראייה ומדקאמר טעמא וראי מרוב חכמתו קאמר ולא כסומא בארובה: **ברסתקא.** בגישרא דעברי בה [בני] השוק. למ"ה: **דמליך.** דליעבדי מיניה ראש ישיבה: **הכי שמיה.** דהכי חתום שמיה בשטר: **טביומי.** והכי מיקרי שמיה ושמיה דרב אשי טביומי והאי דקרי ליה רב אשי משום שם לווי: **בכלה.** קרי לה לההוא מסכתא דדרש ריש מחיבתא: **כל המטיבין לו.** הואיל והוטב לרב אשי דפתח בראש ישיבה **לא במהרה מריעין לו** שלא יסלקוהו רב אחא אינו יכול להריע לו: **כבנפיה.** בחיקו: **כמה לבבות.** שאין לבו מיושב עליו: **איש נבוב.** חלול הוא שלא אכל: **ילבב.** כמה לבבות: **אפי' לבו אטום כבתולה.** זו שאינה בעולה ואטומה היא מתעובב: [**פשיטא**] אם בכור ופשוט באו לחלוק בשדות אביהם והבכור נוטל פי שנים ואמר [הבכור] אני נוטל חלק בבכור' סמוך לחלק פשוט **בחד מיצר** אין יכול הפשוט לעכב עליו ולומר שקול חלק פשוט בהאי גיסא וחלק בכור לאידך גיסא ואינו יכול לעולת עילוי דמים אם יניחו ליטול שניהם במיצר אחד דדינו ליטול ירושתו במקום אחד: **יבם** מאי יבם שמת אחיו בחיי אביהן ויבם זה את אשתו ומכר מת אביהן דשקיל האי יבם ירושת אחיו שני חלקים אחד חלק אחיו שמת וחלק של עצמו. מי יהבי ליה אחד מצרא הנהו ב' חלקים אי לא. מי אמרינן דיניה הוא דשקל פי שנים ויהבי' ליה גבי הדדי בחד מיצרא או לא משמע ממש דבכור הוא ולא יהבי' ליה בחד מיצרא. **אביי אמר היא היא.** דשקיל נמי בחד מיצר **דבכור קרייה רחמנא** והיה הבכור אשר תלד ודרשי' לי' הבכור מצוה בגדול הלכך דיניה כבכור ואחד מיצר יהבינן ליה. הוייתו כבכור. ליטול ב' חלקים ולא **חלוקתו כבכור** ליטול שניהן במיצר אחד: **אמצרא דבי נשא.** סמוך לשדה אחר של חמיו ולא היו לו לחמיו בנים כי אם בנות ומת חמיו והניח קרקעותיו לבנותיו אמר **האי** הבו לאשתי חלקה סמוך לאותה שדה שקניתי אמר **רבא** ודאי יהבינן ליה סמוך למיצריה **וכגון זה** אי מעכב אינש **כופין על מדת סדום** שלא יעשה מדת סדום שהיו מקפידין ואי שלי אינו רשלך שלך. כך אלו כופין אותם שלא יעכבו ליתן לה חלקה אצל שדה בעלה שזה נתנה וזה לא חסר: **מתקיף לה רב יוסף והא מצי למימר** אחותה הואיל ויש לו הנאה שנוטל שדה סמוך ליה **מעלינן ליה** האי ארעא וחשבי' ליה ביוקר **כנכסי דבי בר** מריון דהוי ליה מקרקע מעולין והוי אמיר ולא מזבן ארעתיה כי אם בדמים יקרים הכי נמי מעלי לן האי גברא דמים אי יהבינן ליה בסמוך לו ואי לא לא יהבי' ליה אמצרא דידיה ואמאי כופין **והלכתא כרב יוסף** דמצי מעלי לי' ביוקר. תרי אחי או תרי שותפי דהוי ליה אמצרא דידיה דקיימן **חדא אהאי גברא וחדא אהאי גברא** דלכל אחת יש לה נגר שלה וזה אמת המים שמשקין אותה ממנו וזבן חד מהני אחי או שותפי חד ארעא אחריתא סמוך לאחת מאלו ואמר האי דזבן הואיל דהני תרי ארעתא דאית לן לחלוק שוין הן במדה ולכל חדא יש לה נגר הב לי אותה שדה שסמוכה לאותה שקניתי **אמר (רבא) [רבה]** כגון **זה ודאי כופין** דלא מצי לעכב עליו. **מתקיף לה רב יוסף** אמאי כופין הא מצי טעין אידך לא בעינא אלא נח

השותפין פרק ראשון בבא בתרא

כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו. וכשילהי מרובה (ב"ק דף פ: ושם ד"ה לעולם) דקאמר רב אחא גופיה לעולם אין מטיבין לו איכא למימר דמתמלי אמר לא במהרה מטיבין מלפה שיחזירוהו לגדולתו וכשראה שלא המזירוהו שוב אמר לעולם אין מטיבין לו: **חלק** בכור וחלק פשוט יהבינן ליה אחד מצרא.

כדנפקא לן בית נוחלין (לקמן דף קמ:) מדכתיב פי שנים נתלק חלק בכורה לחלק פשוט: **אמיצרא** דבי נשי. אית דגרס בתר הכי אמרי אחוותא מ"ב בי נשיה הייגו תמיי ולא היו לחמיו בנים כי אם בנות. ואית דגרס אמרי אחי מ"ב בי נשיה הייגו אבין [ועי' תוס' שבת כג: ד"ה דבי נשא]: **כגון** זה כופין על מדת סדום. תימה לר"י לרבה אמאי אינטריך קרא בכור דיהבינן ליה אחד מנרא ואומר ר"י לפי שלא נתן לו (כ) כמ הכתוב אלא כבי אחיו ואילו היו שני אחיו רוצים להשתתף לא כפינן לשליש לחת להם חלק ביחד ועוד דבכור מתנה קרייה רחמנא כדאמר בית נוחלין (שם) דכתיב לתת לו פי שנים ואין לכוף את הנותן ולאביי נמי אי לאו דקרייה רחמנא בכור ה"א יקוס על שם אחיו כאילו הוא אחיו קיימין ורילב"ל מסרא דהא דאמר רבה כופין לא מדין תורה קאמר דבדין היה יכול לחמות שבגדו דאיכא קפידא ברוחות דאמר בכמה דוכתין ועוד הא דכופין על מדת סדום בזה נהנה וזה לא נהנה היינו בשבבר דר בחצר חביריו שאינו מעלה לו שכר * אבל הא פשיטא שיכול לחמות בו אלא יכנס לדור בביתו אפי' בחצר אלא קיימא לאגרא וגברא אלא עדיף למיגר דהוה זה (ד) נהנה וזה לא חסר אלא מתקנת חכמים קאמר הכא דכופין והשתא אין להקשות כלל אמאי אינטריך קרא בבכור:

מעלינן ליה בנכסי דבר מריון. פירש הקונטרס בשדה הבעל (ג) שיכולים לומר שפעמים מתברכת משאר שדות ובתרתי אריעתא אתרי נגרי לא שייך למימר מעלינן כיון שצריך להשקות ואין מתברכת זו יותר מזו ואין נראה דגם חוסם שצריך להשקות מתברכת אחת מכם פעמים יותר שאחת לוקה בשידפון ואחת אינה לוקה ופר"ת מעלינן בנכסי דבר מריון לא ניתן לך זכות שיש לנו בשדה זו אם לא בדמים יקרים כמו בני מריון שהיו עשירים ולא היו מוכרים קרקעותיהם אלא בדמים יקרים ותרתי אריעתא אתרי נגרי לא קאי אעובדא דההוא גברא אלא מילתא באנפי נפשיה כלומר שתי שדות שיש לכל אחד נגר ורוצה האחד שיחלקו כל אחת לשתים שיקח אלו שדה זו ואלו שדה זו אמר רבה כופין על מדת סדום ויטול כל (מ) שדה שלם כדי שיהא לכל אחד חלק אחד מארא וכן יש לפרש תרתי אריעתא מפסקין בין שתי השדות ואם יחלקו כל שדה לשתים לא יהיה חלקו אחד מארא והשתא בהני לא שייך למימר מעלינן בנכסי דבי בר מריון דאמו אם האחד רצה לחלוק לעשרים נאמר שיחלקו משום מעלינן ולשון מעלינן נמי אינו מתיישב לפ"ה:

משמיה דר' עקיבא בר יוסף כוותיה. ואיכא למימר בני חד מזלא מינהו שהרי ר"ע מכם ממנו הרבה: ולאו טעמא קאמר. במילתיה וכיון דאמר טעמא אין זה כסומא שמכוון לירד בארובה במקרה בעלמא אלא סברת הלב היא הבאה לו בנבואה וזכה להסמיכה להלכה למשה מסיני: **בריסתקא.** שוק רשות הרבים: **דמליך.** א) השתא במתא מתסיא שעתיד ב) להיות רשע היסיבה עכשיו: **טביומי חתים.** כשמותם בלא גרת מותם שמו טביומי קיימא לי שעתא. מזל: שדרו זוגא דרבנן לגביה. דמר בר רב אמי: לאימלוכי ביה. ליטול עצה וכשות להמליך את רב אחא: פתח ותנא. דרשה ועשה רשע היסיבה: כל המריעין לו כו'. כלומר הואיל ונדחה הטעה לא יעליכוי עוד: איש נבוב. כשהוא חלול בלא כרס מלאה: יבב. כמה לבבות שאינו מסכים לדעת אלמה: ינובב בתולות. לב אטום כבתולות עושה נבוב וחלול: פשיטא כבכור עוטל אחד משום בכורה ואחד משום פשיעות יהבינן ליה אחד מגרא זו אלא זו שהרי שניהן חלקו הן והרי הן כחלק אחד: יבם מאי. המייבם את אשת אחיו דקס תמהיו לגמלה ועוטל שני חלקים מאי מי מצו אמרי ליה הואיל ומכח אחריעא קאתי לא יהבי לה (ז) היכליה אחד מגרא זו אלא זו מי לאו מעלינן גבן בדמי: הבכור אשר תלד. ביבם קמשתעי דמולה נגדול ליבם אשר חלד פרט לאיילונית והכי מדרש קרא יבמה יבא עליה וגו' והיה הבכור אשר תלד וכגון שהיבמה בת וולדות היא פרט לאיילונית: דזבן ארעא אמצרא דבי נשא. קנה קרקע אלא שדה אחיו: כי ממא למיפלג. עם אחיו בנכסי אביו: על מדת סדום. זה נהנה וזה לא חסר: אמרו אחי מעלינן ליה עילואי. לו היא משובחת כקרקעותיו של בר מריון שהיו מעולות ומסתברא הא דרב יוסף בשדה (ח) בעל שיכולין לומר פעמים שזו מתברכת משאר השדות: תרי ארעתא אתרי נגרי. אם בית השלמין היא ויש לשני אחין לחלוק שתי שדות לכל אחת יש לה יאות להשקות ממנו וזה קנה שדה אלא (ט) האחד מהן ורוצה שיתן אחיו זו הסמוכה לשלו: כגון זו כופין. דהא לקרקע השניה גם היא יש לה יאות להשקות ממנו: האי מדויל והאי לא מדויל. דרך היאורים ליבש כשהגר (שם) נמשכין ממנו מתמעטו לפעמים שזה יבש וזה אינו יבש ואומר לו טול אלך בשתיהם דלאחו מדת סדום היא אי תן לנו עילוי דמי: תרתי. אריעתא יש להם לחלוק על חד נגרא ואחד מהן קנה קרקע אלא האחת: כופין על מדת סדום. דכיון דאחד נגרא אינהו שוות: ניחא לי לאפושי אריסי. טוב לי שיהא לך שתי שדות אחת מכאן ואחת מכאן (י) ואחת לי באחת אינו שדה שתרבה לך אריסין ותהא שדה שלי משתמרת יפה: מד

עין משפט נר מצוה

קטו א ב מיי' פי"ב מהל' שכנים הלכה ב סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קעד סעיף ב:
קטו ג ד ה מיי' שם הל"ל טוש"ע שם ס"ל:

גליון הש"ס

גמרא מעלי' ליה עלויא. עיין פ"ו מגנה מ' דדמאי בפיכוס הכמב"ס: תוס' ד"ה כגון כו' אבל הא פשיטא שיכול למחות בו. עיין לקמן דף נט ע"ב בתס"ד ד"ה אמאי שלו לא הגיעו:

רבינו גרשום

מאי קושייה. מאי ראייה דמיתיתי דילמא תרווייהו הני גברי רבדבייא בני חדא מזלא נינהו משום הכי אמר האי כגון האי אע"ג דלא שמיעא ליה ולאו בביאות הוא: ב) אלא דלא חדע. דהכי איכא למימר דנבראות הוא וליכא למימר דחד מזלא הוא שהרי ר' עקיבא דקים לן דלא היה מעולם בגברא כוותיה ואפ"ה כי אתי חד תנא ואמר מנשיה כוותיה אע"ג דלאו בני חד מזלא נינהו דלית דהוי ליה מזלא בתורה ובערשר כוותיה דר' עקיבא: ודלמא כסומא בארובה. ולא משום דהוה עדיף ומשני לאו טעמא קאמר שמביא אמתלא לדבריו ראייה ומדקאמר טעמא ודאי מרוב חכמתו קאמר ולא כסומא בארובה: ברסתקא. בגישרא דעברי בה [בנין] חשוק. למ"ה: דמליך. דליעבדי מיניה ראש ישיבה: הכי שמיה. דהכי חתום שמיה בשטר: טביומי. והכי מיקרי שמיה ושמיה דרב אשי טביומי והאי דקרי ליה רב אשי משום שם לודי: בכלה. קרי לה לההוא מסכתא דדריש ריש מתיבתא: כל המטיבין לו. הואיל והוטב לרב אשי דפתח בראש ישיבה לא במהרה מריעין לו שלא יסלקוהו רב אחא אינו יכול להריע לו: בבנפיה. בחיקו: כמה לבבות. שאין לבו מישב עליו: איש נבוב. חלול הוא שלא אכל: ילבב. כמה לבבות: אפי' לבו אטום כבתולה. זו שאינה בעולה ואטומה היא מתנובב: [פשיטא] אם בכור ופשוט באו לחלוק בשדות אביהם והבכור גוטל פי שנים ואמר [הבכור] אני גוטל חלק בבכור' סמוך לחלק פשוט בחד מיצר אין יכול הפשוט לעכב עליו ולומר שקול חלק פשוט בהאי גיסא וחלק בכור לאידך גיסא ואינו יכול לעלות עילוי דמים אם יניחו ליטול שניהם במיצר אחד דדינו ליטול ירושתו במקום אחד: יבם מאי יבם שמת אחיו בחיי אביהן ויבם זה את אשתו ושוב מת אביהן דשקיל האי יבם ירושת אחיו שני חלקים אחד חלק אחיו שמת וחלק של עצמו. מי יהבי ליה אחד מיצרא הנהו ב' חלקים אי לא. מי אמרינן דינה הוא דשקל פי שנים ויהבי' ליה גבי הדדי בחד מיצרא או לא משמע ממש דבכור הוא ולא יהבי' ליה בחד מיצרא. אביי אמר היא היא. דשקיל נמי בחד מיצר דבכור קרייה רחמנא והיה הבכור אשר תלד ודרשי' לי' הבכור מצוה בגדול הלכך דינה בכבור ואחד מיצר יהבינן ליה. הוייתו בכבור. ליטול ב' חלקים לא. **חלוקתו בכבור** לישול שניהן במיצר אחד: אמצרא דבי נשא. סמוך לשדה אחר של חמיו ולא היו לו לחמיו בנים כי אם בנות ומת חמיו והניח קרקעותיו לבנותיו אמר האי הבו לאשתי חלקה סמוך לאותה שדה שקניתי אמר רבא ודאי יהבינן ליה סמוך למיצריה **וכגון זה** אי מעכב אינש כופין על מדת סדום שלא יעשה מדת סדום שהיו מקפידין ואו' שלי שלי ושלך שלך. כך אלו כופין אותם שלא יעכבו ליתן לה חלקה אצל שדה בעלה שדה נחנה וזה לא חסר: מתקיף לה רב יוסף **והא מצי למימר** אחותה הואיל ויש לו הנאה שנוטל שדה סמוך ליה מעלינן ליה האי ארעא ותשבר ליה ביוקר בנכסי דבי בר מרון דהוי ליה מקרקע מעולין והוי אמיד ולא מזבן ארעתיה כי אם בדמים יקרים הכי נמי מעלי לן האי גברא דמים אי יהבינן ליה בסמוך לו ואי לא לא יהבי' ליה אמצרא דידיה ואמאי כופין **והלכתא כרב יוסף** דמצי מעלי לי' בזיקר. תרי אחי או תרי שותפי דהוי לה לחלוק תרי ארעתא דקיימן חדא אהאי גברא וחדא אהאי **גברא** דלכל אחת יש לה נגר שלה וזה אמת המים משמשקין אותה ממנו וזכן חד מהני אחי או שותפי חד ארעא אחריתא סמוך לאחת מאלו ואמר האי דזבן הואיל דהני תרי ארעתא דאית לן לחלוק שוין הן במדה ולכל חדא יש לה **דהאי** נגרא **מדוול** והאי יבש מסתפינא דלמא יבשא נגרא שלי ונגרא דמצרך לא יכשה ומצית את להשקות שדך ואנא לא מצינא למפסדנא הלכך בעינא למפלג תרווייהו או יעלה לי דמים וכי האי גוונא מצי מעכב ליה. **תרי ארעתא אחד נגרא** שהיו שניהן מסתפקות מנגר אחד וקנה אחד מהן קרקע חד סמוך לאחת משדות אלו ואמר ליה לחבירו הב לי אמצראי דהשתא ליכא למימר דהאי מדוול והאי לא מדוול דתרווייהו סמיכי אחד נגר. **אמר רב יוסף** בהאי מודינא **דכופין** ויהיב ליה. **אמר ליה אביי** אמאי כופין והא **מצי למימר** ליה אידך **ניחא לי לאפושי אריסי** כלומר אם יהיה אידך אריסי אחר אם לא יהיה לי אמצראי יכול לומר לו הלה איני רוצה שתקח חלקך כי אם מצדי האחר כדי שתהא שדה שלי אמצעית ותשיס ארים אחד מצד אחד על אוחה שדה שקנית ואריס אחד על חלקך המגיענ מצד אחר ומהן משתמרת שדה שלי שהיא אמצעית יכי האי גוונא מצי לעכבי ואפי' הכי דאיכא למימר הכי **הלכתא כוותיה דרב יוסף.** ל"א. אמאי כופין הא יכול למימר אנא בעינא הכי למפלג דמההיא ארעא וחצי נגרא דאמיצרך שקול פלגא ואנא אשקול פלגא ואנא אשקול פלגא ואנא אשקול פלגא כי היכי דלהוו

הגהות הב"ח

(ה) גמ' ולאו טעם קאמר מ"ר יוחנן: (ו) שם דמגיע המשתא בתמתא מתסיא: (ז) שם לאימלוכי ביה עכשיהו הדר שדור וכו' עכשיהו גביה עד: (ח) שם ותא בתמא וכן הוה מ"ר אבדימי: (ט) שם תרתי אריעתא אחד נגרא: (י) שם מלעלה היא: (יא) רש"י ד"ה כגון כופין לא יהבי לה ויהלך אחד וכו' דעגלין נגן בדמי: (יב) ד"ה תמהו וכו' בשדה בית הבעל: (יג) ד"ה תרי וכו' אלא אחת מהן ורוצה שיתן אחיו לו: (יד) ד"ה ניחא וכו' ואחת מכאן כדי שתרבה לך אריסין: (טו) ד"ל ותיבה ואחת באמצע נמחק: (טז) תוס' ד"ה כגון וכו' אלא נתן לו הכתוב כמ אלא: (יז) ד"ה מעלינן וכו' בשדה הבעל ואיני שיכולים: (יח) בא"ד ויעול כל אחד שדה אלא:

הגהות מהר"ב רגשבורג

א) רש"י ד"ה דמליך השתא במתא כו': אלא המשתא נמחק: ב) בא"ד להיות ראש הישיבה. כאן הס"ל ואח"כ מס"ל עכשיו עכשיו תמיס כל"ל [אבל בתמת ס"ל לסגיה כי י"ג בגמרא בגירסת הב"ח וכן היתה גירסת הר"ן]:

תורה אור השלם

א) וְאִישׁ נָבוּב יִלָּבֵב וְעִיר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד: [איוב יא, יב]

ב) נָבוּב לַחֹת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הָרְאָה אֹתְךָ בָּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ: [שמות כה, ח]

ג) כִּי מַה טּוּבוֹ וּמַה יָּפְיוֹ דָּגָן בְּחוּרִים וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב בְּתֻלּוֹת: [זכריה ט, ח]

ד) וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל: [דברים כה, ו]

ליקוטי רש"י

ברסתקא. נשוק [ברכות נד:]. לחזכה [ב"מ פג:]. למוכר העיר לשום הכרגים [עירובין מד:]. ותירוש ינובב בתולות. זה יין [נדה כ:], ג) [ל"ל שדורו], ג) כ"ק פ:, ד) ס"ל שאבל כו' ושתה כו', ה) [לקמן קכד:], ו) [פי' סמוך לשדה של חמיו ולא היה לחמיו בנים כי אם בנות. עיין לקמן דף נט ע"ב בתס"ד ד"ה אמיצרא], ז) [לקמן נט. קסה. עירובין מט. מנחות קו:], ח) [ל"ל שסס], ט) ל"ל לא נהנה רש"ס:

(ה) גרסה דל"ל אלא אמר רבא מדע וכו' ומתמהנה משמיה דר"ע בר יוסף דטומיה דהכי איכא לאימלוכי:

כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו. וכשילהי מרובה (ב"ק דף פ: ושם ד"ש לעולם) דקאמר רב אחא גופיה לעולם אין מטיבין לו אילא למימר דמתחל' אמר לא במהרה מטיבין שהיה מלפה שיחזירוהו לגדולתו וכשראה שלא החזירוהו שוב אמר לעולם אין מטיבין לו: **חלק** בכור וחלק פשוט יהבינן ליה אחד מצרא. כדנפקא לן בית נוחלין (לקמן דף קכד.) מדכתיב פי שנים מקיש חלק בכורה לחלק פשוט: **אמיצרא** דבי נשי. אית דגרס בתר הכי אמרי אתוותא מ"כ בי נשיה היינו חמיו ולא היו לחמיו בנים כי אם בנות. ואית דגרס אמרי אמי מ"כ בי נשיה היינו אביו [ועי' תוס' שבת כג: ד"ה דמי שלא]: **כגון** זה כופין על מדת סדום. תימה לר"י לרבה אמאי איצטריך קרא בבכור דיהבינן ליה אחד מצרא ואומר ר"י לפי שלא נתן לו (כ) כח הכתוב אלא כב' אחיו ואילו היו שני אחיו רוצים להשתתף לא כפינן לשלישי לתת להם חלק בימוד ועוד דבכור ממנה קרייה רחמנא כדאמר בית גוחלין (שם) דכתיב לתת לו פי שנים ואין לכוף את הנותן ולאביי נמי אי לאו דקרייה רחמנא בכור ה"א יקוס על שם אחיו כאילו הוא ואחיו קיימין וריש"ל מפרש דהא דאמר רבה כופין לא מדין מורה קאמר דבדין היה יכול למחות שכנגדו לאיכא קפידא בדוחות כדאמר בכמה דוכתין ועוד הא דכופין על מדת סדום בזה נהנה חה לא מסר היינו בשכבר דר בתר חבירו שאינו מעלה לו שכר * אבל הא פשיטא שיכול למחות בו אלא יכנס לדור בביתו אפי' בתר דלא קיימא לאגרא וגברא דלא עביד למיגר דהוה זה (ד) נהנה חה לא מסר את מתקנת חכמים קאמר הכא דכופין והשתא אין להקשות כלל אמאי איצטריך קרא בבכור:

מעלינן ליה בנכסי דבר מריון. פירש הקונטרס בשדה הנעל (ג) שיכולים לומר שפעמים מתברכת משאר שדות וכתרתי ארעתא אתרי נגרי לא שייך למימר מעלינן כיון שאריך להשקות ואין מתברכת יותר מזו ואין נראה דגם אותם שאריך להשקות מתברכת אחת מהם פעמים יותר שאחת זוקה בשלפון ואחת אינה זוקה ופר"ת מעלינן בנכסי דבר מריון לא מיתן לך זכות שיש לנו בשדה זו אם לא בדמים יקרים כמו בני מריון שהיו עשירים ולא היו מוכרים קרקעותיהם אלא בדמים יקרים ותרתי ארעתא אתרי נגרי לא קאי אעובדא דההוא גברא אלא מילתא באנפי נפשיה כלומר שאי שדות שיש לכל אחד נגר ורוצה האחד שיתלקו כל אחת לשמים שיקח אלו שדה זו ואלו שדה זו אמר רבה כופין על מדת סדום ויטול כל (מ) שדה אלא כדי שיהא לכל אחד חלק אחד מגרא וכן יש לפרש תרתי מעסקים בין שאי השדות ואם יתלקו כל שדה לשתים לא יהיה מלקו אחד מגרא והשתא בהני לא שייך למימר מעלינן בנכסי דבי בר מריון דאתו אם בשדה אחת מתקיים בכולה ואם לא יהא מכלן אחת מגרא ואם יתלקו כל שדה לשתים לא יהיה מלקו אחד מגרא והשתא בהני לא שייך למימר מעלינן בנכסי

עין משפט נר מצוה

קטו א ב מיי' פי"ב מהל' שכנים הלכה ב סמג עשין ס"ע טוש"ע מ"מ סי' קעד סעיף כ:

קטז ג ד ה מיי' שם הלכה ט טוש"ע שם ס"ח:

גליון הש"ם

גמרא מעלי' ליה עלויא. עיין ר"ן משנה מ' דדמלי נפיקום הרמב"ם: תוס' ד"ה כגון כו' אבל הא פשיטא שיכול למחות בו. עיין לקמן דף לט ע"ב כרמב"ם ד"ה אמאי שלו לא הגיעו:

רבינו גרשום

מאי קושייה. מאי ראייה דמימיתת דילמא תרוויהו הני גברי רבריבייא בני חדא מזלא נינהו משום הכי אמר האי כגון האי אע"ג דלא שמיעא ליה ולאו נביאות הוא: ה) אלא דלא תדע. דהכי איכא למימר דנביאות הוא ולייכא למימר דחד מזלא הוא שהרי ר' עקיבא דקים לן דלא הימה מעולם גברא כוותיה ואפ"ה כי אתי חד תנא ואמר מנפשיה כוותיה אע"ג דלאו בני חד מזלא נינהו דלית דתוי ליה מזלא בתורה ובעושר כוותיה דר' עקיבא: ודלמא כסומא בארובה. ולא משום דהוה עדיף ומשני לאו טעמא קאמר שמביא אמתלא לדבריו ראייה ומדקאמר טעמא ודאי מרוב חכמתו קאמר ולא כסומא בארובה: ברסתקא. בגישרא דעברי בה [בנין] השוק. למ"ה: דמלך. דליעבדי מיניה ראש ישיבה: הכי שמיה. דהכי חתום שמיה בשטר: טביומי. והכי מיקרי שמיה ושמיה דרב אשי טביומי והאי דקרי ליה רב אשי משום שם לורי: בכלה. קרי לה לההוא מסכתא דדריש ריש מתיבתא: כל המטיבין לו. הואיל והוטב לרב אשי דפתח בראש ישיבה לא במהרה מריעין לו שלא יסלקוהו רב אחא אינו יכול להרע לו: בכנפיה. בחיקו: כמה לבבות. מישב עליו: איש צבוב. חולל הוא שלא אכל: לבב. כמה לבבות: אפי' לבו אטום בבתולה. זו שאינה בעולה ואטומה היא מתגרבב: [פשיטא] אם בכור ופשוט באו לחלוק בשדות אביהם והבכור נוטל פי שנים ואמר [הבכור] אני נוטל חלק בבכור' סמוך לחלק פשוט בחד מיצר אין יכול הפשוט לעכב עליו ולומר שקול חלק פשוט בהאי גיסא וחלק בכור לאידך גיסא ואינו יכול לעלות עילוי דמים אם יניחו ליטול שניהם במיצר אחד דדינו ליטול ירושתו במקום אחד: יבם מאי יבם שמת אחיו בחיי אביהן ויבם זה את אשתו ושוב מת אביהן דשקיל האי יבם ירושת אחיו שני חלקים אחד חלק אחיו שמת וחלק של עצמו. מי יהבי ליה אחד מיצרא הנהו ב' חלקים אי לא. מי אמרינן דיניה הוא דשקל פי שנים ויהבי' ליה גבי הדדי בחד מיצרא או לא משמע ממש דבכור הוא ולא יהבי' ליה בחד מיצרא. אביי אמר הוא היא. דשקיל נמי בחד מיצרא דבכור קרייה רחמנא והיה הבכור אשר תלד ודרשי' ל' הבכור מצה בגדול הלכך דיניה בכבור ואחד מיצר יהבינן ליה. הוייתו בכבור. ליטול ב' חלקים ולא חלוקתו בכבור ליטול שניהן במיצר אחד: אמצרא דבי נשא. סמוך לשדה אחר של חמיו ולא היו לו לחמיו בנים כי אם בנות ומת חמיו והניח קרקעותיו לבותיו אמר האי הבו לאשתי חלקה סמוך לאותה שדה שקניתי אמר רבא ודאי יהבינן ליה סמוך למיצריה וכגון זה אי מעכב אינש כופין על מדת סדום שלא יעשה מדת סדום שהיו מקפדין ואי' שלי שלי ושלך שלך. כך אלו כופין אותם שלא יעכבו ליתן לה חלקה אצל שדה בעלה שזה נהנה וזה לא חסר: מתקיף לה רב יוסף והא מצי למימר אחותה הואיל ויש לו הנאה שנטול שדה סמוך ליה מעלינן ליה האי ארעא וחשבי' ליה ביוקר כנכסי דבי בר מריון דהוי ליה מקרקע מעולין והוי אמיד ולא מזבן ארעתיה כי אם בדמים יקרים הכי נמי מעלי לן האי גברא דמים אי יהבינן ליה בסמוך לו ואי לא לא יהבי' ליה אמצרא דידיה ואמאי כופין והלכתא כרב יוסף דמצי מעלי ליה ביוקר. אמר ליה אביי אמאי כופין והא מצי למימר ליה אידך ניחא לי לאפושי אריסי כלומר אם היה שדהו שקנה בצד אחד סמוך למיצר ואמר הבו לי אמיצאר דהוי ארעתא דאית לן לחלוק שוין הן במדה ולכל חדא יש לה נגרא דלכל אחת יש לה נגר שלה וזה אמת המים שמשקין אותה ממנו חובן חד מהני אחי או שותפי חד ארעא אחריתא סמוך לאחת מאלו ואמר האי דזבן הואיל דהני תרי ארעתא דאית לן לחלוק שוין הן במדה ולכל חדא יש לה נגרא הכי לי אותה שדה שסמוכה לאותה שקניתי אמר (רבא) [רבה] כגון זה ודאי כופין דלא מצי טענן לעכב עליו. מתקיף לה רב יוסף אמאי כופין הא מצי טענן אידך לא בעינא אלא נחלוק כל שדה וכל נגר לשנים דשמא זימנין דהאי נגרא מדולו והאי יבש מסתפינא דלמא יבשא נגרא שלי ונגרא דמיצרן לא יבשה ומצית אמר לאידך דתרוויהו סמיכי אחד נגר. אמר רב יוסף בהאי אחד נגרא שהיו שניהן מסתפקות מנגר אחד וקנה אחד מהן קרקע חד סמוך לאחת משדות אלו ואמר ליה לחבירו הב לי אמצאר דהשתא ליכא למימר דהאי מדולו והאי לא מדולו דתרוויהו סמיכי אחד נגר. אמר רב יוסף בהאי מודינא דכופין ויהיב ליה. אמר ליה אביי אמאי כופין והא מצי למימר ליה אידך ניחא לי לאפושי אריסי כלומר אם היה שדהו שקנה בצד אחד סמוך למיצר ואמר הבו לי אמיצאר יכול לומר לו הלה איני רוצה שתקח חלקך כי אם מצדי האחר כדי שתהא שדה שלי אמצעית ותשים ארים אחד מצד אחד על חלקך המגיעך מצד אחר ומהן משתמרת שדה שלי שהיא אמצעית כו' האי גונא מצי לעכבי ואפי' הכי דאיכא למימר הכי הלכתא כוותיה דרב יוסף. ל"א. אמאי כופין הא יכול למימר אנא בעינא הכי למפלג דמההיא ארעא וחצי נגרא דאמיצרן שקול פלגא ואנא אשקול פלגא ואנא אשקול פלגא כי היכי דלהוו

משמיה דרבי עקיבא כוותיה. וליכא למימר בני חד מזלא נינהו שהרי ר"ע מכם ממנו הרבה: ולאו טעמא קאמר. במילתיה וכיון דאמר טעמא אין זה כסומא שמסוון לירד בארובה במקום בעלמא אלא סברת הלב היא שנתה לו בנבואה וחכה להכסים להלכה מסיני: ברסתקא. שוק רשות הרבים: דמלך. אז השתא במתא מחסיא שעתיד ב) להיות ראש הישיבה עכשיו: טביומי חתים. כשמותם בחיבורת מותם שמו טביומי: קיימא לי שעתא. מלו: שדרו זוגא דרבנן לגביה. דמר בר רב אשי: לאימלוכי ביה. ליטול עצה ורשות להמליך את רב אחא: פתח ותנא. דרשה ועשה רשם הישיבה: כל המריעין לו כו'. כלומר הואיל ונלחה השעה לא יתליכוי עוד: איש צבוב. כשהוא חולל בלא כרס מלאה: יולבב. כמה לבבות שאינו מכסים לדעת אלמה: יצובב בתולות. לב אטום כבתולות עושה צבוב וחלול: פשיטא חלק בכור וחלק פשוט. שני חלקין שהבכור נוטל אחד משום בכורה ואחד משום פשיטות יהבינן ליה אחד מצרא זו אצל זו שהרי שניהן חלקן הן והרי הן כחלק אחד: יבם מאי. המייבם את אשת אחיו דקס תמתי לנחלה ונוטל שני חלקים מאי מי מלו אמרי ליה הואיל ומכח אחריניא קאתי לא יהבי להו (ו) מיהליה אחד מצרא זו אצל זו אי לאו מעליתא גבן דדמי: הבכור אשר תלד. בינס קמשתעי דמעוה בגדול ליינס אשר תלד פרטו לאיילונית והכי מדלש קרא יבמה יבא עליה וגו' והיה הבכור איזה מן היבמין יבא עליה הבכור אשר תלד ובגון שהיבמה בת וולדות היא פרטו לאיילונית: דזבן ארעא אמצרא דבי נשא. קנה קרקע אצל שדה אביו: כי מטא למיפלג. עם אחיו בנכסי אביו: על מדת סדום. זה נהנה חה לא מסר: אמרו אחי מעלינן ליה עילאי. לו היא משוכחת בקרקעותיו של בר מריון שהיו מעולות ומסתברת הא דרב יוסף בשדה (ח) בעל שיכולין לומר בשדה פעמים אזו מתברכת משאר השדות: תרי ארעתא אתרי נגרי. אם בית השלחין היא ויש לשני אחין לחלוק שני שדות לכל אחת יש לה יאור להשקות ממנו חה קנה שדה אצל (ט) האחד מהן ורוצה שיתן אחיו זו הסמוכה לשלו: כגון זו כופין. דהא לקרקע השניה גם היא יש לה יאור להשקות ממנו: האי מדויל והאי לא מדויל. דרך היאורים לייכס כשנהר כ) (שם) נמשכין ממנו מתמעטו לפעמים שזה יבש וזה אינו יבש ואומר לו טול חלקך בשמיהם דלאו מדת סדום היא אי טול חלקך מהן קנה קרקעו אצל אחת: כופין על מדת סדום. לכיון לאחד נגרא ניתנו שתיהן שוות: ניחא לי לאפושי אריסי. טוב לי שיהא לך שני שדות אחת מכלן ואחת מכלן (י) ואחת לי בחמצע כדי שתרגה לך חריסין ותהא שדה שלי משתמרת יפה: מד

הגהות הב"ח

(א) גמ' ולאו טעם קאמר מ"ר יוחנן: (ב) שם דמעלין דאמתא כמתא מתקיא: (ג) שם נמלמוכי ביה עכביהו הדר שדור וכו' עכביהו גגיה עד: (ד) שם ואמא בתרא וכן הוה מ"ר אבדיימי: (ה) שם מרמי דמעמא אחד נגרא: (ו) שם אפוסי מרמי לאו מלמא היא: (ז) רש"ש ד"ה יבם וכו' לא יהבי להו מיהלן אחד וכו' מעלית גבן דדמי: (ח) ד"ה אמרו וכו' בשדה בית הבעל: (ט) ד"ה מרי וכו' אצל אחת מהן ורוצה שיתן אחיו לו: (י) ד"ה ניחא וכו' ואחת מכלן כדי שתרגה כל"ל ומיכה ואחת בתמצע ומתקי: (כ) תוס' ד"ה כגון וכו' שלא נתן לו הכתוב כח אלא: (ל) ד"ה מעלינן וכו' בשדה הבעל ומיירי שיכולים: (מ) בא"ד ויטול כל אחד שדה שלו:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רש"י ד"ה דמלך השתא במתא כו'. מלא השתא נמתק: ב) בא"ד דהיות ראש הישיבה. כלן הס"ד ותס"ל מס"ל עכשיו טביומי חתים כל"ל [אבל בתמא מ"ל להגיה כי ר"ג בגמרא בגירסא הס"ם וכן היתה גירסא רש"ן]:

תורה אור השלם

א) וְאִישׁ צָבוּב יִלָּבֵב וַעֲיר פֶּרֶא אָדָם יִוָּלֵד:
[איוב יא, יב]

ב) צָבוּב לְרֹאת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ בְּאֲשֶׁר הֶרְאָה אֹתְךָ בְּהַר כֵּן יַעֲשׂוּ:
[שמות כה, ח]

ג) כִּי מָה טּוּבוֹ וּמָה יָפְיוֹ דָּגָן בְּחוּרִים וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב בְּתֻלֹת:
[זכריה ט, יז]

ד) וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחֶה שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל:
[דברים כה, ו]

ליקוטי רש"י

ברסתקא. שוק [ברכות נד.]. לתנה [ב"מ פג.]. לשוב הטיר לשון הרבים [עירובין מד.]. ותירוש יצובב בתולות. זה יין [עירובין מד.].

ט) נראה דל"ל אלא אמר רבא אמר מדת וכו' ומתאמרה משמיה דר"ע בר יוסף דכוותיה דהכי מיכא למימר וכו'.

Since the Gemara had been discussing the division of irrigated ields, it now explains how such a field with a certain configura- ion of canals and rivers ought to be divided:

חַד גִּיסָא נַגְרָא וְחַד גִּיסָא נַהֲרָא – If **one side** of the field borders **a canal and one side** borders **a river,** פַּלְגִין לַהּ בְּקַרְנָא זוּל – **they divide it from the corners,**[1] i.e. they divide the field into eight ections and each brother takes alternate sections.[2]

The Gemara quotes the next section of the Mishnah:

וְלֹא אֶת הַטְּרַקְלִין כו' – AND we do NOT divide THE MANSION ETC. nless the property is large enough so that the division will leave ach partner with a proper share.

The Gemara discusses a case in which two people own one of the roperties mentioned in the Mishnah and one of them wants to issolve the partnership:

אֵין בְּהֶן כְּדֵי לָזֶה וּכְדֵי לָזֶה מַד – If **[these properties] are not** large **nough for this one** to receive a proper share **and that one** to eceive a proper share, **what is [the law]?** Can one partner ompel the other to dissolve the partnership or not?

The Gemara quotes two opinions:

רַב יְהוּדָה אָמַר – **Rav Yehudah said:** אִית דִּינָא דְּגוּד אוֹ אָגוּד – Yes, **there is a law that** one partner can insist, "Either **you set** a price for my portion, **or I will set** a price for yours."[3]

רַב נַחְמָן אָמַר – **Rav Nachman said:** לֵית דִּינָא דְּגוּד אוֹ אָגוּד – No, **there is no law that** one partner can insist, "Either **you set** a price for my portion **or I will set** a price for yours." If one partner puts forth such a proposal, then the other can reply, "I wish neither to buy your portion nor to sell mine; I just want to retain the partnership."

The Gemara questions Rav Nachman's view:

אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן – **Rava said to Rav Nachman:** לְדִידְךָ דְּאָמְרַתְּ לֵית דִּינָא דְּגוּד אוֹ אָגוּד – **According to you, who said** that **there is no law that** one partner may insist, "**You set** a price or **I will set** a price," I would ask as follows: בְּכוֹר וּפָשׁוּט שֶׁהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן עֶבֶד וּבְהֵמָה טְמֵאָה – In the case of **a firstborn son and an ordinary son whose father** died and **left them a slave or a non-kosher animal,** כֵּיצַד עוֹשִׂין – **what should [the sons] do** about sharing these things equitably?[4] It is obviously too much trouble for a firstborn and ordinary brother to take turns working with these things. – ? –[5]

NOTES

בְּקַרְנָא זוּל (or, as in some texts, בקרנזול or בקרנזיל) means *go* (זיל) *from the rners,* i.e. after dividing the field into quadrants, divide each quadrant gain by drawing diagonals from the corners (see *Rashi* to *Bava Metzia*)8b and diagram).

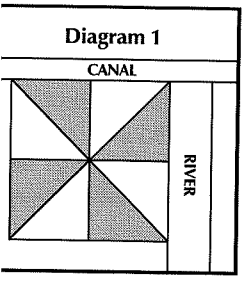

2. See diagram 1. This differs from a conventional division because generally, a field is divided in half either along a north-south line or an east-west line. Such divisions, however, would be inequitable in our Gemara's case, where one side of the field (e.g. the north) borders a canal and another (e.g. the east) borders a river. In this case, the northern and eastern portions are more desirable than the others because they adjoin a water source; the eastern rtion, however, is the most desirable cause it borders a river, which is a better urce of water than a canal. Hence, if the ld were divided along a north-south line, e brother allotted the eastern portion uld receive the entire river and half the nal, whereas the other would receive thing but half the canal (see diagram 2). nilarly, if the field were divided along an st-west line (see diagram 3), the brother otted the northern portion would receive the canal and half the river, whereas the other would receive only half the river. To divide it equitably, then, the field is divided into eight sections and each brother then takes every other section (see diagram 1). This division is indeed equitable, because each brother then receives one section adjoining the river and one section adjoining the canal; the remaining sections adjoin neither (*Rashi;* see *Maharam*).

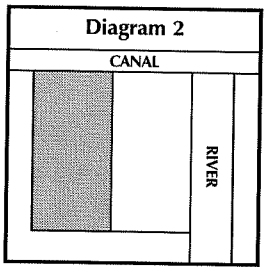

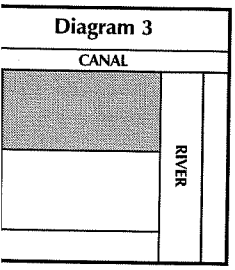

This translation follows *Rashi. Beis Yosef* (*Choshen Misphat* 171:5) plains that *Rashi* understands גוד to be a a derivation of גדד, *to cut,* as גדו אילנא, *cut down the tree* (*Daniel* 4:11). In our Gemara's context, it ans to set a price. (See below, 88a where a derivative of קצץ, which o means to cut, refers to setting a price as in קיצי דמיה, *its price was*) Thus, when a partner proposes גוד אוֹ אָגוּד, he means, "Either you a price for my share and buy it or I will set a price for your share and it."

Beis Yosef develops *Rashi's* idea to show how an equitable settlement eached. Of the two partners, one is given the right to set a price and other is given the right of buying or selling at that price. The ictant partner is given the choice of which right he wants and the other right goes to the other person. This assures that the ultimate purchaser will pay a reasonable price. The reason is that the person setting the price has no idea of whether he will eventually sell or buy. He will therefore set an equitable price so that either way he will not lose money on the deal (cf. *Dibros Moshe, Bava Basra* vol. I 14:61).

Tosafos (*Niddah* 36b) and *Aruch* present another interpretation of גוד אוֹ אָגוּד. They translate גוד as *pull,* as *Rashi* himself translates it elsewhere (see *Rashi* to *Eruvin* 89a, where he translates גוד אסיק as *pull and elevate*). According to them, the partner proposing division sets a price and tells the reluctant partner, "גוד אוֹ אָגוּד – Either you pull (i.e. buy) my share or I will pull (i.e. buy) your share."

Tosafos here present two opinions as to whether the partner can set any price he wants. *Ri* maintains that he can do so; if the other partner refuses to pay, the first partner can then buy his share for that price. *Ritzva* objects, however, that if this were so, a rich partner could force his partner to sell by setting an exorbitant price for his share. *Rosh* (סימן ג') cites an opinion that the court therefore assesses the property's value and sets a fair selling price.

4. When two or more sons inherit their father's estate, they become partners in it and must either share the property of the estate or divide it. The Mishnah (11a) notes, however, that jointly held property is divided only if each partner will be left with a usable portion after the division; otherwise they must share it. Thus, if two brothers inherit a *kosher* animal, for example, it can be divided because after it is slaughtered, each brother will be left with a usable portion of meat. If they inherit a non-*kosher* animal, on the other hand, they obviously cannot physically divide it; they must share it instead by taking turns working with it. Rava therefore asked Rav Nachman: How can a firstborn and an ordinary brother share a non-*kosher* animal or a slave that they inherited?

Rava directed his question at Rav Nachman and not at Rav Yehudah because according to Rav Yehudah, the question is not difficult. According to Rav Yehudah, if jointly held property is not divisible, one partner can force the other to either sell his share or buy the other. Thus, the brothers, who are partners, need not share at all; one will simply take the entire slave (or animal) and compensate the other for his portion in it. According to Rav Nachman, however, a partner has the right to insist on retaining the partnership and sharing the property. How, though, asks the Gemara, can the firstborn and ordinary brother share these things fairly?

5. The Gemara inquires only how a firstborn and ordinary brother could share these things fairly and not how two ordinary brothers could do so. The reason for this, explains *Rashi,* is that a firstborn and ordinary brother have unequal shares in the animal or slave; it is thus more trouble for them to share than for two ordinary brothers, who have equal portions (see *Ramban* and *Pnei Shlomo*). *Tosafos* ד"ה בכור explains as follows: A firstborn is entitled to work with the animal or slave twice as much as the ordinary son. If a firstborn and ordinary son were to share a slave or an animal, then the firstborn would use it for two days

The Gemara responds:

אָמַר לֵיהּ — **[Rav Nachman] said to [Rava]:** שֶׁאֲנִי אוֹמֵר עוֹבֵד לְזֶה יוֹם אֶחָד וְלְזֶה שְׁנֵי יָמִים — I would then say, **[the slave or animal] must work one day** out of three **for this** ordinary brother, **and two days** out of three **for this** firstborn. Although such an arrangement is inconvenient, it is the only possible solution according to Rav Nachman (who holds that one brother cannot force the other to dissolve the partnership).

The Gemara now questions Rav Yehudah's position:

מֵיתִיבִי — **We challenged** Rav Yehudah's **ruling from a Mishnah,**[6] which states: מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין — ONE WHO IS HALF SLAVE AND HALF FREE[7] עוֹבֵד אֶת רַבּוֹ יוֹם אֶחָד וְאֶת עַצְמוֹ יוֹם אֶחָד — WORKS ONE DAY FOR HIS MASTER AND ONE DAY FOR HIMSELF.[8] דִּבְרֵי בֵית הִלֵּל — These are THE WORDS OF BEIS HILLEL. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים — BEIS SHAMMAI, however, SAY: תִּקַּנְתֶּם אֶת רַבּוֹ — YOU HAVE SOLVED the problem of HIS MASTER by awarding him the slave's service every other day[9] אֶת עַצְמוֹ לֹא תִּקַּנְתֶּם — but YOU HAVE NOT SOLVED HIS OWN problem, i.e. whom to marry. לִישָׂא שִׁפְחָה אֵינוֹ יָכוֹל — HE IS UNABLE TO MARRY A FEMALE SLAVE, because he is half free.[10] לִישָׂא בַּת חוֹרִין אֵינוֹ יָכוֹל — HE IS UNABLE TO MARRY A FREE WOMAN, because he is half slave.[11] What, then, should he do? יִבָּטֵל — SHOULD HE REMAIN IDLE, not marrying at all? וַהֲלֹא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא לְפִרְיָה וְרִבְיָה — BUT IS IT NOT true that THE WORLD WAS CREATED ONLY FOR PROPAGATION, שֶׁנֶּאֱמַר: „לֹא־תֹהוּ בְּרָאָהּ לְשֶׁבֶת יְצָרָהּ" — AS [THE VERSE] STATES:[12] "HE (GOD) DID NOT CREATE [THE WORLD] to be A VOID; HE FORMED IT TO BE INHABITED?[13] אֶלָּא — RATHER,[14] to enable the slave to marry, כּוֹפִין אֶת רַבּוֹ וְעוֹשִׂין אוֹתוֹ בֶּן חוֹרִין — WE COMPEL HIS MASTER to free him AND thereby MAKE HIM[15] A COMPLETELY FREE MAN so that he can marry a free woman; וְכוֹתְבִין שְׁטָר עַל חֲצִי דְּמָיו — AND [THE SLAVE] MUST WRITE[16] A BOND to the master FOR HALF HIS VALUE.[17] וְחָזְרוּ בֵּית הִלֵּל לְהוֹרוֹת כְּדִבְרֵי בֵית שַׁמַּאי — AND subsequently, BEIS HILLEL RETRACTED their ruling AND RULED IN ACCORDANCE WITH THE WORDS OF BEIS SHAMMAI. Both Beis Shammai and Beis Hillel agree, then, that if a half-slave were able to marry, his master could have insisted on retaining a share in him; the slave could not have declared, "I will set a price and buy your portion so that I will be completely free." This proves that one partner cannot compel the other to dissolve the partnership and thus refutes Rav Yehudah's view. — ? —

The Gemara answers:

שַׁאנִי הָכָא דְּאָגוּד אִיכָּא גּוּד לִיכָּא — **Here** (in the case of a half-slave) it **is different, for** such a slave **can** declare only, **"I will set** a price and redeem the half of me that is a slave," but **not, "You set** a price and buy my free half," because a free Jew cannot be sold.[18] Since the slave cannot offer his partner (in this case, his master) the option of buying or selling, even Rav Yehudah agrees that he cannot compel the other to dissolve the partnership.

The Gemara challenges Rav Yehudah's position from another Mishnah:

תָּא שְׁמַע — **Come, learn** a refutation from a Mishnah:[19] שְׁנֵי אַחִין אֶחָד עָנִי וְאֶחָד עָשִׁיר — If there were TWO BROTHERS, ONE POOR AND ONE RICH, וְהִנִּיחַ לָהֶן אֲבִיהֶן מֶרְחָץ וּבֵית הַבַּד — AND THEIR FATHER died and LEFT THEM A BATHHOUSE OR AN OLIVE PRESS,[20] עֲשָׂאָן לְשָׂכָר הַשָּׂכָר לְאֶמְצַע — IF HE MADE THEM FOR RENTING,[21] it is rented out AND THE RENT IS DIVIDED between the two brothers. עֲשָׂאָן לְעַצְמוֹ — IF, however, [THE FATHER] HAD MADE THEM FOR HIMSELF, i.e. for his personal use, הֲרֵי עָשִׁיר אוֹמֵר לְעָנִי — THEN THE RICH brother CAN SAY TO THE POOR one,

NOTES

ut of three, whereas the ordinary son would use it for only one. This, notes the Gemara, gives the firstborn an unfair advantage. He gets the pportunity not only to work with it for twice as long as his brother, which he is entitled to do, but also to utilize it in ways that the ordinary rother cannot, e.g. traveling with the animal and sending the slave on usiness to places too far away for a profitable one-day trip.

[Rava asked only how brothers inheriting their father's property can livide these things fairly — not how any two partners (who entered their artnership voluntarily) can do so. Apparently, Rava assumed that if eople voluntarily became partners in these things, there might indeed e no way for them to dissolve the partnership. He argues only that eirs, who never asked to be partners, must have a way to dissolve the artnership.]

. *Gittin* 41a.

. If a Jew acquires a gentile as a slave, the Jewish master may circumise him (in the case of a male slave) and immerse him in a *mikveh* with he intent that he thereby become a slave (see *Leviticus* 25:44). The slave hereupon assumes the legal status of a "Canaanite slave," who is bligated to perform all the religious commandments binding on Jewish omen. [These obligations are somewhat fewer than those binding on ewish men — see Mishnah in *Kiddushin* 29a.]

A "half-slave, half-free man" refers to a Canaanite slave that belonged two partners — one of whom freed him — or to a slave whose master eed half of him (see *Gittin* 41b). Such a slave owns himself jointly with is master.

. The partnership of the master and slave is administered by dividing e rights to the slave according to time, each of them enjoying full onetary proprietorship on the day that the slave is in his possession. hus, the half-slave serves the master one day and works for himself on e next day.

. Thus precluding the slave from declaring, " I need not serve you at all, ecause I am half free" (*Tiferes Yaakov* to *Gittin* 41a).

). A free Jew may not marry a female slave (*Deuteronomy* 23:18 with *argum Onkelos*; see *Kiddushin* 68b and *Rambam Hil. Issurei Bi'ah* 2:11-14).

l. A slave may not marry a free Jewish woman (ibid.).

12. *Isaiah* 45:18.

13. A situation that negates the possibility of the slave being allowed to marry is unacceptable, because the charge to have children is a primary precept and may not be ignored. See *Tosafos* ד"ה שנאמר, who suggest several reasons why this verse is quoted rather than the Biblical commandment to be fruitful and multiply (*Genesis* 1:28).

14. *Bach* adds מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, *for the sake of the general good,* as the Mishnah in *Gittin* (41b) states.

15. In *Gittin* 41b, the Mishnah reads וְעוֹשֶׂה, *and he* (singular — the master) *makes him*. This seems more correct than our text.

16. The translation follows the version of the Mishnah in *Gittin* 41a, which states וְכוֹתֵב שְׁטָר.

17. The Sages compel the master only to free his slave so that the slave can marry; they do not compel him to incur a financial loss by doing so. The newly freed slave thus becomes indebted to the master for the amount of market value that his master had owned and is now losing by freeing him.

18. [Whenever a Canaanite slave is freed, he becomes a full-fledged Jew.] A Jew cannot be sold as a Canaanite slave for any price; he can be sold only as a Hebrew servant for a period of six years. A freed Canaanite slave cannot be sold again as a Canaanite slave either, because a Canaanite slave becomes a full-fledged Jew once he is freed (*Rashi*). Thus, a half-slave cannot offer his master the option of buying his free half.

19. Below, 172a.

20. These things are of little use to a poor person, who has neither a household staff [to heat the bathhouse] nor olive holdings.

21. There is some question as to whether the Mishnah is to be interpreted literally. According to *Tosafos* (13b ד"ה אם), the father's intent is irrelevant. Rather, the Mishnah distinguishes between a [large] bathhouse or olive press which is suitable for rental to the public, and [a small] one which is not. Others, however, interpret the Mishnah literally; that is, the law depends on whether the father built the bathhouse and olive presses as rental properties or intended them for private use (*Rambam, Hil. Shechenim* 1:2, see *Rashbam* 172a ד"ה קח לך. See also *Rabbeinu Yonah,* who discusses both opinions).

השותפין פרק ראשון בבא בתרא

(לעיל) **שמע** מינה דלית דינא דגוד או אגוד. ול"ת שאני הכא שאין העבד נותן לו דמים מיד אלא מוחה לו שטר על דמיו וי"ל דמשמע משום דלא יבעל הוא דכופין הא לאו הכי אין כופין בכל ענין אפי' יתן דמים: [ב] **אם** עשאן לשבר כו'. לאו דוקא קח לך עבדים וירחצו במרחץ קח לך זיתים ובא ועשה בבית הבד התם נמי גוד איכא אגוד ליכא ת"ש (ו) [א]כל שאילו יחלק ושמו עליו חולקין אם לאו מעלין אותו בדמים תנאי היא דתניא טול אתה שיעור ואני פחות שומעין לו רבן שמעון בן גמליאל אומר [ב]אין שומעין לו היכי דמי אילימא כדתני מאי טעמא דרשב"ג אלא לאו חסורי מחסרא והכי קאמר טול אתה שיעור ואני פחות שומעין לו וגוד או אגוד נמי שומעין לו ואתא רשב"ג למימר אין שומעין לו לא לעולם כדקתני ודקאמרת מ"ט דרשב"ג משום דאמר ליה אי בדמי ליתי לי דמי למיתן לך (ז) [ג]במתנה לא ניהא לי דכתיב (ח) ושונא מתנות יחיה א"ל אביי לרב יוסף הא דרב יהודה דשמואל היא דתנן (ט) וכתבי הקודש אע"פ ששניהם רוצים לא יחלוקו ואמר שמואל [ד]לא שנו אלא בברך אחד אבל בשני כריכות חולקין ואי ס"ד ליתי דינא דגוד או אגוד מאי אירא בברך אחד אפי' בשני כריכין נמי תרגמא רב שלמן [ה]בששניהן רוצין אמר אמימר הלכתא אית דינא דגוד או אגוד אמר ליה רב אשי לאמימר הא דרב נחמן מאי אמר ליה (י) לא שמיעא לי כלומר לא סבירא לי ולא והא רב' בר חיננא ורב דימי בר חיננא שבק להו אבוה תרתי אמהתא חדא ידעא אפיא ובשולי וחדא ידעא פילכא ונוולא ואתו לקמיה דרבא ואמר להו [ו]ליתי דינא דגוד או אגוד שאני התם [ז]דלמר מיבעי ליה תרוייהו ולמר מיבעי ליה תרוייהו כי קאמר ליה שקול את חדא ואנא חדא לאו גוד או אגוד הוא (יא) (וכי לא מצי למימר הכי) והא כתבי הקדש דתרוייהו מיבעי להו ואמר שמואל לא שנו אלא בברך אחד אבל בשני כריכין חולקין הא תרגמא רב שלמן (ג) בשרצו ת"ר [ח]מדביק אדם תורה נביאים וכתובים כאחד דברי ר"מ ר' יהודה אומר תורה בפני עצמה נביאים בפני עצמן וכתובים בפני עצמן וחכ"א כל אחד ואחד בפני עצמו ואמר רב יהודה מעשה בביתום בן זונין שהיו לו שמנה נביאים מדובקין כאחד על פי ר"א בן עזריה (ד) וי"א לא היו לו אלא אחד אחד בפני עצמו אמר רבי מעשה והביאו לפנינו תורה נביאים וכתובים מדובקים כאחד והכשרנום [ט]בין חומש לחומש של תורה ארבעה שיטין [י] וכן בין כל נביא לנביא ובנביא של שנים עשר ג' שיטין ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה ת"ר הרוצה לדבק תורה נביאים וכתובים כאחד מדבק ועושה בראשו כדי לגול עמוד ובסופו כדי לגול היקף ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה ואם הטעם לתין לו למיים בסוף הדף אפי' יניח מרבעה שיטין משום שמא יבוא למתון אבל בין בגיה לגיה אשם נא למתון מומם מסיים מלמטה. **ועושה** בראשו כדי לגול עמוד ובסופו כדי היקף. כן כתוב בכל הספרים וקשה לר"י דתניא במס' סופרים לגלגן לתחלתן ולקמן אמר נמי ספר עזרה לתחלתו הוא גגלו ומה שפי' הקונטו' מתחלתו לסופו אין הלשון משמע כן וגבי מזוזה אמרינן נמי שכורכין אותה מאחר כלפי שמע דהיינו לתחלתה ובהדיא גרסי' גירושלמי בפ"ק דמגילה עושה אדם עמוד לספר תורה בסופו ע"כ גרסה לר"י דגר' ועושה בראשו כדי היקף ובסופו כדי לגול עמוד ולרשב"ג גרסה לקיים גירסת הספרים והכא שאני דאמרי במדבק תורה נביאים וכתובים ואז אין נכון לעשות עמוד בסופו כמו בעלמא שגגלי הוא שאחא תורה נכרכת סביב נביאים וכתובים [י] וגרסה כאילו נעשית להם שומר מלגלון לכך עושה כאן עמוד בראשו כדי שאחא תורה מבפנים ונביאים וכתובים מבחוץ ולקמן דמשני לגדלין קתני לא גרס אחלא הספר כדי לגול עמוד וסופו כדי לגול היקף להתם לא אייני במדבק תורה נביאים וכתובים ואית לן למימר איפכא (ו) וכרוב ספרים לא גרס אלא לגדלין קתני ותו לא ועוד אומר רשב"ל דאפי' לספרים דגרסי לה לא קשיא כולי האי דניחא ליה לשנויא דומיא דהך בריתא דקאי עלה:

שאם

עין משפט נר מצוה

קבא א מיי' פ"ח מהל' מכירה הל' ד סמג עשין פב טוש"ע מ"מ סי' קעג סעיף ג:
קכב ב ג מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף י:
קכג ד ה מיי' פ"ב שם הלכה ט סמג שם טוש"ע מ"מ סי' קנב סעיף ב:
קכד ו ז טוש"ע מ"מ סי' קעג סעיף יג:
קכה ח ט מיי' פ"ז מהל' ס"ת הל' טו סמג עשין כה טוש"ע י"ד סי' רעב סעיף ג וסי' רפג סעיף ב:

רבינו גרשום

כל שאילו יחלק כל הני דאמרינן במתני' האם לאו מעלי' אותו בדמים דהיינו גוד או אגוד אלמא אית דינא דגוד או אגוד וקשיא לרב נחמן. תנאי היא תתנא כו' דהיכא דיש לשותפין חצר של ד' אמות לחלוק דלאו ראויה לחלוקה אלא אם כן יש בה ח' אמות ואמר אחד לחבירו נחלוק חצר זה וחבירו מעכב ואמר ליה האי אמאי מעכבת טול אתה שיעור דין חלוקה הד' אמות ואני אטול פחות הג' אמות שומעין לו דאין יכול לעכב עליו הואיל דנותן לו שיעור חלוקה. אי נימ' כדקתני כלומר דליכא שום דברים בהדיהו אלא כדקתני. וגוד או אגוד נמי. כלומר דהכי אמר ליה ברור לך אחד מב' דברים הללו או טול אתה שיעור ואני פחות או גוד או אגוד ואתא רשב"ג למימר מזה שומעין לו כשאמר לו טול אתה השיעור אבל מגוד או אגוד יכול לעכב עליו דקסבר דלית דינא דגוד או אגוד אלמא תנאי היא: ודקאמרת מאי טעמא דרשב"ג דבטול אתה שיעור נמי אין שומעין דמצי מעכב איהך משום דאמר ליה אוהה אמה שאתה רוצה ליתן לי יותר איני מבקש אותה מילתא לא בדמים שאין לי דמים לקנותה וגם במתנה איני מבקשה ולא מצית מוקמת לה בתנאי: הא דר' יהודה דאמר לעיל אית דינא דגוד או אגוד דשמואל היא כלומר מינה דשמואל קבלה ולא מינה דרב דרב יהודה הוה תלמיד דרב ותלמיד דשמואל והא מילתא מינה דשמואל למדה ולא מינה דרב: אלא בברך אחד. היו נכרכין בראשית ואלה שמות משום הכי אין חולקין משום בזיון והיינו כרך שהיו רגילין לכתוב ספריהן כעין ספר תורה והפטורות שאנו כותבין ולהכי קרי כרך שכרוך כעין מגילה אבל בשתי כריכות בראשית בכרך אחד ואלה שמות בכרך אחד חולקין דליכא בזיון דספר. ואי ס"ד דלבבי חצר היכא דליכא ד' לזה וד' לזה ליתי דינא דגוד או אגוד אלא תרוייהו ישתמשו ביה מאי אריא בכרך אחד דאין חולקין אפי' בב' כריכות נמי אין חולקין דשותפין צריכי לתרוייהו כריכות והני נמי שאין בחד כרך כדי לזה ולא יחלקו אפי' בב' כריכות אלא ליקום בשותפות אלא ש"מ מדחולקין להם משום דמצי למימר ליה משום כשרצו שניהן לחלוק חבריה או חלוק או גוד עלוי דמים ואסב תרוייהו או איגוד עליך ותיסב תרוייהו. תירגמא רב שלמן מהא ליכא למשמע מינה הא דינא דאגוד ודקא קשיא לך א"כ אפילו שתי כריכות אמאי חולקין משום כשרצו שניהן לחלוק ובשתי כריכות מצי לחלוק אבל בכרך אחד לא משום בזיון אבל אי חד מעכב וחד רוצה לא מצי למימר ליה גוד או אגוד. (א"כ): הא דרב נחמן מאי. דאמר ליה דגוד. מיפא פת. ובשולי מיני תבשיל. ביסתרקי בל"ע שפיש. ואתו לקמיה דרבא אחד היה רוצה בשותפות השפחות ואחד לא היה רוצה והא קא טעין ההוא דלא היה רוצה גוד לעצמך הני תרתי שפחות או אנא איגוד ואמר להו הלכה למעשה ליתי דינא דגוד או אגוד. דליכא דין חלוקה בהני שפחות דכל חד מיניהו צריך לעבודת של הני תרתי שפחות אלא כדקימי מעיקרא בשותפות לוקמו אלמא ליתי דינא דגוד כרב נחמן: לעולם אית דינא דגוד ושאני התם גבי הני שפחות ליתי דינא דגוד אלא לוקמי בשותפות משום דכל חד וחד צריך לעבודת דחרוייהו וכי אמר ליה חד לחבריה שקול את חדא ואנא חדא ואי לא גוד או איגוד לא מצי למימר הכי דמצי לומר ליה הכא לא גוד איכא ולא איגוד איכא דאת לא אפשר לך בלא תרוייהו ואנא לא אפשר לי בלא תרוייהו אבל בעלמא דאפשר בחלוקה אי מעכב חד מצי למימר אידך גוד או איגוד. והא כתבי הקדש דבשתי כריכות דהני תרי כריכות צריכי לכל חד ואפי' ב) אוקמינן לה דלעולם אליבא דשמואל דסבר כר' יהודה דאית דינא דגוד כדדייקינן לעיל. ומתרגמינן דלעולם ליתי דינא דגוד ושאני הכא אמאי חולקין שתי כריכות כגון ששניהם רוצין: מדבק אדם כו' בחד כרך. תורה בפני עצמה דלעולם אליבא דשמואל דסבר כר' יהודה דאית דינא דגוד כדדייקינן לעיל. ומתרגמינן דלעולם ליתי דינא דגוד ושאני הכא אמאי חולקין שתי כריכות כגון ששניהם רוצין: מדבק אדם כו' בחד כרך. תורה בפני עצמה משום דאי מדבקינן אחדדי כי חזרי הדפין של נביאים נמצא שנעשית התורה שימוש לנביאים. כל אחד ואחד בפני עצמו. והכשרנום. ובלבד שיניח מן הקלף פנוי ד' שיטין בין חומש לחומש כגון בין סיום בראשית לאלה שמות. של שנים עשר. של ספר תרי עשר. מסיים מלמטה. כלומר כשיגיע לסיום ספרו מסיימו מלמטה מאותו דף ומתחיל הספר אחר מלמעלה מדף אחר שאע"פ שאין בסיום אותו ספר כדי השלמת כל אותו דף אפי' הכי מניח אותו דף

הגהות הב"ח

(ו) גמ' מ"ש זה הכלל כל שאילו יחלק: (ב) שם דאמרינן לך ולאי בתמנה: (ג) שם תרגמא רב שלמן בשמעיהם רוצים מנו רבנן: (ד) שם ר"ל בן עזריה וחכמים אומרים לא היו לו אלא אחד: (ה) רש"י ד"ה הכא נמי וכו' אומר ליה (לף) מז"מ וג"כ מ"מ מ: (ו) תוס' ד"ה ושונא מו' וכו' למימר איפכא בהאמנו כדי היקף וכפופו כדי לגול עמוד וכרוב ספרים:

תורה אור השלם

א) עֹבֵר בְּיִחוּ בּוֹצֵעַ בָּצַע וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה: [משלי מו, כז]

לעזי רש"י

ספי"ד. פירוש מכשיטי ספרים, מכשיטי אמר (רש"י מענית דף כא קוע"ב), שטיח (רש"י ובמיס דף לד ע"א ד"ה עוגמא ועיין ערוך ערך מחברון ב' וערך טפינו):

ליקוטי רש"י

ושונא מתנות יחיה. מאחר שהוא שונא מתנות כל שכן שאינה אם הגזל הקדש. כגון תורה [משלי טו, כח]. וכתבי נביאים וכתובים [שבת קט:]. ספר תורה שהוא בכרך אחד וכן נביאים וכתובים הכתובים בגליון כמ"ש [לעיל ג.]. כ"ל ספרים והיו רגילים לכותבן בגליון כמ"ש אלגו לפיכך נגמי הדבר לתתכן [לעיל יא.].

ב) [לעיל יא.], ג) [עירובין קב: וש"ע], ד) מהרש"ל מ"ז, ה) [גיר' הרמב"ם והטור וכ"מ בש"ע סי' רפג סעיף ג ובין כל נביא ונביא שלשה שיטין וכן בין כל נביא ונביא של תרי עשר וגם הוא ממון במס' סופרים פ"ג ה"ד אבל ברב אלפס איתא כמו הכא], ו) [לעיל ג.] ז) [עי' מג"א סי' כה ס"ק ד]:

(לעיל) **שמע** מינה דלית דינא דגוד או אגוד. ול"ת שאני הכא שאין העבד נותן לו דמיס מיד אלא כותב לו שטר על דמיו וי"ל דמשמע משום דלא יכול הוא לכופין הא לאו הכי אין כופין בכל ענין אפי' יתן דמיס: [מ] **אם** עשאן לשכר כו'. לאו דוקא עשאן לשכר דהוא הדין אפילו עשאן לעצמו אלא שמועה להשכיר:

ואי ס"ד לית דינא דגוד או אגוד אפי' בשתי כריכות כו'. השתא ס"ד דחולקין כיון שאחד רוצה לחלוק וכ' כריכות דומיא דכרך אחד שאין כתוב באחד מה שכתוב באחר כגון יהושע ושמואל ואמאי חולקין בע"כ והא אינם שוין אלא דאי אית דינא דגוד או אגוד ול"ת אפילו אית דינא דגוד או אגוד אמאי חולקין כיון שכתוב בזה מה שאין בזה ותרוייהו צריכי להאי ולהאי וי"ל דהוי מצי למימר וליטעמיך ולא גרס הכא מה שכתוב במיעוט ספרים ואי ס"ד לית ליה דינא דגוד או אגוד כי היכי דתרוייהו צריכי להאי תרוייהו צריכי להאי דהא כל שכן דאי לא צריכי תרוייהו להאי ולהאי פריך טפי שפיר אי לית ליה דינא דגוד או אגוד אמאי חולקין: **מדביק** אדם תורה נביאים וכתובים כאחד. אע"פ שא"א שלא יתן נביאים וכתובים על גבי תורה וגמגילה בפ"ב (דף כ.) משמע דאסור להניח ס"מ בשתי כריכות אבל כשהן מדובקין יחד אינו נגאי: **רבי** יהודה אומר תורה בפני עצמה.

לא מפני שאסור להניח זה על גב זה מצריך שיהא כל אחד בפני עצמו אלא משום שיהא אסור להניח אלא נביאים וכתובים על גבי תורה אבל נביאים על גבי כתובים או איפכא לא אלא היינו טעמא שלא ירגלו הכל כמו תורה או הכל נביאים כי היכי דאמרי חכמים בתר הכי דבעינן שיהא כל נביא ונביא בפני עצמו וע"כ טעמא שלא יהא נרגלה הכל כמו נביא אחד כן נרגלה לרשב"ג:

ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה. פי' בקונטרס ואינו צריך להניח ד' שיטין ונרגלה לר"י דבין חומש לחומש של תורה צריך להניח ונביאים דוקא קאמר דאין צריך כדאמרינן טעמא לקמן שאם בא לאחוז חומש אבל בין חומש לחומש של תורה אין מידי דהוי אפרשה פתוחה שאם היה מסיים מלמטה היה צריך להניח שיטה אחת הכא נמי דין הוא להניח בסוף כל חומש פרשה של ד' שיטין וריל"ג מפרש ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה ולעולם מניח ד' שיטין ודוקא בין נביא לנביא אבל בין חומש לחומש לא יסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה אפי' בהגאת ד' שיטין דאמר בירושלמי בפ"ק דמגילה וצריך שיהא גומר באמצע הדף ומתחיל באמצעיתו ונביא מסיים בסופו ומתחיל בראשו כו' ונרגלה לי הטעם דאין לו לסיים בסוף הדף אפי' יניח ארבעה שיטין משום שמא יבוא לאחוז אבל בין נביא לנביא שאם בא לאחוז חומש מסיים מלמטה:

ועושה בראשו כדי לגול עמוד ובסופו כדי היקף. כן כתוב בכל הספרים וקשה לר"י דתניא במס' סופרים כל הספרים נגלין לאחלאן ולקמן אמר נמי ספר עורה לאחלאן לסופו אין הלשון משמע כן וגבי מזחה אמרינן נמי שכורכין אותה מאחד כלפי שמע דהיינו לאחלאה ונהדיא גרסי' בירושלמי בפ"ק דמגילה עושה אדם עמוד לספר תורה בסופו ע"כ נרלה לר"י דגר' ועושה בראשו כדי היקף ובסופו כדי לגול עמוד ולרשב"ג נרלה לקיים גירסת הספרים והכא שאני דאיירי במדביק תורה נביאים וכתובים ואז אין נכון לעשות עמוד בסופו כמו בעלמא שגגאי הוא שהתא תורה נכרכת סביב נביאים וכתובים [נ] ונרלה כאילו נעשית להם שומר מלכלוך לכך עושה כאן עמוד בראשו כדי שהתא תורה מבפנים ונביאים וכתובים מבחוץ ולקמן דמשמי לגדלין קתני לא גרס אחלא הספר כדי לגול עמוד וסופו כדי לגול היקף דהתם לא איירי במדביק תורה נביאים וכתובים ואית לן למימר איפכא (ו) וכרוב ספרים לא גרס אלא לגדלין קתני ותו לא ועוד אומר רשב"ג דאפי' לספרים דגרסי לה לא קשיא כולי האי דיתא ליה לשויי דומיא דהך בריתא דקאי עלה:

שאם

עין משפט נר מצוה

קכא א מיי' פ"ז מהל' שכירות הל' ד סמג עשין פג טוש"ע ח"מ סי' קעא סעיף ג:

קכב ב ג מיי' שם פ"ה ה טוש"ע שם סעיף י:

קכג ד ה מיי' פ"ג שם הלכה ט סמג שם טוש"ע ח"מ סי' קנג סעיף ב:

קכד ו ז טוש"ע ח"מ סי' קעא סעי' יג:

קכה ח ט מיי' פ"ז מהל' ס"מ הל' טו סמג עשין כה טוש"ע י"ד סי' רעג סעיף ו וסי' רפג סעיף ב:

רבינו גרשום

כל שאילו יחלק כל הני דאמרינן במתני' ואם לאו מעלי' אותו בדמים דהיינו גוד או אגוד אלמא אית דינא דגוד או אגוד וקשיא לרב נחמן. **תנאי** היא **דתניא** כו' דהיכא דיש לשותפין חצר של ד' אמות לחלוק דלאו ראויה לחלוקה אלא אם כן יש בה ח' אמות ואמר אחד לחבירו נחלוק חצר זה וחבירו מעכב ואמר ליה האי אמאי מעכבת טול **אתה** שיעור דין חלוקה הד' אמות **ואני** אטול **פחות** הג' אמות שומעין לו דאין יכול לעכב עליו הואיל דנותן לו שיעור חלוקה. אי נימ' כדקתני כלומר דליכא שום דברים בהדיהו אלא כדקתני. **וגוד** או אגוד נמי. כלומר דהכי אמר ליה ברור לך אחד מב' דברים הללו **או טול אתה** שיעור **ואני פחות** או **גוד** או **אגוד** ואתא רשב"ג למימר מזה שומעין לו כשאמר לו טול אתה השיעור אבל מגוד או אגוד יכול לעכב עליו דקסבר דלית דינא דגוד או אגוד אלמא תנאי היא: **ודקאמרת מאי טעמא דרשב"ג** דבטול אתה שיעור נמי שומעין דמצי מעכב איך משום **דאמר ליה** אותה אמה שאתה רוצה ליתן לי יותר איני מבקש אותה לא בדמים שאין לי דמים **לקנותה וגם** במתנה איני מבקשה ולא מצית מוקמת לה בתנאי: **הא** דר' יהודה דאמר לעיל אית דינא דגוד או אגוד **דשמואל היא** כלומר מינה דשמואל קבלה ולא מינה דרב דרב יהודה הוה תלמיד דרב ותלמיד דשמואל והא מילתא מינה דשמואל למדה ולא מינה דרב: **אלא בכרך אחד.** היו גברכין בראשית ואלה שמות משום הכי אין חולקין משום בזיון והיינו כרך שהיו רגילין לכתוב ספריהן כעין ספר תורה והפטרות שאנו כותבין ולהכי קרי כרך שכרוך כעין מגילה אבל **בשתי כריכות** בראשית בכרך אחד ואלה שמות בכרך אחד **חולקין** דליכא בזיון דספר. **ואי** ס"ד דלגבי חצר היכא דליכא ד' לוה וד' לוה **לית דינא דגוד** או **אגוד** אלא תרוייהו ישתמשו ביה **מאי אריא בכרך אחד** דאין חולקין אפי' **בב' כריכות** נמי אין חולקין דשתיהן צריכי לתרוייהו כריכות והוי נמי שאין בחד כרך כדי לוה ולא יחלקו אפי' בב' כריכות אלא ליקום בשותפות אלא ש"מ מדחולקין להם משום דמצי למימר ליה חבריה או חלוק או גוד עלוי דמים ואסב תרוייהו או איגוד עליך ותיסב תרוייהו. תירגמא **רב שלמן** מהא ליכא למשמע מינה הא דינא דאגוד ודקא קשיא לך א"כ אפילו שתי כריכות אמאי חולקין משום כשרצו שניהן לחלוק ובשתי כריכות מצי לחלוק אבל בכרך אחד לא משום בזיון אבל אי חד מעכב ליה גוד או אגוד. דרדב יהודה [לאו] דשמואל היא. (א"כ): **הא דרב נחמן מאי.** דאמר לית דינא דגוד. **מיפא פת.** לבשולי מיני חבשיל. ביסתרוקי בל"ע שפיע. **ואתו לקמיה דרבא** אחד היה רוצה בשותפות השפחות ואחד לא היה רוצה והא קא טעין ההוא דלא היה רוצה גוד לעצמך הני תרתי שפחות או אנא איגוד **ואמר להו** הלכה למעשה **לית דינא דגוד או אגוד.** דליכא דין חלוקה בהני שפחות דכל חד מיניהו צריך לעבודת של הני תרתי שפחות אלא כדקיימי מעיקרא בשותפות לוקמו אלמא ליה דינא דגוד **ושאני התם** גבי הני שפחות לית דינא דגוד אלא לוקמי בשותפות **משום דכל** חד וחד **צריך לעבודת דתרוייהו** וכי אמר ליה חד לחבריה שקול את חדא ואנא חדא ואי לא גוד או איגוד לא מצי למימר הכי דמצי למימר ליה הכא לא גוד איכא ולא איגוד איכא דאת לא אפשר לך בלא תרוייהו ואנא לא אפשר לי בלא תרוייהו אבל בעלמא דאפשר בחלוקה א מעכב חד מצי למימר איזיל גוד או איגוד. **והא כתבי הקודש** דבשתי כריכות דהני תרי כריכות צריכי לכל חד ואפי' [ב] אוקמינן לה דלעולם אליבא דשמואל דסבר כר' יהודה דאית דינא דגוד כדדייקינן לעיל. **ומתרגמינן** כמתרגמינן דלעולם לית דינא דגוד ושאני הכא אמאי חולקין שתי כריכות כגון **ששניהם רוצין: מדביק אדם** כו' בחד כרך. **תורה בפני עצמה** משום דאי מדביקן אהדדי כי חזרי הדפין של נביאים נמצא שנעשית התורה שימוש לנביאים. **כל אחד ואחד בפני עצמו.** והכשרגום. ובלבד שיניח מן הקלף פנוי ד' שיטין בין חומש לחומש כגון בין סיום בראשית לאלה שמות. **של שנים עשר.** של ספר תרי עשר. **מסיים מלמטה.** כלומר כשיגיע לסיום ספרו מסיימו מלמטה מאותו ספר אחר **מלמעלה** מדף אחר שאע"פ שאין בסיום אותו ספר כדי השלמת כל אותו דף אפי' הכי מגיח אותו

דף

חשק שלמה על רבינו גרשום [ב] [ואפילו הכי מלקינן לה אליבא דשמואל דסבר כרב יהודה וכו'].

מסורת הש"ס

[ג] [עיי"כוכבי קב: וש"ל], [ד] [גור' הרמב"ם והטור וכ"פ בש"ע סי' רפג סעיף ו ובין כל נביא ונביא שלשה שיטין וכן בין כל נביא ונביא של תרי עשר וגם הוא מבוון בתמ' סופרים פ"ג ה"ד אבל ברב אלפס איתא כמו הכא], [ה] [עיי' מג"ל סי' מס ס"ק ד]:

הגהות הב"ח

[ו] גמ' מ"ש זה הכלל כל שאילו יחלק: [ז] שם לעיתן לך ולא בתמנה: [ח] שם מרגמא רב שלמן בשמיהם רוצים מנו רבינו: [ט] שם ר"ל כן עוריה ומכמיס אומרים לא היו לו אלא אחד: [י] רש"י הכא נמי וכו' אומר לו (אף) מז"מ וי"ב ס"ל לו: [יא] תוס' ד"ה ועושה וכו' לעיתן אי איפכא בראשו כדי היקף ובסופו כדי לגול עמוד וכרוב ספרים:

תורה אור השלם

א) עֹבֵר בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע וְשׂוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה: [משלי טו, כז]

לעזי רש"י

מפי"ד. פירוש מכסיתי ספרים, מכסיתי אמר (רש"י מענית דף כא מוע"ב), שטיח (רש"י זכמיס דף לד ע"ל ד"ה עולבא) ועיין ערוך ערך אחרון ב' וערך טפינו):

ליקוטי רש"י

ושונא מתנות יחיה. מאחר שהוא שונא ומתנות כל שכן שהוא אוהב את הגזל [משלי טו, כז]. **וכתבי הקודש.** כגון תורה ונביאים וכתובים [שבת קטו.]. ספר תורה שהוא בכרך אחד וכן נביאים וכתובים שכתובים בגליון כמ"ש [לעיל ג.]. כ"ל ספרים והיו רגילים לכותבן בגליון כמ"ש שלנו לפיכך נגלי הדבר לתתכן [לעיל יא.].

(נעזיל) **שמע** מינה דלית דינא דגוד או אגוד. וא"ת שאני הכא שאין העבד נותן לו דמים מיד אלא כותב לו שטר על דמיו וי"ל דמשמע משום דלא יכבול הוא לכופו: אם כופין בכל ענין אפי' יתן דמים: [ט] **אם** עשאן לשבר כו'. לאו דוקא עשאן לשכר דהוא הדין אפילו עשאן לעצמו אלא שמועה להשכיר:

ואי ס"ד לית דינא דגוד או אגוד אפי' בשתי כריכות כו'. השתא ס"ד דחולקין כיון שאחד רוצה לחלוק וכ' כריכות דומיא דכרך אחד שאין כתוב באחד מה שכתוב באחר כגון יהושע ושמואל ואמאי חולקין בע"כ והא אינם שוין אלא ודאי אית דינא דגוד או אגוד וא"ת אפילו אית דינא דגוד או אגוד אמאי חולקין כיון שכתוב בזה מה שאין בזה ותרוייהו צריכי להאי ולהאי וי"ל דהוי מצי למימר וליטעמיך ולא גרס הכא מה שכתוב במיעוט ספרים ואי ס"ד לית ליה דינא דגוד או אגוד כי היכי דתרוייהו צריכי להאי ולהאי תרוייהו צריכי להאי דהא כל שכן דאי לא צריכי תרוייהו להאי ולהאי פריך מפי שפיר אי לית ליה דינא דגוד או אגוד אמאי חולקין: **מדביק** אדם תורה נביאים וכתובים כאחד. אע"פ שא"א אלא יתן נביאים וכתובים על גבי תורה וזמגילה בפ"ב (דף מ.) משמע דאסור להניח ה"מ בשתי כריכות אבל כשהן מדובקין יחד אינו גנאי: **רבי** יהודה אומר תורה בפני עצמה.

לא מפני שאסור להניח זה על גב זה מצריך שיהא כל אחד בפני עצמו אלא שאם אין שיהא אסור להניח אלא נביאים וכתובים על גבי תורה אבל נביאים על גבי כתובים או איפכא לא אלא היינו טעמא אלא ירמה הכל כמו תורה או הכל נביאים כי היכי דאמרי מכמיס בתר הכי דבעינן שיהא כל נביא ונביא בפני עצמו וע"כ טעמא אלא יהא נראה הכל כמו נביא אחד כן נראה לרש"י:

ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה. פי' בקונטרס ואינו צריך להניח ד' שיטין ונראה לר"י דבין חומש לחומש של תורה ונראה לרש"י דבין חומש לחומש של תורה ונביאים ובין נביא לנביא ובין נביא לכתובים ובין כל נביא ונביא לנביא ובין כל נביא ונביא לנביא ובין כל נביא ונביא לנביא

שמע מינה דלית דינא דגוד או אגוד. וא"ת שאני הכא שאין העבד נותן לו דמים מיד אלא כותב לו שטר על דמיו וי"ל דמשמע משום דלא יכבול הוא דכופין הא לאו הכי אין כופין בכל ענין אפי' יתן דמים: **אם** עשאן לשכר כו'. לאו דוקא אפי' בשתי דינא דגוד או אגוד ס"ד לית דינא דגוד או אגוד

ואי ס"ד דמולקין כיון שאמר רוצה לחלוק וכ' כריכות דומיא דכרך אחד שאין כתוב באחד מה שכתוב באחר כגון יהושע ושמואל ואמאי מולקין בע"כ והא אינם שוין אלא ודאי אינם דינא דגוד או אגוד וא"ת אפילו אינם דינא דגוד או אגוד אמאי מולקין כיון שכתוב בזה מה שאין בזה ותרוייהו צריכי להאי ולהאי וי"ל דהוי מצי למימר ולימעמיך ולא גרס הכא מה שכתוב במיעוט ספרים ואי ס"ד לית ליה דינא דגוד או אגוד כי היכי דתרוייהו צריכי להאי תרוייהו צריכי להאי דהא כל שכן דאי לא צריכי תרוייהו להאי ולהאי פריך טפי שפיר אי לית ליה דינא דגוד או אגוד אמאי מולקין: **מדביק** אדם תורה נביאים וכתובים כאחד. אע"פ שא"א שלא יתן נביאים וכתובים על גבי תורה ובמגילה כפ"ב (דף כ.) משמע דאסור להניח ה"מ בשאי כריכות אבל כשהן מדובקין יחד אינו נגלי: **רבי** יהודה אומר תורה בפני עצמה.

לא מפני שאסור להניח זה על גב זה מצריך שיהא כל אחד בפני עצמו דלא משכחן שיהא אסור להניח אלא נביאים וכתובים על גבי תורה אבל נביאים על גבי כתובים או איפכא לא אלא היינו טעמא שלא ירחה הכל כמו תורה או הכל נביאים כי היכי דאמרי מכמיס בתר הכי דבעינו שיהא כל נביא ונביא בפני עצמו וע"כ טעמא שלא יהא נראה הכל כמו נביא אחד כן נראה לרשב"ם:

ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה. פי' בקונטרס ואינו צריך להניח ד' שיטין ונראה לר"י דבין חומש לחומש של תורה צריך להניח ואנביאים דוקא קאמר דאין צריך כדאפרש טעמא לקמן שאם בא לתחוב תוכך אבל בין חומש לחומש של תורה לא מידי דהוי אפרשה פתוחה שאם היה מסיים מלמטה היה צריך להניח שיטה אחת הכא נמי דין הוא להניח בסוף כל חומש פרשה של ד' שיטין ורילב"ש מפרש ומסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה ולעולם מניח ד' שיטין ותוקע בין נביא לנביא אבל בין חומש לחומש לא יסיים מלמטה ומתחיל מלמעלה אפי' בהנחת ד' שיטין כדאמר בירושלמי בפ"ק דמגילה וצריך שיהא גומר בחמנע הדף ומתחיל בחמנעיתו ובנביא מסיים בסופו ומתחיל בראשו כו' ונראה לי הטעם דאין לו לסיים בסוף הדף אפי' יש ארבעה שיטין משום שמא יבוא לתחוב אבל בין נביא לנביא שאם בא לתחוב תוכך מסיים מלמטה:

ועושה בראשו בדי לגול עמוד ובסופו בדי היקף. כן כתוב בכל הספרים וקשה לר"י דתניא בתוס' סופרים כל הספרים נגללין לתחלתן ולקמן אמר נמי ספר עזרה לתחלתו הוא נגלל ומה שפי' הקונט' מתחלתו לסופו אין הלשון משמע כן וגבי מזוזה אמרינן נמי שכורכין אותה מאחד כלפי שמע דהיינו לתחלתה ובהדיא גרסי' בירושלמי בפ"ק דמגילה עושה אדם עמוד לספר תורה בסופו ע"כ נראה לר"י דגר' ועושה בראשו בדי היקף ובסופו בדי לגול עמוד ולרשב"ם נראה לקיים גירסת הספרים והכא שאני דאיירי במדביק תורה נביאים וכתובים ואז אין נכון לעשות עמוד בסופו כמו בעלמא שגנאי הוא שהאם תורה נכרכת סביב נביאים וכתובים [1] ונראה כאילו נעשית להם שומר מלגלוך לכך עושה כאן עמוד בראשו כדי שהאם תורה מבפנים ונביאים וכתובים מבחוץ ולקמן דמשני לגדלין קתני לא גרס תחלת הספר כדי לגול עמוד וסופו כדי לגול היקף דהתם לא איירי במדביק תורה נביאים וכתובים ואית לן למימר איפכא (ו) וכרוך ספרים לא גרס אלא לגדלין קתני ותו לא ועוד אומר רשב"ם דאפי' לספרים דגרסי לה לא קשיא כולי האי דניחא ליה לנטוי דומיא דהך בריתא דקאי עלה:

שאם

עין משפט נר מצוה

קכא א מיי' פ"ח מהל' שכנים הל' ד סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קנא סעיף ב:

קכב ב ג מיי' שם הל' ה טוש"ע שם סעיף י:

קכג ד ה מיי' פ"ג שם הלכה ט סמג שם טוש"ע ח"מ סי' קצב סעיף ג:

קכד ו ז טוש"ע ח"מ סי' קנא סעיף יג:

קכה ח ט מיי' פ"ז מהל' ס"מ הל' טו סמג עשין כה טוש"ע י"ד סי' רעב סעיף ו וסי' רפג סעיף ג:

רבינו גרשום

כל שאילו יחלק כל הני דאמרינן במתני' ואם לאו מעלי אותו בדמים דהיינו גוד או אגוד אלמא אית דינא דגוד או אגוד וקשיא לרב נחמן. תנאי היא דתניא כו' דהיכא דיש לשתפין חצר של ז' אמות לחלוק דלאו ראויה לחלוקה אלא אם כן יש בה ח' אמות ואמר אחד לחבירו נחלוק חצר זה וחבירו מעכב ואמר ליה האי אמאי מעכבת טול אתה שיעור דין חלוקה הד' אמות ואני אטול פחות הג' אמות שומעין לו דאין יכול לעכב עליו הואיל דנותן לו שיעור חלוקה. אי נימ' כדקתני כלומר דליכא שום דברים בהדיהו אלא כדקתני. וגוד או אגוד נמי. כלומר דהכי אמר ליה ברור לך אחד מב' דברים הללו או טול אתה שיעור ואני פחות או גוד או אגוד ואתא רשב"ג למימר מה שומעין לו כשאמר לו טול אתה השיעור אבל מגוד או אגוד יכול לעכב עליו דקסבר דלית דינא דגוד או אגוד אלמא תנאי היא: ודקאמרת מאי טעמא דרשב"ג דבטול אתה שיעור נמי אין שומעין דמצי מעכב אידך משום דאמר ליה אותה אמה שאתה רוצה ליתן לי יהבר איני מבקש אותה לא בדמים שאין לי דמים לקנותה וגם במתנה איני מבקשה ולא מצית מוקמת לה בתנאי: הא דר' יהודה דאמר לעיל אית דינא דגוד או אגוד דשמואל היא כלומר מינה דשמואל קבלה ולא מינה דרב דרב יהודה הוה תלמיד דרב וחלמיד דשמואל והא מילתא מינה דשמואל דמדה ולא מינה דרב: אלא בכרך אחד. היא נכרכין בראשית ואלה שמות משום הכי אין חולקין משום בזיון וחיינו כרך שהיו וגילין

וְאִם בָּא לַחֲתוֹךְ חוֹתֵךְ – AND IF ONE WISHES TO CUT the scroll to separate the books of the Prophets or Writings from each other, ONE MAY DO SO.[1]

The Gemara questions the need for the Baraisa's last ruling:

מַאי קָאָמַר – **What** is **[the Baraisa] saying?** It is obvious that these books may be separated. No one disputes that preferably each book of the Prophets and Writings should be in a scroll of its own.[2] – ? –

The Gemara answers that the Baraisa's last sentence is not an independent ruling but an explanation of its previous ruling that if a book ends at the bottom of a column, the next book should begin at the top of the next column:

הָכִי קָאָמַר – **This is what [the Baraisa] is saying:** שֶׁאִם בָּא לַחֲתוֹךְ חוֹתֵךְ – *because* **if one wishes to cut** the scroll **one may do so,** and it would be unseemly for a book to begin with four blank lines.[3]

The preceding Baraisa taught that enough blank parchment must be left at the beginning of a scroll to wind around its pole and at the end of a scroll to wind around its circumference. The Gemara cites a Baraisa that apparently contradicts this:

וּרְמִינְהִי – **But contrast [the previous Baraisa]** with the following one: תְּחִלַּת סֵפֶר וְסוֹפוֹ כְּדֵי לָגוֹל – AT THE BEGINNING OF A SCROLL AND ITS END, ENOUGH parchment must be left blank TO WIND AROUND.

It is not clear from this Baraisa how much parchment must be left blank. However, it does imply that there is no difference in this regard between the beginning and end of a scroll. This Baraisa, therefore, contradicts the previous one.

The Gemara elaborates the contradiction:

כְּדֵי לָגוֹל מַאי – When the latter Baraisa says, "ENOUGH TO WIND AROUND," **what** does it mean? אִי כְּדֵי לָגוֹל עַמּוּד – **If** it means **enough to wind around a pole,** קַשְׁיָא הֵקֵף – there is a **contradiction** between this Baraisa and the previous one which requires enough blank parchment at the *end* of a scroll to wind around the **circumference** of the scroll. אִי כְּדֵי לָגוֹל הֵקֵף – **If** it means **enough to wind around the circumference** of the scroll, קַשְׁיָא עַמּוּד – there is a **contradiction** between this Baraisa and the previous one which ruled that at the *beginning* of a scroll enough blank parchment to wind around the **pole** is sufficient. – ? –

Rav Nachman resolves the problem:

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק – **Rav Nachman bar Yitzchak said:** לְצָדְדִין קָתָנֵי – **The Baraisa's term,** "enough to wind around," **has two meanings:** In reference to the beginning of a scroll, it means enough to wind around the pole; in reference to the end of a scroll, it means enough to wind around the circumference of the scroll.[4]

Rav Ashi offers a different solution:

רַב אַשִּׁי אָמַר – **Rav Ashi says:** כִּי תַּנְיָא הַהִיא בְּסֵפֶר תּוֹרָה – **The [latter] Baraisa was taught** specifically **in regard to a Torah scroll.**[5] Unlike scrolls of other books of Scripture, which are wound around a single pole, a Torah scroll is attached to two poles, one at each of its ends. Hence, as far as a Torah scroll is concerned, the stretches of blank parchment at both ends of the scroll need be only long enough to be wound around a pole.

Rav Ashi quotes a Baraisa in support of this distinction between a Torah scroll and other sacred scrolls:

כְּדְתַנְיָא – **As it was taught in a Baraisa:** כָּל הַסְּפָרִים נִגְלָלִים מִתְּחִלָּתָן לְסוֹפָן – ALL sacred SCROLLS ARE ROLLED FROM BEGINNING TO END.[6] וְסֵפֶר תּוֹרָה נִגְלָל לְאֶמְצָעִיתוֹ – BUT A TORAH SCROLL IS ROLLED TOWARDS ITS MIDDLE from both ends, וְעוֹשֶׂה לוֹ עַמּוּד אֵילָךְ וְאֵילָךְ – AND A POLE SHOULD BE MADE FOR EACH OF ITS ENDS. אָמַר רַבִּי אֶלְ(י)עָזָר בְּרַבִּי צָדוֹק – R' ELAZAR SON OF R' TZADOK SAID: כָּךְ הָיוּ כוֹתְבֵי סְפָרִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין סִפְרֵיהֶם – Indeed, THIS IS HOW THE SCRIBES OF JERUSALEM WOULD MAKE THEIR Torah SCROLLS.

Another Baraisa that pertains to the making of a Torah scroll:

תָּנוּ רַבָּנַן – **The Rabbis taught in a Baraisa:** אֵין עוֹשִׂין סֵפֶר תּוֹרָה לֹא אָרְכּוֹ יוֹתֵר עַל הֶקִּיפוֹ – A TORAH SCROLL SHOULD NOT BE MADE WITH ITS LENGTH (i.e. height) EXCEEDING ITS CIRCUMFERENCE, וְלֹא הֶקִּיפוֹ יוֹתֵר עַל אָרְכּוֹ – NOR WITH ITS CIRCUMFERENCE EXCEEDING ITS LENGTH (i.e. height).[7] שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי – THEY ASKED REBBI: שִׁיעוּר סֵפֶר תּוֹרָה בְּכַמָּה – WHAT IS THE PROPER SIZE OF A TORAH SCROLL? I.e. how high should one make a Torah scroll, whose lettering is of average size, so that its circumference will match its height? אָמַר לָהֶן – [REBBI] REPLIED TO THEM: בְּגִוִּיל שִׁשָּׁה – A Torah scroll written ON *G'VIL* should be SIX

NOTES

1. Literally: and if he comes to cut, he cuts.

This is not a contradiction to the Gemara above (13b) which taught that inheritors may not divide a single scroll of Scripture (even if it includes several books – see *Rashi* there). That prohibition applies only to the cutting of a scroll for the sake of dividing an inheritance, which is considered abusive treatment of the scroll. Otherwise, cutting a scroll into its constituent books is permitted (*Tosafos*).

2. *Rashi*. The view of R' Meir and R' Yehudah that books of Scripture may be joined together is only a permit, not a requirement. Ideally, the books should be separate. That R' Meir's ruling is merely a permit is evidenced by the language of the second Baraisa: הָרוֹצֶה לְדַבֵּק וכו' מְדַבֵּק, *One who wishes to join etc. may do so.* (As mentioned above – see 13b note 25 – this does not apply to the five books of the Pentateuch which are not fit for the communal Torah readings unless they are combined.)

3. This Baraisa taught that if a book ends at the bottom of a column, one should start the next book at the top of the following column, without leaving any lines blank. The Gemara explains here that the reason for this ruling is contained in the Baraisa's very next clause: "because if one wishes to cut the scroll one may do so." If blank lines are left at the top of a column before the start of a book, then, should the scroll be cut and divided into its constituent books, the writing in the first column of one of the books will start lower than in the other columns (for no apparent reason) and that would appear unseemly (*Rashi*).

The above does not apply to a scroll of the Pentateuch. Since it is *forbidden* to cut and divide a scroll of the Pentateuch into its constituent books [for by doing so one lowers the sanctity of the scroll – *Nachalas Moshe,* based on *Megillah* 27a; see 13b note 25], there is no concern that one might do so. Therefore, when writing a scroll of the Pentateuch, a scribe leaves four lines blank between one book and another even at the top of a column (*Ritva,* 13b; see *Tosafos* to 13b ד"ה ומסיים).

4. [That is to say, the Tanna's intent was only to teach that some blank space must be left at the beginning and end of the scroll. He does not deal with the issue of how *much* space is required.]

5. I.e. a scroll of the Pentateuch.

6. [I.e. after use, the scroll should be rolled to its end.] This is *Rashi's* version of the text. Most commentators, however, have the following reading: כָּל הַסְּפָרִים נִגְלָלִין לִתְחִלָּתָן, *All [sacred] scrolls are rolled to their beginning* (see *Tosafos* to 13b ד"ה ועושה, *Shulchan Aruch Orach Chaim* 691:2 with *Beur HaGra, Maaseh Rav of the Gra* 36, *Rashash, Yesodei Yeshurun* vol. 4 p. 420).

7. The size of the lettering and the thickness of the parchment should correspond in such a way that when the finished scroll is rolled up, its circumference measures the same as its height (*Rashi*). Aesthetically, this is the ideal shape for a Torah scroll. It represents a fulfillment of the mitzvah – derived from *Exodus* 15:2, זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ, *this is my God and I shall glorify Him* – to beautify objects used in the Divine service (*Nimukei Yosef* to *Hilchos Sefer Torah* 3a; cf. *Ritva*). (However, as the Gemara reports below, making a Torah scroll in such a shape is most difficult and was rarely achieved in practice.)

tefachim high.[8]

Rebbi was asked further:

בְּקֻלָּף בְּכַמָּה – If a Torah scroll is written ON *K'LAF*,[9] HOW [HIGH] should it be?

Rebbi replied:

אֵינִי יוֹדֵעַ – I DO NOT KNOW.[10]

The Gemara attests to the difficulty of equating the height and circumference of a Torah scroll:

רַב הוּנָא כָּתַב שִׁבְעִין סִפְרֵי דְאוֹרַיְיתָא – **Rav Huna wrote seventy Torah scrolls** in his lifetime, וְלָא אִיתְרַמֵּי לֵיהּ אֶלָּא חַד – **and only one turned out** to be a scroll whose height and circumference were the same. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב כָּתַב חַד אַמַּשְׁכִּיהּ דְּעֵיגְלֵי וְאִיתְרַמֵּי לֵיהּ – **Rav Acha bar Yaakov wrote one** Torah scroll, **on calfskin,**[11] **and it turned out** to be a scroll whose height and circumference were the same. יְהַבוּ בֵּיהּ רַבָּנַן עֵינַיְיהוּ וְנָח נַפְשֵׁיהּ – **The Rabbis cast their eyes upon [Rav Acha bar Yaakov]** in disbelief **and he died.**[12]

Having mentioned that Rav Huna wrote seventy Torah scrolls, the Gemara cites a similar occurrence:

אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרַב הַמְנוּנָא – **The Rabbis said to Rav Hamnuna:** כְּתַב רַבִּי אַמִּי אַרְבַּע מֵאָה סִפְרֵי תּוֹרָה – We heard that **R' Ami wrote four hundred Torah scrolls** in his lifetime! אָמַר לְהוּ – **[Rav Hamnuna,]** knowing that this was impossible, **said to them:** דִּילְמָא „תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה" כָּתַב – **Perhaps he wrote** the verse, ***Moses commanded us the Torah,***[13] four hundred times.[14]

A similar story:

אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַבִּי זֵירָא – **Rava said to R' Zeira:** נָטַע רַבִּי יַנַּאי אַרְבַּע מֵאָה כַּרְמֵי – **R' Yannai planted four hundred vineyards** in his lifetime. אָמַר לֵיהּ – **[R' Zeira,]** considering this highly unlikely, **said to him:** דִּילְמָא שְׁתַּיִם כְּנֶגֶד שְׁתַּיִם וְאַחַת יוֹצֵא זָנָב – **Perhaps** the vineyards he planted each consisted of only five vines, planted in the following configuration: **two** vines **opposite two** vines, **and one** vine **projecting** like **a tail** from the others.[15]

The Gemara quotes a lengthy Baraisa to challenge Rebbi's statement that a Torah scroll of average-size lettering written on *g'vil* whose height is six *tefachim* will have a circumference of six *tefachim*:

מֵיתִיבֵי – **They challenged** Rebbi's statement from the following Baraisa: אָרוֹן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה – THE ARK THAT MOSES CONSTRUCTED: אַמָּתַיִם וְחֵצִי אָרְכּוֹ – TWO AND A HALF *AMOS* WAS ITS LENGTH, וְאַמָּה וְחֵצִי רָחְבּוֹ – ONE AND A HALF *AMOS* ITS WIDTH וְאַמָּה וְחֵצִי קוֹמָתוֹ – AND ONE AND A HALF *AMOS* ITS HEIGHT.[16] בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים – THE *AMAH* REFERRED TO HERE MEASURES SIX *TEFACHIM*.[17] Hence, the Ark was fifteen *tefachim* long and nine *tefachim* wide. וְהַלּוּחוֹת אָרְכָּן שִׁשָּׁה וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה וְעָבְיָין שְׁלֹשָׁה – THE two TABLETS of the Law,[18] WHOSE LENGTH WAS SIX *tefachim*, WIDTH SIX *tefachim*, AND THICKNESS THREE *tefachim*, מוּנָּחוֹת כְּנֶגֶד אָרְכּוֹ שֶׁל אָרוֹן – LAY side by side ALONG THE LENGTH OF THE ARK. כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן – Consequently, HOW MUCH of the length OF THE ARK DID THE TABLETS TAKE UP? שְׁנֵים עָשָׂר טְפָחִים – TWELVE *TEFACHIM*. נִשְׁתַּיְּירוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה טְפָחִים – THREE *TEFACHIM* REMAIN THERE [along the length of the ark] that are as yet unaccounted for. צֵא מֵהֶן טֶפַח – SUBTRACT FROM [THESE THREE *TEFACHIM*] one *TEFACH* for the walls of the Ark: חֲצִיוֹ לְכוֹתֶל זֶה וְחֲצִיוֹ לְכוֹתֶל זֶה – HALF [A *TEFACH*] FOR ONE WALL AND HALF FOR THE OTHER WALL.[19] נִשְׁתַּיְּירוּ שָׁם שְׁנֵי טְפָחִים – THERE REMAINS TWO *TEFACHIM* שֶׁבָּהֶן סֵפֶר תּוֹרָה מוּנָּח – IN WHICH THE TORAH SCROLL written by Moses LAY.[20] From where do we know that the Torah scroll of Moses was placed in the Ark? שֶׁנֶּאֱמַר: „אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה [וגו']"

NOTES

8. גְּוִיל, *g'vil*, is parchment prepared using the entire thickness of the hide, with just the hair removed. [It is the thickest type of parchment] (*Tosafos*).

Some authorities maintain that ideally a Torah scroll should be written on *g'vil*, rather than any other type of parchment (*R' Chananel*, cited by *Rashba*; *Ran* to *Shabbos* 79b; *Rashba* records a dispute on this matter; see *Kesef Mishnah* to *Hil. Tefillin* 1:8 and *Beur HaGra Yoreh Deah* 271:9).

A scroll six *tefachim* high written on *g'vil* in average-size lettering typically runs to a circumference of six *tefachim* (*Rashi*). Even a scroll that is more or less than six *tefachim* high is considered ideal provided that its circumference matches its height. The figure of six *tefachim* is given merely because that is the measurement for a scroll whose writing is of average size (*Rambam Hil. Sefer Torah* 9:1, *Ritva* and *Meiri*).

An alternative view: Some commentators maintain that six *tefachim* is the optimum height for a Torah scroll, because that was the height of the Tablets on which the Ten Commandments were engraved (*Levush*, cited by *Maadanei Yom Tov* on *Rosh* to *Hil. Sefer Torah* 8:5; *Eshkol, Sefer Torah* p. 37; *Maharsha*; see *Hagahos R' Yaakov Emden* and *Bnei Yonah, Hil. Sefer Torah* 272:1).

9. *G'vil* (see beginning of preceding note) can be divided into two layers. The layer that was on the outside of the animal is known as קֻלָּף, *k'laf* (*Tosafos*).

10. [It was impossible to ascertain the ideal height of a Torah scroll (i.e. the height that will match its circumference) except by means of trial and error. Therefore, Rebbi did not know the appropriate figure for *k'laf* since Torah scrolls were usually written on *g'vil* (see note 8, third paragraph).]

11. Calfskin, due to its thickness, cannot be rolled up snugly. Therefore, it is impossible to predict the height of a scroll of calfskin that will match its circumference. This made Rav Acha's achievement all the more remarkable (*Ben Yehoyada*).

12. [By wondering how Rav Acha had merited such an amazing accomplishment, the Sages inadvertently caused God to examine his deeds. See above (2b), where a similar explanation can be given for the phenomenon of עַיִן הָרָע, *the evil eye*.]

13. *Deuteronomy* 33:4. This verse is described as "Torah" by the Gemara (*Succah* 42a) which states: *When a child begins to talk his father must teach him Torah. What is meant by Torah?* [The verse:] תּוֹרָה צִוָּה־לָנוּ מֹשֶׁה, *Moses commanded us the Torah (Tosafos)*.

14. Scribes wrote four hundred Torah scrolls for R' Ami. When they reached this verse, they told R' Ami and he wrote it in each of the scrolls (*Tosefos HaRosh*). It is thus considered as if he had written the four hundred scrolls (*Raavad*, cited by *Shitah Mekubetzes*, based on *Menachos* 30a).

Alternatively: R' Ami wrote this verse out four hundred times for children (*Maharsha*).

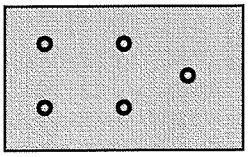

15. See diagram. The Gemara (*Sotah* 43a) defines this configuration as the legal minimum that can be classified as a vineyard (*Rashi*; see *Kilayim* 4:6 for elaboration).

He planted five vines, in such a configuration, in four hundred vineyards in Eretz Yisrael. It is thus considered as if he had planted the four hundred vineyards. He did this for the sake of יִשּׁוּב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, *the settlement of Eretz Yisrael (Raavad*, cited by *Shitah Mekubetzes*).

16. *Exodus* 25:10.

17. As the Baraisa states below, this is the opinion of R' Meir, who holds that all the *amah* measurements given in reference to the Tabernacle and its appurtenances are in "standard" *amos* – i.e. lengths of 6 *tefachim* (as opposed to "small" *amos* which are 5 *tefachim* long, and "large" *amos* which measure 6⅛ *tefachim*) (*Rashi* here with *Rashi* to *Succah* 5b).

18. The two Tablets of sapphire brought down by Moses from Mt. Sinai, on which the Ten Commandments were engraved.

19. The Ark's measurements given in the Torah are for the *outside* of the Ark, including the thickness of its walls (*Rashi*).

20. Moses was commanded to write a Torah scroll for placement in the Tabernacle – see *Deuteronomy* 31:9,26.

AS IT IS SAID: *NOTHING WAS IN THE ARK — ONLY THE TWO TABLETS OF STONE WHICH MOSES PLACED THERE* [ETC.].[21] מאי: „אין בָּאָרוֹן רַק" — WHAT IS meant by: *NOTHING WAS IN THE ARK — ONLY?* מִיעוּט אַחַר מִיעוּט — This is a case of ONE EXCLUSIONARY TERM ("only") FOLLOWING ANOTHER ("nothing"). וְאֵין מִיעוּט אַחַר מִיעוּט אֶלָּא לְרַבּוֹת סֵפֶר תּוֹרָה — AND the purpose here of ONE EXCLUSIONARY TERM FOLLOWING ANOTHER MUST BE TO INCLUDE[22] THE TORAH SCROLL written by Moses, שֶׁמּוּנָּח בָּאָרוֹן — THAT IT too LIES IN THE ARK.

The Baraisa continues:

פִּירַנַסְתָּ אָרוֹן לְאָרְכּוֹ — Thus far, YOU HAVE ACCOUNTED FOR THE LENGTH OF THE ARK; צֵא וּפַרְנֵס אָרוֹן לְרָחְבּוֹ — now GO AND ACCOUNT FOR THE WIDTH OF THE ARK. כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן — HOW MUCH of the width OF THE ARK did THE TABLETS TAKE UP? שִׁשָּׁה טְפָחִים — SIX *TEFACHIM.* נִשְׁתַּיְּירוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה טְפָחִים — Thus, THREE *TEFACHIM* REMAIN THERE across the width of the Ark that are as yet unaccounted for. צֵא מֵהֶן טֶפַח — SUBTRACT FROM [THESE THREE *TEFACHIM*] one *TEFACH* for the walls of the Ark: חֲצִיוֹ לְכוֹתֶל זֶה וְחֲצִיוֹ לְכוֹתֶל זֶה — HALF [A *TEFACH*] FOR ONE WALL AND HALF [A *TEFACH*] FOR THE OTHER WALL. נִשְׁתַּיְּירוּ שָׁם שְׁנֵי טְפָחִים — TWO *TEFACHIM* REMAIN THERE [across the width of the Ark], שֶׁלֹּא יְהֵא סֵפֶר תּוֹרָה נִכְנָס וְיוֹצֵא בְּשֶׁהוּא דָחוּק — the purpose of which was to ensure THAT WHEN THE TORAH SCROLL IS REMOVED AND INSERTED IT WOULD NOT BE PRESSED against the walls of the Ark.[23] דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר — The preceding is THE OPINION OF R' MEIR.

The Baraisa presents an opposing view:

רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר — R' YEHUDAH SAYS: בְּאַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה טְפָחִים — THE *AMAH* of the Ark's dimensions given in the Torah MEASURES only FIVE *TEFACHIM.*[24] Accordingly, the Ark was 12 ½ *tefachim* long and 7 ½ *tefachim* wide. וְהַלּוּחוֹת אָרְכָּן שִׁשָּׁה וְרָחְבָּן שִׁשָּׁה וְעָבְיָן שְׁלֹשָׁה — THE TABLETS, WHOSE LENGTH WAS SIX *tefachim*, WIDTH SIX *tefachim* AND THICKNESS THREE *tefachim*,[25] מוּנָּחוֹת בְּאוֹרְכוֹ שֶׁל אָרוֹן — LAY side by side ALONG THE LENGTH OF THE ARK. כַּמָּה לוּחוֹת אוֹכְלוֹת בָּאָרוֹן — HOW MUCH of the length OF THE ARK DID THE TABLETS TAKE UP? שְׁנֵים עָשָׂר טְפָחִים — TWELVE *TEFACHIM.* נִשְׁתַּיֵּיר שָׁם חֲצִי טֶפַח — Hence, THERE REMAINS HALF A *TEFACH* along the length of the Ark which is as yet unaccounted for. אֶצְבַּע לְכוֹתֶל זֶה וְאֶצְבַּע לְכוֹתֶל זֶה — A FINGERBREADTH[26] is taken up BY ONE WALL AND A FINGERBREADTH BY THE OTHER WALL. פִּירַנַסְתָּ אָרוֹן לְאָרְכּוֹ — Thus far, YOU HAVE ACCOUNTED FOR THE LENGTH OF THE ARK. צֵא וּפַרְנֵס אָרוֹן לְרָחְבּוֹ — Now GO AND ACCOUNT FOR THE WIDTH OF THE ARK. כַּמָּה לוּחוֹת אוֹגְדוֹת[27] בָּאָרוֹן — HOW MUCH of the width OF THE ARK DID THE TABLETS TAKE UP? שִׁשָּׁה טְפָחִים — SIX *TEFACHIM.* נִשְׁתַּיֵּיר שָׁם טֶפַח וּמֶחֱצָה — ONE AND A HALF *TEFACHIM* REMAIN THERE [across the width of the Ark], צֵא מֵהֶן חֲצִי טֶפַח — SUBTRACT FROM THESE [ONE AND A HALF *TEFACHIM*] HALF A *TEFACH* for the walls: אֶצְבַּע וּמֶחֱצָה לְכוֹתֶל זֶה — ONE AND A HALF FINGERBREADTHS FOR ONE WALL וְאֶצְבַּע וּמֶחֱצָה לְכוֹתֶל זֶה — AND ONE AND A HALF FINGERBREADTHS FOR THE OTHER WALL.[28] נִשְׁתַּיֵּיר שָׁם טֶפַח שֶׁבּוֹ עֲמוּדִין עוֹמְדִין — one *TEFACH* REMAINS THERE, IN WHICH TWO silver RODS WERE POSITIONED, one on each side of the tablets; שֶׁנֶּאֱמַר — AS IT IS SAID: אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן „ — *KING SHLOMO MADE HIMSELF A SEDAN-CHAIR OF THE WOOD OF LEBANON.* עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף רְפִידָתוֹ זָהָב מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן וגו'" — *HE MADE ITS PILLARS OF SILVER, ITS BACK OF GOLD, ITS SEAT OF PURPLE WOOL, ETC.*[29] Allegorically, this refers to the Tabernacle.[30] The "pillars of silver" denote the two silver rods placed in the Ark.

R' Yehudah continues:

וַאֲרוֹנָן שֶׁשִּׁגְּרוּ בוֹ פְּלִשְׁתִּים דּוֹרוֹן לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מוּנָּח מִצַּד — THE CHEST IN WHICH THE PHILISTINES SENT TRIBUTE TO THE GOD OF ISRAEL WAS PLACED AT THE SIDE OF [THE ARK]; שֶׁנֶּאֱמַר — AS IT IS SAID: „וְאֵת כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֲשֵׁבֹתֶם לוֹ אָשָׁם תָּשִׁימוּ בָאַרְגָּז מִצִּדּוֹ וְשִׁלַּחְתֶּם אֹתוֹ וְהָלָךְ" — The Philistine king instructed: *AND PUT THE GOLDEN UTENSILS, WHICH YOU ARE RETURNING TO HIM AS A GUILT OFFERING, IN A CHEST AT THE SIDE [OF THE ARK], AND SEND IT AWAY THAT IT MAY GO.*[31] This chest remained at the side of the

NOTES

21. *I Kings* 8:9.

22. This is one of the principles of Scriptural exegesis. When one exclusionary clause follows another the effect is similar to that of a double negative. One clause cancels out the other, and the overall effect is to indicate the *inclusion* of something not mentioned in the verse (see *Malbim* ad loc.).

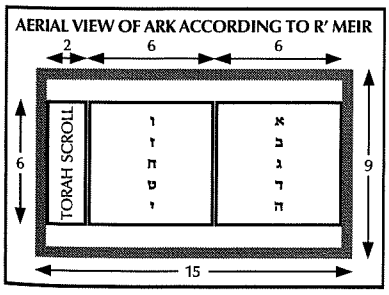

23. It is assumed that the height of Moses' Torah scroll was six *tefachim* (see end of note 8).

One *tefach* was left at the top of the Ark, and one *tefach* at the bottom, so that one could reach in and grasp the Torah scroll from both ends (*Rabbeinu Gershom*). See diagram.

[The scroll was removed from the Ark on the following occasions:] This was the scroll read by the king during the ceremony of *Hakhel*. The Kohen Gadol read from it on Yom Kippur (*Rashi* to 14b ד"ה ספר).

An alternative view: The Torah scroll was taken from the Ark only for the purposes of maintenance. [Although, as far as the service was concerned, no one entered the Holy of Holies (in which the Ark was situated) except the Kohen Gadol on Yom Kippur, even non-Kohanim are allowed to enter the Holy of Holies to make repairs — *Eruvin* 105a] (*Tosafos*).

24. The Gemara (*Succah* 5b) states that according to R' Yehudah, the *amah* measurements given in reference to the Tabernacle's appurtenances are "small" *amos* — i.e. lengths of 5 *tefachim* [see note 17] (*Rashi*).

25. R' Yehudah and R' Meir do not disagree about the size of the Tablets. They differ only in regard to the dimensions of the Ark and the other appurtenances of the Tabernacle.

26. There are three definitions of אֶצְבַּע, *fingerbreadth:* 1) thumb (¼ *tefach*); 2) index finger (⅕ *tefach*); 3) little finger (⅙ *tefach*) (*Rashi* below ד"ה אצבע). Here, the reference is to the "thumb" measurement.

27. Other texts read אוֹכְלוֹת [as in the statement of R' Meir] (*Mesoras HaShas*).

28. Here, the Gemara refers to the smallest size of fingerbreadth, which measures ⅙ *tefach* (see note 26). Thus, in this context, 1½ fingerbreadths is ¼ *tefach.*

There is an alternative version of the text which reads: אֶצְבַּע לְכוֹתֶל זֶה, *a fingerbreadth for this wall.* This version is preferred, for according to it the type of fingerbreadth referred to here is the same as the one mentioned above (see end of note 26); i.e. in both places the reference is to the "thumb" measurement — ¼ *tefach* (*Rashi;* cf. *Tosafos*).

29. *Song of Songs* 3:9,10.

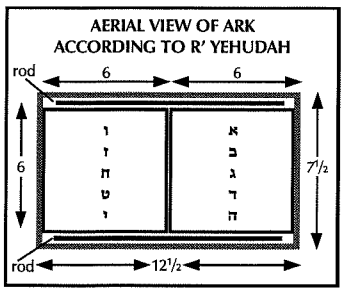

30. The verses are interpreted as follows: אַפִּרְיוֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה, *The King to Whom peace belongs* (i.e. God) *made a Tabernacle for His presence,* מֵעֲצֵי הַלְּבָנוֹן, *of the wood of Lebanon.* עַמּוּדָיו עָשָׂה כֶסֶף, *Its rods He made of silver,* רְפִידָתוֹ, זָהָב, *His resting place* [i.e. the cover of the Ark, on which the Divine Presence "rests"] *of gold,* מֶרְכָּבוֹ אַרְגָּמָן, *its suspended curtain* [i.e. the curtain between the Holy and the Holy of Holies] *of purple wool* (see *Rashi* and *Metzudos* ad loc.).

See diagram for the layout of the Ark's contents according to R' Yehudah.

31. *I Samuel* 6:8. During a battle against the Jews, the Ark was captured by the Philistines. When tragedies occurred wherever the Philistines kept the Ark, they decided to return it. They sent it in a wagon pulled by

Ark when the Ark was replaced in the Holy of Holies, וְעָלָיו סֵפֶר תּוֹרָה מוּנָּח — AND UPON IT THE TORAH SCROLL of Moses WAS PLACED, שֶׁנֶּאֱמַר — AS IT IS SAID: „לְקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־ה׳" — *TAKE THIS TORAH SCROLL AND YOU SHALL PLACE IT AT THE SIDE OF THE ARK OF THE COVENANT OF HASHEM.*[32] The verse specifies "at the side of the Ark," מִצַּד הוּא מוּנָּח וְלֹא בְּתוֹכוֹ — which implies that [THE TORAH SCROLL] WAS PLACED AT THE SIDE of the Ark, NOT INSIDE IT.[33]

R' Yehudah now explains the verse from which R' Meir derived that the Torah scroll of Moses was kept *inside* the Ark: „אֵין בָּאָרוֹן רַק" וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים: — AND HOW DO I EXPLAIN the double exclusion: *THERE WAS NOTHING IN THE ARK — ONLY?* לְרַבּוֹת — It serves TO INCLUDE

NOTES

two cows, along with a chest full of gold as a penance. By a miracle, the cows, although they were not led, unerringly made their way to Eretz Yisrael (see *I Samuel* chs. 5,6).

32. *Deuteronomy* 31:26.

33. The Gemara below (14b) inquires where the Torah scroll was placed, according to R' Yehudah, *before* this chest was sent by the Philistines (*Rashi*).

תרי בתרי היכי יתיב. משמע שעם עמודין היה הקיפו שאם שאם היה הקיפו בגלא עמודין אם כן נפיש ליה משני טפחים בהדי עמודים: **ורבי** מאיר עמודין היכא הוו קיימי. אע"פ שיש ריוח הרבה לר"מ בכל המורך לגד מנגד ספר תורה פשוט היו לו שהיו מונחים בגלד ראש המרון שספר תורה מונח: **ולמ"ד** איוב בימי משה היה. וא"ת מאי קאמר ולמ"ד (ה) והאי תנא גופיה סבר דבימי משה היה דקתני סיפא משה כתב ספר איוב וי"ל דאמאי לא ידע סיפא דברייתא: **בפורענותא** לא מתחילינן. וא"ת ונכתביה מיד אחר רות ואומר ר"י משום שאחרית של רות היה אחרית שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות ומשם לפי שהוא מענין אחד כתובין מענין שירה ומקראות קצרים ויגון אחד דבימיהם היה ויגון כדאמרינן (מגילה דף ג.) ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל מאי ושום שכל פסוקי טעמי והא דלא כתבו אחר משלי משום שלא להפסיק בדברי שלמה ור"ת מפרש דלכן כתבו בהדי תהלים משום דאמר לקמן דוד כתב ספרו ע"י עשרה זקנים ואיוב נמי נכתב ע"י ד' זקנים לופר ובלדד וצופר ואליהו והשתא אתי שפיר שלא כתבו אחר משלי: **פורענות** דאית ביה אחרית. וא"ת איוב נמי אית ביה אחרית וי"ל דהתם אחרית דרות אחרית דכל ישראל ועוד דאיכא למ"ד דלא כפל הקב"ה שכרו אלא לעורדו מן העולם:

שברי לוחות שמונחים בארון ואי ס"ד ס"ת הקיפו ו' טפחים מכדי (ו) כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח וכיון דלאמצעיתו נגלל (ז) נפיש ליה מתרי טפחא רווחא דבינו ביני בתרי פושכי היכי יתיב אמר רב אחא בר יעקב ספר עזרה לתחלתו הוא נגלל ואכתי (ח) תרי בתרי היכי יתיב אמר רב אשי דכריך ביה פורתא וכרכיה לעיל ור' יהודה מקמי דליתי ארגז ספר תורה היכי הוה יתיב דפא הוה נפיק מיניה ויתיב עילוה ספר תורה ור"מ האי מצד ארון מאי עביד ליה ההוא מיבעי ליה דמתנח ליה מצד ולא מתנח ביני לוחי ולעולם בגויה מן הצד ור"מ עמודי' היכא הוו קיימי מבראי ור"מ שברי לוחות דמונחין בארון מנ"ל נפקא ליה מדרב הונא דאמר רב הונא מאי דכתיב (א) אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו (ט) מלמד שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ואידך ההוא מבעי ליה לכדרבי יוחנן דא"ר יוחנן א"ר שמעון בן יוחאי מלמד (י) שהשם וכל כינויו מונחין בארון ואידך נמי מיבעי ליה להכי אין הכי נמי אלא שברי לוחות דמונחין בארון מנא ליה נפקא ליה מדתני רב יוסף (כ) דתני רב יוסף (ב) אשר שברת ושמתם מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון ואידך ההוא מיבעי ליה לכדריש לקיש (ג) דאמר ר"ל אשר שברת אמר לו הקב"ה למשה יישר כחך ששברת: ת"ר (ד) סדרן של נביאים יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויחזקאל ישעיה ושנים עשר מכדי הושע קדים דכתיב (ה) תחלת דבר ה' בהושע (ו) וכי עם הושע דבר תחלה והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו וא"ר יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע וישעיה עמוס ומיכה וליקדמיה להושע ברישא כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי וחגי זכריה ומלאכי סוף נביאים הוו חשיב ליה בהדייהו וליכתביה לחודיה וליקדמיה אידי דזוטר מירכם מכדי ישעיה קדים מירמיה ויחזקאל ליקדמיה לישעיה ברישא כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא: (ב) סידרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים ולמ"ד (ג) איוב בימי משה היה ליקדמיה לאיוב ברישא (ד) אתחולי בפורענותא לא מתחלינן רות נמי פורענות היא פורענות דאית ליה אחרית (ה) דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותושבחות ומי כתבן משה כתב ספרו (ו) ופרשת בלעם ואיוב יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה שמואל כתב ספרו ושופטים ורות דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים ע"י אדם הראשון על ידי מלכי צדק ועל ידי אברהם וע"י משה ועל ידי הימן וע"י ידותון ועל ידי אסף על ידי עשרה זקנים. כתב בו דברים שאמרו זקנים הללו שהיו לפניו ויש שהיו בימיו כגון אסף והימן וידותון מן הלוים המשוררים: על ידי אדם הראשון. כגון גלמי דלו עיניך ולי מה יקרו רעיך (תהלים קלט) אדם הראשון אמרן: על ידי מלכי צדק. נאם ה' לאדוני [שב לימיני] וכל המזמור (שם קי): ועל ידי אברהם. כדאמרינן לקמן איתן האזרחי זה אברהם: ועל ידי משה. תפלה למשה (שם ט) וכל אחד עשר מזמורים כסדרן: ועל ידי הימן. משכיל להימן: ועל ידי ידותון. למנצח לידותון:

עין משפט נר מצוה

קל א ב מי' פ"ז מהלי' ס"מ הלכה עו סמג עשין כה טוש"ע י"ד סי' רפ: סעיף ה:

תורה אור השלם

א) וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְיָ צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו: [שמואל ב ו, ב]

ב) וְאָכַתַּב עַל הַלֻּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן: [דברים י, ב]

ג) תְּחִלַּת דְּבַר יְיָ בְּהוֹשֵׁעַ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הוֹשֵׁעַ לֵךְ קַח לְךָ אִשֶּׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים כִּי זָנֹה תִּזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְיָ: [הושע א, ב]

רבינו גרשום

שברי לוחות מונחין בארון תחת השלימות. מיכדי הא (קרי) לכל דבר שיש בהקיפו ג' טפחים יש בו רוחב טפח וספר תורה ר' טפחים בהיקף וברוחב ב' טפחים. והני מילי כי גגלל כולו על עמוד אחד יש ברוחבו ב' טפחים אבל כי הוי נגלל לאמצעיתו על ב' עמודין נפיש ליה שיעור בית מושבו יותר על ב' טפחים משום דאיכא ריוח ביני ביני של פתיחת חבור העמודין. והשתא אליבא דר' מאיר הוראל והוי רוחב הקיפו יותר מב' טפחים בתרי פושכי דפשו מארון על שיעור הלוחות היכי הוי יתיב ספר תורה. ספר עזרה. היינו ספר תורה המונח בארון לתחלתו הוא נגלל. הכל על עמוד אחד ולא הוי רוחב הקיפו אלא ב' טפחים. ואכתי אפי' הכי ספר תורה דהוי רוחב הקיפו ב' טפחים. בתרי טפח שבארון היכי יתיב אי לא הוי ביה רווחא פורתא אמר רב אשי דכריך בה בספר תורה פורתא לאחר שהיה כרוך כולו עמוד אחד היה חוזר וכורך מסופו לבדו כרך מעט כשיעור שיכנס האחד וישב בריוח באותן ב' טפחים ומנח ליה לאותו כרך קטן על הכרך הגדול וכי האי גונא יתיב ברווחא. ואליבא דר' יהודה דספר תורה לא הוה יתיב בארון מקמי דליתי ארגז וכו'. ור' מאיר דאמר דספר תורה בארון הוה יתיב האי מצד ארון מאי עביד ליה הא משמע מצדו ולא במתוכו: האי מצד כותל הארון ולעולם בתוכו. שהשם הקודש שאין מזכירין וכל כינויו כל שבעים שמות של הקב"ה מונחין בארון משמע כו'. והקשתי לר' מאי שנא דר' יהודה מרבה מאין רק שברי לוחות לידכר עמודין דקיימי לטעמיה באותו טפח הפנוי בארון כי היכי דמרבה ר' מאיר ספר תורה לטעמיה דקיימי בב' טפח פנוי והשיב לי משום הכי מרבה שברי לוחות הואיל וכתיבי בתורה ועמודיו לא כתיבי בתורה: חגי זכריה ומלאכי לסוף אינביאו וזוטר נביאותייהו כתבינן לה נמי גבייהו. ונכתביה באנפי נפשיה ונקדמיה מקמי [ישעיה] ומשני כיון דזוטר מירכם כלומר משום דכל הספרים נגללין מתחלתן אי כתבינן לה באפי נפשיה כשמגלגלין הספר מבליע בגובאת הושע בהדי הספר ומירכם ומתעלם מן העין וליכא למיקם עלה היכא כתיבא משום הכי מוקמי' לה בהדי חגי זכריה דזוטר נבואתייהו: מכדי ישעיה הוה קדים לירמיה (דיחזק) [ויחזקאל] דישעיה הוי בימי מנשה וירמיה הוה בחורבן הבית בתר הכא טובא ויחזקאל הוה בגלות: רות נמי פורענות. דהוה רעב ומתו מחלון וכליון: ומשני רות פורענות דהוה ליה אחרית טוב שלקחה בועז ומשום הכי מתחילין ברות [ואח"כ] בתהלים שיצא ממנה דוד שתקנו: ופרשת בלעם. אע"ג דבלעם גופיה הוה נביא. שמונה פסוקים שבתורה מן וימת משה. על ידי עשרה זקנים ועל ידי אדם הראשון. על ידי אדם הראשון היינו מזמור שיר

חשק שלמה על רבינו גרשום ה) [מולי ל"ל הא קי"ל דכל שם וכו'].

מסורת הש"ס

ה) [מלכות פי"ב מ"ו עירובין יג: עו. סוכה ז:], ו) [עיין מה שמקשה תוס' על זה בעירובין יד. ד"ה והאיכא], ז) [עיין תוס' עירובין שם], ח) [מועה מב:], ט) [ברכות ח: מגמות עט:], י) יבמות סב. שבת פז. [מגמות עט:], יא) [פסחים פז.], יב) [לקמן עו.], יג) [לקמן קמ.], יד) ברכות ז: ע"ש, טו) [עי' פי' הגון על זה בשל"ה דף שמ"ב בפנים וגם בהג"ה ע"ש], טז) [עי' תוס' לעיל יג: ד"ה ועשה כדאמרן], יז) [במגילה שם ובגליון לז: אימא ויביו במקרא אלו פסקי עעמי"], יח) [לקמן עו.]:

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ולמ"ד וכו' מאי קאמר ולמ"ד והא האי תנא:

גליון הש"ם

גמרא מלמד שהלוחות. עי' עירובין דף סג. ע"ב תוס' ד"ה כל זמן:

ליקוטי רש"י

שהשם וכל כינוייו מונחין בארון. סיומא עמסס במלמסה [סוטה מב:]. מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון. לכתיב (דברים ט) אשר שברת ושמתם בארון אף השברים שעשה בארון [ברכות ח:]. אשר שברת ושמתם בארון. יישר כחך ששברת. שנאמר אשר שברת ולא אמר ליה בלשון טעם אמע מיכה הסכימה עמו דעת הסכימה כשביעל תורה ושיכון כיון דתסכיון לעוכה [מגחוה צט:]. תחלת דבר ה' בהושע. רבותיו אמרו אמרה מחילה לארבעה נביאים שנתנבאו (בימים הללו) הושע ישעיה עמוס ומיכה. ישעיה שנתנבא שנאמר (ישעיה ו) ויהיו אמות הסיפים וגומר והוא היה יום שנתנבא עוזיה שנגנב להיכל שרעבו הטלוניים לשורפו ותמהומים לטלנו בעונשן של עדם קדם שהיו בהם בלוענין ומרופים, בעמוס שנאמר שנתם לפני הרעש. ומיכה קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה ה) בימי יותם אחז יחזקיה הלא נאמר בו עוזיה הלא נאמר בו עוזיה ופשוטו של מקרא אמילא דיבור שנדבר הקב"ה עם הושע אמר לו כן וכו' [הושע א, ב].

תרי בתרי היכי יתיב. משמע שעם עמודין היה הקיפו שלשה שלשה היה הקיפו בלא עמודין אם כן נפיש ליה משני טפחים בהדי עמודים: **ורבי** מאיר עמודין היכא הוו קיימי. אע"פ שיש ריוח הרבה לר"מ בכל המחוך לבד מנגד ספר תורה פשוט היו לו שהיו מונחים בלב לאם המרון שספר תורה מונח: **ולמ"ד** איזב בימי משה היה. וא"ת מאי קאמר ולמ"ד (ה) והאי תנא גופיה סבר דבימי משה היה דקתני סיפא משה כתב ספר איזב וי"ל דאכתי לא ידע סיפא דברייתא: **בפורענותא** לא מתחילינן. וא"ת ונכתביה מיד אחר רות ואומר ר"י משום שאמרית של רות היה אחרית ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות לכך כתב אחר כך מיד אותן שירות והוא אחרית שלה וא"ת ולמ"ד מעולי גולה היה לכתביה לאיזב לבסוף ואומר ר"י דמשום הכי כתבו בהדי כתובין מענין שירה ומקראות קנים ומיגון אחד דבימיהם היה ניגון כדלמרינן (מגילה דף ג.) ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל מ) מאי ושום שכל פסוקי טעמי והא דלא כתבו אחר משלי משום שלא להפסיק בדברי שלמה ור"ת מפרש דלכן כתבו בהדי תהלים משום דאמר לקמן דוד כתב ספרו ע"י עשרה זקנים ואיזב נמי נכתב ע"י ז' זקנים לופר ובלדד ואליפז ואליהוא והשתא אתי שפיר שלא כתבו אחר משלי: **פורענות** דאית ביה אחרית. וא"ת איזב נמי אית ביה אחרית וי"ל דהאי אחרית דרות אחרית דכל ישראל ועוד דאיכא למ"ד נ) דלא כפל הקב"ה שכרו אלא לעולדו מן העולם:

שברי לוחות שמונחים בארון ואי ס"ד ס"ת הקיפו ו' טפחים מבדי מ) כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח וכיון דלאמצעיתו נגלל נ) נפיש ליה מתרי טפחא רווחא דביני ביני בתרי פושכי היכי יתיב אמר רב אחא בר יעקב ספר עזרה לתחלתו הוא נגלל ואכתי נ) תרי בתרי היכי יתיב אמר רב אשי דכריך ביה פורתא וכרכיה לעיל ור' יהודה מקמי דליתי ארגז ספר תורה היכי הוה יתיב דפא הוה נפיק מיניה ויתיב עילוה ספר תורה ור"מ האי מצד ארון מאי עביד ליה ההוא מיבעי ליה דמתנח ליה מצד ולא מתנח ביני לוחי ולעולם בגויה מן הצד ור"מ עמודי' היכא הוו קיימי מבראי ור"מ שברי לוחות דמונחין בארון מנ"ל נפקא ליה מדרב הונא דאמר רב הונא מאי דכתיב נ) אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו ס מלמד שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ואידך ההוא מבעי ליה לכדרבי יוחנן דא"ר יוחנן א"ר שמעון בן יוחאי מלמד ר) שהשם וכל כינויו מונחין בארון ואידך נמי מיבעי ליה להכי אין הכי נמי אלא שברי לוחות דמונחין בארון מנא ליה נפקא ליה מדתני רב יוסף ס) דתני רב יוסף ס) אשר שברת ושמתם מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון ואידך ההוא מיבעי ליה לכדריש לקיש ס) דאמר ר"ל אשר שברת אמר לו הקב"ה למשה יישר כחך ששברת: ת"ר א סדרן של נביאים יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויחזקאל ישעיה ושנים עשר מכדי הושע קדים דכתיב ב) תחלת דבר ה' בהושע ס) וכי עם הושע דבר תחלה והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו וא"ר יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע וישעיה עמוס ומיכה וליקדמיה להושע ברישא כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי וחגי זכריה ומלאכי סוף נביאים הוו חשיב ליה בהדייהו וליכתביה לחודיה וליקדמיה איידי דזוטר מירכם מכדי ישעיה קדים מירמיה ויחזקאל ליקדמיה לישעיה ברישא כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא: ב סידרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים ולמ"ד ס) איזב בימי משה היה ליקדמיה לאיזב ברישא מ) אתחולי בפורענותא לא מתחלינן רות נמי פורענות היא פורענות דאית ליה אחרית ס) דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותושבחות ומי כתבן משה כתב ספרו ס) ופרשת בלעם ואיוב יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה שמואל כתב ספרו ושופטים ורות דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים ע"י אדם הראשון על ידי מלכי צדק ועל ידי אברהם וע"י משה ועל ידי הימן וע"י ידותון ועל ידי אסף על ידי עשרה זקנים. כתב בו דברים שאמרו זקנים הללו שהיו נפניו ויש שהיו בימיו כגון אסף והימן וידותון מן הלוים המשוררים: על ידי אדם הראשון. כגון גלמי ולאו עייף ולי מה יקרו רעיך (מהלים קלט) אדם הראשון אמרן: על ידי מלכי צדק. נאם ה' לאדוני [שב לימיני] וכל המזמור (שם קי): ועל ידי אברהם. כדאמרינן לקמן איתן האזרחי זה אברהם: ועל ידי משה. תפלה למשה (שם ט) וכל אחד עשר מזמורים כסדרן: ועל ידי הימן. משכיל להימן: ועל ידי ידותון. למנצח לידותון: מזקיה

שברי לוחות שמונחים בארון מנ"ל נפקא ליה מדרב הונא דאמר רב הונא מאי דכתיב נ) אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו ס מלמד שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ואידך ההוא מבעי ליה לכדרבי יוחנן דא"ר יוחנן א"ר שמעון בן יוחאי מלמד ר) שהשם וכל כינויו מונחין בארון ואידך נמי מיבעי ליה להכי אין הכי נמי אלא שברי לוחות דמונחין בארון מנא ליה נפקא ליה מדתני רב יוסף ס) דתני רב יוסף ס) אשר שברת ושמתם מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון ואידך ההוא מיבעי ליה לכדריש לקיש ס) דאמר ר"ל אשר שברת אמר לו הקב"ה למשה יישר כחך ששברת: ת"ר א סדרן של נביאים יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויחזקאל ישעיה ושנים עשר מכדי הושע קדים דכתיב ב) תחלת דבר ה' בהושע ס) וכי עם הושע דבר תחלה והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו וא"ר יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע וישעיה עמוס ומיכה וליקדמיה להושע ברישא כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי וחגי זכריה ומלאכי סוף נביאים הוו חשיב ליה בהדייהו וליכתביה לחודיה וליקדמיה איידי דזוטר מירכם מכדי ישעיה קדים מירמיה ויחזקאל ליקדמיה לישעיה ברישא כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא: ב סידרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים ולמ"ד ס) איזב בימי משה היה ליקדמיה לאיזב ברישא מ) אתחולי בפורענותא לא מתחלינן רות נמי פורענות היא פורענות דאית ליה אחרית ס) דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותושבחות ומי כתבן משה כתב ספרו ס) ופרשת בלעם ואיוב יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה שמואל כתב ספרו ושופטים ורות דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים ע"י אדם הראשון על ידי מלכי צדק ועל ידי אברהם וע"י משה ועל ידי הימן וע"י ידותון ועל ידי אסף

עין משפט נר מצוה

קל א ב מיי' פ"ז מהל' ס"מ הלכה טו סמג עשין כט טוש"ע י"ל סי' רפ' סעיף ה:

תורה אור השלם

א) וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְיָ צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו: [שמואל ב ו, ב]

ב) וְאֶכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן: [דברים י, ב]

ג) תְּחִלַּת דְּבַר יְיָ בְּהוֹשֵׁעַ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הוֹשֵׁעַ לֵךְ קַח לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים כִּי זָנֹה תִּזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְיָ: [הושע א, ב]

רבינו גרשום

שברי לוחות מונחין בארון תחת השלימות. מיכדי הא ס) (קרי) לכל דבר שיש בהקיפו ג' טפחים יש בו רוחב טפח וספר תורה ר' טפחים בהיקף וברוחב ב' טפחים. והני מילי כי גגלל כולו על עמוד אחד יש ברחבו ב' טפחים אבל כי הוי נגלל לאמצעיתו על ב' עמודין נפיש ליה שיעור בית מושבו יותר על ב' טפחים משום דאיכא ריוח ביני ביני של פתיחת חבור העמודין. ושתא אליבא דר' מאיר הואיל והוי רוחב הקיפו יותר מב' טפחים בתרי פושכי דפשו מארון על שיעור הלוחות היכי הוי יתיב ספר תורה. ספר עזרה. היינו ספר תורה המונח בארון לתחלתו הוא נגלל. הכל על עמוד אחד ולא הוי רוחב הקיפו אלא ב' טפחים. ואכתי אפי' הכי ספר תורה דהוי רוחב הקיפו ב' טפחים. בתרי טפח שבארון היכי יתיב אי לא הוי ביה רווחא פורתא אמר רב אשי דכריך בה בספר תורה פורתא לאחר שהיה כרוך כולו עמוד אחד היה חוזר וכורך מסופו לבדו כרך מעט כשיעור שיכנס האחד וישב בריוח באותן ב' טפחים ומנח ליה לאותו כרך קטן על הכרך הגדול וכי האי גונא יתיב ברווחא. ואליבא דר' יהודה דספר תורה לא הוה יתיב בארון מיקמי דליתי ארגז וכו'. ור' מאיר דאמר דספר תורה בארון הוה יתיב האי מצד ארון מאי עביד ליה הא משמע מצדו ולא במתוכו: האי מצד כותל הארון ולעולם בתוכו. שהשם הקודש שאין מזכירין וכל כינויו כל שבעים שמות של הקב"ה מונחין בארון משמע כו'. והקשתי לר' מאי שנא דר' יהודה מרבה מאין רק שברי לוחות לידכר עמודין דקיימי לטעמיה באותו טפח הפנוי בארון כי היכי דמרבה ר' מאיר ספר תורה לטעמיה דקיימי בב' טפח פנוי והשיב לי משום הכי מרבה שברי לוחות בתורה ועמודין לא כתיבי בתורה: חגי זכריה ומלאכי לסוף אינביאו וזוטר נביאותייהו כתבינן לה נמי גביהו. ונכתביה באנפי נפשיה ונקדמיה מקמי [ישעיה] ומשני כיון דזוטר מירכם כלומר משום דכל הספרים נגללין מתחלתן אי כתבינן לה באפי נפשיה כשמגלגלין הספר מבליע בנואת הושע בהדי הספר ומירכם ומתעלם מן העין וליכא למיקם עלה היכא כתיבא משום הכי מרקמי' לה בהדי חגי זכריה דזוטר נבואתייהו: מכדי ישעיה הוה קדים לירמיה (דיחוס) [ויחזקאל] דישעיה הוי בימי מנשה וירמיה הוה בחורבן הבית בתר הכא טובא ויחזקאל הוה בגלות: רות נמי פורענות. דהוה רעב ומתו מחלון וכליון: ומשני רות פורענויות דהוה ליה אחרית טוב שלקחה בועז ומשום הכי מתחילין ברות [נאח"כ] בתהלים שיצא ממנה דוד שתקנו: ופרשת בלעם. אע"ג דבלעם נופיה הוה נביא. שמונה פסוקים שבתורה מן וימת משה. על ידי עשרה זקנים ועל ידי אדם הראשון. על ידי אדם הראשון היינו מזמור שיר

חשק שלמה על רבינו גרשום ס) [מלי ל"ל הא קי"ל דכל שיש וכו'].

מסורת הש"ס

ס) [מהלים פי"ב מ"ו עיכוכין יג: עו. מוכה ז:], ב) [עיין מה שמקשה תוס' על זה בעיכוכין יד. ד"ה והאיכא], ג) [עיין תוס' עיכוכין שם], ד) [סוטה מב:], ה) [בכרכות ח: מעמות צט:], ו) יבמות מב. שבת פז. [מנחות צט:], ז) [פסחים פז.], ח) [לקמן טו.], ט) [לקמן קח.], י) בכרכות ז: ע"ש, כ) [עי' פי' הגון על זה בשל"ה דף שס"ב בפנים וגם בהג"ה ע"ש], ל) [עי' תוס' לעיל יג: ד"ה ושמה בלאמון], מ) [במגילה שם ובנדרים לו: איתא ויביו במקרא אלו פסקי טעמי'], נ) [לקמן טו.]:

הגהות הב"ח

(ה) תוס' ד"ה ולמ"ד וכו' מאי קאמר ולמ"ד והא אלי תנא:

גליון הש"ס

גמרא מלמד שהלוחות. עי' עיכוכין דף סג ע"ב תוס' ד"ה כל זמן:

ליקוטי רש"י

שהשם וכל כינוייו מונחין בארון. היינו עמהם במלחמה [סוטה מב:]. מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון. לכמיב (דברים י) אשר שברת ושמתם בארון אף השברים עשים בארון [ברכות ח:]. אשר שברת ושמתם בארון שיהיו השברים בארון. יישר כחך ששברת. שנאמר אשר שברת ולא אמר ליה בלשון כעס שמא מיעט הסכימה עמו דעת הסכימה כשביטל תורה ושיבנן כיון דעסקון לעונה [מנחות צט:]. תחלת דבר ה' בהושע. רבוטיו אמרו אמרה לאלרבעה נביאים שנתנבאו (בימים הללו) הושע ישעיה עמוס ומיכה. ישעיה שנתנבא שנאמר (ישעיה ו) ויעופו אמות הסיפים וגומר והוא היה יום שנתנגע עוזיה שנכנס להיכל שרעבו העליונים לשורפו ומתמוטים לבולנו כעוגבן של עדת קרח שהיו בהם בלועים וטרופים, בעמוס נאמר שנתים לפני הרעש. והוא קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה ה) בימי יותם אחז יחזקיה ולא נאמר בו עוזיה ופשוטו של מקרא אמילא דיבור שנדבר הקב"ה עם הושע אמר לו כן וכו' [הושע א, ב].

מזקיה

תרי בתרי היכי יתיב. משמע שעם עמודין היה הקיפו שאם שהקיפו שאם היה הקיפו בלא עמודין אם כן נפיש ליה מאני טפחים בהדי עמודים: **ורבי** מאיר עמודין היכא הוו קיימי. אע"פ שיש ריוח הרבה לר"מ בכל האורך נגד ספר תורה פשוט היו לו שהיו מונחים בלד לאש הארון שספר תורה מונח: **ולמ"ד** איוב בימי משה היה. וא"ת מאי קאמר ולמ"ד (ו) והאי מנא גופיה סבר דבימי משה היה דקתני סיפא משה כתב ספר איוב וי"ל דלאכתי לא ידע סיפא דברייתא: **בפורענותא** לא מתחילינן. וא"ת ונכתביה מיד אחר רות ואומר ר"י משום שאחרית של רות היה אחרית שיגא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותשבחות לכך כתב אחר כך מיד אותן שירות והוא אחרית שלה וא"ת ולמ"ד מעולי גולה היה לכתביה לאיוב לבסוף ואומר ר"י דמשום הכי כתבו בהדי תהלים ומשלי לפי שהוא מענין אחד כתובין מענין שירה ומקראות קלרים וניגון אחד דבימיהם היה ניגון כדאמרינן (מגילה דף ג.) ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל ומשום שכל ומשום שכל פסוקי טעמי והא דלא כתבו אחר משלי משום שלא להפסיק בדברי שלמה ור"ת מפרש דלכן כתבו בהדי תהלים משום דאמר לקמן דוד כתב ספרו ע"י עשרה זקנים ואיוב נמי נכתב ע"י ד' זקנים לופר ובלדד ואליפז ואליהוא והשתא אמאי שפיר שלא כתבו אחר משלי: **פורענות** דאית ביה אחרית. וא"ת איוב נמי אית ביה אחרית וי"ל דהאי אחרית דרות אחרית דכל ישראל ועוד דאיכא למ"ד דלא כפל הקב"ה שכרו אלא לעולדו מן העולם:

שברי לוחות שמונחים בארון ואי ס"ד ס"ת הקיפו ו' טפחים מכדי [6] כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב וכיון דלאמצעיתו נגלל [7] נפיש ליה מתרי טפחא רווחא דביני ביני בתרי פושכי היכי יתיב אמר רב אחא בר יעקב ספר עזרה לתחלתו הוא נגלל ואכתי [8] תרי בתרי היכי יתיב אמר רב אשי דכריך ביה פורתא וכרכיה לעיל ור' יהודה מקמי דליתי ארגז ספר תורה היכי הוה יתיב דפא הוה נפיק מיניה ויתיב עילוה ספר תורה ור"מ האי מצד ארון מאי עביד ליה ההוא מיבעי ליה דמתנח ליה מצד ולא מתנח ביני לוחי ולעולם בגויה מן הצד ור"מ עמודי' היכא הוו קיימי מבראי ור"מ שברי לוחות דמונחין בארון מנ"ל נפקא ליה מדרב הונא דאמר רב הונא מאי דכתיב [9] אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו [10] מלמד שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ואידך ההוא מבעי ליה לכדרבי יוחנן דא"ר יוחנן א"ר שמעון בן יוחאי מלמד [11] שהשם וכל כינויו מונחין בארון ואידך נמי מיבעי ליה להכי אין הכי נמי אלא שברי לוחות דמונחין בארון מנא ליה נפקא ליה מדתני רב יוסף [12] דתני רב יוסף [13] אשר שברת ושמתם מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון ואידך ההוא מיבעי ליה לכדריש לקיש [14] דאמר ר"ל אשר שברת אמר לו הקב"ה למשה יישר כחך ששברת: ת"ר [15] סדרן של נביאים יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויחזקאל ישעיה ושנים עשר מכדי הושע קדים דכתיב [16] תחלת דבר ה' בהושע [17] וכי עם הושע דבר תחלה והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו וא"ר יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע וישעיה עמוס ומיכה וליקדמיה להושע ברישא כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי וחגי זכריה ומלאכי סוף נביאים הוו חשיב ליה בהדייהו וליכתביה לחודיה וליקדמיה איידי דזוטר מירכם מכדי ישעיה קדים מירמיה ויחזקאל ליקדמיה לישעיה ברישא כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא: [18] סדרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים ולמ"ד [19] איוב בימי משה היה ליקדמיה לאיוב ברישא [20] אתחולי בפורענותא לא מתחלינן רות נמי פורענות היא פורענות דאית ליה אחרית [21] דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותושבחות ומי כתבן משה כתב ספרו [22] ופרשת בלעם ואיוב יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה שמואל כתב ספרו ושופטים ורות דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים ע"י אדם הראשון על ידי מלכי צדק ועל ידי אברהם וע"י משה ועל ידי הימן וע"י ידותון ועל ידי אסף על ידי עשרה זקנים. כתב בו דברים שאמרו זקנים הללו שהיו לפניו ויש שהיו בימיו כגון אסף והימן וידותון מן הלוים המשוררים: על ידי אדם הראשון. כגון גלמי לאו עיניך ולי מה יקרו רעיך (תהלים קלט) אדם הראשון אמרן: על ידי מלכי צדק. נאם ה' לאדוני [23] וכל המזמור (שם קי): ועל ידי אברהם. כדאמרינן לקמן אימן האזרחי זה אברהם: ועל ידי משה. תפלה למשה (שם ט) וכל אחד עשר מזמורים כסדרן: ועל ידי הימן. משכיל להימן: ועל ידי ידותון. למנצח לידותון: מזקיה

[1] תוס' ד"ה ולמ"ד וכו' מאי קאמר ולמ"ד והא האי מנא:

[2] [מגילה פי"ב מ"ו עירובין יג. עו. סוטה ז:], [עיין מה שמקשה תוס' על זה בעירובין יד. ד"ה והאיכא], [3] [עיין תוס' עירובין שם], [4] [סוטה מב.], [5] [בכורות ח:] [מנחות עט:], [6] [יומא פב. שבת פז. [מנחות עט:], [7] [פסחים פז.], [8] [לקמן עו.], [9] [לקמן קמ.], [10] [בכורות ז: ע"ש], [11] [עי' פי' הגון על זה בשל"ה דף שמ"ב בפנים וגם בהג"ה פ"ש], [12] [עי' תוס' לעיל יג: ד"ה ושמה בלשון], [13] [מגילה שם ובגליון לו: מיתא ויביגו במקרא אלו פסקי טעמים], [14] [לקמן מו:]:

[15] תוס' ד"ה ולמ"ד וכו' מאי קאמר ולמ"ד והא האי מנא:

[16] [מגילה דף ג.] ויקראו בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל ומשום שכל ומשום שכל פסוקי טעמי והא דלא כתבו אחר משלי משום שלא להפסיק בדברי שלמה ור"ת מפרש דלכן כתבו בהדי תהלים משום דאמר לקמן דוד כתב ספרו ע"י עשרה זקנים ואיוב נמי נכתב ע"י ד' זקנים לופר ובלדד ואליפז ואליהוא והשתא אמאי שפיר שלא כתבו אחר משלי:

[17] תוס' ד"ה ולמ"ד וכו' מאי קאמר ולמ"ד והא האי מנא:

[18] [בבא קמא נה. מגילה ד:] [בבא בתרא יד. יומא נב. מגילה ג. ד. ט. יא. יבמות מט. נדה ל. ב"מ לג. ב"ב ט. יא. יג. יד. יז. יח. כא. כב. כג. כד. כה. כו. כז. כח. כט. לא. לב. לג. לד. לה. לו. לז. לח. לט. מ. מא. מב. מג. מד. מה. מו. מז. מח. מט. נ. נא. נב. נג. נד. נה. נו. נז. נח. נט. ס. סא. סב. סג. סד. סה. סו. סז. סח. סט. ע. עא. עב. עג. עד. עה. עו. עז. עח. עט. פ. פא. פב. פג. פד. פה. פו. פז. פח. פט. צ. צא. צב. צג. צד. צה. צו. צז. צח. צט. ק. קא. קב. קג. קד. קה. קו. קז. קח. קט. קי. קיא. קיב. קיג. קיד. קטו. קטז. קיז. קיח. קיט. קכ. קכא. קכב. קכג. קכד. קכה. קכו. קכז. קכח. קכט. קל. קלא. קלב. קלג. קלד. קלה. קלו. קלז. קלח. קלט. קמ. קמא. קמב. קמג. קמד. קמה. קמו. קמז. קמח. קמט. קנ. קנא. קנב. קנג. קנד. קנה. קנו. קנז. קנח. קנט. קס. קסא. קסב. קסג. קסד. קסה. קסו. קסז. קסח. קסט. קע. קעא. קעב. קעג. קעד. קעה. קעו. קעז. קעח. קעט. קפ. קפא. קפב. קפג. קפד. קפה. קפו. קפז. קפח. קפט. קצ. קצא. קצב. קצג. קצד. קצה. קצו. קצז. קצח. קצט. ר. רא. רב. רג. רד. רה. רו. רז. רח. רט. רי. ריא. ריב. ריג. ריד. ריה. ריו. ריז. ריח. ריט. רכ. רכא. רכב. רכג. רכד. רכה. רכו. רכז. רכח. רכט. רל. רלא. רלב. רלג. רלד. רלה. רלו. רלז. רלח. רלט. רמ. רמא. רמב. רמג. רמד. רמה. רמו. רמז. רמח. רמט. רנ. רנא. רנב. רנג. רנד. רנה. רנו. רנז. רנח. רנט. רס. רסא. רסב. רסג. רסד. רסה. רסו. רסז. רסח. רסט. רע. רעא. רעב. רעג. רעד. רעה. רעו. רעז. רעח. רעט. רפ. רפא. רפב. רפג. רפד. רפה. רפו. רפז. רפח. רפט. רצ. רצא. רצב. רצג. רצד. רצה. רצו. רצז. רצח. רצט. רק. רקא. רקב. רקג. רקד. רקה. רקו. רקז. רקח. רקט. רקי. רקיא. רקיב. רקיג. רקיד. רקיה. רקיו. רקיז. רקיח. רקי

תרי בתרי היכי יתיב. משמע שעשו עמודין היה הקיפו שאם שהיה הקיפו בלא עמודין אם כן נפיק ליה משמי טפחים בהדי עמודים: **ורבי** מאיר עמודין היכא הוו קיימי. אע"פ שיש ג' טפחים שאם ס"ת מונח: ספר עזרה. ספר שכתב משה וכו קורין בעזרה פרשת המלך בהקהל וכהן גדול ביה"כ: לתחלתו הוא נגלל. אין לו אלא עמוד אחד ונגלל ממתלתו לסופו [ז]: דכריך ביה פורתא. שאינו גוללו כולו ומניח בו מקצת וכורכו לעצמו ומניח אותו הכרך על הספר מלמעלה: וברכיה לעיל. וכורכו למעלה על ההיקף: דמנח ליה מצד. אצל הכותל ולא בין שני הלוחות: היכא הוי קיימי. כיון דמצריך טפח מכאן וטפח מכאן ברוחב המרון אצל יהא ס"ת יוצא ונכנס בדוחק העמודים היכא מנחי הלא ימעטו את החלל: שם שם. תרי זימני כתיבי לוחות ולשברי לוחות: אשר שברת. קרא ימיה הוא למסמכיה לוחמתם לדרשה: יישר כוחך. ללמדך שהוא מן הדברים שעשה משה רבינו ע"ה מדעתו והסכימה דעתו לדעת המקום: שנתנבאו באותו הפרק. בימי אותם המלכים עוזיה יותם אחז יחזקיה ומרבעה נביאים הללו כתיב כן מוץ ממיכה שלא היה בימי עוזיהו אבל היה בימי יותם אחז יחזקיה: חגי זכריה ומלאכי סופם של נביאים. שהן היו בנבית שני בשנת שתים לדריוש האחרון: ישעיה קדים לירמיה ויחזקאל. שהרי ישעיה בימי עוזיה וירמיה בימי יאשיה ובניו נתנבא בירושלים ויחזקאל בגולה בימי צדקיה: רות תהלים איוב בו'. רות קדמה בימי שפוט השופטים תהלים דוד אחרון והוא קדם לאיוב כמ"ד בימי מלכת שבא היה ואחר כך שלשה ספרי שלמה: משלי קהלת. שיהם ספרי חכמה: שיר השירים. נראה בעיני שאמרו לעת זקנתו: קינות. ירמיה אחרון שהיה אחר שלמה: דניאל. אחר ירמיה בימי נבוכד נצר בגולה: אסתר. אחריו בימי אחשורוש: עזרא. אחריו בימי דריוש הפרסי שעמד אחר אחשורוש: למ"ד איוב בימי משה היה. לקמן: רות נמי פורענותא היא. רעב וגלות ומיתת אלימלך וכנו: דאית ליה אחרית. סוף הפורענות נהפך לאחרית ותקוה שיצא דוד מהם: ופרשת בלעם. נבואתו ומעלין אף על פי שאינן נורכי מהם ותורתו וסדר מעשיו: ושמונה פסוקים. מן וימת משה על סוף הספר: שמואל כתב ספרו וספר שופטים. שכולם קדמו לו ועמד וכתב ספרן ומה שעלתה לישראל בימיהם וכן רות שהיתה בימי השופטים:

שברי לוחות שמונחים בארון ואי ס"ד ס"ת הקיפו ו' טפחים מכדי [6] כל שיש בהקיפו שלשה טפחים יש בו רוחב טפח וכיון דלאמצעיתו נגלל [7] נפיש ליה מתרי טפחא רווחא דביני ביני בתרי פושכי היכי יתיב אמר רב אחא בר יעקב ספר עזרה לתחלתו הוא נגלל ואכתי [8] תרי בתרי היכי יתיב אמר רב אשי דכריך ביה פורתא וכרכיה לעיל ור' יהודה מקמי דליתי ארגז ספר תורה היכי הוה יתיב דפא הוה נפיק מיניה ויתיב עילוה ספר תורה ור"מ האי מצד ארון מאי עביד ליה ההוא מיבעי ליה דמתנח ליה מצד ולא מתנח ביני לוחי ולעולם בגויה מן הצד ור"מ עמודי היכא הוו קיימי מבראי ור"מ שברי לוחות דמונחין בארון מנ"ל נפקא ליה מדרב הונא דאמר רב הונא מאי דכתיב [9] אשר נקרא שם שם ה' צבאות יושב הכרובים עליו [10] מלמד שלוחות ושברי לוחות מונחים בארון ואידך ההוא מבעי ליה לכדרבי יוחנן דא"ר יוחנן א"ר שמעון בן יוחאי מלמד [11] שהשם וכל כינויו מונחין בארון ואידך נמי מיבעי ליה להכי אין הכי נמי אלא שברי לוחות דמונחין בארון מנא ליה נפקא ליה מדתני רב יוסף [12] דתני רב יוסף [13] אשר שברת ושמתם מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון ואידך ההוא מיבעי ליה לכדריש לקיש [14] דאמר ר"ל אשר שברת אמר לו הקב"ה למשה יישר כחך ששברת: ת"ר [15] סדרן של נביאים יהושע ושופטים שמואל ומלכים ירמיה ויחזקאל ישעיה ושנים עשר מכדי הושע קדים דכתיב [16] תחלת דבר ה' בהושע [17] וכי עם הושע דבר תחלה והלא ממשה ועד הושע כמה נביאים היו וא"ר יוחנן שהיה תחלה לארבעה נביאים שנתנבאו באותו הפרק ואלו הן הושע וישעיה עמוס ומיכה וליקדמיה להושע ברישא כיון דכתיב נבואתיה גבי חגי זכריה ומלאכי וחגי זכריה ומלאכי סוף נביאים הוו חשיב ליה בהדייהו וליכתביה לחודיה וליקדמיה איידי דזוטר מירכם מכדי ישעיה קדים מירמיה ויחזקאל ליקדמיה לישעיה ברישא כיון דמלכים סופיה חורבנא וירמיה כוליה חורבנא ויחזקאל רישיה חורבנא וסיפיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמכינן חורבנא לחורבנא ונחמתא לנחמתא: [18] סידרן של כתובים רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים ולמ"ד [19] איוב בימי משה היה ליקדמיה לאיוב ברישא [20] אתחולי בפורענותא לא מתחלינן רות נמי פורענות היא פורענות דאית ליה אחרית [21] דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריוהו להקב"ה בשירות ותושבחות ומי כתבן משה כתב ספרו [22] ופרשת בלעם ואיוב יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה שמואל כתב ספרו ושופטים ורות דוד כתב ספר תהלים ע"י עשרה זקנים ע"י אדם הראשון על ידי מלכי צדק ועל ידי אברהם וע"י משה ועל ידי הימן וע"י ידותון ועל ידי אסף על ידי עשרה זקנים. כתב בו דברים שאמרו זקנים הללו שהיו לפניו ויש שהיו בימיו כגון אסף והימן וידותון מן הלוים המשוררים: על ידי אדם הראשון. כגון גלמי ראו עיניך ולי מה יקרו רעיך (תהלים קלט) אדם הראשון אמרן: על ידי מלכי צדק. נאם ה' לאדוני [שב לימיני] וכל המזמור (שם קי): ועל ידי אברהם. כלאמרינן לקמן אימן האזרחי זה אברהם: ועל ידי משה. תפלה למשה (שם ל) וכל אחד עשר מזמורים כסדרן: ועל ידי הימן. משכיל להימן: ועל ידי ידותון. למנצח לידותון:

עין משפט נר מצוה

קל א ב מיי' פ"ז מהל' ס"מ הלכה עו סמג עשין כה טוש"ע י"ד סי' רפ' סעיף ה:

תורה אור השלם

א) וַיַּעַל דָּוִד וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֶת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְיָ צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו: [שמואל ב ו, ב]

ב) וָאֶכְתֹּב עַל הַלֻּחֹת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן: [דברים י, ב]

ג) תְּחִלַּת דְּבַר יְיָ בְּהוֹשֵׁעַ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הוֹשֵׁעַ לֵךְ קַח לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים כִּי זָנֹה תִּזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְיָ: [הושע א, ב]

רבינו גרשום

שברי לוחות מונחין בארון תחת השלימות. מיכדי הא ב) (קרי) לכל דבר שיש בהקיפו ג' טפחים יש בו רוחב טפח וספר תורה ו' טפחים בהיקף וברוחב ב' טפחים. והני מילי כי נגלל כולו על עמוד אחד יש ברחבו ב' טפחים אבל כי הוי נגלל לאמצעיתו על ב' עמודין נפיש ליה שיעור בית מושבו יותר על ב' טפחים משום דאיכא ריוח ביני ביני של פתיחת חבור העמודין. והשתא אליבא דר' מאיר הואיל והוי רוחב הקיפו יותר מב' טפחים בתרי פושכי דפשו מארון על שיעור הלוחות היכי הוי יתיב ספר תורה. ספר עזרה. היינו ספר תורה המונח בארון לתחלתו הוא נגלל. הכל על עמוד אחד ולא הוי רוחב הקיפו אלא ב' טפחים. ואכתי אפי' הכי ספר תורה דהוי רוחב הקיפו ב' טפחים. בתרי טפח שבארון היכי יתיב אי לא הוי ביה רווחא פורתא אמר רב אשי דכריך בה בספר תורה פורתא לאחר שהיה כרוך כולו עמוד אחד היה חוזר וכורך מסופו לבדו כרך מעט כשיעור שיכנס האחד וישב בריוח באותן ב' טפחים ומנח ליה לאותו כרך קטן על הכרך הגדול וכי האי גונא יתיב ברווחא. ואליבא דר' יהודה דספר תורה לא הוה יתיב בארון מיקמי דליתי ארגז וכו'. ור' מאיר דאמר דספר תורה בארון הוה יתיב האי מצד ארון מאי עביד ליה הא משמע מצדו ולא במתוכו: האי מצד כותל הארון ולעולם בתוכו. שהשם הקודש שאין מזכירין וכל כינויו כל שבעים שמות של הקב"ה מונחין בארון משמע כו'. והקשתי לר' מאי שנא דר' יהודה מרבה מאין רק שברי לוחות לידכר עמודין דקיימי לטעמיה באותו ספח הפנוי בארון כי היכי דמרבה ר' מאיר ספר תורה לטעמיה דקיימי בב' טפח פנוי והשיב לי משום הכי מרבה שברי לוחות הואיל וכתיבי בתורה ועמודין לא כתיבי בתורה: חגי זכריה ומלאכי לסוף אינביאו וזוטר נביאותייהו כתבינן לה נמי גבייהו. ונכתביה באפי נפשיה ונקדמיה מקמי [ישעיה] ומשני כיון דזוטר מירכם כלומר משום דכל הספרים נגללין מתחלתן אי כתבינן לה באפי נפשיה כשמגלגלין הספר מבליע נבואת הושע בהדי הספר ומירכם ומתעלם מן העין וליכא למיקם עלה היכא כתיבא משום הכי מוקמי' לה בהדי חגי זכריה דזוטר נבואתייהו: מכדי ישעיה הוה קדים לירמיה (דיחוס) [ויחזקאל] דישעיה הוי בימי מנשה וירמיה הוה בחורבן הבית בתר הכא טובא ויחזקאל הוה בגלות: רות נמי פורענות. דהוה רעב ומתו מחלון וכליון: ומשני רות פורענות דהוה ליה אחרית טוב שלקחה בועז ומשום הכי מתחילין ברות [ואח"כ] בתהלים שיצא ממנה דוד שתקנו: ופרשת בלעם. אע"ג דבלעם גופיה הוה נביא. שמונה פסוקים שבתורה מן וימת משה. על ידי עשרה זקנים ועל ידי אדם הראשון. על ידי אדם הראשון היינו מזמור שיר

מסורת הש"ס

ז) [תוספות פי"ב מ"ז עירובין יג: עו. מוקס ז:], ח) [עיין מה שמקשה תוס' על זה בעירובין יד. ד"ה והתיכלן], ט) [עיין תוס' עירובין שם], י) [מוקס מב:], יא) [ברכות ח: מגילה לב:], יב) [ברכות ח: ע"ש], יג) [מגילה לב:], יד) [מגילה לב:], טו) [לקמן קמ:], טז) [לקמן מו.], יז) [ברכות ז: ע"ש], יח) [עי' פי' הגון על זה בשל"ה דף שס"ב בפנים וגם בהג"ה ע"ש], יט) [עי' תוס' לעיל יב: ד"ה ושמה בראשון], כ) [במגילה שם ובנדרים לז: איתא ויביגו בתקלא אלו פסקי טעמים], כא) [לקמן מו:].

הגהות הב"ח

(ו) תוס' ד"ה ולמ"ד וכו' מאי קאמר ולמ"ד והא הא מנא:

גליון הש"ם

גמרא מלמד שהלוחות. עי' עירובין דף סג ע"ב תוס' ד"ה כל זמן:

ליקוטי רש"י

שהשם וכל כינויו מונחין בארון. היוקא עמהם במלאמה [סוטה מב:]. מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון. דכתיב (דברים י) אשר שברת ושמתם בארון אף השברים תשים בארון [ברכות ח:]. אשר שברת ושמתם בארון. יישר כחך ששברת. שנאמר אשר שברת ולא אמר ליה בלשון טעם אמר דעת הסכימה עמו דעת הסכימה כסיבול מורה ומיכרן כיון דנתמרין לעובה [מנחות צט:]. תחלת דבר ה' בהושע. רבותינו אמרו תפילה לאדכנה נביאים שנתנבאו (ישעיה ו) (בימים הללו) הושע ישעיה עמוס ומיכה. ישעיה שנתנבא שנאמר (ישעיה ו) ויגונו אמות הסיפים וגומר והוא היה יום שנתנבא עוזיה שנכנס להיכל שרעבון העלוזים לשורפו ומתחזיים לבולעו בעוזנו של עדת קרח שהיו בסם בלועין ומרופים, בענוות נאמר שנאמים לפני הכרעם. והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנאמר בו (מיכה ה) בימי יותם אחז יחזקיה ולא נאמר בו עוזיה ופסוקיו של מקרא תמילה דיוקו שנדבר הקב"ה עם הושע אמר לו כן וכו' [הושע א, ב].

ח) [תוס' פי"ב מ"ז עירובין יג: עו. מוקס ז:], ט) [עיין מה שמקשה תוס' על זה בעירובין יד. ד"ה והתיכלן], ג) [עיין תוס' עירובין שם], ד) [מוקס מב:], ה) [ברכות ח: מגילה לב:], ו) יבמות סב. שבת פז. [מגילה לב:], ז) [פסחים פז.], ח) [לקמן מו.], ט) [לקמן קמ.], י) ברכות ז: ע"ש], כ) [עי' פי' הגון על זה בשל"ה דף שס"ב בפנים וגם בהג"ה ע"ש], ל) [עי' תוס' לעיל יב: ד"ה ושמה בראשון], מ) [במגילה שם ובנדרים לז: איתא ויביגו בתקלא אלו פסקי טעמים], נ) [לקמן מו:].

וְעַל יְדֵי שְׁלֹשָׁה בְּנֵי קֹרַח — WITH THE THREE SONS OF KORACH, who composed psalms 42-49.[1] יִרְמְיָה כָּתַב סִפְרוֹ וְסֵפֶר מְלָכִים וְקִינוֹת — JEREMIAH WROTE HIS BOOK, THE BOOK OF *KINGS*, AND the Book of *LAMENTATIONS*.[2] חִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ כָּתְבוּ — HEZEKIAH AND HIS ASSISTANTS[3] WROTE: יְשַׁעְיָה מִשְׁלֵי שִׁיר הַשִּׁירִים (ימש"ק סימן) וְקֹהֶלֶת — (MNEMONIC: Y'M'SH'K')[4] the Books of *ISAIAH, PROVERBS, SONG OF SONGS* AND *ECCLESIASTES*.[5] אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה כָּתְבוּ — THE MEN OF THE GREAT ASSEMBLY[6] WROTE: יְחֶזְקֵאל (קנד"ג סימן) וּשְׁנֵים עָשָׂר דָּנִיאֵל וּמְגִילַת אֶסְתֵּר — (MNEMONIC: K'N'D'G')[7] the Books of *EZEKIEL, THE TWELVE PROPHETS, DANIEL* AND THE SCROLL OF *ESTHER*.[8] עֶזְרָא כָּתַב סִפְרוֹ וְיַחַס שֶׁל דִּבְרֵי הַיָּמִים עַד לוֹ — EZRA WROTE HIS OWN BOOK AND THE GENEALOGY [RECORDED IN] the Book of *CHRONICLES* TO the point of HIS OWN lineage.[9]

The Gemara notes:

מְסַיְּיעָא לֵיהּ לְרַב — **[This Baraisa] supports** a teaching by **Rav.** דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב — **For Rav Yehudah said in the name of Rav:** לֹא עָלָה עֶזְרָא מִבָּבֶל עַד שֶׁיִּחַס עַצְמוֹ — **Ezra did not ascend from Babylonia** to Eretz Yisrael **until he traced his own genealogy.** וְעָלָה — It was only **then** that **he ascended.**

Since the Baraisa attributes only part of the Book of *Chronicles* to Ezra, the Gemara adds:

וּמַאן אַסְקֵיהּ — **Who finished it?** נְחֶמְיָה בֶּן חֲכַלְיָה — **Nechemiah son of Chachaliah.**

The Gemara quotes from the Baraisa:

אָמַר מַר — **The master taught** in the Baraisa: יְהוֹשֻׁעַ כָּתַב סִפְרוֹ וּשְׁמוֹנָה פְּסוּקִים שֶׁבַּתּוֹרָה — JOSHUA WROTE HIS BOOK, AND the final EIGHT VERSES IN THE TORAH, which describe events that took place after the death of Moses.

The Gemara aligns this view with one side of a Tannaic debate:

תַּנְיָא כְּמַאן דְּאָמַר — **This Baraisa was taught in accordance with the view** שְׁמוֹנָה פְּסוּקִים שֶׁבַּתּוֹרָה יְהוֹשֻׁעַ כְּתָבָן — that the final **eight verses of the Torah were written by Joshua.** דְּתַנְיָא — **For it was taught in a** different **Baraisa:** וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד־ה׳" — Scripture states: *AND MOSES, THE SERVANT OF HASHEM, DIED THERE.*[10] אֶפְשָׁר מֹשֶׁה (מֵת) וְכָתַב: „וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה" — IS IT POSSIBLE THAT AFTER MOSES DIED, HE WROTE: *AND MOSES DIED THERE?!*[11] אֶלָּא עַד כָּאן כָּתַב מֹשֶׁה — RATHER, MOSES WROTE UP TO THIS POINT מִכָּאן וְאֵילָךְ כָּתַב יְהוֹשֻׁעַ — and JOSHUA WROTE FROM THIS POINT ON; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה וְאָמְרֵי לָהּ רַבִּי נְחֶמְיָה — these are THE WORDS OF R' YEHUDAH, OR, as SOME SAY, the words of R' NECHEMIAH. אָמַר לוֹ רַבִּי שִׁמְעוֹן — R' SHIMON SAID TO HIM:[12] אֶפְשָׁר סֵפֶר תּוֹרָה חָסֵר אוֹת אַחַת — IS IT POSSIBLE THAT THE TORAH SCROLL written by Moses WAS MISSING even ONE LETTER? וּכְתִיב — BUT IT IS WRITTEN in reference to Moses' scroll: „לְקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה" — *TAKE THIS TORAH SCROLL,*[13] which implies that it was complete! אֶלָּא עַד כָּאן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר — RATHER, R' Shimon explained, UP TO THIS POINT THE HOLY ONE, BLESSED IS HE, WOULD DICTATE what was to be written, וּמֹשֶׁה אוֹמֵר וְכוֹתֵב — MOSES WOULD SAY what God dictated[14] AND then WRITE it down. מִכָּאן וְאֵילָךְ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר וּמֹשֶׁה כוֹתֵב בְּדֶמַע — But FROM THIS POINT ON, THE HOLY ONE, BLESSED IS HE, WOULD DICTATE AND MOSES WOULD WRITE WITH TEARS.[15]

R' Shimon continues by demonstrating that this method, of the master dictating to a scribe, was the standard practice:

כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְהַלָּן — AS IT IS STATED in a LATER verse: „וַיֹּאמֶר לָהֶם בָּרוּךְ מִפִּיו יִקְרָא אֵלַי אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַאֲנִי כֹתֵב עַל־הַסֵּפֶר בַּדְּיוֹ" — *AND BARUCH* [Jeremiah's scribe] SAID TO THEM, *"FROM HIS* [Jeremiah's] *MOUTH HE DICTATED TO ME ALL THESE WORDS, AND I WROTE THEM ON THE SCROLL WITH INK."*[16]

The Gemara quotes a halachic ruling that concerns the final eight verses of the Torah, and seeks to align it with one side of the preceding debate between R' Yehudah (or R' Nehemiah) and R' Shimon:

כְּמַאן אֲזִלָא הָא דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בַּר אַבָּא אָמַר רַב גִּידֵל אָמַר רַב — **With whose view does the following** ruling — **reported by R' Yehoshua bar Abba in the name of Rav Giddel who had said it**

NOTES

1. The introductory verses of psalms 42 and 44-49 make attribution to the sons of Korach. Psalm 43 is a continuation of psalm 42. They also composed psalms 84, 85, 87, 88.

2. Jeremiah, who lived through the Temple's destruction, wrote the Book of *Kings*, which recounts the history of the Jews preceding and during the destruction. He also wrote the Book of *Lamentations* about the destruction and the consequent exile.

3. Members of his generation who outlived him (*Rashi*).

4. The initial letters of יְשַׁעְיָה, ***Y**eshayah (Isaiah)*, מִשְׁלֵי, ***M**ishlei (Proverbs)*, שִׁיר הַשִּׁירִים, ***Sh**ir Hashirim (Song of Songs)*, and קֹהֶלֶת, ***K**oheles (Ecclesiastes)*.

5. The prophets generally composed their works [shortly] before their death. That is why Isaiah never put his own prophecies to writing, for [his life came to an unpredictable end when] he was murdered by Menashe (*Rashi*). And that is why King Solomon did not transcribe the books that contain his wisdom, *Proverbs, Ecclesiastes, Song of Songs*, for he was driven from the throne near the end of his life [see *Gittin* 68b] (*Maharsha*).

That Hezekiah's colleagues transcribed Solomon's works is evidenced by the verse (*Proverbs* 25:1): גַּם־אֵלֶּה מִשְׁלֵי שְׁלֹמֹה אֲשֶׁר הֶעְתִּיקוּ אַנְשֵׁי חִזְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה, *These also are proverbs of Solomon, which the men of Hezekiah, king of Judah, transcribed.* Since Hezekiah was instrumental in causing these men to study Torah (as related in *Sanhedrin* 94b), the Baraisa gives him the [primary] credit for the deed (*Rashi*).

6. Chaggai, Zechariah, Malachi, Zerubavel, Mordechai and their colleagues (*Rashi*).

The *Men of the Great Assembly* was a group of 120 Sages active at the end of the Babylonian exile and during the early years of the Second Temple (see *Pirkei Avos* 1:1,2 with commentaries).

7. The mnemonic is derived as follows: יְחֶזְקֵאל, *Yechezkel (Ezekiel)*, שְׁנֵים עָשָׂר, *Shnaim Asar (The Twelve Prophets)*, דָּנִיאֵל, *Daniel*, מְגִילַת אֶסְתֵּר, *Megillas Esther (The Scroll of Esther)*.

8. Ezekiel did not transcribe his own prophecies *possibly* because prophetic works may be written only in Eretz Yisrael and Ezekiel lived in the Diaspora. This suggested explanation is applicable to the Books of *Daniel* and *Esther* as well.

The [first nine] books of the *Twelve Prophets*, since they are short, were not written by the prophets whose names they bear. When Chaggai, Zechariah and Malachi — the last of the prophets — realized that the era of prophecy was ending, they transcribed their own prophecies and combined them with the other [nine] works into a single book, for fear that otherwise these works would be forgotten as a result of their brevity (*Rashi*).

9. I.e. he recorded the line of descent from Aaron to his father, Saryah (Ezra himself is not mentioned by name in *Chronicles*) (*Maharsha*; cf. *Tosafos*).

10. *Deuteronomy* 34:5.

11. In our editions of the Gemara the word מֵת, *died*, is parenthesized, for the text as it appears in *Menachos* 30a reads: אֶפְשָׁר מֹשֶׁה חַי וְכָתַב וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה, *Is it possible that while Moses was alive he wrote: "and Moses died there"* [an apparent falsehood! — *Maharsha*].

12. R' Yehudah or R' Nechemiah.

13. *Deuteronomy* 31:26. (This is the Torah scroll of Moses discussed above, 14a-b.)

14. To avoid errors in the writing (*Rashi* to *Menachos* 30a).

15. I.e. Moses wrote these verses with tears in place of ink (see *Rashi* ד"ה הואיל). According to this view, Moses indeed wrote the verse, וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה, *and Moses died there,* as well as the following verses, in his lifetime. However, to avoid the appearance of falsehood, two changes were made: Instead of using ink, Moses wrote with tears, which do not leave a permanent impression on the parchment. Furthermore, Moses did not repeat what God dictated to him before writing it down. Thus, Moses lied neither in writing nor in speech (*Maharsha*; cf. *Rashi* to *Menachos* 30a and *Gra* in *Divrei Eliyahu*).

16. *Jeremiah* 36:18.

in the name of Rav – conform? שְׁמוֹנֶה פְּסוּקִים שֶׁבַּתּוֹרָה יָחִיד קוֹרֵא אוֹתָן – Regarding the communal reading of the Torah, the final **eight verses of the Torah must be read by a single person,** i.e. they may not be interrupted.[17] לֵימָא (רַבִּי יְהוּדָה הִיא) וּדְלָא כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן – Are we **to say** that **it follows** the view of **R' Yehudah and not** the view of **R' Shimon?** For, in R' Shimon's view, the last eight verses were written by Moses, like the rest of the Torah, and thus should not be subject to any special regulations! – ? –

The Gemara replies:

אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבִּי שִׁמְעוֹן – **You may even say** that Rav's ruling conforms with the view of **R' Shimon.** Although, according to R' Shimon, these eight verses were written by Moses, הוֹאִיל וְאִשְׁתַּנּוּ אִשְׁתַּנּוּ – **since they were** written in a **different** manner (i.e. with tears), **they are different** from the rest of the Torah and as such may be subject to special rules.

The Gemara returns to the Baraisa about the authorship of the books of Scripture:

יְהוֹשֻׁעַ כָּתַב סִפְרוֹ – **JOSHUA WROTE HIS BOOK.**

The Gemara asks:

וְהָכְתִיב: „וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן עֶבֶד ה׳" – **But it is written** in the Book of *Joshua: AND JOSHUA SON OF NUN, THE SERVANT OF HASHEM, DIED.*[18] Joshua could not have written this verse, or the following verses, which recount what happened after his passing. – ? –

The Gemara answers:

דְּאַסְקֵיהּ אֶלְעָזָר – **It was finished by Elazar** son of Aaron.

The Gemara asks:

וְהָכְתִיב: „וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן מֵת" – **But it is written** in the final verse of the Book of *Joshua: AND ELAZAR SON OF AARON DIED* etc. Who wrote this verse?

The Gemara answers:

דְּאַסְקֵיהּ פִּנְחָס – **It was finished by Pinchas** son of Elazar.[19]

The Gemara raises a similar difficulty with the Book of *Samuel:*

שְׁמוּאֵל כָּתַב סִפְרוֹ – The Baraisa stated that **SAMUEL WROTE HIS BOOK.** וְהָכְתִיב: „וּשְׁמוּאֵל מֵת" – **But it is written** in the Book of *Samuel: And Samuel died.*[20] – ? –

The Gemara answers:

דְּאַסְקֵיהּ גָּד הַחוֹזֶה וְנָתָן הַנָּבִיא – **It was finished by Gad the Seer and Nassan the Prophet.**

The Gemara quotes further from the Baraisa:

דָּוִד כָּתַב סֵפֶר תְּהִלִּים עַל יְדֵי עֲשָׂרָה זְקֵנִים – **DAVID WROTE THE BOOK OF PSALMS IN COLLABORATION WITH TEN ELDERS.**

The Gemara asks:

וְלִיחְשׁוּב נַמִּי אֵיתָן הָאֶזְרָחִי – **Eisan the Ezrachite should also be included** among those who contributed to the Book of *Psalms,* for psalm 89 bears his name. – ? –

The Gemara answers:

אָמַר רַב – **Rav said:** אֵיתָן הָאֶזְרָחִי זֶה הוּא אַבְרָהָם – **Eisan the Ezrachite is** another name for **Abraham,** who *is* included among the ten Elders.

Rav provides a source for this identification:

כְּתִיב הָכָא: „אֵיתָן הָאֶזְרָחִי" – **Here,** in the Book of *Psalms,* **it is written:** ***Eisan the Ezrachite,***[21] וּכְתִיב הָתָם: „מִי הֵעִיר מִמִּזְרָח צֶדֶק [וגו׳]" – **and elsewhere,** in reference to Abraham, **it is written:** ***Who inspired the one from the east, righteousness [etc.].***[22] Abraham is referred to as "the one from the east." Thus, Ezrachite, which means "easterner," may be regarded as an appellation of Abraham.

The Gemara raises another difficulty with the Baraisa's list of ten Elders who contributed to the Book of *Psalms*:

קָא חָשִׁיב מֹשֶׁה וְקָא חָשִׁיב הֵימָן – **[This list] includes Moses and it** also **includes Heiman.** וְהָאָמַר רַב – **But Rav has said:** הֵימָן זֶה מֹשֶׁה – **Heiman is** another name for **Moses,** כְּתִיב הָכָא: „הֵימָן" – for **here,** in the Book of *Psalms,* the name ***Heiman* is written,**[23] וּכְתִיב הָתָם: „בְּכָל־בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא" – **and elsewhere,** in reference to Moses, **it is written:** ***In my entire house he*** [Moses] ***is trusted*** (*ne'eman*).[24] Why does the Baraisa list these names separately?

The Gemara answers:

תְּרֵי הֵימָן הֲווּ – **There were two people named Heiman:** Moses and the author of psalm 88.[25]

The Gemara quotes and comments on another section of the Baraisa. This introduces a lengthy passage about the authorship of the Book of *Job:*

מֹשֶׁה כָּתַב סִפְרוֹ וּפָרָשַׁת בִּלְעָם וְאִיּוֹב – **MOSES WROTE HIS BOOK** (the Pentateuch), **THE PASSAGE OF BILAM AND** the Book of ***JOB.***[26]

מְסַיְּיעָא לֵיהּ לְרַבִּי לֵוִי בַּר לַחְמָא – **[This Baraisa] supports** the view of **R' Levi bar Lachma:** דְּאָמַר רַבִּי לֵוִי בַּר לַחְמָא – **for R' Levi bar Lachma said:** אִיּוֹב בִּימֵי מֹשֶׁה הָיָה – **Job lived in the time of Moses.**[27]

R' Levi bar Lachma gives the source for his assertion:

כְּתִיב הָכָא: „מִי־יִתֵּן אַפּוֹ וְיִכָּתְבוּן מִלָּי" – **Here,** in the Book of *Job,* **it is written** that Job said: ***Oh, would that my words be written now*** (*eifo*)![28] On a homiletical level, Job is bemoaning his fate and saying: *Oh, would that my words be written, but where (eifo) [is the writer]?*[29] וּכְתִיב הָתָם: „וּבַמֶּה יִוָּדַע אִפּוֹא" – **And it is written** elsewhere that Moses said: ***For how will it then (eifo) be known?***[30] From Moses' use of the word *eifo,* it may be derived that he is the writer of the Book of *Job.*

The Gemara questions R' Levi's source:

וְאֵימָא בִּימֵי יִצְחָק – **But** on that basis **one could say** that Job lived

NOTES

17. *Rashi;* cf. *Rambam Hil. Tefillah* 13:6.

18. *Joshua* 24:29.

19. [Since Joshua wrote virtually the entire book, the Baraisa does not mention Elazar and Pinchas.]

20. *I Samuel* 28:3.

21. *Psalms* 89:1. (*Rashi's* reference to *I Kings* 5:11 applies to an alternative version of the Gemara's text.)

22. *Isaiah* 41:2. The subject of the verse is God, who instructed Abraham to leave his hometown in the east, and travel westward to Eretz Yisrael, as related in *Genesis* 12:1 (commentaries ad loc.).

23. *Psalms* 88:1. See note 25.

24. *Numbers* 12:7. [The Targum of נֶאֱמָן (trusted) is מְהֵימָן, *m'heiman.*]

25. Heiman, the author of מַשְׂכִּיל לְהֵימָן, *A Maskil by Heiman* (psalm 88), was a member of the Levite choir, which sang in the Temple (see 14b note 34). [In *I Chronicles* 6:18 mention is made of הֵימָן הַמְשׁוֹרֵר, *Heiman the singer.* The verse there states that he was a grandson of Samuel (see *Rabbeinu Gershom*).]

According to the Gemara's conclusion, Rav, who said that Heiman is Moses, refers not to the Heiman mentioned in *Psalms* (as had been thought originally) but to the Heiman mentioned in *I Kings* 5:11 (see *Rashi*).

26. Although this clause appears in the Baraisa *before* the sections already discussed, the Gemara saved this discussion for last because of its length (*Rashash*).

27. And Moses wrote the Book of *Job*, as the following exposition indicates.

28. *Job* 19:23.

29. *Maharsha*. [The word אִפּוֹא, *eifo*, a literary embellishment that is generally extraneous to the literal meaning of the verse – see *Rashi* to *Genesis* 43:11. Hence, it may be interpreted non-literally as if it said אֵיפֹה, *where.*]

30. *Exodus* 33:16.

in the days of Isaac, for Isaac too used the word *eifo,* דִּכְתִיב: „מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד צַיִד" – **as it is written:** ***Who then (eifo) was he that hunted game?***[31] וְאֵימָא בִּימֵי יַעֲקֹב – **Or one could say** that Job lived **in the days of Jacob** who also used the word *eifo,* דִּכְתִיב: „אִם־כֵּן אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ" – **as it is written:** ***If so, then (eifo) do this!***[32] וְאֵימָא בִּימֵי יוֹסֵף – **Or one could say** that Job lived **in the days of Joseph** who also used this word, דִּכְתִיב: „אֵיפֹה הֵם רֹעִים" – **as it is written:** ***Where (eifoh) are they pasturing?***[33] Since all these people used the word *eifo,* or a similar word, what prompts R' Levi to specify Moses as having lived in the time of Job?

R' Levi replies:

לֹא סַלְקָא דַּעְתָּךְ – **Do not think** that it was anyone other than Moses; דִּכְתִיב: „מִי־יִתֵּן בַּסֵּפֶר וְיֻחָקוּ" – **for it is written** at the end of that verse in *Job*: ***Oh, that they*** [the words of Job] ***were inscribed in a book!*** וּמֹשֶׁה הוּא דְּאִיקְּרִי מְחוֹקֵק – **and it is Moses who is described as "one who inscribes,"** דִּכְתִיב: „וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק סָפוּן" – **as it is written:** ***And he*** [Gad] ***saw fit to take the first part for himself, for there the*** burial ***portion of the "one who inscribes"*** [Moses] ***was hidden.***[34]

The Gemara records another opinion on the question of when Job lived:

רָבָא אָמַר – **Rava said:** אִיּוֹב בִּימֵי מְרַגְּלִים הָיָה – **Job lived in the time of the spies** who were sent by Moses to spy out Eretz Yisrael; כְּתִיב הָכָא: „אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ־עוּץ אִיּוֹב שְׁמוֹ" – for **here,** in the Book of *Job,* **it is written:** ***There was a man in the land of Utz whose name was Job,***[35] וּכְתִיב הָתָם: „הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ" – **and elsewhere it is written** that Moses told the spies to see whether ***there are trees*** (*eitz*) ***in it*** [Eretz Yisrael].[36] Rava interprets the word *eitz* (tree) as a reference to Job, the man of *Utz.*

The Gemara challenges this derivation:

מִי דָּמֵי – **Is this a valid analogy?** הָכָא עוּץ הָתָם עֵץ – **Here** it says ***Utz,*** while **there** it says ***eitz***! – ? –

Rava explains that his derivation was not based on the similarity between *Utz* and *eitz,* but on the following interpretation of Moses' reference to a tree:

הָכִי קָאָמַר לְהוּ מֹשֶׁה לְיִשְׂרָאֵל – **This** is the meaning of what **Moses said to Israel** (i.e. the spies): יֶשְׁנוֹ לְאוֹתוֹ אָדָם שֶׁשְּׁנוֹתָיו אֲרוּכוֹת כְּעֵץ – **There is a certain man** [Job] living among the non-Jews in Eretz Yisrael **whose years are as many as** those of **a tree** וּמֵגִין עַל דּוֹרוֹ כְּעֵץ – **and who protects his generation as a tree** protects with its shade. Go and find out whether this man is still alive.[37]

The Gemara records another opinion:

יָתִיב הַהוּא מְרַבְּנָן קַמֵּיהּ דְּר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי וְיָתִיב וְקָאָמַר – **While a certain scholar was** participating in a study session held **before R' Shmuel bar Nachmani, he said:** אִיּוֹב לֹא הָיָה וְלֹא נִבְרָא – **Job never lived; he was never created.** אֶלָּא מָשָׁל הָיָה – **Rather, it** [the story of Job] **is** merely **a parable.**[38]

R' Shmuel bar Nachmani responded:

אָמַר לֵיהּ – **[R' Shmuel] said to [the scholar]:** עָלֶיךָ אָמַר קְרָא – As a rebuttal **of** the view proposed by **you, the verse states:** „אִישׁ הָיָה בְּאֶרֶץ־עוּץ אִיּוֹב שְׁמוֹ" – ***There was a man in the land of Utz whose name was Job.*** The word הָיָה, *he was,* indicates that Job did exist. – ? –

The scholar countered:

אֶלָּא מֵעַתָּה – **But if so,** that wherever the verb היה, *to be,* is used it must be taken literally, what does one make of the verse: „וְלָרָשׁ אֵין־כֹּל כִּי אִם־כִּבְשָׂה אַחַת קְטַנָּה אֲשֶׁר קָנָה וַיְחַיֶּהָ וגו'" – ***But the poor man had nothing except one small sheep which he had bought and reared,*** **etc.?**[39] The verse concludes, *and it* [the sheep] *was* (וַתְּהִי) *like a daughter to him.* מִי הָוָה – But **did [this sheep] exist?** It did not. אֶלָּא מָשָׁל בְּעָלְמָא – **Rather,** it is part of **a mere parable.** הָכָא נַמִּי מָשָׁל בְּעָלְמָא – Therefore, **here as well,** in regard to the story of Job, one may argue that **it is a mere parable,** despite the verse's use of the verb היה, *to be.*

R' Shmuel bar Nachmani replied:

אִם כֵּן – **If so,** that the story of Job is only a parable, שְׁמוֹ וְשֵׁם עִירוֹ לָמָּה – **why** does Scripture give **his name and the name of his town?** These points would be unnecessary in a parable. Evidently, Job did exist.

Another opinion on the question of when Job lived:

רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי אֶלְעָזָר דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ – **R' Yochanan and R' Elazar both said:** אִיּוֹב מֵעוֹלֵי גּוֹלָה הָיָה – **Job was among those who ascended** to Eretz Yisrael **from** the Babylonian **exile,** וּבֵית מִדְרָשׁוֹ בִּטְבֶרְיָא הָיָה – **and his house of study was** located **in Tiberias.**

The Gemara asks:

מֵיתִיבִי – **They challenged** this view from the following Baraisa: מִשָּׁעָה שֶׁנִּכְנְסוּ יִשְׂרָאֵל לְמִצְרַיִם וְעַד שֶׁיָּצְאוּ – **THE DAYS OF JOB'S LIFE WERE FROM THE TIME THE JEWS ENTERED EGYPT UNTIL THEY LEFT.** According to this Baraisa, Job lived centuries before the ascension from Babylonia. – ? –

NOTES

31. *Genesis* 27:33.

32. Ibid. 43:11.

33. Ibid. 37:16.

34. *Deuteronomy* 33:21.

35. *Job* 1:1.

36. *Numbers* 13:20. [Since it was Moses who sent the spies, it is difficult to see what difference there is between this opinion (Job lived in the time of the spies) and the preceding one (Job was a contemporary of Moses). This problem may be resolved on the basis of *Tosafos'* assertion that according to the view which emphasizes that Job lived in the time of the spies, Job was definitely not a Jew (see below, 15b, and *Tosafos* there ד"ה בפירוש).]

37. Rava interprets Moses' instruction to the spies, . . . וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ, הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ, *And you shall see the country. . .whether there is a tree in it* (ibid. vs. 18,20), as a request to find out whether Job is still alive and affords protection to his compatriots (see *Rashi* to *Numbers* 13:20 and 14:9). [This is the true basis of Rava's assertion that Job lived during the era of the spies. The analogy between *Utz* and *eitz* was intended merely as a mnemonic device – see also *Maharsha.*]

38. To provide arguments against those who question God's justice, and to teach that a person is not held accountable for what he says while under duress (*Rashi*).

39. *II Samuel* 12:3. This is from a parable used by Nassan the Prophet to illustrate King David's error in marrying Bathsheba.

בלעם ואביו. כלומר במגילה (דף טו.) כל שמנו ושם אביו בנבואה בילדו שהוא נביא בן נביא:

אימא כמשעה שנכנסו ישראל למצרים. וא"ת ומאי קמ"ל קרא כתיב ויוסף ה' את כל אשר לאיש למשה ואיוב אחרי אותו מעשה היה ק"מ שנה וא"כ היה בן שבעים קודם וי"ל דס"ד דלא כפל אלא בעושר ויופי אל בנות אבל בשנים לא: **אליהוא** לא מישראל הוה. משמע דפשיטא דאליהוא בן ברכאל מישראל הוה לכך נראה בדפ"ק דע"ז (דף ג.) דאמר יצא בלבד השומי ולופר הנעמתי ויעידו בהן בישראל שקיימום כל התורה כולה ל"ג התם ואליהוא בן ברכאל ונראה דשמעתא דהתם סבור כמ"ד איוב בימי יעקב הוה דהא אמר לקמן דממשה ואילך לא שרתה שכינה על עובדי כוכבים: **דור** ששופט את שופטיו. תימה לר"י דאמר [7] (נפ"ק) דתמורות (דף טו:) כל האמכולות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר לא היה בהם שום דופי:

בפירוש רבינו חננאל גרס כולהו תנאי ואמוראי מודו דאיוב ישראל היה ולר"י נראה דל"ג ואמוראי דרבא ע"כ סבר לעיל דלאו מישראל הוה דקאמר לעיל הכי אמר להן משה למרגלים ישנו לאותו אדם שנמותו כעין כו': **ויש** אומרים איוב בימי יעקב הוה. הכי יש אומרים לאו היינו ר' נתן דהא פליגי עליה [8]: ככוחלא

אימא כמשעה שנכנסו ישראל למצרים ועד [שעה] שיצאו מיתיבי שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן בלעם ואביו ואיוב אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי [9] (א"ל) וליטעמיך אליהוא בן ברכאל לאו מישראל הוה והא כתי' ממשפחת רם אלא אינבוי אינבי לאומות העולם ה"נ איוב אינבוי אינבי [לאומות העולם] אטו כולהו נביאי מי לא אינבוי לאומות העולם התם עיקר נביאותייהו לישראל הכא עיקר נביאותייהו לאומות העולם מיתיבי חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו הביא הקב"ה עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב"ה שכרו בעוה"ז [כדי] לטרדו מן העולם הבא תנאי היא דתניא רבי אלעזר אומר איוב בימי שפוט השופטים היה שנאמר [10] הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים רבי יהושע בן קרחה אומר איוב בימי אחשורוש היה שנאמר [11] ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ איזהו דור שנתבקשו בו נשים יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש ואימא בימי דוד דכתיב [12] ויבקשו נערה יפה התם בכל גבול ישראל הכא בכל הארץ רבי נתן אומר איוב בימי מלכות שבא היה שנאמר [13] ותפל שבא ותקחם וחכ"א איוב בימי כשדים היה שנאמר [14] כשדים שמו שלשה ראשים ויש אומרים איוב בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא כתיב הכא [15] כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב התם [16] כי נבלה עשה בישראל וכולהו [17] תנאי סבירא להו דאיוב מישראל הוה לבר מיש אומרים דאי ס"ד מאומות העולם הוה בתר דשכיב משה מי [18] שריא שכינה על עובדי כוכבים והא [19] אמר מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר [20] ונפלינו אני ועמך א"ר יוחנן דורו של איוב שטוף בזמה היה שנאמר [21] הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו וכתיב [22] שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך אימא בנבואה דכתיב [23] חזון ישעיהו בן אמוץ א"כ למה זה הבל תהבלו למה לי וא"ר יוחנן מאי דכתיב [24] ויהי בימי שפוט השופטים דור ששופט את שופטיו אומר לו [25] טול קיסם מבין [26] (עינך) אומר לו טול קורה מבין עינך אמר לו [27] כספך היה לסיגים אמר לו מהול במים א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר מלכת שבא אשה היתה אינו אלא טועה מאי מלכת שבא מלכותא דשבא [28] ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן וגו' [29] אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרת לו [30] קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה [עד שקנה בד' מאות שקל כסף] לא הרהר אחר מדותיך [31] ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ וגו' א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב [32] כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ובאיוב כתיב [33] איש תם וישר ירא אלהים [וסר מרע] מאי וסר מרע א"ר אבא בר שמואל [34] איוב וותרן בממונו היה מנהגו של עולם נותן חצי פרוטה לחנוני איוב ויתרה משלו [35] ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים [36] הלא אתה סכת בעדו ובעד ביתו וגו' [37] מאי מעשה ידיו ברכת א"ר שמואל בר רב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך מאי [38] ומקנהו פרץ בארץ א"ר יוסי בר חנינא מקנהו של איוב פרצו גדרו של עולם מנהגו של עולם זאבים הורגים העזים מקנהו של איוב עזים הורגים את הזאבים [39] ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך [40] ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך וגו' [41] ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות וגו' מאי הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם א"ר יוחנן מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב מעין

[שיר השירים ג, א]) [7] חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה: [ישעיה א, א]) [8] ויהי בימי שפט השופטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו: [רות א, א]) [9] כספך היה לסיגים סבאך מהול במים: [ישעיה א, כב]) [10] ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על יי ויבוא גם השטן בתוכם: [איוב א, ו]) [11] ויאמר יי אל השטן מאין תבא ויען השטן את יי ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה: [איוב א, ז]) [12] קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה: [בראשית יג, ז]) [13] ויאמר יי אל השטן השמת לבך על עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע: [איוב א, ח]) [14] ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תגע בו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני: [בראשית כב, יב]) [15] ויען השטן את יי ויאמר התנם ירא איוב אלהים: [איוב א, ט]) [16] הלא אתה שכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו מסביב מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ: [איוב א, י]) [17] ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך: [איוב א, יא]) [18] ויאמר יי אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך ויצא השטן מעם פני יי: [איוב א, יב]) [19] ויהי היום ובניו ובנותיו אכלים ושתים יין בבית אחיהם הבכור: ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חרשות והאתונות רעות על ידיהם: [איוב א, יד-יז]

[אם לא על פניך יברכך. מיד בתמיה [שם א, יא]. **על ידיהם.** כמו (במדבר ג) פיו על ידו ופיו לשון מקום אלא על שם שהוא מוכן ומזומן לידו [שם א, יד].

ו) [נב"י ליתא], ב) ר"פ שרתה, ג) ברכות ז., ד) [ערכין דף טו:], ה) [גיטין הע"י והיקוקוע שיגיך], ו) [ר"ל משוטו בארץ ומהתהלך בה], ז) [מגילה דף מח.], ח) [פסחים דף קיב.], ט) [שיך קודם לד"ה בלעם], י) ר"ל בפ"ק, כ) [ע' תוס' קוטר יב. ד"ה אמר' ותוס' שם], ל) ר"ה מתרים ותוס' לקמן לג: ד"ה מאן]:

הגהות הב"ח

(א) גמ' וכולהו הני תנאי סבירא: (ב) רש"י ד"ה בימי וכו' וכ"ה גם גדול: (ג) ד"ה ונפלינו ר"ל אע"ג דכלכתן עמנו היא שאלה אחרת בקש שתעבדם סבירא על ישראל מ"מ שאלת ונפלינו היא דוקה עם בלבתן עמנו וכן אמר ועוד דבר אחר אני שואל ממך שנהיה נגדלים בלכתן עמנו מכל האומות:

תורה אור השלם

א) הֵן אַתֶּם כֻּלְּכֶם חֲזִיתֶם וְלָמָּה זֶּה הֶבֶל תֶּהְבָּלוּ: [איוב כז, יב]

ב) וְלֹא נִמְצְאוּ נָשִׁים יָפוֹת כִּבְנוֹת אִיּוֹב בְּכָל הָאָרֶץ וַיִּתֶּן לָהֶם אֲבִיהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֶחָיהֶם: [איוב מב, טו]

ג) וַיְבַקְּשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: [מלכים א א, ג]

ד) וַתִּפֹּל שָׁבָא וַתִּקָּחֵם וְאֶת הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרֶב וְאִמְּלָטָה רַק אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ: [איוב א, טו]

ה) עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר כַּשְׂדִּים שָׂמוּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּפְשְׁטוּ עַל הַגְּמַלִּים וַיִּקָּחוּם וְאֶת הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרֶב וְאִמְּלָטָה רַק אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ: [איוב א, יז]

ו) וַיֹּאמַר אֵלֶיהָ כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבָלוֹת תְּדַבֵּרִי גַּם אֶת הַטּוֹב נְקַבֵּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים וְאֶת הָרָע לֹא נְקַבֵּל בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב בִּשְׂפָתָיו: [איוב ב, י]

ז) וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה: [בראשית לד, ז]

ח) וּבְמָה יֹדַע אֶפּוֹא כִּי כְּצַאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמֶּךָ מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: [שמות לג, טז]

ט) שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה בָּךְ מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם: [שיר השירים ו, א]

י) חָזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלִַם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה: [ישעיה א, א]

כ) וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר בִּשְׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו: [רות א, א]

ל) כַּסְפֵךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם: [ישעיה א, כב]

מ) וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל יְיָ וַיָּבוֹא גַם הַשָּׂטָן בְּתוֹכָם: וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן מֵאַיִן תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמַר מִשּׁוֹט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ: [איוב א, ו-ז]

נ) קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּהּ: [בראשית יג, יז]

נא) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן הִשַּׁמְתָּ לְבָבְךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ אִישׁ תָּם וָיָשָׁר יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע: [איוב א, ח]

נב) וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי: [בראשית כב, יב]

נג) וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמַר הֲחִנָּם יָרֵא אִיּוֹב אֱלֹהִים: [איוב א, ט]

נד) הֲלֹא אַתָּה שַׂכְתָּ בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִסָּבִיב מַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ וּמִקְנֵהוּ פָּרַץ בָּאָרֶץ: [איוב א, י]

נה) וְאוּלָם שְׁלַח נָא יָדְךָ וְגַע בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ אִם לֹא עַל פָּנֶיךָ יְבָרֲכֶךָּ: [איוב א, יא]

נו) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן הִנֵּה כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְיָדֶךָ רַק אֵלָיו אַל תִּשְׁלַח יָדֶךָ וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵעִם פְּנֵי יְיָ: [איוב א, יב]

נז) וַיְהִי הַיּוֹם וּבָנָיו וּבְנֹתָיו אֹכְלִים וְשֹׁתִים יַיִן בְּבֵית אֲחִיהֶם הַבְּכוֹר: וּמַלְאָךְ בָּא אֶל אִיּוֹב וַיֹּאמַר הַבָּקָר הָיוּ חֹרְשׁוֹת וְהָאֲתֹנוֹת רֹעוֹת עַל יְדֵיהֶם: [איוב א, יד-יז]

ומהיכ מוכדלים כדבר הזה מכל העם כמו (שמות טו) והפלה ס' בין מקנה מצרים וגו' [שמות לג טז]. עושין מעוות מתמת ומנפנין אותן בכסף לזהות בסם. **מבאך** מהול מים. משקים שלכם מעורבים במים כדאיתא בפסיקתא מהול מעורב ואין לו דמיון במקרא ומ"ש פותר לשמוק אמרמי מהולן (קהלת ב כ) מעורבב [ישעיה א, כב]. **וידוי היום.** אותו יום שהיה רגש הענה (שהוא יום מרוחה ואוה הקב"ה לשון להביא זכות ומוהב של כל הבריות הה"ד משנו בתרן). **ויבואו בני האלהים להתיצב על ה'.** לריב עמו שקין לשתיפה אלא על דין שנאמר (ישעיה ג) נגש לריב ה'. (ל"ש ויהי היום. אותו היום שחזרו תלויה לאמרו בנית אחיהם הבכור. **בני האלהים.** כמו השמים הקרוביה לשמיה לרוחה מי ביתו ומל בם כך נקראו בניו. להתיצב על ה'. כביכולתו כמו (בראשית מה) לכל הנצבים עליו) **ויבא גם השטן בתוכם.** לקטרג הכריות [איוב א, ח]. **מאין תבא.** דבר הכתוב דרך ארץ שהגדול מדבר תחילה ומרבה הקטנן לענות. ויען השטן וגו'. מעוט בתרן ומתהלך בה כן דרכי לשוט ולרלות רעים ובוזים ושטעתי בכל אתרן ולא עלתתי בתרכיהם שמ"ל מ קוים מתהלך בתרן (בראשית יג). ומתרו ר"ל שטן לשם שמים נתכוון כדי שלא יהא נמכה לפני מלאיהו שלומו אל תכריהם [שם א, ז]. **השמת לבך על עבדי איוב.** (ל"ש). לשון מיתה הוא. **תם וישר.** שלם כמעבדיו). בתמיה. **הלא אתה סכת בעדו.** לפי שהוא יודע שלתה רגיל אלנו לעשות לו נסים ובכה ורכה לפיכך עושה לקרות הלנו מכל לא ניסים אותו (ל"ש. הגמת בעדו כמתילה זו כמו הסך משמונו (ישעיה ה) ממיתנו ומל בעד לאמוד בלשון עברי אינו אלא לשון כנגדו ובפנינו כמו וכסך בעדו (ויקרא עז) קנא הענן כנגדך בפניך לרוחה הכפרה מגן בעדך ובן ס' מגן בעדי (תהלים ג) [שם א, ט]. **פרץ בארץ.** (נמתקו) כמו וכן יפרוץ (שמות ה) ומתרגמינן ימקוף אזר פשוטו ורבומינו ז"ל אמרו בהגדה שהטעימו הקב"ה מעין עולם הבא שלמתר מרוקם לתחנונות היו זורעים עם הסרוקה ורועות הלתונות מיד מזיו מן המלגם) [שם א, ט]. **ואולם שלח נא ידך וגע.** לו היה נוגע בכל אשר לו.

אימא שהיה כשיעור שהיו ישראל במצרים והכי הוא חושבנא ישראל היו במצרים ר"י שנה ואיוב כשבאו עליו יסורין היה בן ע' שנה כדכתיב (איוב טו) גם שב גם ישיש בבו ואין שב פחות מע' שנה כדכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכשהשיב הקב"ה שבותו נתן לו הכל למשנה ושנותיו הכפיל לו דכתיב ויהי איוב אחרי זאת ק"מ שנה והנהו ע' דמעיקרא הוי ר"י שנה: **בלעם** [**ואביו**] **אינבוי אינבי** לעובדי כוכבים על דור המבול ועל דור הפלגה. בלעם אינבי לעובדי כוכבים לעמלק [ולכתיים] וקשיא לר' יוחנן ולר' אלעזר דאמרי מעולי גולה היה: **כדי לטורדו מן העולם.** אלמא דאיוב מעובדי כוכבים הוה: **תנאי היא כו'** וכולהו הני תנאי מהא ברייתא דר' אלעזר ואילך מודו דאיוב מישראל הוה מדקא מירי טעמייהו ממשה ואילך איכא למשמע מינה הואיל ושרתה עליו שכינה ממשה ואילך: לבד מיש אומרים דאמר בימי יעקב הוה שעדיין לא בא משה לעולם: **דאי** ס"ד דלשאר תנאי מאומות העולם היה וכו' ממשה ואילך כו'. [7] וא"ר אלעזר דאמרי לר' אלעזר דאמרי תרוייהו איוב מעולי גולה היה ורבא נמי אמרה: מה תחזו בשולמית דכי היכי דהאי קרא משתעי בנקבה דהיינו דומה הכי נמי הן אתם כולכם חזיתם: **ששופט.** מי שהיה שפוט על פי בית דין הוא שופט את שופטיו שאם אמר לו השופט טול קיסם שלך גדולה מתחת דדיך היה משיב הוא לשופט טול קורה כלומר אני גלוחי קיסם שהוא מעט אחה גדלת קורה שהוא גדול מזה: **אדם נותן חצי פרוטה לחנוני** שאם היה חייב לפועל חצי פרוטה היה נותן לו איוב פרוטה שלימה ולא היה הולך לחנוני לחלוף לו חצי ליתן לו חצי לפועל (כמנהגם) היינו וסר מרע שלא היתה מדתו כמדת רעיו בני אדם: **שהטעימו הקב"ה**

חשק שלמה
על רבינו גרשום

[7] נראה מה שרבינו היה גורס וכולהו תנאי ואמוראי הכי' כתוב' כפס ר"ש ע"ש:

ליקוטי רש"י

כולכם חזיתם. שזה מלגן מדם רשע. **ולמה זה הבל תהבלו.** לרוחם רשעים ומניפים [איוב כז, יב]. **ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב** וגו'. ולא נמצא מעשה של נשים יפות כמעשה יופי של בנות איוב ומקנה זה דוגמת ויהי אנשים אשר היו עמדים (במדבר כ) וכן הרבה. [שם מב, טו]. **ותפול שבא.** נתפללה ותנצחה מלכות שבא עליהם כמו (בראשית כה) על פני כל אחיו נפל [שם א, טז]. **ונפלינו אני ועמך.** כולם מזכלים כדבר הזה מכל העם כמו (שמות טו) והפלה ס' בין מקנה מצרים וגו' [שמות לג טז]. **כספך היה לסיגים.** שהיו מהול מעורב ואין לו דמיון במקרא ומ"ש פותר לשמוק אמרמי מהולן (קהלת ב כ) מעורבב [ישעיה א, כב]. **וידוי היום.** אותו יום שהיה רגש הענה (שהוא יום מרוחה ואוה הקב"ה לשון להביא זכות ומוהב של כל הבריות הה"ד משנו בתרן). **ויבואו בני האלהים להתיצב על ה'.** לריב עמו שקין לשתיפה אלא על דין שנאמר (ישעיה ג) נגש לריב ה'. (ל"ש ויהי היום. אותו היום שחזרו תלויה לאמרו בנית אחיהם הבכור. **בני האלהים.** כמו השמים הקרוביה לשמיה לרוחה מי ביתו ומל בם כך נקראו בניו. להתיצב על ה'. כביכולתו כמו (בראשית מה) לכל הנצבים עליו) **ויבא גם השטן בתוכם.** לקטרג הכריות [איוב א, ח]. **מאין תבא.** דבר הכתוב דרך ארץ שהגדול מדבר תחילה ומרבה הקטנן לענות. ויען השטן וגו'. מעוט בתרן ומתהלך בה כן דרכי לשוט ולרלות רעים ובוזים ושטעתי בכל אתרן ולא עלתתי בתרכיהם שמ"ל מ קוים מתהלך בתרן (בראשית יג). ומתרו ר"ל שטן לשם שמים נתכוון כדי שלא יהא נמכה לפני מלאיהו שלומו אל תכריהם [שם א, ז]. **השמת לבך על עבדי איוב.** לקטרג הכריות [איוב א, ח]. **תם וישר.** שלם כמעבדיו). בתמיה. **הלא אתה סכת בעדו.** לפי שהוא יודע שלתה רגיל אלנו לעשות לו נסים ובכה ורכה לפיכך עושה לקרות הלנו מכל לא ניסים אותו (ל"ש. הגמת בעדו כמתילה זו כמו הסך משמונו (ישעיה ה) ממיתנו ומל בעד לאמוד בלשון עברי אינו אלא לשון כנגדו ובפנינו כמו וכסך בעדו (ויקרא עז) קנא הענן כנגדך בפניך לרוחה הכפרה מגן בעדך ובן ס' מגן בעדי (תהלים ג) [שם א, ט]. **פרץ בארץ.** (נמתקו) כמו וכן יפרוץ (שמות ה) ומתרגמינן ימקוף אזר פשוטו ורבומינו ז"ל אמרו בהגדה שהטעימו הקב"ה מעין עולם הבא שלמתר מרוקם לתחנונות היו זורעים עם הסרוקה ורועות הלתונות שלמתר מיד מזיו מן המלגם) [שם א, ט]. **ואולם שלח נא ידך וגע.** לו היה נוגע בכל אשר לו.

בלעם ואביו. כדאמר במגילה (דף טו.) כל שמשו ומשם מגיעו בנביאות בידוע שהוא נביא בן נביא:

אימא [מ] במשעה שנכנסו ישראל למצרים. וא"ת ומאי קמ"ל קרא כתיב ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה ואיוב אחרי אלוהו מעשה היה ק"מ שנה וא"כ היה בן שבעים קודם וי"ל דס"ד דלא כפל אלא כעושר ויופי של בנות אבל בשנים לא: **אליהוא** לא מישראל הוה. משמע דפשיטא דאליהוא בן ברכאל מישראל הוה לכך נראה דבפ"ק דע"ז (דף ג.) דאמר יצא נולד הפוחי ולופר הנעמתי ויעידו בהן בישראל שקיימו כל התורה כולה ל"ג התם ואליהוא בן ברכאל ונראה דשמעתא דהתם קבראה כמ"ד איוב בימי יעקב הוה דהא אמר לקמן דממשה ואילך לא שרתה שכינה על עובדי כוכבים: **דור** ששופט את שופטיו. תימה לר"י דאמר [נ] (בפ"ק) דמגורה (דף טו:) כל האשכולות שנעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר לא היה בהם שום דופי:

בפירוש רבינו חננאל גרס כולהו תנאי ואמוראי מודו דאיוב ישראל היה ולר"י נראה דל"ג ואמוראי דרבא ע"כ סבר לעיל דלא מישראל הוה דקאמר לעיל הכי אמר להן משה למרגלים ישנו לאותו אדם שנתותיו כעין כו': **ויש** אומרים איוב בימי יעקב הוה. הני יש אומרים לאו היינו ר' נתן דהא פליגי עליה [נ]:

כדומה

אימא במשעה שנכנסו ישראל למצרים ועד [שעה] שיצאו מיתיבי שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן בלעם ואביו ואיוב אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי [מ] (א"ל) וליטעמיך אליהוא בן ברכאל לאו מישראל הוה והא כתי' ממשפחת רם אלא אינבוי אינבי לאומות העולם ה"נ איוב אינבוי אינבי [לאומות העולם] אטו כולהו נביאי מי לא אינבוי לאומות העולם התם עיקר נביאותייהו לישראל הכא עיקר נביאותייהו לאומות העולם מיתיבי חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו הביא הקב"ה עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב"ה שכרו בעוה"ז [כדי] לטרדו מן העולם הבא תנאי היא דתניא רבי אלעזר אומר איוב בימי שפוט השופטים היה שנאמר [א] הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים רבי יהושע בן קרחה אומר איוב בימי אחשורוש היה שנאמר [ב] ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ איזהו דור שנתבקשו בו נשים יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש ואימא בימי דוד דכתיב [ג] ויבקשו נערה יפה התם בכל גבול ישראל הכא בכל הארץ רבי נתן אומר איוב בימי מלכות שבא היה שנאמר [ד] ותפל שבא ותקחם וחכ"א איוב בימי כשדים היה שנאמר [ה] כשדים שמו שלשה ראשים ויש אומרים איוב בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא כתיב הכא [ו] כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב התם [ז] כי נבלה עשה בישראל וכולהו [ח] תנאי סבירא להו דאיוב מישראל הוה לבר מיש אומרים דאי ס"ד מאומות העולם הוה בתר דשכיב משה מי [ט] שריא שכינה על עובדי כוכבים והא [י] אמר מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר [יא] הן אני ועמך א"ר יוחנן דורו של איוב שטוף בזמה היה שנאמר [יב] הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו וכתיב [יג] שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך אימא בנבואה דכתיב [יד] חזון ישעיהו בן אמוץ א"כ למה זה הבל תהבלו למה לי וא"ר יוחנן מאי דכתיב [טו] ויהי בימי שפוט השופטים דור ששופט את שופטיו אומר לו [טז] טול קיסם מבין [יז] (עיניך) אומר לו טול קורה מבין עיניך אמר לו [יח] כספך היה לסיגים אמר לו סבאך מהול במים א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר מלכת שבא אשה היתה אינו אלא טועה מאי מלכת שבא מלכותא דשבא [יט] ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן וגו' [כ] אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרת לו [כא] קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה [עד שקנה בד' מאות שקל כסף] לא הרהר אחר מדותיך [כב] ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ וגו' א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב [כג] כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ובאיוב כתיב [כד] איש תם וישר ירא אלהים [וסר מרע] מאי וסר מרע א"ר אבא בר שמואל [כה] איוב ווותרן בממונו היה מנהגו של עולם נותן חצי פרוטה לחנוני איוב ויתרה משלו [כו] ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים [כז] הלא אתה סכת בעדו ובעד ביתו וגו' [כח] מאי מעשה דיוו ברכת א"ר שמואל בר רב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך מאי [כט] ומקנהו פרץ בארץ א"ר יוסי בר חנינא מקנהו של איוב פרצו גדרו של עולם מנהגו של עולם זאבים הורגים העזים מקנהו של איוב עזים הורגים את הזאבים [ל] ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך [לא] ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך וגו' [לב] ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות וגו' מאי הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם א"ר יוחנן מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב

מעין

אימא כמשעה שנכנסו כו'. מתמיה ועשר לכתיב (איוב מב) ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה אף שנותיו הוכפלו דכתיב ויחי איוב אחר זאת מאה ומלא ומרבעים שנה למדנו שהיה בן שבעים כשבאו יסורין עליו הרי מתמיה ועשר ולעולם מעולי גולה היה: **נתנבאו לאומות העולם.** אלמא נכרי היה: **אליהוא.** על כרחך מדייתסיה קרא בשמו [ושם אביו] ושם משפחתו ישראל הוה ואית דאמרי דרם היה היינו אברהם: שבולו הבל. הטוביס שבהן לא היו כלום כדאמרינן לקמן שהכשפט היה לו פתמון פה לשפוטו את שופטיו ומוכיחו: **בימי מלכות שבא היה.** וכא (ג) גדול מכשדים עליו: **וחכ"א בימי מלכות כשדים.** בימי נבוכדנצר היה וכא גם משבא גדול עליו: וכולהו הני תנאי כו'. מסקנא דתירוצא הוא דתרץ לעיל מנאי היא הוא מתמיה דלעיל ס"ל עובד כוכבים הוה והכי תנאי דהך מתמיה כולהו סבירא להו דישראל הוה בר מיש אומרים דאמרי בימי יעקב הוה: **והא אמר מר.** כפ"ק דברכות (דף ז.): **ונפליגו.** (ג) ובבדלנו בלבבך עמנו מכל האומות: ונחזה בך. לשון זימה [הוא זה] להסתכל בנשים שעובדי כוכבים אומרים לישראל שוכי לתורתנו ותזכי עמנו: **ששופט את שופטיו.** שהיו השופטין עצמן מקולקלים והיה פתמון פה לנשפטו לוכיח את מוכיחו שאם אמר לו השופט טול קיסם מבין עיניך הסתלק ופרוש מעבירה קטנה שבידך יכול זה לומר טול קורה מבין עיניך פרוש מעבירה חמורה שבידך: **סבאך.** יין כמו אל תהי בסבאי יין (משלי כג): מהול. מעורב וכן כל לשון הוללות שבתורה לשון ערבוב: קום התהלך. היינו דקאמר ומהתהלך בה מאמונו שאמרת לו המהלך בארץ אמי בת: ה"ג מנהג עולם נותן חצי פרוטה לחנוני. מי שיש לו מלאכה מועטת לעשות אומר לפועל תני פרוטה אמי נותן לך ונלך אצל חנוני ונקנה בפרוטה ככר או בילים ומחלוק ואיזב ויתרה לאמי השני משלו ונותן לו כל הפרוטה שהיה רע בעיניו לדקדק בדבר קל שאינו ממון: **והאתונות רועות [וגו'].** ע"י הבקר דרש ליה לקרא שאוכלת חזיז ממלכה המעונה שהזרע לומה בשעתו:

חשק שלמה
על רבינו גרשום

ט) נראה מה שרבינו סיה גורס ומלבוא תנאי ואמוראי ומנני המוס' בסס ר"ש ע"ש:

ליקוטי רש"י

כולכם חזיתם. שזה תנאי אחר כתב. **ולמה זה הבל תהבלו.** לסיות רבעים ומעיטים (איוב כז. יב). **ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב** וגו'. ולא נמצא מעשה של נשים יפות כמעשה יופי של בנות איוב ומקנה זה דוגמת ויהי מקנה אשר היו מעמדים (במדבר כ) וכן הרבה. (שם מב. טז). **ותפול שבא.** נמנכלה ותנתה מלכות שבא עליהם כמו (בראשית כה) על פני כל אחיו נפל (שם א. טז). **ונפליגו אני ועמך.**

והיה מובדלים בדבר הזה מכל העם כמו (שמות יט) וספלה כ' בין מקנה מצרים וגו' (שמות לג טז). **כספך היה לסיגים.** שהיו עושין מעשה מחשב ומצפין אותן בכסף לשוות בהם. **סבאך מהול במים.** משקיה שלהם מעורבים במים כדאיתא בספרקתא מהול מעורב ואין לו דמיון במקבלת ומ"ש פותר לשפוך לתוכו מהולל (קהלת ב ב) משורבב (ישעיה א. כב). **ויהי היום.** אותו יום שהיה רגש הנעה (שהוא יום מרוצה ולוה הקב"ה לשון להביא זכות ותודה אל כל הבריות הה"ל משוט בלרבן. **ויבואו בני האלהים להתיצב על ה'.** לריב עמו שאין להתיצב אלא על דין שנאמר (ישעיה ג) נצב לריב ה'. (ל"ש ויהי היום. אותו היום שמזרו מלוה לאמול בכיס תמיסם הכבוד. **בני האלהים.** לגם הנמיים הקרוביים לשמיה לסיות בני מיתו ועל שם כך נקראו בניו. **להתיצב על ה'.** מביאותו כמו (בראשית מה) לכל הנצבים עליו. **ויבא גם השטן בתוכם.** לקנוא הבריות (איוב א. ז). **מאין תבא.** דבר הכמוה דרך ארץ שהגדול מדבר תחילה ומרבה הקטן לענות. **ויען השטן וגו'.** משוט בארץ ומהתהלך בה כן דרכי לשון ולגלות דעים ובוזים ובעמוד בכל הארץ ולא מלאתי בארבעה שמלא' בו קוס הסלבך בארץ (בראשית יב) ואמרו רז"ל שטן לשם שמים מתמנון כדי שלא יהא נשכח לאמי אלהיהו ומזמו אל שמרתה בה (ל"ש). לשון מיתה כוזל. **תם וישר.** שלם בעשיו (שם א. ז). **החנם ירא איוב.** בחמיה. **הלא אתה סכת בעדו.** לפי שהוא יודע שאתה רגיל אלנו לעשות לו נסים ופרה ורבה לפיכך עושה לצדקות אלנו אבל לא נסים אותו (ל"ש. הגמת בעדו כמתיה זו כמו הסר מסוכתו (ישעיה ה) ממיתו וכל בעד האמור בלשון עברי אינו אלא לשון מגנדו וכפניו כמו וכסר בעדו (ויקרא ון) קנא הטון מגנדך בפניך לסיות הספרה מגן בעדך ומן ה' מגן בעדי (תהלים ג) [שם א. ט]. **פרץ בארץ.** (מתמוקו כמו וכן יפרוץ לשם שמים מתמנון כדי שלא יהא נשכח לאמי אלהיהו ומזמו אל שמרתה בה [שם א. ז]. **השמת לבך על עבדי איוב.** שמרתה לקטרגו (ל"ש). לשון מיתה כוזל. **תם וישר.** שלם בעשיו (שם א. ז). **החנם ירא איוב.** בחמיה. **הלא אתה סכת בעדו.** לפי שהוא יודע שאתה רגיל אלנו לעשות לו נסים ופרה ורבה לפיכך עושה לצדקות אלנו אבל לא נסים אותו (ל"ש. הגמת בעדו כמתיה זו כמו הסר מסוכתו (ישעיה ה) ממיתו וכל בעד האמור בלשון עברי אינו אלא לשון מגנדו וכפניו כמו וכסר בעדו (ויקרא ון) קנא הטון מגנדך בפניך לסיות הספרה מגן בעדך ומן ה' מגן בעדי (תהלים ג) [שם א. ט]. **פרץ בארץ.** (מתמוקו כמו וכן יפרוץ לשם שמים מתמנון כדי שלא יהא נשכח לאמי אלהיהו ומזמו אל שמרתה בה [שם א. ז]. **השמת לבך על עבדי איוב.** שמרתה לקטרגו

אם לא על פניך יברכך. מיד כתמיה [שם א. יא]. **על ידיהם.** כמו (במדבר ג) מיד על ידו ומיו לשון מקום אלא על שם שהוא מוכן ומזומן לידו [שם א. יח].

מ) [בע"י ליתא]. נ) ר"ל שרתה. ג) כרכות ז. ד) [ערכין דף טו:]. ה) [גיטין הע"י והילקוט שיגיד]. ו) [ר"ל משוט בארץ ומהתהלך בה]. ז) [מגילה דף מא.]. ח) [בפסחים דף קיב.]. ט) [שיין קודם לר"ה בלעם]. י) ר"ל בפ"ב. כ) [ע' תוס' סוטה יב. ד"ה אמרי' ותוס' ע"ז סד: ד"ה אמרים ותוס' לקמן לג: ד"ה מאן]:

הגהות הב"ח

(מ) גמ' וכולהו הני תנאי סכיכלי: (נ) רש"י ד"ה בימי וכו' וכא גם גדול: (ג) ד"ה ונפליגו ר"ב ע"ב דבלבבך עמנו היא שאלה אמרת בקש שאמרה שמיה על ישראל מ"מ שאלת ונפליגו היא דבוקה עם בלבבך עמנו וכן אמר ועוד דבר אמר אני שומל ממך שהיה נבדלים בלבבך עמנו מכל האומות:

תורה אור השלם

א) הֵן אַתֶּם כֻּלְּכֶם חֲזִיתֶם וְלָמָּה זֶּה הֶבֶל תֶּהְבָּלוּ: [איוב כז, יב]

ב) וְלֹא נִמְצְאָה נָשִׁים יָפוֹת כִּבְנוֹת אִיּוֹב בְּכָל הָאָרֶץ וַיִּתֶּן לָהֶם אֲבִיהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֶחָיהֶם: [איוב מב, טו]

ג) וַיְבַקְּשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: [מלכים א א, ג]

ד) וַתִּפֹּל שְׁבָא וַתִּקָּחֵם וְאֶת הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרֶב וְאֶמְּלְטָה רַק אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ: [איוב א, טו]

ה) עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר כַּשְׂדִּים שָׂמוּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּפְשְׁטוּ עַל הַגְּמַלִּים וַיִּקָּחוּם וְאֶת הַנְּעָרִים הִכּוּ לְפִי חָרֶב וְאֶמְּלְטָה רַק אֲנִי לְבַדִּי לְהַגִּיד לָךְ: [איוב א, יז]

ו) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ כְּדַבֵּר אַחַת הַנְּבָלוֹת תְּדַבֵּרִי גַּם אֶת הַטּוֹב נְקַבֵּל מֵאֵת הָאֱלֹהִים וְאֶת הָרָע לֹא נְקַבֵּל בְּכָל זֹאת לֹא חָטָא אִיּוֹב בִּשְׂפָתָיו: [איוב ב, י]

ז) וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה: [בראשית לד, ז]

ח) וּבַמָּה יֵדַע אֲפוּא כִּי קִנְאָתִי חַיָּן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וַעֲמָךְ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה: [שמות לג, טז]

ט) שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה בָּךְ מַה תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם: [שיר השירים ו, א]

י) חָזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה: [ישעיה א, א]

יא) וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר בִּשְׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו: [רות א, א]

יב) וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב עַל יְיָ וַיָּבוֹא גַם הַשָּׂטָן בְּתוֹכָם: וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן מֵאַיִן תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמַר מִשּׁוֹט בָּאָרֶץ וּמֵהִתְהַלֵּךְ בָּהּ: [איוב א, ו-ז] יג) קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה: [בראשית יג, יז] יד) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן הֲשַׂמְתָּ לְבָבְךָ עַל עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע: [איוב א, ח] טו) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִשָּׁלַח יָדֶךָ אֶל הַנַּעַר וְאֶל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי: [בראשית כב, יב] טז) וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת יְיָ וַיֹּאמַר הַחִנָּם יָרֵא אִיּוֹב אֱלֹהִים: [איוב א, ט] יז) הֲלֹא אַתָּה שַׂכְתָּ בַעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וּבְעַד כָּל אֲשֶׁר לוֹ מִסָּבִיב מַעֲשֵׂה יָדָיו בֵּרַכְתָּ וּמִקְנֵהוּ פָּרַץ בָּאָרֶץ: [איוב א, י] יח) וְאוּלָם שְׁלַח נָא יָדְךָ וְגַע בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ אִם לֹא עַל פָּנֶיךָ יְבָרֲכֶךָּ: [איוב א, יא] יט) וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל הַשָּׂטָן הִנֵּה כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיָדֶךָ רַק אֵלָיו אַל תִּשְׁלַח יָדֶךְ וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵעִם פְּנֵי יְיָ: [איוב א, יב] כ) וַיְהִי הַיּוֹם וּבָנָיו וּבְנֹתָיו אֹכְלִים וְשֹׁתִים יַיִן בְּבֵית אֲחִיהֶם הַבְּכוֹר: וּמַלְאָךְ בָּא אֶל אִיּוֹב וַיֹּאמַר הַבָּקָר הָיוּ חֹרְשׁוֹת וְהָאֲתֹנוֹת רֹעוֹת עַל יְדֵיהֶם: [איוב א, יג-יד]

השותפין פרק ראשון בבא בתרא

בלעם ואביו. כדאמר במגילה (דף טו.) כל שאמו ושם אביו בגליות בידוע שהוא בן נכרי:

[מ] **אימא** כמשעה שנכנסו ישראל למצרים. וא"ת ומאי קמ"ל קרא כתיב ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה ואיוב אחרי אותו מעשה היה ק"מ שנה וא"כ היה בן שבעים קודם וי"ל דל"ד דלא כפל בן שבעים ויוסף וי"ל דס"ד דלא כפל אלא בעשר ויוסף של גנות אבל בשנים לא: **אליהוא** לא מישראל הוה. משמע דפשיטא דאליהוא בן ברכאל מישראל הוה לכך נראה דבפ"ק דע"ז (דף ג.) דאמר יבא בלבד השומי ופופר הנעמתי ויעידו בהן בישראל שקיימו כל התורה כולה ל"ג התם ואליהוא בן ברכאל ונראה דשמעתתא דהתם סברה כמ"ד איוב בימי יעקב הוה דהא אמר לקמן דממשה ואילך לא שרתה שכינה על עובדי כוכבים: **דור** ששופט את שופטיו. תימה לר"י דאמר [ב] (בפ"ק) דתמורה (דף טו:) כל האשכולות שנעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יוזעזר לא היה בהם שום דופי:

בפירוש רבינו מנגלא גרס כולהו תנאי ואמוראי מודו דאיוב ישראל היה ור"י נראה דל"ג ואמוראי דרבא ע"כ סבר לעיל דלאו מישראל הוה דקאמר לעיל הכי אמר להן משה למרגלים ישנו לאותו אדם שנמותיו כעין כו': **ויש** אומרים איוב בימי יעקב הוה. הכי יש אומרים לאו היינו ר' נתן דהא פליגי עליה [ג]: כהוגה

אימא כמשעה שנכנסו ישראל למצרים ועד [שעה] שיצאו מיתיבי שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן בלעם ואביו ואיוב אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי [מ] (א"ל) ולימעמיך אליהוא בן ברכאל לאו מישראל הוה והא כתי' ממשפחת רם אלא אינבוי אינבי לאומות העולם ה"ג איוב אינבוי אינבי [לאומות העולם] אמו כולהו נביאי מי לא אינבוי לאומות העולם התם עיקר נביאותייהו לישראל הכא עיקר נביאותייהו לאומות העולם מיתיבי חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו הביא הקב"ה עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב"ה שכרו בעוה"ז [כדי] למרדו מן העולם הבא תנאי היא דתניא רבי אלעזר אומר איוב בימי שפוט השופטים היה שנאמר [א] הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים רבי יהושע בן קרחה אומר איוב בימי אחשורוש היה שנאמר [ב] ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ איזהו דור שנתבקשו בו נשים יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש ואימא בימי דוד דכתיב [ג] ויבקשו נערה יפה התם בכל גבול ישראל הכא בכל הארץ רבי נתן אומר איוב בימי מלכות שבא היה שנאמר [ד] ותפל שבא ותקחם וחכ"א איוב בימי כשדים היה שנאמר [ה] כשדים שמו שלשה ראשים ויש אומרים איוב בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא כתיב הכא [ו] כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב התם [ז] כי נבלה עשה בישראל וכולהו (ח) תנאי סבירא להו דאיוב מישראל הוה לבר מיש אומרים דאי ס"ד מאומות העולם הוה בתר דשכיב משה מי [ט] שריא שכינה על עובדי כוכבים והא [י] אמר מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר [יא] ונפלינו אני ועמך א"ר יוחנן דורו של איוב שטוף בזמה היה שנאמר [יב] הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו וכתיב [יג] שובי שובי ונחזה בך אימא בנבואה דכתיב [יד] חזון ישעיהו בן אמוץ א"כ למה זה הבל תהבלו למה לי וא"ר יוחנן מאי דכתיב [טו] ויהי בימי שפוט השופטים דור ששופט את שופטיו אומר לו [טז] טול קיסם מבין [יז] (עיניך) אומר לו טול קורה מבין עיניך אמר לו [יח] כספך היה לסיגים אמר לו סבאך מהול במים א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר מלכת שבא אשה היתה אינו אלא טועה מאי מלכת שבא מלכותא דשבא [יט] ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן וגו' [כ] אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרת לו [כא] קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה [עד שקנה בד' מאות שקל כסף] לא הרהר אחר מדותיך [כב] ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ וגו' א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב [כג] כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ובאיוב כתיב [כד] איש תם וישר ירא אלהים [וסר מרע] מאי וסר מרע א"ר אבא בר שמואל [כה] איוב ווהרן בממונו היה מנהגו של עולם נותן חצי פרוטה לחנוני איוב ויתרה משלו [כו] ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים [כז] הלא אתה סכת בעדו ובעד ביתו וגו' [כח] מאי מעשה ידיו ברכת א"ר שמואל בר רב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך מאי [כט] ומקנהו פרץ בארץ א"ר יוסי בר חנינא מקנהו של איוב פרצו גדרו של עולם מנהגו של עולם זאבים הורגים העזים מקנהו של איוב עזים הורגים את הזאבים [ל] ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך [לא] ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך וגו' [לב] ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חורשות וגו' מאי הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם א"ר יוחנן מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב

מעין

אימא כמשעה שנכנסו כו'. מתמיס ועדר דכתיב (פיוט מב) ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה אף שנותיו הוכפלו דכתיב ויהי איוב אחר זאת מאה ומה ומרגיש שנה למדנו שהיה בן שבעים כשבאו יסורין עליו הרי מתמיס ועדר ולעולם מעולי גולה היה: **נתנבאו לאומות העולם.** אלמא נבאי היה: **אליהוא.** על כרחך מדייתסיה קרא בשמו [ושם אביו] ושם משפחתו ישראל הוה ואיתי דאמרי ממשפחת רם היה היינו אברהם: **שבולו הבל.** הטוביס שהכן לא היו כלום כדאמרינן לקמן שהנשפט היה לו פתחון פה לשפוט את שופטו ומוכיחו: **בימי מלכות שבא היה.** וכא (ג) גדול מכשדים עליו: **וחכ"א בימי מלכות כשדים.** בימי נבוכדנצר היה וכא גם משבא גדול עליו: **וכולהו הני תנאי כו'.** מסקנא דמילתא הוא דתרץ לעיל תנאי היא דהוא מתניתא דלעיל ס"ל עובד כוכבים הוה והני תנאי דס"ל דהכי מתניתא כולהו סבירא להו דישראל הוה בר מיש אומרים דאמרי בימי יעקב דישראל הוה דאיוב מישראל הוה מדקא מיירי טעמייהו ממשה ואילך איכא למשמע מינה הואיל ושרתה עליו שכינה ממשה ואילך: **לבר מיש אומרים.** דאמר בימי יעקב הוה שעדיין לא בא משה לעולם: **דאי ס"ד** דלשאר תנאי **מאומות העולם היה** וכי ממשה ואילך כו'. (ח) ואמוראי קרי לר' יוחנן ולר' אלעזר דאמרי תרוייהו איוב מעולי גולה היה ורבא נמי אמורא: **מה תחזו בשולמית** דכי היכי דהאי קרא משתעי בנקבה דהיינו דומה הכי נמי **הן אתם כולכם חזיתם:** **ששופט.** מי שהיה שפוט על פי בית דין הוא שופט **את שופטיו** שאם אמר לו השופט **טול קיסם** שלך גדולה מתוחת ידיך היה משיב הוא לשופט **טול קורה** כלומר אני גלוגי קיסם שהוא מעט אתה גדול קורה שהוא גדול מה: **אדם נותן חצי פרוטה לחנוני** שאם היה חייב לפועל חצי פרוטה היה נותן לו **איוב פרוטה שלימה** ולא היה הולך לחנוני לחלוף לו חצי ליתן לו חצי לפועל (כמנהגם) היינו **וסר מרע** שלא היתה מדתו כמדת רעיו בני אדם: **שהטעימו הקב"ה**

חשק שלמה
על רבינו גרשום

ח) ולא מקי שרגיגו היה גוזל וכולהו תנאי ואמוראי וכגי' תוס' כפס ר"ש ע"ש:

ליקוטי רש"י

כולכם חזיתם. זוה תלק סדם רשע. **ולמה זה הבל תהבלו.** לחיות לרשעים וחניפים (איוב כז. יכ). **ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב** וגו'. ולא נמצא מעגלה על נשים יפות כמעגלה יופי של בנות איוב ומקבלת זה דוגמת ויהי אבנים אמר היו עמלים (במדבר כ) וכן הרבה. ושם מב. טוז. **ותפל שבא.** נתנפלה ונתנה מלכות שבא עליהם כמו על פני כל (בראשית כה) על פני כל אחיו נפל ושם א. טוז. **ונפלינו אני ועמך.** ונהיים מובדלים כדבר הזה מכל העם כמו (שמות יט) והפלה ה' בין מקנה מצרים וגו' (שמות לא טוז). **כספך היה לסיגים.** שהיו עושין מעות נחשת ומצפין אותן בכסף לאותות בהם. **סבאך מהול במים.** מעשיך שלבם מעורבים במים כדאיתא בפסיקתא מהול מעורב ואין לו דמיון במקבלו ומ"ש פותר לשחוק אמרתי מהולל (קהלת ב כ) מעורבב (שעיה א. כב). **ויהי היום.** אותו יום שהיה רשם הפגנה (שהוא יום הרעשה ואוה הקב"ה לשטן לבטל זכות ואותה של הבריות הה"ד משוט מלך). **ויבואו בני האלהים להתיצב על ה'.** לריב עמו שאין להמיתה אלא על דין שנאמר (ישעיה ג) נגש לריב ה'. (ד"ל) ויהי היום. אותו היום שהזו ולרשות רעים ומוכים ומטעמי כלל הארץ ולא מעלמי הבריות שנא' כו קוס המהלך במלכן (בראשית כה) מאין תבא. דבר הכתוב דרך אדם שהגדול מדבר אמילה ומרשה הקטן לענות. וישן השטן וגו'. משוט מלכן ומהמהלך בה כן דרכי לשוט ולרלות רעים ומוכים ומטעמי כלל הארץ ולא מעלמי הבריות שנא' כו קוס המהלך במלכן (בראשית יג) ואמרו (ז"ל) שטן לשם שמים מתכוון כדי שלא יהא נשמע לפני אלהיו זכותו של הבריות שנא' יז. **חשמת לבך על עבדי איוב.** שתלה לבך לקטרגו (ד"ל). לשון הבנה. **תם וישר.** שלם כמעשיו (שם א. יז). **החנם ירא איוב.** דמתיה. **הלא אתה סכת בעדו.** לפי שהוא כמו הסר משומתו (ישעיה ה) ממילתו וכל בעד האמור בלשון עברי פיו אלא לשון כנגדו ובפנינו כמו (בעבור כמו) קנא הענן כנגדך בפניך לחיות הבהרה ובהרתו ר"ל אמרו בלשון ג) נשם א. טוז). **פרץ בארץ.** (בחמקנו כמו וכן יפרוץ (שמות ל) ומתרגמינן יתקוף זכו פשוטו ורבותינו ז"ל אמרו בהגדה שהטעימו הקב"ה מעין עולם הבא שלאחר מריאת האתונות ומה זורעים עם הסרטים ורועות האתונות מל מזיק מן הבלים) (שם א. ב. **ואולם שלח נא ידך וגע.** לו היה נוגע בכל אשר לו.

(שד השרים ז, א) ר) חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה: (שעיה א, א) כ) ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו: (רות א, א) ל) כספך היה לסיגים סבאך מהול במים: (שעיה א, כב) מ) ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על יי ויבוא גם השטן בתוכם: ויאמר יי אל השטן מאין תבא ויען השטן את יי ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה: (איוב א, ו-ז) נ) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה: (בראשית יג, יז) ס) ויאמר יי אל השטן השמת לבך על עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע: (איוב א, ח) ע) ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך מני: (בראשית כב, יב) פ) ויען השטן את יי ויאמר הבטח ירא איוב אלהים: (איוב א, ט) צ) הלא אתה שכת בעדו ובעד ביתו וכעד כל אשר לו מסביב מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ: (איוב א, י) ק) ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך: (איוב א, יא) ר) ויאמר יי אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך ויצא השטן מעם פני יי: (איוב א, יב) ש) ויהי היום ובניו ובנותיו אכלים ושתים יין בבית אחיהם הבכור: ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חרשות והאתנות רעות על ידיהם: (איוב א, יג-יד)

אם לא על פניך יברכך. מיד בתמיה (שם א, יא). **על ידיהם.** כמו (במדבר כ) שיש עלי ידו ואיש לשון מקום אלא על שם שהוא מוכן ומזומן לידו (שם א, יד).

בלעם ואביו. כדאמר במגילה (דף טו.) כל שאמו ושם אביו בגבילות גילוח שהוא נגיע בן נגיע:

[מ] איבא במשעה שנכנסו ישראל למצרים. ומ"ת ומאי קמ"ל קרא כתיב ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה ואיוב אחרי אותו מעשה מיה ק"מ שנה ומ"כ היה בן שבעים קודם וי"ל דס"ד דלא כפל אלא בעשר ויופי של בנות אבל בשנים לא: **אליהוא** לא מישראל הוה. משמע דפשיטא דאליהוא בן ברכאל מישראל הוה לכך נראה דבפ"ק דע"ז (דף ג.) דאמר יצא בלבד השומי ונופר הנעמתי ויעידו בהן בישראל שקיימו כל התורה כולה ל"ג המם ואליהוא בן ברכאל ונראה דשמעתא דהתם סברה כמ"ד איוב בימי יעקב הוה דהא אמר לקמן דממשה ואילך לא שרתה שכינה על עובדי כוכבים: **דור** ששופט את שופטיו. תימה לר"י דאמר [מ] (בפ"ק) דתמורה (דף טו.): כל המשכולות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יועזר לא היה בהם שוס דופי:

בפירוש רבינו מנגלי גרס כולהו תנאי ואמוראי מודו דאיוב ישראל היה ולר"י נראה דל"ג ואמוראי דרבא ע"כ סבר לעיל דלאו מישראל הוה דקאמר לעיל הכי אמר להן משה למרגלים יטנו לאותו אדם שמנותיו כעין כו': **ויש** אומרים איוב בימי יעקב הוה. הכי יש אומרים לאו היינו ר' נתן דהא פליגי עליה [מ]: כהוגלא

אימא כמשעה שנכנסו ישראל למצרים ועד [שעה] שיצאו מיתיבי שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם ואלו הן בלעם ואביו ואיוב אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ואליהוא בן ברכאל הבוזי [מ] (א"ל) וליטעמיך אליהוא בן ברכאל לאו מישראל הוה והא כתי' ממשפחת רם אלא אינבוי אינבי לאומות העולם ה"נ איוב אינבוי אינבי [לאומות העולם] אטו כולהו נביאי מי לא אינבוי לאומות העולם התם עיקר נביאותייהו לישראל הכא עיקר נביאותייהו לאומות העולם מיתיבי חסיד היה באומות העולם ואיוב שמו ולא בא לעולם אלא כדי לקבל שכרו הביא הקב"ה עליו יסורין התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב"ה שכרו בעוה"ז [כדי] לטרדו מן העולם הבא תנאי היא דתניא רבי אלעזר אומר איוב בימי שפוט השופטים היה שנאמר [מ] הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו איזה דור שכולו הבל הוי אומר זה דורו של שפוט השופטים רבי יהושע בן קרחה אומר איוב בימי אחשורוש היה שנאמר [מ] ולא נמצא נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ איזהו דור שנתבקשו בו נשים יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש ואימא בימי דוד דכתיב [מ] ויבקשו נערה יפה התם בכל גבול ישראל הכא בכל הארץ רבי נתן אומר איוב בימי מלכות שבא היה שנאמר [מ] ותפל שבא ותקחם וחכ"א איוב בימי כשדים היה שנאמר [מ] כשדים שמו שלשה ראשים ויש אומרים איוב בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא כתיב הכא [מ] כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב התם [מ] כי נבלה עשה בישראל וכולהו [מ] תנאי סבירא להו דאיוב מישראל הוה לבר מיש אומרים דאי ס"ד מאומות העולם הוה בתר דשכיב משה מי [מ] שריא שכינה על עובדי כוכבים והא [מ] אמר מר בקש משה שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר [מ] ונפליגו אני ועמך א"ר יוחנן דורו של איוב שטוף במזמה היה שנאמר [מ] הן אתם כולכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו וכתיב [מ] שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך אימא בנבואה דכתיב [מ] חזון ישעיהו בן אמוץ א"כ למה זה הבל תהבלו למה לי וא"ר יוחנן מאי דכתיב [מ] ויהי בימי שפוט השופטים דור ששופט את שופטיו אומר לו [מ] טול קיסם מבין [מ] (עיניך) אומר לו טול קורה מבין עיניך אמר לו [מ] כספך היה לסיגים אמר לו סבאך מהול במים א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל האומר מלכת שבא אשה היתה אינו אלא טועה מאי מלכת שבא מלכותא דשבא [מ] ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' ויבא גם השטן בתוכם ויאמר ה' אל השטן מאין תבא ויען השטן וגו' [מ] אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כולו ולא מצאתי נאמן כעבדך אברהם שאמרת לו [מ] קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה ואפילו הכי בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה [עד שקנה בד' מאות שקל כסף] לא הרהר אחר מדותיך [מ] ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ וגו' א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב [מ] כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ובאיוב כתיב [מ] איש תם וישר ירא אלהים [וסר מרע] מאי וסר מרע א"ר אבא בר שמואל [מ] איוב ותרתן בממונו היה מנהגו של עולם נותן חצי פרוטה לחנוני איוב ויתרה משלו [מ] ויען השטן את ה' ויאמר החנם ירא איוב אלהים [מ] הלא אתה סכת בעדו ובעד ביתו וגו' [מ] מאי מעשה ידיו ברכת א"ר שמואל בר רב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך מאי [מ] ומקנהו פרץ בארץ א"ר יוסי בר חנינא מקנהו של איוב פרצו גדרו של עולם ואבנים הורגים העזים מקנהו של איוב עזים הורגים את האבנים [מ] ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך [מ] ויאמר ה' אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך וגו' [מ] ויהי היום ובניו ובנותיו אוכלים ושותים יין בבית אחיהם הבכור ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חרשות והאתונות רועות על ידיהם ואימא כמשעה שנכנסו כו'. מאתים ועשר דכתיב (שיר מב) ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה אף שנמיתו הוכפלו דכתיב ויתי איוב אחר זאת מאה ומרבעים שנה למדנו שהיה בן שבעים כשבאו יסורין עליו הרי מאתים ועשר ולעולם מעולי גולה היה: **נתנבאו לאומות העולם.** אלמא נכרי היה: **אליהוא.** על כרחך מדייסיסיה קרא בשמו [ושם אביו] ומשפחתו ישראל הוה ואית דאמרי ממשפחת רם היה הייט אינבוי שבולו הבל. המוכיח שבהן לא היו כלום כדאמרינן לקמן שהשפט היה לו פתמון פה לשפוט את שופטו ומוכימו: **בימי מלכות שבא היה.** וכא (ב) גדול מכשדים עליו: **וחכ"א בימי מלכות כשדים.** בימי נבוכדנצר היה וכא גם משבא גדול עליו: **וכולהו הני תנאי כו'.** מקבלא דמירוצא הוא דתמרין לעיל תנאי היא שהוא מתיבא דלעיל ס"ל עובד כוכבים הוה והני תנאי דהכי מתיבא כולהו סבירא להו דישראל הוה כר מיש אומרים דאמרי בימי יעקב הוה: **והא אמר מר.** בפ"ק דברכות (דף ז.): **ונפליגו.** (ג) ונבדלנו בלכתך עמנו מכל האומות: **ונחזה בך.** לשון זימה [הוא זה] להסתכל בנשים שבעובדי כוכבים אומרים לישראל שוי לאורתנו ומזני עמנו: **ששופט את שופטיו.** שהיו השופטין עצמן מקולקלים והיה פתמון פה לנשפט לוהיט לת מוכיחו אמר לו השופט טול קיסם מבין עיניך הסתלק ופרוש מעבירה קטנה שבידך יכול זה לומר טול קורה מבין עיניך פרוש מעבירה חמורה שבידך: **סבאך.** יין כמו אל תהי בסבאי יין (משלי כג): מהול. מעורב וכן כל לשון סולות שבתורה לשון ערבוב: קום התהלך. היינו דקאמר ומהתהלך בה מאותו שאמרת לו התהלך בארץ אי נא: ה"ג מנהג עולם נותן חצי פרוטה לחנוני. מי שיש לו מלאכה מועטת לעשות אומר לפועל תני פרוטה אני נותן לך ונלך אצל חנוני ונקנה בפרוטה ככר או ביצים ונתלוק ואיוב ויתרה לאלי הסני משלו ונותן לו כל הפרוטה שהיה לע בעיניו לדקדק בדבר קל שאינו ממון: **והאתונות רועות [וגו'].** ע"י הנקר דרש ליה לקרא שאוכלת חזיז מתלש המעגה שהזרע זומח בשעתו: מעין

אימא שהיה כשיעור שהיו ישראל במצרים ותכי הוא חושבנא ישראל היו במצרים ר"י שנה איוב כשבאו עליו יסורין היה בן ע' שנה כדכתיב (איוב טו) גם שב בם ישיש בנו ואין שב פחות מע' שנה כדכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה וכשהשיב הקב"ה שבותו נתן לו הכל למשנה ושנותיו הכפיל לו דכתיב ויהי איוב אחרי זאת ק"מ שנה ההגהו ע' דמעיקרא הוי ר"י שנה: **בלעם [ואביו] אינבוי אינבי** לעובדי כוכבים על דור המבול ועל דור הפלגה. בלעם איבי לעובדי כוכבים לעמלק [ולכתיים] וקשיא לר' יוחנן ולר' אלעזר דאמרי מעולי גולה היה: **כדי לטורדו מן העולם.** אלמא דאיוב מעובדי כוכבים הוה: **תנאי היא** בר' וכולהו הני תנאי מהא ברייתא דר' אלעזר ואילך מודו דאיוב מישראל הוה מדקא מיירי טעמייהו ממשה ואילך איכא למשמע מינה הואיל ושרתה עליו שכינה ממשה ואילך: לבד מיש אומרים דאמר בימי יעקב הוה שעדיין לא בא משה לעולם: **דאי ס"ד דלשאר תנאי אומות העולם היה** וכי ממשה ואילך כו'. [מ] (ואמוראי קרי לר' יוחנן ולר' אלעזר דאמרי תרייהו איוב מעולי גולה היה ורבא נמי אמורא: **מה תחזו בשולמית** דכי היכי דהאי קרא משתעי בנבקבה דהיינו דומה הכי נמי הן אתם כולכם חזיתם: **ששופט.** מי שהיה שפוט על פי בית דין הוא שופט את שופטיו שאם אמר לו השופט טול קיסם שלך גזילה מתחת ידיך היה משיב הוא לשופט טול קורה כלומר אני גזלתי קיסם שהוא מעט אתה גזלת קורה שהוא גדול מזה: **אדם נותן חצי פרוטה לחנוני.** היה חייב לפועל חצי פרוטה הוא נותן לו איוב פרוטה שלימה ולא היה הולך לחנוני לחלוף לו חצי ליתן לו חצי לפועל [כמגהנה] היינו יסר מרע שלא היתה מדחו כמדת רעיו בני אדם: **שהטעימו הקב"ה**

חשק שלמה
על רבינו גרשום

[מ] נלפ"ד מזה שרבינו היה גורס וכולהו תנאי ואמוראי וכמו' המוס' בשם ר"ש ע"ש:

ליקוטי רש"י

כולכם חזיתם. שזה מלך אדם רשע. **ולמה זה הבל תהבלו.** להיות רשעים וחניפים [איוב כו. ובשאיר הקב"ה שבותו נתן לו הכל למשנה ושנותיו הכפיל לו דכתיב ויהי איוב אחרי זאת ק"מ שנה ההגהו ע' דמעיקרא הוי ר"י שנה: **בלעם [ואביו] אינבוי אינבי** לעובדי כוכבים על דור המבול ועל דור הפלגה. בלעם איבי לעובדי כוכבים לעמלק [ולכתיים] וקשיא לר' יוחנן ולר' אלעזר דאמרי מעולי גולה היה: **כדי לטורדו מן העולם.** אלמא דאיוב מעובדי כוכבים הוה: **תנאי היא** בר' וכולהו הני תנאי מהא ברייתא דר' אלעזר ואילך מודו דאיוב מישראל הוה מדקא מיירי טעמייהו ממשה ואילך איכא למשמע מינה הואיל ושרתה עליו שכינה ממשה ואילך: לבד מיש אומרים דאמר בימי יעקב הוה שעדיין לא בא משה לעולם: **דאי ס"ד** דלשאר תנאי אומות העולם היה וכי ממשה ואילך כו'. [מ] (ואמוראי קרי לר' יוחנן ולר' אלעזר דאמרי תרייהו איוב מעולי גולה היה ורבא נמי אמורא: **מה תחזו בשולמית** דכי היכי דהאי קרא משתעי בנבקבה דהיינו דומה הכי נמי הן אתם כולכם חזיתם: **ששופט.** מי שהיה שפוט על פי בית דין הוא שופט את שופטיו שאם אמר לו השופט טול קיסם שלך גזילה מתחת ידיך היה משיב הוא לשופט טול קורה כלומר אני גזלתי קיסם שהוא מעט אתה גזלת קורה שהוא גדול מזה: **אדם נותן חצי פרוטה לחנוני.** היה חייב לפועל חצי פרוטה הוא נותן לו איוב פרוטה שלימה ולא היה הולך לחנוני לחלוף לו חצי ליתן לו חצי לפועל [כמגהנה] היינו יסר מרע שלא היתה מדחו כמדת רעיו בני אדם: **שהטעימו הקב"ה**

[שדר השרדים ג, א] [מ] חזון ישעיהו בן אמוץ אשר חזה על יהודה וירושלם בימי עזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה: [ישעיה א, א] ב) ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ וילך איש מבית לחם יהודה לגור בשדי מואב הוא ואשתו ושני בניו: [רות א, א] ל) בסכף היה לסיגים סבאך מהול במים: [ישעיה א, כב] מ) ויהי היום ויבאו בני האלהים להתיצב על יי ויבוא גם השטן בתוכם: ויאמר יי אל השטן מאין תבא ויען השטן את יי ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה: [איוב א, ו-ז] ג) קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה: [בראשית יג, יז] ס) ויאמר יי אל השטן השמת לבך על עבדי איוב כי אין כמוהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע: [איוב א, ח] ע) ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תגע בו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני: [בראשית כב, יב] פ) ויען השטן את יי ויאמר החנם ירא איוב אלהים: [איוב א, ט] צ) הלא אתה שכת בעדו ובעד ביתו ובעד כל אשר לו מסביב מעשה ידיו ברכת ומקנהו פרץ בארץ: [איוב א, י] ק) ואולם שלח נא ידך ונע בכל אשר לו אם לא על פניך יברכך: [איוב א, יא] ר) ויאמר יי אל השטן הנה כל אשר לו בידך רק אליו אל תשלח ידך ויצא השטן מעם פני יי: [איוב א, יב] ש) ויהי היום ובניו אכלים ושתים יין בבית אחיהם הבכור: ומלאך בא אל איוב ויאמר הבקר היו חרשות והאתונות רעות על ידיהם: [איוב א, יג-יד]

אם לא על פניך יברכך. מיד כתמיה [שם א, יא]. **על ידיהם.** כמו (במדבר ג) אים על ידו ואיש לשון מקום אלא על שם שהוא מוכן ומזומן לידו [שם א, יד].

מֵעֵין הָעוֹלָם הַבָּא – **a semblance of the World to Come** (i.e. the Messianic era), when conception and birth will occur on the same day.[1]

The quotation from the Book of *Job* is resumed (1:16-2:2):

„עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר אֵשׁ אֱלֹהִים וגו׳ " – ***This one was still speaking when another came and said, "A fire of God* etc.** *[fell from heaven, raged among the sheep and the servants, and consumed them. Only I escaped, on my own, to tell you]."* „עוֹד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר כַּשְׂדִּים שָׂמוּ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּפְשְׁטוּ עַל־הַגְּמַלִּים וַיִּקָּחוּם וגו׳ " – ***This one was still speaking when another came and said, "The Chaldeans fielded three divisions that deployed themselves against the camels and took them* etc.** *[and slew the servants by the sword. Only I escaped, on my own, to tell you]."* „עַד זֶה מְדַבֵּר וְזֶה בָּא וַיֹּאמַר בָּנֶיךָ וּבְנוֹתֶיךָ אֹכְלִים וְשֹׁתִים יַיִן בְּבֵית אֲחִיהֶם הַבְּכוֹר – ***Once he had spoken, another came and said, "Your sons and daughters were eating and drinking wine in the house of their brother, the firstborn.*** „וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוֹלָה בָּאָה מֵעֵבֶר הַמִּדְבָּר וַיִּגַּע בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת וַיִּפֹּל עַל־הַנְּעָרִים וגו׳ " – ***When, lo, a mighty wind came from across the wilderness. It struck the four corners of the house so that it collapsed upon the young men* etc.** *[and they died. Only I escaped, on my own, to tell you]."* „וַיָּקָם אִיּוֹב וַיִּקְרַע אֶת־מְעִלוֹ וַיָּגֵז אֶת־רֹאשׁוֹ וגו׳ " – ***Then Job arose, tore his shirt, plucked out [the hair of] his head,* etc.** *[threw himself upon the ground and prostrated himself].* „וַיֹּאמֶר עָרֹם יָצָתִי מִבֶּטֶן אִמִּי וְעָרֹם אָשׁוּב שָׁמָּה ה׳ נָתַן וַה׳ לָקָח יְהִי שֵׁם ה׳ מְבֹרָךְ – ***He said, "Naked I came out of my mother's womb, and naked shall I return there.*[2] *HASHEM has given, HASHEM has taken away; blessed be the Name of HASHEM."*** בְּכָל־זֹאת לֹא־חָטָא אִיּוֹב וְלֹא־נָתַן תִּפְלָה לֵאלֹהִים – ***Despite all this, Job did not sin or ascribe caprice to God.*** וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים לְהִתְיַצֵּב וגו׳ " – ***On a certain day,*[3] *the angels came to stand,* etc.** *[before HASHEM, and the Satan too came with them to stand before HASHEM].* „וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל־הַשָּׂטָן אַי מִזֶּה תָּבֹא וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת־ה׳ וַיֹּאמַר מִשֹּׁט בָּאָרֶץ [וגו׳] – ***HASHEM asked the Satan, "From where do you come?" The Satan answered HASHEM, saying, "From exploring the earth* [etc.]** *[and wandering about (his'haleich) on it].*

As above, the Gemara takes the Satan's reply (which included the word *his'haleich*) as an allusion to Abraham:

אָמַר לְפָנָיו – **[The Satan] said before [God],** רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם שִׁטְּטִתִּי בְּכָל הָעוֹלָם – **"Master of the Universe! I have explored the entire world,** וְלֹא מָצָאתִי כְּעַבְדְּךָ אַבְרָהָם – **and I have not found** anyone as loyal **as Your servant Abraham,** שֶׁאָמַרְתָּ לוֹ: „קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה" – **to whom You said,** ***"Arise, wander about (his'haleich) the land of Canaan, through its length and breadth, for to you I will give it",***[4] וּכְשָׁעָה שֶׁבִּקֵּשׁ לִקְבּוֹר שָׂרָה – **and yet when [Abraham] wanted to bury** his wife **Sarah,** לֹא מָצָא מָקוֹם לִקְבּוֹרָהּ – and **could not find a place to bury her,** וְלֹא הִרְהֵר אַחַר מִדּוֹתֶיךָ – **he did not ponder Your ways!**

The Gemara returns to the narrative with God's reply to the Satan (*Job* 2:3):

„וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל־הַשָּׂטָן הֲשַׂמְתָּ לִבְּךָ אֶל־עַבְדִּי אִיּוֹב כִּי אֵין כָּמֹהוּ בָּאָרֶץ וגו׳ וְעוֹדֶנּוּ מַחֲזִיק בְּתֻמָּתוֹ וַתְּסִיתֵנִי בוֹ לְבַלְּעוֹ חִנָּם" – ***HASHEM said to the Satan, "Have you paid attention to My servant Job? For there is none like him in all the world* etc.** *[a perfect and upright man, one that fears God and avoids evil and still he maintains his integrity;]* ***and you turned Me against him, to destroy him for no reason!"***

The Gemara comments:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן – **R' Yochanan said:** אִלְמָלֵא מִקְרָא כָּתוּב אִי אֶפְשָׁר לְאוֹמְרוֹ – **Were this verse not written, it would be impossible** for us **to say it** on our own. כְּאָדָם שֶׁמְּסִיתִין אוֹתוֹ וְנִיסָּת – It describes God **like a mortal, whom [others] urge and he is persuaded** by them![5]

A Baraisa elaborates on the machinations of the Satan:

בְּמַתְנִיתָא תְּנָא – **A Tanna taught in a Baraisa:** יוֹרֵד וּמַתְעֶה – [THE SATAN] DESCENDS to this world AND LURES people INTO SIN:[6] וְעוֹלֶה וּמַרְגִּיז – HE then ASCENDS to the Heavenly Court AND INCITES God's wrath by denouncing the sinner. נוֹטֵל רְשׁוּת – HE TAKES PERMISSION to kill the sinner, AND TAKES his SOUL.[7]

The narrative is continued with the Satan's reply to God (*Job* 2:4-7):

„וַיַּעַן הַשָּׂטָן אֶת־ה׳ וַיֹּאמַר עוֹר בְּעַד־עוֹר וְכֹל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ – ***The Satan answered HASHEM saying, "Limb for limb – indeed all that a man has he will give up for his life.***[8] אוּלָם שְׁלַח־נָא יָדְךָ וְגַע אֶל־עַצְמוֹ וְאֶל־בְּשָׂרוֹ אִם־לֹא (עַל) [אֶל]־פָּנֶיךָ יְבָרְכֶךָּ – ***But, stretch out Your Hand and strike his bones and his flesh,***

NOTES

1. In reference to the Messianic era, it is written (*Jeremiah* 31:7): וְקִבַּצְתִּים מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ בָּם עִוֵּר וּפִסֵּחַ הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו, *I* [God] *will gather them* [Israel] *from the ends of the earth – with them, the blind and the lame, the woman carrying child and the woman that has given birth, together.* The Gemara (*Shabbos* 30b) homiletically interprets the phrase הָרָה וְיֹלֶדֶת יַחְדָּו, *the woman carrying child and the woman that has given birth together,* as meaning that a woman will conceive and give birth on the same day. [Similarly, the sprouting of vegetation will occur immediately after planting] (*Rashi* to *Shabbos* ibid.; cf. *Maharsha* here).

2. The word שָׁמָּה, *there,* signifies the place to which he is destined to return; namely, the earth in which he will be buried (*Rashi* ad loc.).

The thrust of Job's words is: How can I complain of the loss of my children and possessions? I was born without them, and I will die the same way (*Metzudos*).

3. The next appointed time for the Heavenly Court to convene in judgment (*Metzudos*) [possibly, Yom Kippur – see 15b note 34].

4. *Genesis* 13:17.

5. This anthromorphic expression, like similar expressions in the Torah, is used merely to make God's actions or attributes understandable to people. It should not be taken literally. God does not inflict punishment without reason for His justice is perfect. The reason for the suffering of the righteous is concealed from us. God's statement that He was persuaded to destroy Job "for no reason" is to be understood in the context of the Satan's rhetorical denunciation of Job (*Job* 1:9): הַחִנָּם יָרֵא אִיּוֹב אֱלֹהִים, *Does Job fear God for no reason?* [I.e. he serves God for ulterior motives – see above, 15a.] Our verse is interpreted as follows: וַתְּסִיתֵנִי בוֹ לְבַלְּעוֹ חִנָּם, *and you persuaded Me to destroy him* [on the basis of your argument, "Does Job fear God] *for no reason"* (*Maharsha*).

Ramban (ad loc.) gives a different perspective: The "destruction" which God wrought "for no reason" was really not a destruction at all. That which the Satan had hoped would break Job proved, on the contrary, to stimulate him to scale heights of spirituality hitherto beyond him. Where until now he had served God only out of fear, he would be in the end counted among those who are motivated by love.

6. [The Satan is also the יֵצֶר הָרָע, *Evil Inclination* (Gemara below).]

7. [The Satan is also the מַלְאַךְ הַמָּוֶת, *the Angel of Death* (Gemara below).] The Satan does not kill without permission from God, as evidenced by our verse: וַתְּסִיתֵנִי בוֹ לְבַלְּעוֹ, *And you persuaded Me* [God] *to destroy him* (*Rashi*).

8. A person will take a blow intended for one limb on another limb in order to save his life. One who sees a sword descending upon his head will raise his arm to ward off the blow, although it may be slashed as a result. Certainly, then, a man, knowing that he is deserving of capital punishment, would unbegrudgingly give his possessions to save his life (*Rashi* ad loc.). The Satan argued: Job possibly thinks that death has been decreed upon him, and the loss of everything he has is a substitute for his own death. Therefore, he accepts the loss gladly (*Metzudos*).

and he will surely bless (i.e. blaspheme)[9] ***You to Your Face!"*** וַיֹּאמֶר ה׳ אֶל־הַשָּׂטָן הִנֵּו בְיָדֶךָ אַךְ אֶת־נַפְשׁוֹ שְׁמֹר – ***HASHEM said to the Satan, "Behold, he is in your hands*** [to afflict as you wish]; ***only, spare his life."*** וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵאֵת פְּנֵי ה׳ וַיַּךְ אֶת אִיּוֹב וגו׳ – ***The Satan departed from the presence of HASHEM and inflicted Job*** **etc.** *[with a severe inflammation from the sole of his foot to the crown of his head].*

The Gemara notes that this challenge was very difficult for the Satan to meet:

אָמַר רַבִּי יִצְחָק – **R' Yitzchak said:** קָשֶׁה צַעֲרוֹ שֶׁל שָׂטָן יוֹתֵר מִשֶּׁל אִיּוֹב – **The suffering of the Satan exceeded** even **that of Job.** The Satan's task – to inflict extreme pain on Job without allowing him to die – was most difficult. מָשָׁל לְעֶבֶד שֶׁאָמַר לוֹ רַבּוֹ – **A** fitting **analogy** is that **of a servant who was told by his master,** שְׁבוֹר חָבִית וּשְׁמוֹר אֶת יֵינָהּ – **"Break a keg** of wine, **but save the wine within it."**[10]

Reish Lakish teaches that this entity, which our passage from *Job* refers to as the "Satan," has three identities:

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ – **Reish Lakish said:** הוּא שָׂטָן – **He is the Prosecutor,** who incites God's wrath against those who sin. הוּא יֵצֶר הָרָע – **He is the Evil Inclination,** which causes people to sin. הוּא מַלְאַךְ הַמָּוֶת – **He is the Angel of Death,** who executes sinners.[11]

Reish Lakish gives the Scriptural sources:

הוּא שָׂטָן דִּכְתִיב – We know that **he is the Prosecutor, for it is written:** „וַיֵּצֵא הַשָּׂטָן מֵאֵת פְּנֵי ה׳" – ***The Satan*** (after having prosecuted Job) ***departed from the presence of HASHEM.*** הוּא יֵצֶר הָרָע – We know that **he is the Evil Inclination,** כְּתִיב הָתָם: „רַק רַע כָּל־הַיּוֹם" – for **elsewhere,** in reference to the Evil Inclination, **it is written,** ***only evil, all day long,***[12] וּכְתִיב הָכָא: („רַק אֵלָיו אַל־תִּשְׁלַח יָדֶךָ") [רק את נפשו שמור] – **and here,** in the first dialogue between God and the Satan, **it is written** that God told the Satan: ***only do not lay your hand on him.***[13] The connection between the two verses, established by their common use of the word "only," implies that the Satan and the Evil Inclination are one and the same. הוּא מַלְאַךְ הַמָּוֶת – We know that **he is the Angel of Death,** דִּכְתִיב „(רק) [אַךְ] אֶת־נַפְשׁוֹ שְׁמוֹר" – **for it is written,** in the second dialogue, that God told the Satan: ***Only, spare his life.***[14] אַלְמָא בְּדִידֵיהּ קַיְימָא – **Evidently, it was within the purview of [the Satan]** to take Job's soul.

R' Levi reveals the Satan's motive in persecuting Job. He also discusses the motive of Peninah, wife of Elkanah, who taunted her co-wife Chanah for her childlessness:

אָמַר רַבִּי לֵוִי – **R' Levi said:** שָׂטָן וּפְנִינָּה לְשֵׁם שָׁמַיִם נִתְכַּוְּונוּ – **The intentions of the Satan and Peninah were for the sake of Heaven.** שָׂטָן כֵּיוָן דְּחַזְיָא לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּנָטְיָה דַּעְתֵּיהּ בְּתַר אִיּוֹב – **was partial to Job,** אָמַר חַס וְשָׁלוֹם מִינְּשֵׁי לֵיהּ לְרַחֲמָנוּתֵיהּ דְּאַבְרָהָם – **he said** to himself, **"God forbid that He will forget**[15] **the mercy of Abraham."**[16] Therefore, he set out to demonstrate Job's failings. פְּנִינָּה דִּכְתִיב – **Peninah** too had honorable motives, **as it is written:** „וְכַעֲסַתְּהָ צָרָתָהּ גַּם־כַּעַס בַּעֲבוּר הַרְעִמָהּ" – ***And [Chanah's] co-wife*** [Peninah] ***angered her repeatedly, to make her fret*** [about her childlessness].[17] It was Peninah's intent to motivate Chanah to beseech God for a child.

דְּרָשָׁהּ רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב בְּפַפּוּנְיָא – **Rav Acha bar Yaakov taught it** [this teaching of R' Levi] **in** the town of **Papunia,** אָתָא שָׂטָן נַשְׁקֵיהּ לְכַרְעֵיהּ – and **the Satan came and kissed his foot** in appreciation.

The Gemara records Job's reaction to the bodily suffering inflicted upon him:

„בְּכָל־זֹאת לֹא־חָטָא אִיּוֹב בִּשְׂפָתָיו" – ***Despite all this, Job did not sin with his lips.***[18] He did not complain against God for his suffering.

Rava draws an inference from the verse's expression, *with his lips:*

אָמַר רָבָא – **Rava said:** „בִּשְׂפָתָיו" לֹא חָטָא בְּלִבּוֹ חָטָא – ***With his lips*** **[Job] did not sin,** but **in his heart he did sin.** Job harbored improper thoughts in his mind, but did not voice them.

The Gemara quotes a verse that Rava understands as masking an unspoken blasphemy:

מַאי קָאָמַר – **What did [Job] mean** when he said: „אֶרֶץ נִתְּנָה בְּיַד־רָשָׁע פְּנֵי־שֹׁפְטֶיהָ יְכַסֶּה אִם־לֹא אֵיפוֹא מִי־הוּא" – ***The land is delivered into the hand of the wicked one, he covers the faces of its judges. If not, then who is it*** (that inflicts suffering on the righteous)?[19] אָמַר רָבָא – **Rava explained:** בִּקֵּשׁ אִיּוֹב לַהֲפוֹךְ קְעָרָה עַל פִּיהָ – **Job sought to turn the plate upside down.**[20] He denied the mastery of God, believing that the world was controlled by forces of evil.[21]

Abaye disagrees with Rava's understanding of this verse:

אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי – **Abaye said to [Rava]:** לֹא דִּבֵּר אִיּוֹב אֶלָּא כְּנֶגֶד הַשָּׂטָן – **Job was referring only to the Satan.** He castigates the Satan for his role in bringing suffering to the world.[22]

The Gemara notes that these views of Abaye and Rava have already been expressed by Tannaim:

כְּתַנָּאֵי – **This** dispute **corresponds to the dispute between Tannaim** that is recorded in the following Baraisa: „אֶרֶץ נִתְּנָה בְּיַד־רָשָׁע" – [Job said:] ***THE LAND IS DELIVERED INTO THE HAND OF THE WICKED ONE.*** רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר – **R' ELIEZER SAYS:** בִּקֵּשׁ אִיּוֹב לַהֲפוֹךְ קְעָרָה עַל פִּיהָ – **JOB SOUGHT TO TURN THE PLATE UPSIDE DOWN;** i.e. he blasphemed. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ – **R' YEHOSHUA**

NOTES

9. See 15b note 43.

10. The physical body and the soul within it are compared to a barrel and its wine. The servant has the difficult task of making incisions in the side of the barrel that penetrate as far as possible without piercing the entire thickness. Similarly, the Satan had to inflict pain on Job's body, but not in such a way that it would cease to function. He therefore afflicted Job with an inflammation on the outside of his body, but did not damage any of the internal organs for that would put Job's very life at risk (*Maharsha*).

11. [This teaching echoes the Baraisa cited above which taught that the Satan lures people into sin, prosecutes them before God and then kills them. Reish Lakish adds the Scriptural sources.]

12. *Genesis* 6:5. The entire verse reads: וַיַּרְא ה׳ כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם, *HASHEM saw that the wickedness of man was great upon the earth, and that the entire inclination of the thoughts of his heart was only evil all day long.*

13. *Job* 1:12.

14. Ibid. 2:6.

15. A further example of anthromorphism (see note 5).

16. [I.e. the mercy that God bestows on the Jews in the merit of Abraham.]

17. *I Samuel* 1:6.

18. *Job* 2:10.

19. Ibid. 9:24.

20. I.e. he sought to overthrow every vestige of respect for God (*Rashi*; see *Gra* in *Divrei Eliyahu* p. 83).

21. This represents only what Job thought. The words he actually spoke are not to be understood in this blasphemous sense, for, as taught above, Job sinned only in his heart, not with his lips. His spoken words are a denunciation of the Satan (*Maharsha*).

22. [See previous note. According to Abaye, Job did not deny God's mastery even in his thoughts.]

SAID TO [R' ELIEZER]: לֹא דִּבֵּר אִיּוֹב אֶלָּא כְּלַפֵּי שָׂטָן – JOB WAS REFERRING ONLY TO THE SATAN.

A statement by Job that is blasphemous:

„עַל־דַּעְתְּךָ כִּי־לֹא אַרְשִׁיעַ וְאֵין מִיָּדְךָ מַצִּיל" – [Job said to God:] ***Were it Your intention, I would not be wicked; none can save from Your hand.***[23] אָמַר רָבָא – **Rava said:** בִּקֵּשׁ אִיּוֹב לִפְטוֹר אֶת כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ מִן הַדִּין – **Job sought to exempt the entire world from** God's **judgment.** אָמַר לְפָנָיו – **[Job] said before [God],** רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם – **"Master of the Universe!** בָּרָאתָ שׁוֹר פַּרְסוֹתָיו סְדוּקוֹת – **You created an ox with split hooves.** בָּרָאתָ חֲמוֹר פַּרְסוֹתָיו קְלוּטוֹת – **You created an ass with closed hooves.**[24] I.e. you determine whether or not an animal is kosher. בָּרָאתָ גַּן עֵדֶן בָּרָאתָ גֵּיהִנֹּם – **You created *Gan Eden*** and **You created *Gehinnom.*** בָּרָאתָ צַדִּיקִים בָּרָאתָ רְשָׁעִים – **You created righteous people** and **You created wicked people.** מִי מְעַכֵּב עַל יָדְךָ – **Who can stop You?** Those who sin are compelled to do so by Divine decree; therefore, they should be exempt from punishment."[25]

The Gemara records the answer given by Job's friends to this argument:

[וּמַאי אֲהַדְּרוּ לֵיהּ חַבְרֵיהּ [דְּאִיּוֹב – **What did Job's friends answer him?** „אַף־אַתָּה תָּפֵר יִרְאָה וְתִגְרַע שִׂיחָה לִפְנֵי־אֵל" – ***Certainly, you will mitigate fear*** of Heaven ***and diminish prayers to God.***[26] For, if all is preordained, of what use is fear or prayer? But your argument is false, because בְּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יֵצֶר הָרָע – granted that **the Holy One, Blessed is He, created the Evil Inclination,** בָּרָא לוֹ תּוֹרָה תַּבְלִין – **He created the Torah as its antidote.**[27] Hence, it is up to the individual whether he will be righteous or wicked.[28]

The Gemara digresses with an insight into Job's righteous character:

דָּרַשׁ רָבָא – **Rava expounded:** מַאי דִּכְתִיב – **What is** the meaning of **that which is written:**[29] „בִּרְכַּת אֹבֵד עָלַי תָּבֹא וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנֵן" – [Job said:] ***The blessing of the wretched was directed towards me and I brought joy to the widow's heart?*** „בִּרְכַּת אֹבֵד עָלַי תָּבֹא" – The phrase, ***The blessing of the wretched was directed towards me,*** מְלַמֵּד שֶׁהָיָה גּוֹזֵל שָׂדֶה מִיתוֹמִים – **teaches that [Job] would steal fields from orphans,** וּמַשְׁבִּיחָהּ וּמַחֲזִירָהּ לָהֶן – **improve them and** then **return them to [their owners],** thereby earning their blessings.[30] „וְלֵב אַלְמָנָה אַרְנֵן" – The phrase, ***and I brought joy to the widow's heart,*** דְּכָל הֵיכָא דַּהֲוָה (איכא) אַלְמָנָה – teaches that **whenever there was a widow** דְּלֹא הֲווּ נָסְבֵי לָהּ – **whom no one would marry,** הֲוָה אָזֵיל שְׁדֵי שְׁמֵיהּ עִילָּוָוהּ – **[Job] would go and associate his name with her,** claiming her as his relative.[31] וַהֲווּ אָתוּ נָסְבֵי לָהּ – **They would then come to marry her.**

The Gemara records several blasphemous statements made by Job:

„לוּ שָׁקוֹל יִשָּׁקֵל כַּעְשִׂי וְהַוָּתִי בְּמֹאזְנַיִם יִשְׂאוּ־יָחַד" – ***Would that my vexation be weighed, and my experience [placed] in the scale; let them be borne together.***[32] אָמַר רַב – **Rav**[33] **said:** עַפְרָא לְפוּמֵיהּ דְּאִיּוֹב – **Job's mouth** should be stuffed **with dirt!** חַבְרוּתָא כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא – He talks as **a friend** would **to God.** He says to God: Let us decide which one of us is right![34]

Another blasphemous statement by Job:

„לֹא יֵשׁ־בֵּינֵינוּ מוֹכִיחַ יָשֶׁת יָדוֹ עַל־שְׁנֵינוּ" – [Job said to God:] ***There is no arbiter between us that might lay his hand on us both.***[35] אָמַר רַב – **Rav**[36] **said:** עַפְרָא לְפוּמֵיהּ דְּאִיּוֹב – **Job's mouth** should be stuffed **with dirt!** כְּלוּם יֵשׁ עֶבֶד שֶׁמּוֹכִיחַ אֶת רַבּוֹ – **Is there** such a thing as **a slave that calls his master to account?!** There is no agency that can act as arbiter of a dispute to which God is a party.

Another utterance by Job with which the Gemara finds fault: „בְּרִית כָּרַתִּי לְעֵינָי וּמָה אֶתְבּוֹנֵן עַל־בְּתוּלָה" – ***I made a pact with my eyes; why would I contemplate a virgin?***[37] אָמַר רָבָא – **Rava said:** עַפְרָא לְפוּמֵיהּ דְּאִיּוֹב – **Job's mouth** should be stuffed **with dirt!** אִיהוּ בְּאַחֲרָנְיָתָא – He says that **he** did not gaze **at another woman** besides his wife, אַבְרָהָם אֲפִילּוּ בְּדִידֵיהּ לָא אִיסְתַּכֵּל – but **Abraham did not look even at his [wife].**[38] דִּכְתִיב: „הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יְפַת־מַרְאֶה אָתְּ" – **As it is written** that Abraham told Sarah before they reached Egypt: ***Behold, now I know that you are a woman of beautiful appearance.***[39] מִכְּלַל דְּמֵעִיקָּרָא לָא הֲוָה יָדַע לָהּ – The word *now* **implies that previously [Abraham] was unaware** of the beauty **of [Sarah].**

NOTES

23. *Job* 10:7. [This translation reflects Rava's teaching that follows.]

24. Split hooves is one of the distinguishing characteristics of a kosher animal (see *Leviticus* 11:3).

25. [As we learned above, the verse לֹא־חָטָא אִיּוֹב בִּשְׂפָתָיו, *Job did not sin with his lips,* teaches that Job's statement, אֶרֶץ נִתְּנָה בְיַד־רָשָׁע, *The land is delivered into the hand of the wicked one,* is not blasphemy, but a castigation of the Satan (see note 21). Later, however, Job made statements that were blasphemous (see *Ibn Ezra* to *Job* 2:10).]

26. *Job* 15:4.

27. Lit. spices. Study of the Torah drives away sinful thoughts, as the Gemara, *Kiddushin* 30b, teaches: *If this vile creature* [the Evil Inclination] *encounters you, draw it into a study hall: if it is stone, it will erode; if it is iron, it will shatter (Rashi).*

28. The principle that man has free will and can decide his own spiritual standing is alluded to by the verse's use of the second-person construct: *you will mitigate fear etc.* That is to say: *You* can do it, for it is within your power (*Maharsha*).

29. *Job* 29:13.

30. According to this interpretation, אוֹבֵד (lit. lost one) means one who thought he had lost his field (*Rashi*). It is clear that Job did not actually steal the fields for, as taught in *Bava Metzia* 61b, stealing is forbidden even where it is intended for the benefit of the owner. The orphans were merely under the impression that their fields had been stolen (*Rabbeinu Gershom;* cf. *Yad Ramah* and *Pnei Shlomo*).

31. *Rashi's* first explanation. Alternatively: Job would speak out [in praise of] the widow so that others would want to marry her (*Rashi*).

32. *Job* 6:2. According to the plain meaning of the verse, Job laments that if his sufferings would be placed in a weighing scale they would outweigh all the sand by all the seas in the world (see the following verse). Rava, however, interprets the verse as follows: If my sufferings were placed in one scale and my sins in the other, we would see which outweighs the other (see *Maharsha*).

33. According to an alternative version of the text, this statement is attributed to Rava (*Mesoras HaShas*).

34. Job talks to God like a person who contends with his [business] partner, saying, "Let us make a calculation and see which one of us owes the other" (*Rashi*; see note 25).

35. *Job* 9:33.

36. Alternative texts read "Rava" (see *Mesoras HaShas*).

37. Ibid. 31:1.

38. Presumably, Abraham saw Sarah before he married her, for the Gemara (*Kiddushin* 41a) teaches that it is forbidden to marry a woman without first looking at her, lest he see in her something objectionable. However, Abraham never gazed at Sarah during the intervening years and was unaware that she had retained her beauty (*Maharsha*).

[*Bach* deletes the expression עַפְרָא לְפוּמֵיהּ דְּאִיּוֹב, *Job's mouth should be stuffed with dirt,* for Job did not say anything improper. His statement merely indicated that he was not as great as Abraham. (See *Maharsha* for a justification of our text.)]

39. *Genesis* 12:11. Since they were descending to Egypt — a country steeped in immorality — God wished Abraham to realize the danger to Sarah. Therefore, he caused Abraham to notice her reflection (*Rabbeinu Gershom, Rashi* ad loc.).

Another blasphemous statement by Job:
כָּלָה עָנָן וַיֵּלַךְ כֵּן יוֹרֵד שְׁאוֹל לֹא יַעֲלֶה״ – ***As a cloud dissipates and is gone, so one who goes down to the grave will not rise.***[40] אָמַר רָבָא – **Rava said:** מִכָּאן שֶׁכָּפַר אִיּוֹב בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים – **From here** we see **that Job denied** the doctrine of **the Resurrection of the Dead.**

Another blasphemous utterance by Job:
אֲשֶׁר־בִּשְׂעָרָה יְשׁוּפֵנִי וְהִרְבָּה פְצָעַי חִנָּם״ – ***For He has shattered me with a whirlwind (s'arah), multiplied my wounds for no reason.***[41] אָמַר רַבָּה – **Rabbah**[42] **said:** אִיּוֹב בִּסְעָרָה חֵרֵף וּבִסְעָרָה הֶשִׁיבוּהוּ – **Job angered** God **with** the word ***s'arah*** (whirlwind) **and he was answered with** the word ***s'arah.*** בִּסְעָרָה חֵרֵף – **He angered** God **with** the word ***s'arah,*** דִּכְתִיב: אֲשֶׁר־בִּשְׂעָרָה יְשׁוּפֵנִי״ – **as it is written:** ***For He has shattered me with a whirlwind*** (*s'arah*), which, on a homiletic level, alludes to the following: אָמַר לְפָנָיו – **[Job] said before [God],** רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם שֶׁמָּא רוּחַ סְעָרָה עָבְרָה לְפָנֶיךָ – **"Master of the Universe! Perhaps a whirlwind passed before You,** וְנִתְחַלֵּף לְךָ בֵּין אִיּוֹב לְאוֹיֵב – **and You confused** my name **Iyov** (Job) with the word ***oyev*** (enemy)."[43] Job suggested that God's punishment of him was a mistake! בִּסְעָרָה הֶשִׁיבוּהוּ דִּכְתִיב – **He was answered with** the word *s'arah*, **as it is written:**[44] וַיַּעַן־ה׳ אֶת־אִיּוֹב מִן הַסְּעָרָה וַיֹּאמַר [וגו׳] – ***Then God answered Job from out of the whirlwind (s'arah), saying*** **etc.** אֱזָר־נָא כְגֶבֶר חֲלָצֶיךָ וְאֶשְׁאָלְךָ וְהוֹדִיעֵנִי״ – ***Gird up your loins like a warrior. I will put questions to you, and you will enlighten Me.***

Basing himself on the similarity between the words סְעָרָה (whirlwind) and שְׂעָרָה (hair),[45] Rava interprets the phrase, God answered Job from out of the *whirlwind,* as an allusion to the following argument:
אָמַר לוֹ – **[God] said to [Job],** הַרְבֵּה נִימִין בָּרָאתִי בָּאָדָם – **"I created many hairs on a person,** וְכָל נִימָא וְנִימָא בָּרָאתִי לָהּ גּוּמָּא בִּפְנֵי עַצְמָהּ – **and for each and every hair I created its own hole,** שֶׁלֹּא יְהוּ שְׁתַּיִם יוֹנְקוֹת מִגּוּמָּא אַחַת – **so that two hairs do not grow from one hole.** שֶׁאִלְמְלֵי שְׁתַּיִם יוֹנְקוֹת מִגּוּמָּא אַחַת – **for if two** hairs **were to grow from one hole,** מַחֲשִׁיכוֹת מְאוֹר עֵינָיו שֶׁל אָדָם – **they would darken a person's eyesight.** בֵּין גּוּמָּא לְגוּמָּא לֹא נִתְחַלֵּף לִי – **I do not confuse one hole with another.** בֵּין אִיּוֹב לְאוֹיֵב נִתְחַלֵּף לִי – **Would I confuse *Iyov*** (Job) **with *oyev*** (enemy)?!"

God continues with a second example of His powers of precision:
מִי־פִלַּג לַשֶּׁטֶף תְּעָלָה [וגו׳]״ – ***Who opened a channel for the rushing waters (t'alah)? [etc.]***[46] הַרְבֵּה טִיפִּין בָּרָאתִי בָּעָבִים – God said, **"I created many drops of rain in the clouds,** וְכָל טִיפָּה וְטִיפָּה בָּרָאתִי לָהּ דְּפוּס בִּפְנֵי עַצְמָהּ – **and for each and every drop I created a channel of its own,** כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ שְׁתֵּי טִיפִּין יוֹצְאוֹת מִדְּפוּס אֶחָד – **so that two drops will not issue from a single channel.** שֶׁאִלְמְלֵי שְׁתֵּי טִיפִּין יוֹצְאוֹת מִדְּפוּס אֶחָד – **For if two drops would issue from a single channel,** מְטַשְׁטְשׁוֹת אֶת הָאָרֶץ – **[the resulting torrents] would turn** fertile **earth into clay** וְאֵינָהּ מוֹצִיאָה פֵּירוֹת – **and [the earth] would not yield produce.** בֵּין טִיפָּה לְטִיפָּה לֹא נִתְחַלֵּף לִי – **I do not confuse one drop with another.** בֵּין אִיּוֹב לְאוֹיֵב נִתְחַלֵּף לִי – **Would I confuse *Iyov*** (Job) **with *oyev*** (enemy)?!"

This interpretation is based on the translation of the word תְּעָלָה, *t'alah,* as channel:
מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי תְּעָלָה לִישְׁנָא דְּדָפוּס הִיא – **How is it known that this** word, ***t'alah,*** **signifies "channel"?** אָמַר רַבָּה בַּר שִׁילָא – **Rabba bar Shila said:** דִּכְתִיב: וַיַּעַשׂ תְּעָלָה כְּבֵית סְאָתַיִם זָרַע״ – **For it is written:**[47] **[*Elijah*] *made a channel*** (*t'alah*) *whose area was* ***equivalent to the area required [to sow] two se'ahs of seed.***

A third example of God's powers of precision:
וְדֶרֶךְ לַחֲזִיז קֹלוֹת״ – ***And*** who made ***a path for the clouds*** which carry ***the blasts of thunder?***[48] הַרְבֵּה קוֹלוֹת בָּרָאתִי בָּעָבִים – God said, **"I created many thunderclaps in the clouds,** וְכָל קוֹל וְקוֹל בָּרָאתִי לוֹ שְׁבִיל בִּפְנֵי עַצְמוֹ – **and for each and every thunderclap I created its own path,** כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ שְׁתֵּי קוֹלוֹת יוֹצְאוֹת מִשְּׁבִיל אֶחָד – **so that two thunderclaps should not go forth on the same path.** שֶׁאִלְמְלֵי שְׁתֵּי קוֹלוֹת יוֹצְאוֹת מִשְּׁבִיל אֶחָד – **For if two thunderclaps would go forth on the same path,** מַחֲרִיבִין אֶת כָּל הָעוֹלָם – **they would destroy the entire world.**[49] בֵּין קוֹל לְקוֹל לֹא נִתְחַלֵּף לִי – **I do not confuse one thunderclap with another.** בֵּין אִיּוֹב לְאוֹיֵב נִתְחַלֵּף לִי – **Would I confuse *Iyov*** (Job) **with *oyev*** (enemy)?!"

A fourth example:
הֵיָדַעְתָּ עֵת לֶדֶת יַעֲלֵי־סָלַע חִלַּל אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר״ – ***Can you fathom when the mountain-goat will give birth? Can you anticipate the pangs of the gazelle?***[50] יְעֵלָה זוֹ אַכְזָרִית עַל בָּנֶיהָ – God said, **"This goat is cruel to its offspring.** בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹרַעַת – **When it squats**

NOTES

40. *Job* 7:9.

41. Ibid. 9:17.

42. In *Niddah* 52a the Gemara attributes this teaching to Rava (see notes 33 and 36).

43. By the transposition of the two middle letters, אִיּוֹב (Job) becomes אוֹיֵב (enemy).

44. *Job* 38:1,3.

45. (In homiletic exposition, the letters ש and ס are interchangable.)

46. Ibid. v. 25.

47. *I Kings* 18:32. The verse refers to the trench which Elijah filled with water during his confrontation with the priests of Baal on Mt. Carmel.

48. *Job* 38:25.

49. No creature would withstand the tremendous sound that would result (*Rashi* ad loc.).

50. Ibid. 39:1.

כבוחלא דרישקא במינה. אע"ג דכמול הוא שמור כדפירש הא"ג לוכמא לוכמא [סוכה מו:] היינו דמיא לכוחלא ה"פ כי היכי דכוחלא דרישקא מקרני ומאיר משמר כוחלא כך היא היא מאה משמר נפש וקרן הפוך לשון מי קרן עור פני משה (שמות לד) והשתא אמי שפיר הא דמיימי ותקריני בפוך עיניך דכמול דומה לפוך שמוחנין כחול בעין אצל לפילוס ר"י דגרס מי כוכלמא דרישקא קשה לרשב"ם ל"ל מאי מיימי ותקריני בפוך עיניך ויוונתן מרגש נרד וכרכום רשק [1] וכרכום כפרים עם נרדים עם רישקא (שיר ד):

שכל חולה שרואה אותה מיד מתרפא. וא"ת והא דימי אכרכום אכתי לא היה חולי דעולה כדאמרי' בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פז.) דעד יעקב לא הוה חולשא ועד אליפז לא הוה לחימלא ולחיפפא ומליגן למימר דהכא בחולה של מכה חיילי ור"ת ור"י מפרשים דעד יעקב לא הוה לחימלא היינו חולי של מיתה מכאן ומילך הוה לחימלא חולי של מיתה ולא הוה לחימפא עד אליפז:

בא על נערה המאורסה. ואם תאמר והלא לא נענוו בני נח על נערה המאורסה כדאמרי' בפ' מרבע מיתות (סנהדרין דף מ:) ומה ד"ה (נערה) בעולת בעל יש להן נכנסת לחופה ולא נבעלה אין להן ואומר ר"י דלפ על פי שלא נענוו מכל מקום מכוער הדבר כמו ושם את הכבורה אף על פי שאינו מצוה על ך: שלשה

דרקון. נחש: מבישה. נוסכה: ומתרפה. לשון רפיון: שאין אדם נתפס. להתחייב על שהוא מדבר קשה מחמת צער ויסורין דקאמר לא נתפס: כלילי הוו לא נתפס ידבר לא אמר לא ברשע ידבר אלא לא בדעת: כלילי הוו לחו. כתרים וכלל כתר שלשה פרלופיס ואים את שמו מחוקק על פרלופו וכשנאמין יסורין על אחד מהן פרלופו משתנה וכן אילו: דכמשי. פלטיי"ל: או חברא כחברי דאיוב. אם אין לו לאדם אוהבים עוה לו שימות: לרוב על פני האדמה ובנות יולדו וגו': רביה באה לעולם. כשעולדה בת לפי שמתרבה להיות לו זרע: הוכפלו ביופי. ואין לך כפל טוב ממנו: שדומה ליום. ברה כחמה: בקציעה. מין בושם הוא: קרנא דקרש. מין מיה וקרניה משחירין כמו לבנע: כורכמא דרישקא. כרכום של גן הגדל בגינה: במיניה. שהוא מעולה (ה) ממין שאר בשמים: איצטגנינות. מחה בכוכביס: משכימים לפתחו. ליטול עלה ממנו: אידלי אידלי קצירא. מיקל אמולי: אבל אין לו פה. שהוא יושב ודומם: עדשים אין להן פה. כמו שיש לפולין ולשאר מיני קיטניות כמין סלק: לנחומי בביעי. אין לסם פה אצל אימם מנגנגלים כגלגל: ושם את הכבודה. ויביה את העבודה שהיתה בנכורות שם מרגוס של ציון מלוע הקילמי (שמואל ג יט) מרגוס יונתן אשמתי: בכל

לדלת עולה לראש ההר כדי שיפול ממנה וימות ואני מזמין לה נשר שמקבלו בכנפיו ומניחו לפניה ואלמלי מקדים רגע אחד או (ו) מתאחר רגע אחד מיד מת בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי א) חולל אילות תשמור ו) אילה זו רחמה צר בשעה שכורעת ללדת אני מזמין לה דרקון שמכישה בבית הרחם (ז) ומתרפה ממולדה ואלמלי מקדים רגע אחד או מאחר רגע אחד מיד מתה בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי ח) [איוב] לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל ט) (וכתיב י) כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב) אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו יא) וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבאו איש ממקומו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ויועדו יחדו לבוא לנוד לו ולנחמו מאי ויועדו יחדו אמר רב יהודה אמר רב מלמד שנכנסו כולן בשער אחד ותנא בין כל אחד ואחד שלש מאות פרסי מנא הוו ידעי איכא דאמרי כלילא הוה להו ואיכא דאמרי אילני הוה להו וכיון דכמשי הוו ידעי אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברא כחברי דאיוב

או יב) מיתותא יג) ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנות יולדו להם רבי יוחנן אמר רביה באה לעולם ריש לקיש אמר מריבה באה לעולם אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן לדידך דאמרת רבייה באה לעולם מפני מה לא נכפלו בנותיו של איוב אמר לו נהי דלא נכפלו בשמות אבל נכפלו ביופי דכתיב יד) ויהי לו שבענה בנים ושלוש בנות ויקרא שם האחת ימימה ושם השנית קציעה ושם השלישית קרן הפוך ימימה שהיתה דומה ליום קציעה שהיה ריחה נודף כקציעה קרן הפוך אמרי דבי רבי שילא שדומה לקרנא דקרש מחייכו עלה במערבא קרנא דקרש לקותא היא אלא אמר רב חסדא כבורכמא דרישקא במיניה שנאמר טו) כי תקרעי בפוך * רבי שמעון ברבי איתילידא ליה ברתא הוה קא חלש דעתיה אמר ליה אבוה רביה באה לעולם אמר ליה בר קפרא תנחומין של הבל ניחמך אבוך טז) [דתניא] אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אלא אשרי למי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסי אשרי מי שאומנותו בוסמי אוי למי שאומנותו בורסי כתנאי יז) וה' ברך את אברהם בכל יח) מאי בכל רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת רבי יהודה אומר שהיתה לו בת יט) אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה ר"א המודעי אומר כ) איצטגנינות היתה בלבו של אברהם אבינו שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו רבי שמעון בן יוחי אומר כא) אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא ובשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם תלאה הקדוש ברוך הוא בגלגל חמה אמר אביי היינו דאמרי אינשי * אידלי יומא אידלי קצירא דבר אחר שלא מרד עשו בימיו דבר אחר * שעשה ישמעאל תשובה בימיו שלא מרד עשו בימיו מנלן דכתיב כב) ויבא עשו מן השדה והוא עיף ותנא אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אביו [ומ"ש של עדשים] אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי מה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה דבר אחר מה עדשה זו מגולגלת אף אבילות מגולגלת ומחזרת על באי העולם מאי בינייהו איכא בינייהו לנחומי בביעי אמר רבי יוחנן חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום בא על נערה מאורסה והרג את הנפש וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים ושט את הכבורה בא על נערה מאורסה כתיב הכא כג) ויבא עשו מן השדה וכתיב התם כד) כי בשדה מצאה הרג את הנפש כתיב הכא עיף וכתיב התם כה) אוי נא לי כי עיפה נפשי להורגים וכפר בעיקר כתיב הכא כו) למה זה לי וכתיב התם כז) זה אלי ואנוהו וכפר בתחיית המתים דכתיב כח) הנה אנכי הולך למות ושט את הכבורה דכתיב כט) ויבז עשו את הבכורה ושעשה ישמעאל תשובה בימיו מנלן כי הא דרבינא ורב חמא בר בוזי הוו יתבי קמיה דרבא וקא מנמנם רבא א"ל רבינא לרב חמא בר בוזי ודאי דאמריתו (ג) כל מיתה שיש בה גויעה זו היא מיתתן של צדיקים א"ל אין והא דור המבול א"ל אנן גויעה ואסיפה קאמרינן והא ישמעאל דכתיב ביה גויעה ואסיפה אדהכי איתער בהו רבא אמר להו ל) דרדקי הכי א"ר יוחנן ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו שנאמר לא) ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו (ז) ודילמא לב) דרך חכמתן קא חשיב להו אלא מעתה לג) ויקברו אותו עשו ויעקב בניו מאי טעמא לא חשיב להו דרך חכמתן אלא מדאקדמיה אדבורי אדבריה ומדאדבריה שמע מינה תשובה עבד בימיו ת"ר שלשה הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין

ומתרפא. רחמה ומרויה: מכאן שאין אדם נתפס על צערו. על מה דכתיב לא בדעת ידבר מימשכה עליר מחמת צער: כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב. דברים הגונים חישב ושאינן הגונין לא חישב [לא] תפסו מכל מה שדבר כנגדו: כלילא הוה לחו. כתר וחקוקין עליו ג' פרצופין של ג' חבריה וכשרואין שאחת מהן נשתנה פניה מיד היו יודעין שחבירו אין שרוי בנחת. ויש אומרים ג' אילנות היו נטועין בפרדס שכל אחד היה קורא לכל א' על שם חבירו ואם היה מייבש אחד מן האילנות שבו היו יודעין שאין שרוי בטובה אותו שנקרא (העירה) [האילן] על שמו: רבייה. כלומר פריה ורביה שהנקבה מגדלת בניה: ולדידך דאמרת רבייה. דדבר טוב הוא: שבענה. היינו ב' פעמים ד': קציעה. קדה: בושם. שקורין קר"ש: קרש. היה שמומה קרש: לקותא היא. ואינה יפה מפני שיש בה כמה גוונין: כי כוחלא. שהוא שחור הרבה מבהיק מאד: רישקא. בלע"ז ארייגטי"ל: במיניה. שהוא משובח במינו: כורכמא דרישקא. קרוק"ר. אייגטי"ל. מה אותו צבע יפה הרבה במינו כך היתה יפה בין שאר נשים: איצטגנינות גדולה. שהיה בקי (אותו צבע) הרבה במזלות היו שואלין מה יארע להן: אידלי יומא. [בשחרית] כשהשמש זורח שם מנחת אותה אבן: אידלי קצירא. מיקל חולה מחליו ולערב מכביד לו: ד"א. מאי בכל: מה עדשה שאין לה פה. שאין לה שום ביקוע: לנחומי בביעי. דלמאן דאמר פה עדשה אין לה פה ביצים [נמי] אין להם פה ומנחמין בהן אבלים כמו בעדשים ולמאן דאמר מה עדשה זו מגולגלת בביצים אין מנחמין מפני שאינם מגולגלים כל כך כעדשים: לאלתר כשמת אברהם עבר אותו רשע ה' עבירות: היינו בכל. דלא מרד בימיו: ש"מ דעבד תשובה. דנהג ביה כבוד ליצחק

ואדרבריה מקמיה:

לעזי רש"י

פלטיי"א. פירוש כמוטים (רש"י סוכה דף לא סוע"ל), נקמטים (מוסף הערוך ערך כמט), עוכלים (עיין רש"י ישעיה ח, ל):

ליקוטי רש"י

ברכת אובד. אדם מת בעוון ונעולד. עליו תבא. כי הימיו זן את בניו ואת אשתו וכלומיו אמרו שהיה גחל שדה יתומים ומשכיחה ומחזירה להם ופשטיה דקרא אינו נראה כן אמין קרוי אובד אלא דבר שהוא עלמו אובד כמו כללי אובד (מהלים לא) וכן מעיתי כשה אובד (מהלים קיט) אלן אובדות (ירמיה כ). ולב אלמנה ארנין. שהיה מטיל שמו על אלמנות לאמר קרוכמי היא לו אלי אשיאנה כלי שיקפלו עליה מובעים (איוב כט, יג). והודתי. שכרי. ישאו יחד. עם משקל שכנגדה ואפי' הם חול ימים יכבד ממנו (שם ו ב). מוכיח. דלשכי"ר בלע"ז מרמ"ל לכל מ' מוכחו וחכמו. ישת ידו. משטר אימתו ויגיונו. על שניגו. שלא יחזק את הרשם (שם ט לג). ברית כרתי לעיני. שלא אתמכל בחמת אלם. ומה אתבונן על בתולה. מה לי לחתבונן בה כך היתה תמילומי שלא נתת עין לפילו בפרוים שמא לאחר ימים תבשל ומנלאתי כרוך אחריה כך מפוסים בחתוה דלכי מתן (שם לא א). הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה. מלרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה תמון ניעות שבאמיתה ועכשיו הכיר בה ע"י מעשה (בראשית יב יא). אשר בשערה. נתמלאה לוהמי (ס"א אורכה) לפניו. ישופני. יכתמני ואכות אותו עתון (דברים ט) מתרגמינן ושפיט יתיה. פצעי. מכה המוליאה דם ולוחה (איוב ט) מן הפערה. מנה שערות אלן ולשניך דברים כנגדן. מן הפערה שתרחתני אחר נפערה יקופני (איוב ט) ממנה אשיב לך כאשר תשמע כמוף הענין מי פלג לשטף תעלה גומא לכל שער ד"ש בנערה הכהו כנערה רפאתו כדמפרש בפסחי (שם לח א). כלומר משער הרגלא אני משיבך תשובה הרכה ומין כרתתי נאלה וכו' (נדה נב:). אזר נא גבר חלציך. רמז לו שיתעורר מן חליו ויקומיו (איוב לח ג). מי פלג לשטף תעלה. בערבית קורין לשערה שיקפא כל שער ושיער שבראש פלגמי לו מעלה גומא ליגע ממנה שאילו שנים יוקנות מגומא אחת מתאיכות מאוד עיניו של לחם והם לא נתאלפו לי בין איוב לאויב נתחלף לי הוא מן הפערה ל"ל לשטף מיפת אם שוקף פילגתי לכל מיפה גומא בעבים שאילו יורדות כ' טפות מגומא אחת מטשטשות את אחרן ונעשי' מיון. ודרך לחזיו קולות. מי פלג כל קול וקול לא שכיל ואם שנים הולכים בשביל אחד אין הכריות מוכלות את הקול (שם לח בהן). יעלי פלג. לשעונכי"ם (ומולאה את ולדה ומולה לרשם פלג גבוה כשהוכרעת לילד שיפול לארץ ומתות והקב"ה מזמן לו נשר ומקבלו בכנפיו. חולל אילות תשמור. לשון חיל יולדה (ירמיה ו) המילה רמחה לר ואין חוולל יכול לנתח ובשעת לידתה אני מזמן לה דרקון ומכישה בכרמחה ונפטרת ואם מקדים ומאחר רגע מיד מתה ובין חיוב לאויב נתחלף לי (שם לט א). [ע"ב שייך לדף טז.] כי לא דברתם אלי נכונה. שהיו לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב שהיו הוא לה פשע מי מי אם על אשר אמר (איוב ט) אם ובשע [המשך בדף יז.]

הגהות הב"ח

(א) גמ' לו מאחר רגע אחד מיד נופל ומת בין: (ב) שם ומתרפא ויולדת ואלמלי מקדים רגע: (ג) שם ולולי דאמריתו אמרים דר' יוסי בר גוריון: (ד) שם יפתח ויאמעאל בנו מכרי ישמעאל קשים מלפתח ר"ע דקפחיב ליה ליעקב מקמיה ש"מ תשובה עביד ואדבריה ליעקב מקמיה ולאמר דרך חכמתן: (ה) רש"י ד"ה במיניה שהוא משובח מעולה משאר כרכומין כל"ל:

גליון הש"ם

גמרא ר"ש ברבי אתי"לידא. עיין מלרש רנה בכלאים פ' כו: שם אידלי יומא. עי' מלרש דף מ ע"א בהגלה"ש ד"ה מיכגא דיומא: שם ישמעאל עשה תשובה. עיין סנהדרין דף קד ע"ב ובמהרש מיש שם ובמוס' יבמות יומא דף לד ע"ב ד"ה מעשה:

תורה אור השלם

א) הֲרִעֹתָ עֹת לֶדֶת יַעֲלֵי סָלַע חִלֵּי אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹרוּ: [איוב לט, א]

ב) אִיּוֹב לֹא בְדַעַת יְדַבֵּר וּדְבָרָיו לֹא בְהַשְׂכֵּיל: [איוב לד, לה]

ג) וַיְהִי אַחַר הִכּוֹת יְיָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל אִיּוֹב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי חָרָה אַפִּי בְךָ וּבִשְׁנֵי רֵעֶיךָ כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב: [איוב מב, ז]

ד) וַיִּשְׁמְעוּ שְׁלֹשֶׁת רֵעֵי אִיּוֹב אֵת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלָיו וַיָּבֹאוּ אִישׁ מִמְּקֹמוֹ אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וּבִלְדַּד הַשּׁוּחִי וְצוֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיִּוָּעֲדוּ יַחְדָּו לָבוֹא לָנוּד לוֹ וְלָנַחֲמוֹ: [איוב ב, יא]

ה) וַיְהִי כִּי הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם: [בראשית ו, א]

ו) וַיְהִי לוֹ שִׁבְעָנָה בָנִים וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת: וַיִּקְרָא שֵׁם הָאַחַת יְמִימָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית קְצִיעָה וְשֵׁם הַשְּׁלִישִׁית קֶרֶן הַפּוּךְ: [איוב מב, יג-יד]

ז) וְאַף שֶׁרִוּד מַה תַּעֲשֶׂי כִּי תִלְבָּשִׁי שָׁנִי כִּי תַעֲדִּי עֲדִי זָהָב כִּי תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי מָאֲסוּ בָךְ עֹגְבִים נַפְשֵׁךְ יְבַקֵּשׁוּ: [ירמיה ד, ל]

ח) וַאֲבָרְהָם זָקֵן בָּא בַיָּמִים וַיְיָ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל: [בראשית כה, א]

ט) וַיַּדְּ יַעֲקֹב נְזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף: [בראשית כה, כט]

י) כִּי בְשַׂדֶּה מְצָאָהּ נַעֲרָה הַמְאֹרָשָׂה וַיִּן מוֹשִׁיעַ לָהּ: [דברים כב, כז]

יא) מִמְּכַבְּדֵרָה קוֹל בַּת צִיּוֹן הִתְיַפֵּחַ הִתְפָּרֵשׂ כַּפֶּיהָ אוֹי נָא לִי כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים: [ירמיה ד, לא]

יב) אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה: [בראשית כה, לב]

יג) עָנִי וְנִסְעָר אֶת אֹיְבַי לִי לִשּׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאָנֻהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: [שמות טו, ב]

יד) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה: [בראשית כה, לד]

טו) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מַמְרֵא: [בראשית כה, ט]

טז) וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל עַמָּיו זָקֵן וְשֹׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו: [בראשית לה, כט]

יז) [ע"ירוסלמי מד: יומא כט:], כ) רש"ל מ"ז, ג) [מעמיק כב. ע"ש כרש"ל], ד) סנהדרין ק: קדושין פב: ע"ש [פסחים סה. ע"ש], ה) לקמן קמא. ע"ש [מוקפת קדושין פ"ה], ו) [לפמ"ש מוס' ברכות ט: וכמוהם יב. וכע"ז מד: ד"ה אחרים ומיש"ש גם הכא], ז) [יומא כח:], ח) ר"ל מרגליות, ט) ר"ל משמיה דר' יוחנן, י) [עי' פרש"י בשבת דף קמה:], כ) [סנהדרין דף סט:], ל) [ר"ל ומרגם. יעב"ן]:

מסורת הש"ס

(א) [1] מכאן שאין אדם נתפס על צערו. על מה דכתיב לא בדעת ידבר כלומר שאין דעתו מישבת עליו מחמת צער: כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב. דברים הגונים חישב ושאינן הגונין לא חישב [לא] תפסו מכל מה שדבר כנגדו: כלילא הוה לחו. כתר וחקוקין עליו ג' פרצופין של ג' חבריה וכשרואין שאחת מהן נשתנה פניה מיד היו יודעין שחבירו אין שרוי בנחת. ויש אומרים ג' אילנות היו נטועין בפרדס שכל אחד היה קורא לכל א' על שם חבירו ואם היה מייבש אחד מן האילנות שבו היו יודעין שאין שרוי בטובה אותו שנקרא (העירה) [האילן] על שמו: רבייה. כלומר פריה ורביה שהנקבה מגדלת בניה: ולדידך דאמרת רבייה. דדבר טוב הוא: שבענה. היינו ב' פעמים ד': קציעה. קדה: בושם. שקורין קר"ש: קרש. היה שמומה קרש: לקותא היא. ואינה יפה מפני שיש בה כמה גוונין: כי כוחלא. שהוא שחור הרבה מבהיק מאד: רישקא. בלע"ז ארייגטי"ל: במיניה. שהוא משובח במינו: כורכמא דרישקא. קרוק"ר. אייגטי"ל. מה אותו צבע יפה הרבה במינו כך היתה יפה בין שאר נשים: איצטגנינות גדולה. שהיה בקי (אותו צבע) הרבה במזלות היו שואלין מה יארע להן: אידלי יומא. [בשחרית] כשהשמש זורח שם מנחת אותה אבן: אידלי קצירא. מיקל חולה מחליו ולערב מכביד לו: ד"א. מאי בכל: מה עדשה שאין לה פה. שאין לה שום ביקוע: לנחומי בביעי. דלמאן דאמר פה עדשה אין לה פה ביצים [נמי] אין להם פה ומנחמין בהן אבלים כמו בעדשים ולמאן דאמר מה עדשה זו מגולגלת בביצים אין מנחמין מפני שאינם מגולגלים כל כך כעדשים: לאלתר כשמת אברהם עבר אותו רשע ה' עבירות: היינו בכל. דלא מרד בימיו: ש"מ דעבד תשובה. דנהג ביה כבוד ליצחק

(ב) [2] פלטיי"א. פירוש כמוטים (רש"י סוכה דף לא סוע"ל), נקמטים (מוסף הערוך ערך כמט), עוכלים (עיין רש"י ישעיה ח, ל):

(ג) [3] כל מיתה שיש בה גויעה זו היא מיתתן של צדיקים א"ל אין והא דור המבול א"ל אנן גויעה ואסיפה קאמרינן והא ישמעאל דכתיב ביה גויעה ואסיפה אדהכי איתער בהו רבא אמר להו ל) דרדקי הכי א"ר יוחנן ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו שנאמר לא) ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו (ז) ודילמא לב) דרך חכמתן קא חשיב להו אלא מעתה לג) ויקברו אותו עשו ויעקב בניו מאי טעמא לא חשיב להו דרך חכמתן אלא מדאקדמיה אדבורי אדבריה ומדאדבריה שמע מינה תשובה עבד בימיו ת"ר שלשה הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין

כבוחלא דרישקא במינה. מע"ג דכמול הוא שמור כדפירש בה"ג מוכמא מוכמא [מוקן מו:] היינו דמיא לבוחלא ה"פ כי היכי דבוחלא דרישקא מקרין ומאיר משאר בוחלא כך היא היתה נאה משאר נשים וקרן הפוך לשון כי קרן עור פני משה (שמות לד) והשמא אחי שפיר הא דמייתי ותקרעי בפוך עייך דכמול דומה לפוך שנומגין כמול בעין אבל לפירוש רש"י דגרס כי מוכמא דרישקא קשה לרשב"ג מ"כ מאי מייתי ותקרעי בפוך עייך ויוצאן תרגם נרד וכרכום רשק [1] וכרכום כפרים עם נרדים עם ריסקא (שיר ד):

שכל חולה שרואה אותה מיד מתרפא. וא"ת והא דימי אחרסה אכתי לא היה חולי בעולם דלאמרי' בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פז.) דעד יעקב לא הוה חולשא ועד אליעא לא הוה לאיחלא ואיתפא ומליץ למימר דהכא בחולה של מכה אירי ור"ת ור"י מפרשים דעד יעקב לא הוה לאיחלא היינו חולי של מיתה אבל חולי הוה לאיחלא חולי של מיתה ולא הוה לאיתפא עד אליעא:

בא על נערה המאורסה. ואם תאמר והלא לא נאמרו בני נח על נערה המאורסה דאמרי' בפ' אלו נערות (סנהדרין דף נז: ושם ד"ה נערה) בעולת בעל יש להן נכנסת לחופה ולא נבעלה אין להן ואומר ר"י דאף על פי שלא נאמרו מכל מקום מכוער הדבר כמו ושט את הבכורה אף על פי שאינו מצווה על כך: שלשה

לדרקון. נחש: מבישה. טוסכה: ומתרפה. לשון רפיון: שאין אדם נתפס. להתמיד על שהוא מדבר קשה מחמת נער ויסורין דקאמר לא בדעת דבר לא אמר לא בדעת אלא לא בדעת: בלילי הוו להו. כתריס וכבל כתר שלשה פרלופים ואים את שמו מחוקק על פרלופו וכשבאין יסורין על אחד מהן פרלופו משתנה וכן אילו: דבמשי. פלטי"ל: או חברא כחברי דאיוב. אם אין לו לאדם אוהבים עוה לו שימות: לרוב על פני האדמה ובנות יולדו וגו': רביה באה לעולם. כשעולה בת לפי שממהרת להיות לו זרע: הוכפלו ביופי. ואין לך כפל טוב ממנו: שדומה ליום. ברה כחמה: בקציעה. מין בושם הוא: קרנא דקרש. מין מיה וקרניה משחירין כמו לבנו: כורכמא דרישקא. כרכום של גן הגדל בגינה: במיניה. שהוא מעולה (ה) ממין שאר בשמים: איצטגנינות. מוחה בכוכבים: משכימים לפתחו. ליטול עלה ממנו: אידלי יומא. הוגבה שמש כשהמה זורחת: אידלי קצירא. מיקל האולי: אבל אין לו פה. שהוא יושב ודומם: עדשים אין להן פה. כמו שיש לפולין ולשאר מיני קיטנים כמין סדק: לנחומי בביעי. אין להם פה אבל אינם מגלגלים כגלגל: ושט את הבכורה. ובאה את העבודה שהיתה בבכורות שט תרגום של בזיון מדוע הקילתני (שמואל ב יט) תרגום יונתן אשטתני בכל

לדת עולה לראש ההר כדי שיפול ממנה וימות ואני מזמין לה נשר שמקבלו בכנפיו ומניחו לפניה ואלמלי מקדים רגע אחד או (ו) מתאחר רגע אחד מיד מת בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי א) חולל אילות תשמור [2] אילה זו רחמה צר בשעה שכורעת ללדת אני מזמין לה דרקון שמכישה בבית הרחם (ג) ומתרפה ממולדה ואלמלי מקדים רגע אחד או מאחר רגע אחד מיד מתה בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי ב) [איוב] לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל [3] (וכתיב ג) כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב) אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו ד) וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבאו איש ממקומו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ויועדו יחדו לבוא לנוד לו ולנחמו מאי ויועדו יחדו אמר רב יהודה אמר רב מלמד שנכנסו כולן בשער אחד ותנא בין כל אחד ואחד שלש מאות פרסי מגא הוו ידעי איכא דאמרי כלילא הוה להו ואיכא דאמרי אילני הוה להו וכיון דכמשי הוו ידעי אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברא כחברי דאיוב

מהן פרלופו משתנה וכן אילו: דבמשי. פלטי"ל: או חברא כחברי דאיוב. אם אין לו לאדם אוהבים עוה לו שימות: לרוב על פני האדמה ובנות יולדו וגו': רביה באה לעולם. כשעולה בת לפי שממהרת להיות לו זרע: הוכפלו ביופי. ואין לך כפל טוב ממנו: שדומה ליום. ברה כחמה: בקציעה. מין בושם הוא: קרנא דקרש. מין מיה וקרניה משחירין כמו לבנו: כורכמא דרישקא. כרכום של גן הגדל בגינה: במיניה. שהוא מעולה (ה) ממין שאר בשמים: איצטגנינות. מוחה בכוכבים: משכימים לפתחו. ליטול עלה ממנו: אידלי יומא. הוגבה שמש כשהמה זורחת: אידלי קצירא. מיקל האולי: אבל אין לו פה. שהוא יושב ודומם: עדשים אין להן פה. כמו שיש לפולין ולשאר מיני קיטנים כמין סדק: לנחומי בביעי. אין להם פה אבל אינם מגלגלים כגלגל: ושט את הבכורה. ובאה את העבודה שהיתה בבכורות שט תרגום של בזיון מדוע הקילתני (שמואל ב יט) תרגום יונתן אשטתני בכל

כבוחלא דרישקא במינה. מע"ג דכמול הוא שמור כדפירש בה"ג מוכמא מוכמא [מוקן מו:] היינו דמיא לבוחלא ה"פ כי היכי דבוחלא דרישקא מקרין ומאיר משאר בוחלא כך היא היתה נאה משאר נשים וקרן הפוך לשון כי קרן עור פני משה (שמות לד) והשמא אחי שפיר הא דמייתי ותקרעי בפוך עייך דכמול דומה לפוך שנומגין כמול בעין אבל לפירוש רש"י דגרס כי מוכמא דרישקא קשה לרשב"ג מ"כ מאי מייתי ותקרעי בפוך עייך ויוצאן תרגם נרד וכרכום רשק [1] וכרכום כפרים עם נרדים עם ריסקא (שיר ד):

שכל חולה שרואה אותה מיד מתרפא. וא"ת והא דימי אחרסה אכתי לא היה חולי בעולם דלאמרי' בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פז.) דעד יעקב לא הוה חולשא ועד אליעא לא הוה לאיחלא ואיתפא ומליץ למימר דהכא בחולה של מכה אירי ור"ת ור"י מפרשים דעד יעקב לא הוה לאיחלא היינו חולי של מיתה אבל חולי הוה לאיחלא חולי של מיתה ולא הוה לאיתפא עד אליעא:

בא על נערה המאורסה. ואם תאמר והלא לא נאמרו בני נח על נערה המאורסה דאמרי' בפ' אלו נערות (סנהדרין דף נז: ושם ד"ה נערה) בעולת בעל יש להן נכנסת לחופה ולא נבעלה אין להן ואומר ר"י דאף על פי שלא נאמרו מכל מקום מכוער הדבר כמו ושט את הבכורה אף על פי שאינו מצווה על כך: שלשה

לעזי רש"י

פלטי"א. פילוש כמושים (רש"י פוסק דף לא סוע"ב), נקמעים (מוסף הערוך ערך כמע), נוגלים (עיין רש"י ישעיה לח, ג):

ליקוטי רש"י

ברכת אובד. אדם מת בעונו ונטרל. **עלי תבא.** כי הייתי זן את בניו ואת אמם וכלכלתיו אמרו שהיה גחל שדה ימומיס ומקבילה ומשעיה דקנא אינו נלחה כך שאין קרוי אובד אלא דבר שהוא עצמו אובד כמו כלי אובד (מסלים לא)

הגהות הב"ח

(א) גמ' לו מאחר רגע אחר מיד טובל ומת כן: (ב) שם ומתרפא ויולדת ואלמלי מקדים רגע: (ג) שם ולולי לאמרתו משמיים דר' יוסי כל מיתה שיש בה בזעה: (ד) שם יעקב ויאמרעאל בנו מכלי ישמעאל קשים מלעקב מ"מ דקאמיר ליה לעקב מקמיה ש"מ מצוה עביד ואמרינן לעקב מקמיה ולאמר לרך מכמאן: (ה) רש"י ד"ה במיניה שהוא מעולה משאר כרכומין כל"ל:

גליון הש"ם

גמרא ר"ש ברבי אתילידא. עיין מלדע רבה בלאשים פ' בו: שם אידלי יומא. עי' מלרים דף מ ע"ל בהגה"ש ד"ה מיבגא דיומא: שם ישמעאל עשה תשובה. עיין סנהדרין דף קד ע"ל וכמוהר מיים שם וכתוס' ישמים יומא דף לד ע"ב ד"ה מעשה:

תורה אור השלם

א) הֲרָדַעְתָּ עֵת לֶדֶת יַעֲלֵי סֶלַע חִלֵּל אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר: [איוב לט, א]

ב) אִיּוֹב לֹא בְדַעַת יְדַבֵּר וּדְבָרָיו לֹא בְהַשְׂכֵּיל: [איוב לד, לה]

ג) וַיְהִי אַחַר הַדָּבָר הַזֶּה אִישׁ לְדַבְּרָם הָאֵלֶּה אֶל אִיּוֹב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי חָרָה אַפִּי בְךָ וּבִשְׁנֵי רֵעֶיךָ כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב: [איוב מב, ז]

ד) וַיִּשְׁמְעוּ שְׁלֹשֶׁת רֵעֵי אִיּוֹב אֵת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלָיו וַיָּבֹאוּ אִישׁ מִמְּקֹמוֹ אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וּבִלְדַּד הַשּׁוּחִי וְצוֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיִּוָּעֲדוּ יַחְדָּו לָבוֹא לָנוּד לוֹ וּלְנַחֲמוֹ: [איוב ב, יא]

ה) וַיְהִי כִּי הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם: [בראשית ו, א]

ו) וַיְהִי לוֹ שִׁבְעָנָה בָנִים וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת: וַיִּקְרָא שֵׁם הָאַחַת יְמִימָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית קְצִיעָה וְשֵׁם הַשְּׁלִישִׁית קֶרֶן הַפּוּךְ: [איוב מב, יג-יד]

ז) וְאַתָּ שָׁרִדוּ מַה תַּעֲשִׂי כִּי תִלְבָּשִׁי שָׁנִי כִּי תַעֲדִּי עֲדִי זָהָב כִּי תִקְרְעִי בַפּוּךְ עֵינַיִךְ לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי מָאֲסוּ בָךְ עֹגְבִים נַפְשֵׁךְ בַּקֵּשׁוּ: [ירמיה ד, ל]

ח) וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְיָ בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל: [בראשית כד, א]

ט) וַיָּרֶץ יַעֲקֹב לְנַשֵּׁק לְרָחֵל וַיִּשָּׂא אֶת קֹלוֹ וַיִּבְכּ: [בראשית כט, יא]

י) כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ צָעֲקָה הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ: [דברים כב, כז]

יא) כִּי אִם בְּמַכַּבְּיָרָה קוֹל בַּת צִיּוֹן תִּתְיַפַּח תְּפָרֵשׂ כַּפָּיִךְ אוֹי נָא לִי כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים: [ירמיה ד, לא]

יב) אֲנִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה: [בראשית כה, לב]

יג) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה: [בראשית כה, לד]

יד) וַיִּקְרְבוּ אֹתוֹ וַיִּרְחָץ וַיִּשְׁמְעֵאל בָּנָיו אֶל מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מַמְרֵא: [בראשית כה, ט]

טו) וַיִּגְוְעוּ יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו: [בראשית לה, כט]

טז) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו אֶת מְעָרַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מַמְרֵא שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מַמְרֵא: [בראשית לה, כט]

יז) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם בְּאֵר לַחַי רֹאִי: [בראשית כה, יא]

יח) וַיִּבְנוּ בָנָיו אֶת הַמִּגְדָּל וַיַּחְפְּרוּ אֶת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבָדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמוֹת אֲשֶׁר קָרָא לוֹ אָבִיו: [בראשית כו, יח]

יט) וַיַּעֲבֹר מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמַר כִּי עַתָּה הִרְחִיב יְיָ לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ: [בראשית כו, כב]

כ) וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע: [בראשית כו, כג]

כא) וַיִּרְאוּ רֵעֵי יִצְחָק לֵאמֹר רָאִינוּ רָאוֹ יְיָ עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינֵתֵנוּ בֵּינֵנוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ: [בראשית כו, כח]

כב) וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֵשׁ שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִתְרָאוּ: [בראשית מב, א]

כג) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

כד) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

כה) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

כו) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

כז) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

כח) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

כט) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

ל) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

לא) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

לב) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

לג) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

לד) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

לה) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

לו) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

לז) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

לח) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

לט) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

מ) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

מא) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

מב) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

מג) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

מד) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

מה) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

מו) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

מז) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

מח) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

מט) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

נ) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

נא) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

נב) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

נג) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

נד) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

נה) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

נו) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

נז) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

נח) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

נט) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

ס) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

סא) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

סב) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

סג) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

סד) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

סה) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

סו) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

סז) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

סח) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

סט) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

ע) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

עא) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

עב) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

עג) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

עד) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

עה) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

עו) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

עז) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

עח) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

עט) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

פ) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

פא) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

פב) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

פג) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: [בראשית מה, כז]

פד) וַיִּקְרְבוּ אֶל יַעֲקֹב אָבִיהוּ וַיַּגֵּד לוֹ לֵאמֹר רָאִינוּ אֶת אָחִיךָ הוּא אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ גַּם הִנֵּה בִתְּךָ רָחֵל בָּאָה עִם הַצֹּאן: [בראשית כט, ו]

פה) וַיַּרְא אֶת הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר

כבוחלא דרישקא במינה. תע"ג דכמוז הוא שמוז כדפירש בה"ג מוכמא מוכמא [מולין מו:] היינו דמיא לבוחלא ה"פ כי היכי דבוחלא דרישקא מקרין ומאיר משאר בוחלא כך היא היתה נאה משאר נשים וקרן הפוך לשון כי קרן עור פני משה (שמות לד) והשתא אמי שפיר הא דמייתי ותקרעי בפוך עיניך דכחול דומה לפוך שמתיגין כחול בעין אבל לפירוש רש"י דגרס כי מורכמא דרישקא קשה לרשב"ם ז"ל מאי מייתי ותקרעי בפוך עיניך ויונתן תרגם נרד וכרכום רשק [ב] וכרכום כפרים עם נרדים עם רשקא (שיר ד):

שכל חולה שרואה אותה מיד מתרפא. וא"ת והא דיימי אברהם אבינו לא היה חולי בעולם דאמרי' דהשוכר את הפועלים (ב"מ דף מז:) דעד יעקב לא הוה חולשא ועד אליעזר לא הוה לחמלא ואיתפא ומיגין למימר דהכא בחולה של מכה חיירי וי"ת וי"ל מפרשים דעד יעקב לא הוה לחמלא היינו חולי של מיתה מכאן ואילך הוה לחמלא חולי של מיתה ולא הוה לחמלא עד אליעזר:

בא על נערה המאורסה. ואם תאמר והלא לא נצטוו בני נח על נערה המאורסה דאמרי' בפ' אלו נערות (סנהדרין דף מ: ושם ד"ה נערה) בעולת בעל יש להן נכנסת לחופה ולא נבעלה אין להן ואומר ר"י דאף על פי שלא נצטוו מכל מקום מבואר הדבר כמו ושם את הבכורה אף על פי שאינו מצווה על כך: שלשה

לדת עולה לראש ההר כדי שיפול ממנה וימות ואני מזמין לה נשר שמקבלו בכנפיו ומניחו לפניה ואלמלי מקדים רגע אחד או (ה) מתאחר רגע אחד מיד מת בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי א) חולל אילות תשמור ה) אילה זו רחמה צר בשעה שכורעת לדת אני מזמין לה דרקון שמכישה בבית הרחם (ו) ומתרפה ממולדה ואלמלי מקדים רגע אחד או מאחר רגע אחד מיד מתה בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי ז) [איוב] לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל ח) (וכתיב ט) כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב) אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו ז) וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבאו איש ממקומו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ויועדו יחדו לבוא לנוד לו ולנחמו מאי ויועדו יחדו אמר רב יהודה אמר רב מלמד שנכנסו כולן בשער אחד ותנא בין כל אחד ואחד שלש מאות פרסי מנא הוו ידעי איכא דאמרי כלילא הוה להו ואיכא דאמרי אילנא הוה להו וכיון דכמשי הוו ידעי אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברא כחברי דאיוב

דרקון. נחש: מכישה. נושכה: ומתרפה. לשון רפיון: שאין אדם נתפס. להתחייב על שהוא מדבר קשה מחמת צער ויסורין דקאמר לא בדעת ידבר לא אמר לא בדעת: כלילי הוו להו. כתרים וכל כתר שלשה פרלופים ואינם אם שמו מחוקק על פרלופו וכשאמין יסורין על אחד מהן פרלופו משתנה וכן אילני: דכמשי. פלטי"ל: או חברא כחברי דאיוב. אם אין לו לאדם מוהכיח מה לו שימות: לדוב על פני האדמה ובנות יולדו וגו': רביה באה לעולם. כשנולדה כח לפי שממהרת להיות לו זרע: הוכפלו ביופי. ואין לך כפל טוב ממנו: שדומה ליום. בהה כחמה: בקציעה. מין בושם הוא: קרנא דקרש. מין חיה וקרניה משחירין כמו לבנו: בורכמא דרישקא. כרכום של גן הגדל בגינה: במיניה. שהוא מעולה (ה) ממין אחר בשמים: איצטגנינות. חוזה כוכבים: משכימים לפתחו. ליטול עלה ממנו: אידלי יומא. הוגנה שמש כשהמה זורחת: אידלי קצירא. מיקל החולי: אבל אין לו פה. שהוא יושב ודומם: עדשים אין להן פה. כמו שיש לפולין ולאחר מיני קיטנית כמין סדק: לנחומי בביעי. אין להם פה אבל אינם מגלגלים כגלגל: ושם את הבכורה. וביזה את העבודה שהיתה בבכורות שם תרגום של בזיון מדוע הקילתני (שמואל ב יט) תרגום יונתן אשמתני כלל

או ב) מיתותא ה) ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנות יולדו להם רבי יוחנן אמר רביה באה לעולם ריש לקיש אמר מריבה באה לעולם אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן לדידך דאמרת רבייה באה לעולם מפני מה לא נכפלו בנותיו של איוב אמר לו נהי דלא נכפלו בשמות אבל נכפלו ביופי דכתיב ו) ויהי לו שבענה בנים ושלוש בנות ויקרא שם האחת ימימה ושם השנית קציעה ושם השלישית קרן הפוך ימימה שהיתה דומה ליום קציעה שהיה ריחה נודף כקציעה קרן הפוך אמרי דבי רבי שילא שדומה לקרנא דקרש מחייכו עלה במערבא קרנא דקרש לקותא היא אלא אמר רב חסדא כבורכמא דרישקא במיניה שנאמר ז) כי תקרעי בפוך ט) רבי שמעון ברבי איתילידא ליה ברתא הוה קא חלש דעתיה אמר ליה אבוה רביה באה לעולם אמר ליה בר קפרא תנחומין של הבל ניחמך אבוך ז) [דתניא] אי אפשר לעולם בלא זכרים ובלא נקבות אלא אשרי למי שבניו זכרים אוי לו למי שבניו נקבות אי אפשר לעולם בלא בסם ובלא בורסי אשרי מי שאומנותו בוסמי אוי למי שאומנותו בורסי כתנאי ח) וה' ברך את אברהם בכל ט) מאי בכל רבי מאיר אומר שלא היתה לו בת רבי יהודה אומר שהיתה לו בת י) אחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה ר"א המודעי אומר י) איצטגנינות היתה בלבו של אברהם אבינו שכל מלכי מזרח ומערב משכימין לפתחו רבי שמעון בן יוחי אומר י) אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל חולה הרואה אותו מיד מתרפא ובשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם תלאה הקדוש ברוך הוא בגלגל חמה אמר אביי היינו דאמרי אינשי ° אידלי יומא אידלי קצירא דבר אחר שלא מרד עשו בימיו דבר אחר ° שעשה ישמעאל תשובה בימיו שלא מרד עשו בימיו מגלן דכתיב ט) ויבא עשו מן השדה והוא עיף ותנא אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אבין [ומ"ש של עדשים] אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי מה עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה דבר אחר מה עדשה זו מגולגלת אף אבילות מגלגלת ומחזרת על באי העולם מאי בינייהו איכא בינייהו לנחומי בביעי אמר רבי יוחנן חמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום בא על נערה מאורסה והרג את הנפש וכפר בעיקר וכפר בתחיית המתים ושמט את הבכורה בא על נערה מאורסה כתיב הכא ט) ויבא עשו מן השדה וכתיב התם ז) כי בשדה מצאה הרג את הנפש כתיב הכא עיף וכתיב התם ז) אוי נא לי כי עיפה נפשי להורגים וכפר בעיקר כתיב הכא ז) למה זה לי וכתיב התם ז) זה אלי ואנוהו וכפר בתחיית המתים דכתיב ז) הנה אנכי הולך למות ושמט את הבכורה דכתיב ז) ויבז עשו את הבכורה ושעשה ישמעאל תשובה בימיו מגלן כי הא דרבינא ורב חמא בר בוזי הוו יתבי קמיה דרבא וקא מנמנם רבא א"ל רבינא לרב חמא בר בוזי ודאי דאמרתיה (ג) כל מיתה שיש בה גויעה זו היא מיתתן של צדיקים א"ל אין והא דור המבול א"ל אנן גויעה ואסיפה קאמרינן והא ישמעאל דכתיב ביה גויעה ואסיפה אדהכי איתער בהו רבא אמר להו ז) דרדקי הכי א"ר יוחנן ישמעאל עשה תשובה בחיי אביו שנאמר ז) ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו (ד) ודילמא ז) דרך חכמתן קא חשיב להו אלא מעתה ז) ויקברו אותו עשו ויעקב בניו מאי טעמא לא חשיב להו דרך חכמתן אלא מדאקדמיה אדבורי אדבריה ומדאדבריה שמע מינה תשובה עבד בימיו ת"ר שלשה הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין

עדי זָהָב כִּי תִקְרָעִי בַּפּוּךְ עֵינַיִךְ לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי מָאֲסוּ בָךְ עֹגְבִים נַפְשֵׁךְ יְבַקֵּשׁוּ: [ירמיה ד, ל] ה) וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיי בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל: [בראשית כד, א] ט) וַיַּרְא יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף: [בראשית כה, כט] י) כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ צָעֲקָה הַנַּעַר הַמְאֹרָשָׂה וְאִין מוֹשִׁיעַ לָהּ: [דברים כב, כז] כ) כִּי קוֹל בְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה כְּמַבְכִּירָה קוֹל בַּת צִיּוֹן תִּתְפַּרֵּשׂ כַּפֶּיהָ אוֹי נָא לִי כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי לְהֹרְגִים: [ירמיה ד, לא] ל) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה: [בראשית כה, לב] מ) עָזִי וְזִמְרָת יָהּ לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: [שמות טו, ב] נ) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה: [בראשית כה, לד] ס) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מַמְרֵא: [בראשית כה, ט] ע) וַיַּזֵּעַ יִצְחָק וַיִּתְמַה וַיֹּאמֶר אֵפוֹא מִי הוּא הַצָּד צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וַאֲבָרְכֵהוּ גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה: [בראשית כז, לג] פ) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו מאי טעמא לא חשיב להו דרך חכמתן אלא מדאקדמיה אדבורי אדבריה ומדאדבריה שמע מינה תשובה עבד בימיו ת"ר שלשה הטעימן הקב"ה בעולם הזה [בראשית לה, כט]

ומתרפא. רחמה ומרוויה: מכאן שאין אדם נתפס על צערו. על מה שמדבר מכובד צערו דכתיב לא בדעת ידבר כלומר שאין דעתו מיושבת עליו מחמת צער: כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב. דברים הנוגעים חישב שאינן הגונין לא חישב [לא] תפסו מכל מה שדבר כנגדו: כלילא הוה להו. כתר וחקוקין עליו ג' פרצופין של ג' חבריו וכשרואין שאותה מהן נשתנה פניה מיד היו יודעין שחבירו אין שרוי בנחת. ריש אומרים ג' אילנות היו נטועין בפרדס שכל אחד היה קורא לכל א' על שם חבירו ואם היה מייבש אחד מן האילנות שבו היו יודעין שאין שרוי בטובה אותו שנקרא (העירה) [האילן] על שמו: רבייה. כלומר פריה ורביה שהנקבה מגולת בביה: ולדידך דאמרת רבייה. דדבר טוב הוא: שבענה. היינו ב' פעמים ד': קציעה. קדה: בושם. שקורין קר"ש: דקרש. חיה ששמה קרש: לקותא היא. ואינה יפה מפני שיש בה כמה גוונין: כי בוחלא. שהוא שחור הרבה מבהיק מאד: רישקא. בלע"ז אריינט"ל: במיניה. שהוא משובח במינו: כורכמא דרישקא. קרוק"ו. אינטי"ל. מה אותו צבע יפה הרבה במינו כך היתה יפה בין שאר נשים: איצטגנינות גדולה. שהיה בקי (אותו צבע) הרבה במלות והיו שואלין מה יארע להן: אידלי יומא. [בשחרית] כשהשמש זורח שם מונחת אותה אבן: אידלי קצירא. מיקל חולה מחליו ולערב מכביד לו: ד"א. מאי בכל: מה עדשה שאין לה פה. שאין לה שום ביקוע: לנחומי בביעי. דלמאן דאמר פה עדשה אין לה פה ביצים [נמי] אין להם פה ומנחמין בהן אבלים כמו בעדשים ולמאן דאמר מה עדשה זו מגולגלת בביצים אין מנחמין מפני שאינם מגולגלים כל כך כעדשים: לאלתר כשמת אברהם עבר אותו רשע ה' עבירות: היינו בכל. דלא מרד בימיו: ש"מ דעבד תשובה. דנהג ביה כבוד ליצחק ואדבריה מקמיה:

לעזי רש"י

פלטיי"א. פירוש כמוציס (רש"י קובה דף לח סוע"ב), נקמטים (מוסף הערוך ערך כמט), ונוכלים (עיין רש"י יעמיס ה, ו):

ליקוטי רש"י

ברכת אובד. אדם מת בעונו ונטולד. עליו תבא. כי הייתי זן את בניו ואת אשתו וכלכלתיו אמרו שהיה גחל עדס יומרים ומשמיה ומתחיה להם ופשטיה דקרא אינו נראה כך שאין קרוי אובד אלא דבר שהוא עלמו אובד כמו בכלי אובד (תהלים לא):

וכן מעיתי כשה אובד (תהלים קיט) נאן אובדות (ירמיה כ). ולב אל מבנה ארגין. שהיה מעיל שמו על אלמנות לאמר קרובתי היא לו אני אשתאה כדי שיקפלו עליה מוכנים (איוב כט, יז). והותרי. שכרי. ישאו יחד. עם משקל שכנגדם ופיר' הם חול יעיים יכבד ממנו [שם ו ב]. מוכיח. דרשני"ר בלע"ז מרא"ל לכל לו' מוכחת חכוחו. ישת ידו. משטר לאימתו ויגונו. על שניבו. אלא יחזק את הרכה [שם ט לג]. ברית כרתי לעיני. אלא לשמכל בלשון אים. ומה אתבונן על בחולאה. מה לי לאתבונן בה כך היתה מסקילותי אלא נתת עין אמילו בפטיה שמא לאחר ימים תגאה ומגאתני כרוך אחריה כך מפורש בתהות דרכי נתן [שם לא א]. הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה. מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה ממון לגיעות שבעיניהם ובכשיו הכיר בה ע"י [בראשית יב יא]. אשר בשערה. נתחלפה לוריתי (כ"ל שוכרתי) לפניו. ישופני. יכתמני ולאמות אותו ממון (דברים ט) מתרגמינן ומפיס יתיה. פצעי. מכה המוליאה דם ולוקה [איוב ט יז ק]. מן הפערה. מנה שערות עליו ותשיבך דברים כנגדן. מן הסערה שמרחמני ומפיס יתיה. פצעי. מכה המוליאה דם ולוקה [איוב ט יז ק]. מן הפערה. מנה שערות עליו ותשיבך דברים כנגדן. מן הסערה שמרחמני ומפיס יתיה. פצעי. מכה המוליאה דם ולוקה [איוב ט יז ק]. מן הפערה. מנה שערות עליו ותשיבך דברים כנגדן. מן ד"ל כשערה הכהו בשערה ובפלה כדמפרש בסדרי [שם לח א]. כלומר מעטר הרשע מי מעיקר תמונה הרבה ממין בראתי בלדם וכו' [נדה נב:]. אוד נא כגבר חלציך. כמו לו שיתעורר מן חלציו ויקוריו [איוב לח ג]. מי פלג לשופך תעלה. בערבית קוריין לשערה שיופיה כל אניר ושיער שבראשה פלגתי לו תעלה גומא ליגן ממנה שלולו שיש יוקנות מגומא אחת מתעיכות מאור עיניו של אדם והם לא נתחלפו לי מן חיוב לחויב נתחלף לי והם מן הסערה ד"ל לשופך ביפה בשם שופך פלגתי לכל ביפה גומא בעמים שלולו יורדות כ' טפות מגומא אחת מעטעטות את המרן ומעגי' מיגן. ודרך לחזיו קולות. מי פגג כל קול וקול יש לו שביל ולא שביל ולא שיש הולכים בשביל אחד אין הבריות מובלות את הקול [שם לח כה]. יעלי פלע. לשעטנו"ר ובוחלת את ולדה ובולה לרשם פגע גבוה כשבוגעת בלעל כי מיעול לאדר ומות והקב"ה מזמן לו עפר ומקבלו בכנפיה. חולל אילות תשמור. לשון חיל יולדה (ירמיה ו) האילה רחמה לר ואין הוולד יכול לצאת וכשעת לידתה אני מזמן לה לדקון ומכישה בדממה ונפחמה ואם מקדים ומאחר רגע מיד מתה ובין מיוב לאויב נתחלף לי [ע"כ שייך לדף יז:] כי לא דברתם אלי נכונה. שהרי לא דברתם אלי נעמה נכונה בעבדי איוב שהרי הוא לא פשע כי אם על אשר אמר (איוב ט) חס ושלום

הגהות הב"ח

(א) גמ' לו מאחר רגע אחד מיד ופל ומת בין: (ב) שם ומתרפא ויולדא ואלמלי מקדים רגע: (ג) שם ואלי דאמרינו אמרים דר' מיכיה שיש בה נוגעה: (ד) שם יפתח ושמעאל קשיש מיפתח מ"ט דקתניה ליה ליפתח מקמיה ש"מ משוכה עניד ולדבריה ליפתח מקמיה ולאמא דלך מכמתן: (ה) רש"י ד"ה בעמיגיה שהוא מעולה מאחר מרכומין כל"ל:

גליון הש"ם

גמרא ר"ש ברבי אתילידא. עיין מהרלדן רכה בלשמים פ' כו: שם אידלי יומא. עי' נדרים דף מ ע"א בהגה"ש ד"ה מיכגא דיומא: שם ישמעאל עשה תשובה. עיין מהרלדן דף קנ ע"א ובתוספ' מיים סם ובתוס' יעמיס יומא דף לד ע"ב ד"ה מעבדה:

תורה אור השלם

א) הֲיַדַעְתָּ עֵת לֶדֶת יַעֲלֵי סָלַע חִלַּל אַיָּלוֹת תִּשְׁמֹר: [איוב לט, א]

ב) אִיּוֹב לֹא בְדַעַת יְדַבֵּר וּדְבָרָיו לֹא בְהַשְׂכֵּיל: [איוב לד, לה]

ג) וַיְהִי אַחַר הִדַּבֵּר יְיָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל אִיּוֹב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי חָרָה אַפִּי בְךָ וּבִשְׁנֵי רֵעֶיךָ כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדִּי אִיּוֹב: [איוב מב, ז]

ד) וַיִּשְׁמְעוּ שְׁלֹשֶׁת רֵעֵי אִיּוֹב אֵת כָּל הָרָעָה הַזֹּאת הַבָּאָה עָלָיו וַיָּבֹאוּ אִישׁ מִמְּקֹמוֹ אֱלִיפַז הַתֵּימָנִי וּבִלְדַּד הַשּׁוּחִי וְצוֹפַר הַנַּעֲמָתִי וַיִּוָּעֲדוּ יַחְדָּו לָבוֹא לָנוּד לוֹ וּלְנַחֲמוֹ: [איוב ב, יא]

ה) וַיְהִי כִּי הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם: [בראשית ו, א]

ו) וַיְהִי לוֹ שִׁבְעָנָה בָנִים וְשָׁלוֹשׁ בָּנוֹת: וַיִּקְרָא שֵׁם הָאַחַת יְמִימָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית קְצִיעָה וְשֵׁם הַשְּׁלִישִׁית קֶרֶן הַפּוּךְ: [איוב מב, יג-יד]

ז) וְאַתְּ שָׁרוּד מַה תַּעֲשִׂי כִּי תִלְבָּשִׁי שָׁנִי כִּי תַעֲדִּי עֲדִי זָהָב כִּי תִקְרָעִי בַּפּוּךְ עֵינַיִךְ לַשָּׁוְא תִּתְיַפִּי מָאֲסוּ בָךְ עֹגְבִים נַפְשֵׁךְ יְבַקֵּשׁוּ: [ירמיה ד, ל]

ח) וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל: [בראשית כד, א]

ט) וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף: [בראשית כה, כט]

י) כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ הַנַּעֲרָ הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ: [דברים כב, כז]

כ) כִּי קוֹל כְּחוֹלָה שָׁמַעְתִּי צָרָה כְּמְיַלֶּדֶת קוֹל בַּת צִיּוֹן מִתְפָּרֶשֶׂת פָּרוֹשׂ כַּפֶּיהָ אוֹי נָא לִי כִּי עָיְפָה נַפְשִׁי לַהֲרֹגִים: [ירמיה ד, לא]

ל) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה זֶּה לִי בְּכֹרָה: [בראשית כה, לב]

מ) עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: [שמות טו, ב]

נ) וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה: [בראשית כה, לד]

ס) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל פְּנֵי מַמְרֵא: [בראשית כה, ט]

ע) וַיִּזַּע יִצְחָק וַיִּתְמַה וַיֹּאמֶר אֵפוֹא מִי הוּא הַצָּד צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וַאֲבָרְכֵהוּ גַּם בָּרוּךְ יִהְיֶה: [בראשית כז, לג]

פ) וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו [בראשית לה, כט]

כבוחלא דרישקא במינה. מע"ג דכמול הוא שמור כדפירש בה"ג אוכמא אוכמא [מולין מו:] היינו דמיא לכוחלא ה"פ כי היכי דכוחלא דרישקא מקרין ומאיר משאר כוחלא כך היא היתה נאה משאר שיש וקרן הפוך לשון כי קרן עור פני משה (שמות לד) והשתא אמי שפיר הא דמיימי ומקרעי בפוך עיניך דכמול דומה לפוך שנותנין כמול בעין אבל לפירוש רש"י דגרס כי כורכמא דרישקא קשה לרשב"ם ג"כ מאי מיימי ומקרעי בפוך עיניך ויונתן תרגם נרד וכרכום רשם [1] וכרכום כפרים עם נרדים עם רישקא (שיר ד):

שכל חולה שרואה אותה מיד מתרפא. וא"ת והא דימי אגרסה אמי לא היה חולי בעולם כדאמרי' בהשוכר את הפועלים (ב"מ דף פז.) דעד יעקב לא הוה חולשא ועד אליפז לא הוה לחיחלם וחיתפח ומליגן למימר דהכא בחולה של מכה חייבי וכ"מ ור"י מפרשים דעד יעקב לא הוה לחיחלם היינו חולי של מיתה מכאן ואילך הוה לחיחלם חולי של מיתה ולא הוה לחיחפח עד אליפז:

בא על נערה המאורסה. ואם תאמר והלא לא נגעו בה נגע על נערה המאורסה כדאמרי' בפ' אלו נערות מיתות (סנהדרין דף מ: ושם ד"ה נערה) בעולת בעל יש להן נכסת לחופה ולא נבעלה אין להן ואומר ר"י דאף על פי שלא נגעו מכל מקום מכוער הדבר כמו ושם את הבכורה אף על פי שאינו מצווה על ך: שלשה

דרקון. נחש: מבישה. טוסכה: ומתרפה. לשון רפיון: שאין אדם נתפס. להתמיד על שהוא מדבר קשה מתמת נער ויסורין דקאמר לא בדעת ידבר לא אמר לא בדעת אלא לא בדעת: כלילי חוון לחו. כתרים וכלל כתר שלשה פרלופיו ואינם אם שמו ממוקק על פרלופו וכשבאין יסורין על אחד מהן פרלופו משתנה וכן אילני: דבמשי. פלטי"ל: או הברא כחברי דאיוב. אם אין לו לאדם אוהבים נוח לו שימות: לרוב על פני האדמה ובנות יולדו וגו': רביה באה לעולם. כשנולדה בת לפי שממהרת להיות לו זרע: הוכפלו ביופי. ואין לך כפל טוב ממנו: שדומה ליום. כלה כחמה: בקציעה. מין בושם הוא: קרנא דקרש. מין מיה וקרניה משחירין כמו לבנו: כורכמא דרישקא. כרכום של גן הגדל בגינה: במיניה. שהוא מעולה (ה) ממין שאר בשמים: איצטגנינות. חוחה בכוכבים: משכימים לפתחו. ליטול עלה ממנו: אידלי יומא. הוגבה שמש כשהמה זורחת: אידלי קצירא. מיקל החולי: אבל אין לו פה. שהוא יושב ודומם: עדשים אין לחן פה. כמו שיש לפולין ולשאר מיני קיטניות כמין פדק: לנחומי בביעי. אין להם פה אבל אינם מגלגלים כגלגל: ושט את הבכורה. וביחה את העבודה שהיתה בבכורות שם תרגום של בזיון מדוע הקילתני (שמואל ב יט) תרגום יונתן משמתני: בכל

ללדת עולה לראש ההר כדי שיפול ממנה וימות ואני מזמין לה נשר שמקבלו בכנפיו ומניחו לפניה ואלמלי מקדים רגע אחד או (ה) מתאחר רגע אחד מיד מת בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי א) חולל אילות תשמור ב) אילה זו רחמה צר בשעה שכורעת ללדת אני מזמין לה דרקון שמכרישה בבית הרחם (ג) ומתרפה ממולדה ואלמלי מקדים רגע אחד או מאחר רגע אחד מיד מתה בין רגע לרגע לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי ד) [איוב] לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל ה) (וכתיב ו) כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב) אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס בשעת צערו ז) וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבאו איש ממקומו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי ויועדו יחדו לבוא לנוד לו ולנחמו מאי ויועדו יחדו אמר רב יהודה אמר רב מלמד שנכנסו כולן בשער אחד ותנא בין כל אחד ואחד שלש מאות פרסי מנא הוו ידעי איכא דאמרי כלילא הוה להו ואיכא דאמרי אילני הוה להו וכיון דכמשי הוו ידעי אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברא כחברי דאיוב

דרישקא דרישקא דרישקא

מֵעֵין הָעוֹלָם הַבָּא — OF A SEMBLANCE OF THE WORLD TO COME. אֵלּוּ הֵן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב — THEY ARE: ABRAHAM, ISAAC AND JACOB.

The Scriptural sources:

אַבְרָהָם דִּכְתִיב בֵּיהּ: „בַּכֹּל" — We know that **Abraham** merited this blessing, **for it is written of him**: *HASHEM blessed Abraham* ***with everything*** (*bakol*);[1] יִצְחָק דִּכְתִיב בֵּיהּ: „מִכֹּל" — **Isaac, for it is written of him:** *I ate* ***from everything*** (*mikol*);[2] יַעֲקֹב דִּכְתִיב בֵּיהּ: „כֹּל" — **Jacob, for it is written of him:** *I have* ***everything*** (*kol*).[3] These expressions of כֹּל, *everything,* indicate that the Patriarchs enjoyed every possible blessing, even a taste of the World to Come.[4]

The Baraisa continues:

שְׁלֹשָׁה לֹא שָׁלַט בָּהֶן יֵצֶר הָרַע — There were THREE people OVER WHOM THE EVIL INCLINATION HAD NO POWER. אֵלּוּ הֵן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב — THEY WERE: ABRAHAM, ISAAC AND JACOB.[5]

The Scriptural sources:

דִּכְתִיב בְּהוּ: „בַּכֹּל", „מִכֹּל", „כֹּל" — **For it is written of them** respectively: ***With everything, from everything, everything.*** These expressions of כֹּל, *everything*, signify not only physical benefit but spiritual achievement as well.

The Baraisa continues with a dissenting view:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף דָּוִד — SOME [SCHOLARS] SAY that King DAVID AS WELL was immune from the wiles of the Evil Inclination.

The Scriptural source:

דִּכְתִיב: „וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי" — **For it is written** that David said: ***my heart*** (i.e. the Evil Inclination) ***has died within me.***[6]

The Gemara asks:

וְאִידָךְ — **And the other** Tanna (i.e. the first opinion recorded in the Baraisa), why does he not include David?

The Gemara answers that according to the first Tanna, David's verse, *my heart has died within me,* does not refer to the Evil Inclination:

צַעֲרֵיהּ הוּא דְּקָא מַדְכַּר — In this verse, **[David] recalls his suffering.** As a result of his many troubles, his heart was bereft of feeling.

The Gemara quotes another Baraisa, which deals with a similar theme:

תְּנוּ רַבָּנַן — **The Rabbis taught in a Baraisa:** שִׁשָּׁה לֹא שָׁלַט בָּהֶן מַלְאַךְ הַמָּוֶת — There were SIX PEOPLE OVER WHOM THE ANGEL OF DEATH DID NOT HAVE DOMINION. Their souls were taken by God Himself. וְאֵלּוּ הֵן — THEY ARE: אַבְרָהָם — ABRAHAM, יִצְחָק — ISAAC, וְיַעֲקֹב — JACOB, מֹשֶׁה — MOSES, אַהֲרֹן — AARON וּמִרְיָם — AND MIRIAM.

The Scriptural sources:

אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב — We know that **Abraham, Isaac and Jacob** were accorded this honor דִּכְתִיב בְּהוּ: „בַּכֹּל", „מִכֹּל", „כֹּל" — **for it is written of them** respectively: ***with everything, from everything, everything.***[7] מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם — And we know that **Moses, Aaron and Miriam** were accorded this honor, דִּכְתִיב בְּהוּ: „עַל־פִּי ה' " — **for it is written of them: *By the mouth of HASHEM;***[8] i.e. they died through a "kiss" from God,[9] not at the hands of the Angel of Death.

The Gemara asks:

וְהָא מִרְיָם לֹא כְּתִיב בָּהּ: „עַל־פִּי ה' " — **But** the phrase, ***by the mouth of God,* is not written in connection with Miriam.** So how do we know that Miriam's soul was taken by God Himself?

The Gemara answers:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר — **R' Elazar said:** מִרְיָם נַמִּי בִּנְשִׁיקָה מֵתָה — **Miriam also died through a "kiss"** from God. דְּאַתְיָא „שָׁם" „שָׁם" מִמֹּשֶׁה — **This emerges** from an analogy between the word ***there*** that is written in connection with the death of Miriam, and the same word ***there*** that is written in reference to the death of **Moses.**[10] וּמִפְּנֵי מַה לֹא נֶאֱמַר בָּהּ: „עַל־פִּי ה' " — **And why** is the phrase, ***by the mouth of HASHEM,* not stated** explicitly **in connection with [Miriam]?** שֶׁגְּנַאי הַדָּבָר לוֹמַר — **Because it would be indelicate to say** such a thing.

A third Baraisa on a similar theme:

תְּנוּ רַבָּנַן — **The Rabbis taught in a Baraisa:** שִׁבְעָה לֹא שָׁלַט בָּהֶן רִמָּה וְתוֹלֵעָה — There were SEVEN people whose corpses WERE NOT AFFECTED WITH WORMS OR MAGGOTS. וְאֵלּוּ הֵן — THEY ARE: אַבְרָהָם — ABRAHAM, יִצְחָק — ISAAC, וְיַעֲקֹב — JACOB, מֹשֶׁה — MOSES, אַהֲרֹן — AARON, וּמִרְיָם — MIRIAM וּבִנְיָמִין בֶּן יַעֲקֹב — AND BENJAMIN SON OF JACOB.

The Scriptural sources:

אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב — **Abraham, Isaac and Jacob:** דִּכְתִיב [בְּהוּ]: „בַּכֹּל", „מִכֹּל", „כֹּל" — **for it is written of them** respectively: ***with everything, from everything, everything.***[11] מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם — **Moses, Aaron and Miriam:** דִּכְתִיב [בְּהוּ]: „עַל־פִּי ה' " — **for it is written of them** that they died ***by the mouth of HASHEM.***[12] בִּנְיָמִין בֶּן יַעֲקֹב — **Benjamin son of Jacob:** דִּכְתִיב: „(ו)לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד ה' יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו" — **for it is written: *Of Benjamin he*** [Moses] ***said, "The beloved of God, He shall***

NOTES

1. *Genesis* 24:1.

2. *Genesis* 27:33. [The plain meaning of the verse refers to the meal that Jacob served Isaac, before he was blessed by Isaac.]

3. *Genesis* 33:11.

4. This is the source for the sentence in בִּרְכַּת הַמָּזוֹן, *Grace After Meals:* הָרַחֲמָן הוּא יְבָרֵךְ . . . אוֹתָנוּ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לָנוּ כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּרְכוּ אֲבוֹתֵינוּ אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב „בַּכֹּל", „מִכֹּל", „כֹּל" כֵּן יְבָרֵךְ אוֹתָנוּ כֻּלָּנוּ יַחַד בִּבְרָכָה שְׁלֵמָה — *The compassionate One! May He bless. . .us and all that is ours, just as our forefathers Abraham, Isaac and Jacob were blessed "with everything," "from everything" [and with] "everything"; so may He bless us all together with a perfect blessing.*

We learned above (15b) that Job too was blessed with an inkling of the World to Come. However, Job is not listed in this Baraisa because he received this special blessing in only one aspect of his life — namely, his crops. The Patriarchs, on the other hand, were accorded this treatment in כֹּל, *everything (Tosafos).*

5. This does not mean that the *Yetzer Hara* (Evil Inclination) was always powerless against the Patriarchs, for then they would not be deserving of reward. Rather, the meaning is that since for many years the Patriarchs fought fiercely against the *Yetzer Hara,* God aided them in their later years by protecting them from its wiles *(Tosafos).*

6. *Psalms* 109:22.

7. These verses teach that Abraham, Isaac and Jacob enjoyed every conceivable honor. Therefore, since we find that Moses, Aaron and Miriam were accorded this honor, evidently it was bestowed upon the Patriarchs as well (*Rashi*).

8. Moses — *Deuteronomy* 34:5; Aaron — *Numbers* 33:38; see note 10.

9. The proximity of God's presence causes the soul to leave the body and cling to God (see *Ohr HaChaim* to *Leviticus* 16:1 ד"ה א"י and 26:11 ד"ה ונתתי).

10. Regarding Miriam, it is written: וַתָּמָת שָׁם מִרְיָם וַתִּקָּבֵר שָׁם, *Miriam died there and was buried there (Numbers* 20:1). In reference to Moses, it is written: וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה, *Moses died there (Deuteronomy* 34:5). The appearance of the same word [שָׁם, *there*] in both verses establishes a connection between them, from which it is derived that just as Moses died through a kiss from God, so did Miriam. (This is a homiletic use of the exegetical device known as גְּזֵרָה שָׁוָה, *gezeirah shavah.*)

11. [The preceding Baraisa taught, on the basis of these expressions, that the Patriarchs died through the "kiss" of God. See following note.]

12. The Gemara, *Avodah Zarah* 20b, teaches that a drop of poison passes from the sword of the Angel of Death to his victim. It is this poison that causes death and the subsequent decay of the corpse. Since the people mentioned here were put to death by God Himself, not by the Angel of Death, their corpses were not subject to decay (*Rashi*).

dwell securely upon him."[13]

The Baraisa continues with a dissenting view:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף דָּוִד – SOME [SCHOLARS] SAY that the corpse of King DAVID AS WELL was not subject to decay.

The Scriptural source:

דִּכְתִיב: „אַף־בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח" – **For it is written** that David said: ***even my flesh will rest securely.***[14]

The Gemara asks:

וְאִידָּךְ – **And the other** Tanna (i.e. the first opinion recorded in the Baraisa), why does he not include David?

The Gemara responds that the first Tanna has a variant interpretation of David's verse, *even my flesh will rest securely*:

הַהוּא רַחֲמֵי הוּא דְּקָא בָּעֵי – In this verse, **[David] requests mercy.** He prays that his body will not decompose in the grave.

A related Baraisa:

תְּנוּ רַבָּנַן – **The Rabbis taught in a Baraisa:** אַרְבָּעָה מֵתוּ בְּעֵטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ – FOUR people DIED AS A RESULT OF THE SERPENT'S COUNSEL.[15] וְאֵלּוּ הֵן – THEY ARE: בִּנְיָמִין בֶּן יַעֲקֹב – BENJAMIN SON OF JACOB, וְעַמְרָם אֲבִי מֹשֶׁה – AMRAM FATHER OF MOSES וְיִשַׁי אֲבִי דָּוִד – YISHAI FATHER OF DAVID וְכִלְאָב בֶּן דָּוִד – AND KILAV SON OF DAVID.

The sources:

וְכוּלְּהוּ גְּמִירָא – **All of them** are known through **tradition,** לְבַר מִיִּשַׁי אֲבִי דָוִד דִּמְפָרַשׁ בֵּיהּ [קְרָא] דִּכְתִיב – **except for Yishai father of David, concerning whom the verse is explicit, as it is written:** „וְאֶת־עֲמָשָׂא שָׂם אַבְשָׁלֹם תַּחַת יוֹאָב עַל־הַצָּבָא" – ***Avshalom put Amassa in charge of the army instead of Yoav.*** וַעֲמָשָׂא בֶן־אִישׁ וּשְׁמוֹ יִתְרָא הַיִּשְׂרְאֵלִי – ***Now Amassa was the son of a man whose name was Yisra the Israelite*** אֲשֶׁר־בָּא אֶל־אֲבִיגַל בַּת־נָחָשׁ אֲחוֹת צְרוּיָה אֵם יוֹאָב" – ***who had relations with Avigal*** *(Avigayil) who was* ***the daughter of Nachash*** *and* ***the sister of Tzeruyah mother of Yoav.***[16] Avigayil is described here as the daughter of Nachash. וְכִי בַּת נָחָשׁ הִיא – **But was she the daughter of Nachash?** וַהֲלֹא בַּת יִשַׁי הִיא – **Was she not the daughter of Yishai,** דִּכְתִיב: „וְאַחְיֹתֵיהֶם צְרוּיָה וַאֲבִיגָיִל" – **as it is written** in reference to the sons of Yishai: ***And their sisters were Tzeruyah and Avigayil!***[17] Why then does the preceding verse refer to Avigayil's father as Nachash (which literally means serpent)?

אֶלָּא בַּת מִי שֶׁמֵּת בְּעֵטְיוֹ שֶׁל נָחָשׁ – **Rather,** the verse must mean that Avigayil was **the daughter of someone** (viz. Yishai) **who died as a result of the serpent's counsel.**

הדרן עלך השותפין

WE SHALL RETURN TO YOU, HASHUTAFIN

NOTES

13. *Deuteronomy* 33:12. The plain meaning of the verse is that God will dwell in the Temple, which will be in the portion of Benjamin (see *Rashi* and Targum ad loc.).

In our context, the verse is interpreted as follows: *The beloved of God, [Benjamin,] will rest securely on account of Him.* I.e. because of God's closeness, Benjamin's body will rest securely [in the grave, without decomposing] (see *Rashi*).

14. *Psalms* 16:9.

15. As a result of the serpent's enticement of Eve, Adam and Eve partook of the forbidden fruit of the "Tree of Knowledge." For this sin, God decreed death on mankind. The four people listed here did not otherwise deserve to die; they were put to death only as a consequence of this decree. [All others deserved to die anyway, for their sins] (*Rashi*).

16. *II Samuel* 17:25.

17. *I Chronicles* 2:16.